

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mohammad Jawad NİKİ

AFGANİSTAN'DA DEMOKRATİK CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ VE SOSYAL
HAYAT 1978-1992

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mohammad Jawad NİKİ

AFGANİSTAN'DA DEMOKRATİK CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ VE SOSYAL
HAYAT 1978-1992

Danışman:

Doç. Dr. Gülay YILMAZ DİKO

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

T. C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mohammad Jawad NIKI'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Neslihan Durak (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Gülay YILMAZ DİKO (İmza)

Üye : Doç. Dr. Salih TUNÇ (İmza)

Tez Başlığı: Afganistan'da Demokratik Cumhuriyet Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat
1978-1992

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 19 Haziran 2019

Mezuniyet Tarihi: 01/08/2019

Prof. Dr. İhsan BULUT

(İmza)

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Afganistan’da Demokratik Cumhuriyet Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat (1978-1992)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Mohammad Jawad NİKİ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mohammad Jawad NİKİ
Öğrenci Numarası	20155206008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Gülay YILMAZ DİKO
Tez Başlığı	Afganistan'da Demokratik Cumhuriyet Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat (1978-1992)
TurnItIn Ödev Numarası	1130208923

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 158 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 14/05/2019 tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3

alıntılar dahil %3' tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

14/05/2019

Doç. Dr. Gülay YILMAZ DİKO

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
TEŞEKKÜR	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MONARŞİ – ANAYASAL MONARŞİ ONYILI – CUMHURİYET

1.1 Mohammed Davud’un Başbakanlık Dönemi (1953-1963)	11
1.2 Başbakan Muhammed Davud’un İstifası ve Demokrasinin İlan Edilmesi Gerekliliği ..	14
1.3 Anayasal Monarşi; Afganistan’da Yeni Bir Dönem (1963-1973).....	15
1.3.1 1964 Anayasasının Özü ve İçeriği.....	17
1.4 Afganistan’da Monarşinin Kaldırılması ve Cumhuriyet Sisteminin İlanı.....	18
1.4.1 Cumhuriyet’in Çöküşün Eşiğinde	24
1.5 Afganistan’da Sol Düşüncenin Geçmişi ve Sol Görüşlü Siyasi Akımlar.....	29
1.5.1 Okuma Halkaların Siyasallaşması ve Komite-yi Tedarük Oluşturulması.....	32
1.6 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Oluşumu ve Gelişimi.....	34
1.6.1 Afganistan Ordusunun Siyasallaşması ve ADHP’nin Askeri Hazırlıkları	35
1.6.2 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Mücadele Yöntemleri	38
1.6.3 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Bölünmesi.....	39
1.7 Afganistan’da Özgür ve Bağımsız Basın Kurması; Politik ve Kültürel Faaliyetlerin Genişletmesi	40
1.7.1 Halk Gazetesi ve Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Programı	42
1.7.2 Perçem Gazetesi	45
1.7.3 Şule-i Cavid Gazetesi	47
1.8 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Yeniden Birleşmesi	47

1.8.1 ADHP'nin Birlik Sonrası Askeri Hazırlık.....	49
1.8.2 ADHP İktidarın Eşiğinde; Mir Ekber Hayber'in Öldürülmesi.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

SAVR ASKERİ DARBESİ VE AFGANİSTAN DEMOKRATİK HALK PARTİSİ'NİN İKTİDARA GELMESİ

2.1 Savr Darbe Girişimine İlişkin Çeşitli Algılar	58
2.2 ADHP İktidarı; Devrim Konseyi Oluşturmasından Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti'nin İlanına.....	60
2.2.1 Halk ve Perçem Arasında Çatışmaların Yoğunlaşması ve ADHP'nin Yeniden Parçalanması.....	62
2.2.2 Rejimin İddiaları ve Hataları; Herkes için Ekmek, Kıyafet ve Ev Sloganı.....	65
2.3 Rejimin Reform Programı ve Sosyal Politikası; Yukarıdan Reform, Aşağıdan Direniş	67
2.3.1 1977 Anayasasının Kaldırılması.....	68
2.3.2 Dördüncü Ferman; Afganistan Milli Bayrağı'nın Değiştirilmesi.....	69
2.3.3 Beşinci Ferman; Kraliyet Ailesinin Üyelerinin Vatandaşlıklarının Kaldırması.....	69
2.3.4 Altıncı Ferman; Toprak Sahiplerinin Çiftçilere Olan Borçlarının Azaltılması ve Kaldırılması	70
2.3.5 Yedinci Ferman; Kadınların Eşit Hakları, Başlık Parasının Belirlenmesi ve Düğün Masrafları.....	71
2.3.6 Okuryazarlık Programı	73
2.3.7 Sekizinci Ferman; Toprak Reformu	75
2.4 ABD'nin Afganistan Büyükelçisi'nin Öldürülmesi	79
2.5 Yönetime Karşı Halk Hareketlerinin Başlaması	81
2.5.1 Rejimin Şiddet Politikası; Stalinist Cinayetler ve Tasfiyeleri	86
2.5.2 Beş Bin Ölüm Listesi ve AGSA Örgütü'nün Transfer Emirlerin belgeleri İfşası...	89
2.6 Halk Grubu Arasında Gerilimin Tırmanması ve Nur Muhammed Taraki'nin Öldürülmesi	91
2.7 Hafızullah Amin'in Yüz Günlük Hükümeti	95

2.8 SSCB'nin Afganistan'a Askeri Müdahale Kararı; Nedenler ve Faktörler	97
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ; AMİN'İN SONU VE BABRAK KARMAL'IN İKTİDARA GELMESİ

3.1 Hafızullah Amin'in Öldürülmesi.....	107
3.2 Babrak Karmal Dönemi ve Sakinleştirme Politikası.....	111
3.3 Seksenli Yıllarda Rejimin Sosyal Politikası ve Kadınların Rolü	113
3.3.1 Eğitim ve Öğretim	116
3.3.2 Kültür ve Sanat	117
3.3.3 Etnik Azınlıkların Sosyal Statüsündeki Değişiklikler	118
3.4 Sonun Başlangıcı; Necibullah Dönemi ve Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi.....	119
3.5 Ulusal Uzlaşma Politikası.....	122
3.6 Afganistan'ın İslami Direniş Hareketi'nin Nasıl Oluştuğuna Dair Kısa Bir Değerlendirme	125
3.7 ABD ve Pakistan; İnkâr Politikası ve İkinci Soğuk Savaş	127
3.8 Cenevre Antlaşmaları ve Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi.....	131
3.9 Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi	134
3.10 Kazananı Olmayan Savaşın Etkileri, İnsan Kayıpları ve Maddi Zayıatları	136
3.11 Sovyet Birliklerinin Çekilmesinden Sonra Afganistan	138
3.12 Necibullah Yönetiminin Sonu	140
3.13 Necibullah'ı Afganistan'dan Başarısız Çekilme Girişimi.....	146
3.14 Oyunun Sonu; Mücahitler İktidarı.....	147
SONUÇ	149
KAYNAKÇA	154
EK-1: Süreli Yayınlar Tablosu	160
EK-2: Süreli Yayınlar Tablosu	162
EK-3: Belgeler	163
EK-4: Fotoğraflar	170

ÖZGEÇMİŞ	175
-----------------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

ADHP	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
ADC	: Afganistan Demokratik Cumhuriyeti
AGSA	: Afganistan Çıkarlarını Koruma Dairesi (Da Afganistan da Gato de Satalo İdara - Safeguarding Agency of Afghan Interests)
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CIA	: ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
GRU	: SSCB Baş İstihbarat İdaresi (Main Military Intelligence Directorate)
Hzl.	: Hazırlayan
ISI	: Servislerarası İstihbarat Teşkilatı (Inter-Services Intelligence)
KAM	: İçişleri İstihbarat Dairesi (Da Kargarano Istihbarat-i Mu'assasa - The Interior Intelligence Institute)
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi (Sovyetler Birliği'nin istihbarat ve gizli servisi - Committee for State Security)
KHAD	: Devlet İstihbarat Servisi (Khadamat-e Ettela'at-e Devleti - State Intelligence Agency)
MK	: Merkez Komite
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (The North Atlantic Treaty Organization)
nr.	: Numara
PDPA	: People's Democratic Party of Afghanistan
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SKPM	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

t.y.	: Tarih yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayın
y.y.	: Yayınevi yok
y.y.y.	: Yayın yeri yok
Y.i.y.	: Yazar ismi yok

ÖZET

İnsanoğlu tarih boyunca başından geçen önemli olayları ve tecrübeleri gelecek nesillere aktarma gayreti içerisinde olmuştur. Bu tarihi birikim ve anlatılar yazının icadına kadar daha çok szli ve görsel imgelerle sağlanırken, yazının icadıyla birlikte, insanlar kendileri açısından önemli olan olayları yazıp kaydetmişlerdir. İlk tarihsel veriler ortaya konulmaya başladığında tarihteki önemli olayların dikkat çekici ve çarpıcı tanımlarla ifade edilmiştir. Bu bağlamda, 20. yüzyıl siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri kabul edilen Afganistan Savaşı'nı nitelendirmek için sıklıkla kullanılmış çarpıcı ve çekici tanımlamalar görülmektedir.

Bu alışmada, Afganistan'ın bu özel döneminin siyasi ve sosyal tarihi araştırılmıştır. Artık tarihin yalnızca siyasi tarihten ve hatta siyasi tarihin de yalnızca yönetici elitin tarihinden ibaret bir alan olmadığı neredeyse herkes tarafından kabul edilmektedir. şüphesiz, tek tip bir tarih algısı yerine farklılıkların, iniş çıkışların ve hatta çatışmaların olduğu bir tarih anlayışı ve bu bağlamda farklı disiplinlerden de beslenerek ele alınan çalışmalar tarihi kesinlikle daha renkli ve ufuk açıcı hale getirecektir.

Bu çalışmada aslında “28 Nisan 1978 tarihinde yaşanan Savr darbesiyle Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin iktidara gelmesi, Sovyet müdahalesi ve sonrasında ne olmuştur” sorusunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Bu ervede, Afganistan yakın tarihi temelinde monarşi döneminden cumhuriyet döneminde kadar tarihsel sürecin genel bir değerlendirmesi, bu dönemde Marksist-Leninist dşuncenin yayılması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da nüfuz kazanması, ADHP'nin oluşumu ve gelişimi, Savr darbesi, Sovyet askeri müdahalesi ve sonrası etki ve sonuçları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan Demokratik Halk Partisi, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği askeri müdahalesi, Afganistan'ın Siyasi ve Sosyal Hayat, Devlet, Toplum.

SUMMARY

POLITICAL AND SOCIAL LIFE OF AFGHANISTAN IN THE PERIOD OF THE DEMOCRATIC REPUBLIC 1978-1992

For centuries, human kind has had an effort of transferring the moral lessons to the next generations learned from significant events that has been experienced in the course of history. While these narrations had been produced mostly with oral and visual images till the invention of writing, special situations began to be recorded in the aftermath of the invention of writing. When the first historical data began to be revealed, important events in history were expressed with remarkable and striking definitions. In this context, similar definitions often used to characterize the Afghanistan War- which is considered one of the most important events of the 20th century political history- are seen.

In this study, the political and social history of this special period of Afghanistan has been investigated. It is now almost accepted that history is not just a political history, and even political history is not just a history of the ruling elite. Certainly, rather than a uniform sense of history, a history understanding of differences, fluctuations, and even conflicts, and in this context, feeding from different disciplines will certainly make the works more colorful and vivid.

In this study, it has been tried to find the answer to the question of what happened after the Sahr coup which People's Democratic Party of Afghanistan come to power with, the Soviet intervention and what happened after. In this context, general evaluation of historical process of Afghanistan from monarchy to republic period, the spread of Marxist-Leninist thought and the influence of the Soviet Union in Afghanistan, PDPA formation and development, Sahr coup, Soviet military intervention was examined and its effects and results were analyzed.

Keywords: People's Democratic Party of Afghanistan, Democratic Republic of Afghanistan, Military intervention of the Soviet Union, Afghanistan's Political and Social Life, State, Society.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkması sırasında, burada isimlerini anmadan geçemeyeceğim birçok kişinin manevî desteğini gördüm. En başta bu çalışmanın oluşmasına ve konu seçiminden tezin neticelenmesine kadar çalışmanın her safhasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Gülay YILMAZ DİKO'ya şükranlarımı sunarım. Değerli hocamın yüksek lisans ders döneminde okutmuş olduğu eserler ve yapmış olduğu yapıcı eleştiriler böylesi bir metnin ortaya çıkmasında en büyük paya sahiptir. Kendisine tez süresi boyunca bana katlanmak zorunda kalmasından dolayı ve hatalarımı bıkmadan tekrar tekrar gözden geçirdiği için şükranlarımı sunmak isterim.

Aynı zamanda, çok değerli katkı ve önerilerde bulunan Tez Jürisi üyeleri Sayın Prof. Dr. Neslihan DURAK ve Sayın Doç. Dr. Salih TUNÇ'a şükranlarımı ifade etmek isterim. Ayrıca, gerek ders döneminde gerekse tez aşamasında yardımlarını esirgemeyen, beni hep teşvik eden ve bana fikirleriyle yol gösteren değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Salih TUNÇ, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aydın BEDEN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatma Şimşek'e, çalışmanın gözden geçirilme sürecinde tezin ilk halini okuyup yorumlarını benimle paylaşma nezaketini gösteren değerli arkadaşlarım Bilal Gedikoğlu, İlağa Khantamiro va ve Önder Kasabatar'a teşekkür ederim. Bununla birlikte, Akdeniz Üniversitesi'nde eğitimimi başladığımdan beri Antalya'ya evim gibi hissettiren okul arkadaşlarım Gülümser Güçlü ve sevgili ailesi, Albina Abdildanova, Jamila Derruaoui, Sadik ve tüm arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum.

Diğer yandan, bana bu fırsatı sağlayan T.C. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'nin bursuyla Türkçe dili ve yüksek lisans eğitimimi tamamladığımdan dolayı şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Son olarak en büyük teşekkür tabii ki aileme aittir. 26 Mart 2014 tarihinde aramızdan ayrılan rahmetli babam Muhammed Ali Akbari'ye itehaf ediyorum, ruhu şad olsun. Başta anneciğim Hair Begüm olmak üzere sevgili kardeşlerim ve tüm aile üyelerim, bana en büyük desteği, inançlarıyla ve anlayışlarıyla gösterdiler. Onların haklarını hiçbir zaman ödeyemem, hepsine en içten şükranlarımı sunmak isterim.

Mohammad Jawad NİKİ

Antalya, 2019

ÖNSÖZ

Afganistan'ın önemi büyük ölçüde coğrafi konumundan kaynaklanıyor. Coğrafi bakımından Afganistan, Asya'nın merkezinde ve bu kıtanın büyük bölgeleri arasında önemli bir geçit durumundadır. Bu nedenle, Afganistan her zaman medeniyetler ve büyük güçler çatışmasına açılan bir kapı olmuştur. Afganistan 19. yüzyıldan itibaren büyük devletlerin stratejik mücadelelerine konu olan kilit bir ülke durumuna gelmiştir. 1979 yılından itibaren bir süper gücün işgaline maruz kalmış ve 21. yüzyılın ilk yıllarında ise ABD tarafından başlatılan “terörizmle küresel mücadele” bağlamında NATO harekâtına sahne olup dünyanın dikkatlerini yeniden üzerinde toplamıştır. Büyük güçlerin rekabetinin Afganistan'daki iç gelişmeler üzerinde her zaman bir etkisi olmuş ve bazı durumlarda etkilenmiştir. 1978 yılında meydana gelen Savr darbesi de Soğuk Savaş'taki süper güçlerin rekabetinin çatısı altındaki iç güçler çatışmasının sonucuydu.

Afganistan'da Sol eğilimliler 1950'li ve özellikle 1960'lı yıllardan itibaren altyapılarını oluşturmuştur. Muhammed Davud'un 1973 yılında Kral Muhammed Zahir'in Meşrutî yönetimine karşı yaptığı darbede, Sovyet Rusya'da eğitim görmüş subayların önemli rolü vardı. Daha sonra 27 Nisan 1978 tarihinde Muhammed Davud'un Cumhuriyet yönetimine karşı yaşanan darbe sonucunda Afganistan Demokratik Halk Partisi iktidara gelmiştir. Sol görüşlü ve Sovyet yanlısı olan ADHP, yönetimi ele geçirmenin ardından toprak reformu, zorunlu okuryazarlık programı ve özellikle medeni kanunda aile hukuku ile ilgili yapmış olduğu reform gibi bazı reformları uygulamaya çalışmıştır. Ancak, Afganistan toplumsal yapısı ve gelenekleriyle bağdaşmayan reformlar rejim liderlerinin beklentilerinin aksine olumsuz bir tepki görmüş ve rejim tarafından başlattığı reformların kısa vadede ortaya çıkan sonuçları hem rejim hem de ülke için yıkıcı olmuştur. Hükümete karşı çıkan direnişin şiddetlenmesi sırasında, Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'a askeri müdahalesiyle, Sovyetlerin desteğini alan ADHP yönetimlerini ancak 1992'ye kadar devam ettirebilmiştir.

27 Nisan 1978 tarihinde gerçekleşen darbeyle ADHP'nin iktidara gelişi, Afganistan'ın iç durumunda, bölgedeki siyasi durumda ve hatta Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerde bir dizi olay ve gelişmenin başlangıcı olmuştur. Afganistan krizinde asil nedenlerle hareket ettikleri izlenimi veren iki süper güç, küresel mücadelelerinde Afganistan'ı kullanılmıştır. Afganistan Demokratik Halk Partisi iktidara geldiğinde ve ardından SSCB askeri müdahalesi, Afganistan rejimi ve direniş gruplarına ilave olarak diğer uluslararası aktörlerin müdahalesiyle kısa sürede büyüyen Afganistan krizi küresel ve bölgesel bazı değişimlerde etkili olmuştur.

Böylelikle, Afganistan meseleleri farklı uluslararası ve bölge aktörleri, çoğunlukla karmaşık etkinlerin neden olduğu olayları kapsamaktadır.

Afganistan'ı bu duruma getiren tarihsel sürecin, akademik çalışmalarla daha belirgin olarak ortaya konulmasına duyulan ihtiyaç varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada, Afganistan'ın bugünkü durumuna nasıl geldiği sorusunun cevabı, Savr Darbesi ve Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin iktidara gelmesi, SSCB işgali ve bunun etki ve sonuçları çerçevesinde araştırılmıştır. Bu çalışmada, geniş bir kaynakçadan yararlanılarak Afganistan tarihinin bu önemli dönemi siyasi ve sosyal boyutuyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin iktidara gelmesiyle ülkede başlayan çatışmalar ve ardından SSCB işgaliyle başlayan savaş ve devam eden silahlı çatışma dönemlerinin mağdurlar üzerinde yarattığı etkilerin dramatik ve duygusal boyutuna bu çalışmada temas edilmemiş, ancak bu dönemin taraflar üzerinde yaptığı yıkımların kısmen de olsa ele alınması zorunlu olmuştur. Bir tarih araştırması temelinde, incelediğimiz kaynakların farklı bakış açılarıyla kaleme alınmış olması bir yandan niteliksel zenginlik, diğer taraftan ise eleştirel bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır. Modern tarihçilik yöntem ve tekniklerini uygulayarak azami dikkatle incelenen bu farklı kaynaklardan tenkit ve karşılaştırma yoluyla faydalanarak Afganistan siyasi ve sosyal tarihi yapılmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Afganistan'ın çağdaş tarihi, Afganistan'a egemen olan mutlak kraliyet ve hanedanlığının istibdat döneminde olmak üzere, neredeyse bütün yöneticilerin hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için baskı ve ayrımcılık politikaları uygulanıp siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmayı geciktirme eğilimleriyle doludur. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren, Afganistan'ın siyasi durumunda ve geleneksel sosyal yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Başbakan Muhammed Davud'un politikalarının olumlu yönleri olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal gelişme planlarının uygulanması sonucunda, yeni nesil entelektüeller canlanmış, halkın maddi ve sosyal yaşamında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Hükümetin diğer olumlu yönlerinden biri, gençlik eğitimi konusuna görülen nispi iyileşmeydi. Bu nedenle, devlet eğitim ağının devam eden gelişimi ve devlet aygıtının genişlemesiyle, 1950'ler ve özellikle 1960'larda genç ve eğitilmiş tabakalar uyarılmış ve sonunda Afganistan'da siyasi partiler ortaya çıkmıştır. 1960'lar Afganistan'daki siyasi diriliş yıllarıdır ve bu yıllarda Kabil ve diğer büyük şehir merkezlerinde edebiyatın, kültürün, ordunun, politika ile ekonomi ve eğitimin sosyalleşmesi süreci hızlanmaktadır.

Anayasal monarşi döneminde Kral Muhammed Zahir'in başlattığı demokratikleşme süreci içerisinde, ülkenin kaderine etki edecek siyasi oluşumlar ve partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, gençler tarafından yaratılan okuma çevreleri, yavaş yavaş sözde örgütsel faaliyetler haline gelerek daha hızlı bir şekilde siyasallaşmıştır. Sol görüşlü entelektüeller, daha sonra örgütsel çekirdekleri oluşturan gizli okuma çevrelerinde toplanıyordu. Afganistan'da Marksizm'in gelişi aslında 1950'li yıllarda başlamış ve 1960'larda liberalleşme döneminde hızlanmıştır.

Böylelikle, 1950'lerin göreceli olumlu sosyal ve ekonomik politikaları ve Muhammed Davud'un Başbakanlığın son yıllarındaki derin siyasi değişimlerin etkisi, eğitilmiş gençler ve militan aydınlar arasında fikirlerin gelişmesi ve Afganistan'da siyasi örgütlenmesinde temel etken olmuştur. Muhammed Davud yönetiminin son yıllarında, daha sonra Afganistan Demokratik Halk Partisi olarak adlandırılan siyasi bir örgütlenmenin oluşumunun filizleri ortaya çıkmış ve Anayasal Monarşi döneminde söz konusu parti resmileşme yoluna gitmiştir.

1973 yılında kurulan Muhammed Davud'un Cumhuriyet yönetimi, Afganistan Demokratik Halk Partisi tarafından 27 Nisan 1978 tarihinde kanlı bir darbe ile devriliş Cumhurbaşkanı Muhammed Davud ailesi ile birlikte cumhurbaşkanlığı sarayında öldürülmüştür. Savr darbesi liderlerinin bakış açısından, iktidar yapısındaki devrimci dönüşüm, adaletsizliğin, ayrımcılığın ve uzun vadeli bir güç tekelinin sonucuydu. Bu ihmal

edilemeyecek bir gerçektir, ancak Afganistan'da Sovyetler Birliği'nin nüfuz kazanmasının ve sol düşüncenin yayılmasının, devrimci bir solcu neslinin ortaya çıkması, güçlü Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin oluşumu ve devrimci hareketin hızlandırılmasında etkisi de tartışılmazdır.

A. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Sınırları

Afganistan'ın 1978-1992 yılları arasında kapsayan Afganistan Demokratik Cumhuriyet Dönemi'ndeki siyasi ve sosyal gelişmelerini ortaya koyma, tezin başlıca amacıdır. Bu doğrultuda; Afganistan'da monarşi dönemi, anayasal monarşi onyılı ve cumhuriyet dönemi ele alınarak ADHP iktidara gelmeden önce Afganistan tarihine ışık tutabilmek amaçlanmıştır. Savr darbesi ve darbenin nedenleri, ADHP iktidara gelmesi ve politikaları, yönetime karşı halk hareketleri, Sovyet askeri müdahalesi ve direniş cephesi, SSCB çekilmesinden sonra Afganistan ve Necibullah yönetimin sonuna kadar devam eden çatışmalarının toplum üzerine etkileri ve sonuçlarına odaklanılmıştır.

Çalışmayı önemli kılan etken ağırlıklı olarak özgün olup Afganistan'da yayınlanmış birinci el kaynakları esas alınarak hazırlanmış olmasıdır. Bununla birlikte internet üzerinde yayımlanan belgelerden, ikincil kaynaklardan ve özellikle güncel çalışmalardan yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ihtiva ettiği zaman dilimi, Afganistan Demokratik Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1978 yılından 1992 yılına kadar kapsamaktadır. Konu olarak ise döneme ait Afganistan'ın siyasi ve sosyal politikaları, yeni rejimin ideolojik kimliği ve uygulamaya çalışılan yeni reformlar, yönetime karşı çıkan halk hareketleri ve Sovyetler Birliği askeri müdahalesi, 1980'lerde Afganistan'da eğitim durumu ve kadının toplumsal yaşamdaki yeri de aynı zamanda bu dönemdeki iç ve dış siyasi ve sosyal gelişmelerini, etkilerini ve sonuçlarını ele almıştır.

Bu çalışmada, modern tarih yazıcılığı yöntemi ile Afganistan Demokratik Cumhuriyet Dönemi siyasi ve sosyal yönleri ile incelenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmada, evvela birinci el kaynaklar, resmi kaynaklar ile dönemin süreli yayınları ve bilimsel araştırma-inceleme eserlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda özellikle Farsça, Türkçe ve İngilizce kaynaklar ile Rusça'dan Farsça'ya tercüme edilmiş eserler irdelenmiş, elde edilen kaynaklar aynı zamanda okunup her yönüyle tahlil edilerek analiz edilen veriler tarafsızca ortaya konulmuştur. Böylece, Afganistan coğrafyasında varlığını sürdürmekte olan toplulukların siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel bakımdan geçirdikleri değişimler bütüncül bir perspektifle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

B. Kaynaklar

Sürelî yayınlar olarak Salname-i Afganistan (Afganistan'ın Almanacağı), Halk ve Perçem Cerideleri, Anis Milli Gazetesi, Hakikat-i İnkılab-ı Savr Gazetesi, 8 Sabah Gazetesi, The Kabul New Times Gazetesi, The New York Times Gazetesi taramalarının yanı sıra, bu çalışmanın ortaya çıkarılmasında öncelikle Afganistanlı tarihçi, araştırmacı ve yazarların eserlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca, Batılı ve Rus araştırmacı ve yazarların eserlerinden, Türkiye'de Afganistan ile ilgili yapılan araştırmalardan da faydalanmıştır. Dolayısıyla burada kullandığım bu sürelî yayınların ve bazı önemli kaynakların alan literatürüne katkı açısından vurgulanmasında fayda umulmaktadır:

a. Sürelî Yayınlar Hakkında

Salname-i Afganistan [Afganistan'ın Almanacağı]

Salname-i Afganistan (Afganistan'ın Almanacağı), Afganistan Hükümeti tarafından 1932-1990 yılları arasında yayınlanan bir almanak veya bir yıllık gazetedir. Resmi devlet yayını olarak bu almanak ülkenin siyasi, ekonomik ve tarımsal planlar dahil olmak üzere genelde hükümetin faaliyetlerini kapsar. Her cilt, ülkenin politik ve ekonomik tarihini ve faaliyetlerini içerir. Genelde sosyal ve kültürel konulara çok az yer verilmiş ve bazı sayılarda hiç yer verilmemiştir. Almanığın metni çoğunlukla ülkenin iki resmi dili olan Darice (Farsça'nın bir lehçesi) ve Peştuca dilindedir. Bazı konular İngilizce ve Fransızca olarak başlık ve bazı notlar da eklemiştir. Bu çalışmada, kullandığım konular çoğunlukla Darice ve Peştuce dillerindedir ve tarafımda Türkçe'ye çevirilmiştir. Çalışmamda, almanığın 1978, 1979-80, 1987 ve 1990 yılları kapsayan 44, 45, 53 ve 56. sayılarını kullandım. Yararlandığım konuların başlıkları, tarihi ve yazarları ekler kısmında bulunmaktadır (Bkz. EK-1).

Rozname-i Milli-yi Anis [Anis Milli Gazetesi]

Rozname-i Milli-i Anis (Anis Milli Gazetesi), Afganistan'daki en eski gazetelerden biridir. İlk kez 6 Mayıs 1927 tarihinde Ghulam Mohayyuddin Anis tarafından Kabil'de yayımlandı. Anis resmi devlet gazetesidir ve halen, Afganistan İslam Cumhuriyeti Bilgi ve Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Gazetenin ana dili Darice (Farsça), ancak haberleri yaklaşık %20'si Peştuca dilinde yayınlanıyor. Bu çalışmada, 1978-1979 yılları arasındaki bazı sayıları kullanılmıştır (Bkz. EK-2).

Halk Ceridesi

Haftalık bir gazete olan Halk Ceridesi, ADHP'nin yayın organıdır. Ancak, yayınlandığı tarihte ülkede parti yasası olmadığından ve yeni basın yasası sadece bireysel dergilerin ve gazetelerin yayınlanmasına izin verdiği için ADHP ilk yayını bireysel olarak yayınlamıştır. Halk Ceridesi böylelikle, 11 Nisan 1966 tarihinde- ADHP'nin kurulmasından on altı ay sonra- kırmızı renk ile yazılmış "Halk" adı ve "Demokratik Halkın Düşüncelerinin Yayıncısı" sloganıyla yayına girmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi ADHP Başkanı Nur Muhammed Taraki'dir. Devlet politikalarını eleştiren ve Marksist-Leninist sol düşüncüyü benimsemiş olan bu gazete altı sayı yayımladıktan sonra devlet tarafından kapatılmıştır. Çalışmamda, en çok kullandığım sayılar gazetenin ilk iki sayısıdır. Bu sayılarda "Halk Demokratik Meramı" unvanıyla ADHP'nin programı yayımlanmıştır. Ceridenin dili Darice ve Peştuce'dir (Bkz. EK-2).

Perçem Ceridesi

Halk Gazetesi kapatıldıktan ve ADHP'nin iki gruba (Halk ve Perçem) bölünmesinden hemen hemen bir yıl sonra, Babrak Karmal grubu, Perçem adlı bir haftalık gazetenin ilk sayısını 14 Mart 1968 tarihinde yayınlamıştır. Perçem gazetesi, Halk Ceridesi'nin devamını olarak kurulmuş ve aynı üslub ile devam etmiştir. (Bkz. EK-2).

The Kabul New Times Gazetesi

1962 yılında kurulan Kabul Times gazetesi, Afganistan'da çıkan ilk İngilizce gazete idi. 1978 darbesinin ardından Kabul Times, New Kabul Times olarak değiştirildi ve bu tarihten itibaren komünist söylemleri basmaya başladığını görülmektedir. Çalışmada, 1979-1980 yılları arasında yayınlanmış bazı sayıları kullanılmıştır.

Bahsettiğim bu gazetelerin yanı sıra, Rozname-i Hakikat-i İnkılab-ı Savr [Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi] ve Rozname-i Heşt-i Subh [Sekiz Sabah Gazetesi] gazetelerinden de yararlanılmıştır. 1980 yılında kurulan Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi, Babrak Karmal döneminde devlet yayın organıdır. 2007'de kurulmuş olan Sekiz Sabah Gazetesi ise bağımsız bir gazete olarak Afganistan meselelerine özerk bir yaklaşımı vardır. 2013 yılında, Hollanda Ulusal Polisinin Uluslararası Suçlar Birimi, Taraki ve Amin döneminde (1978-1979 yılları arasında) devlet tarafından öldürülen kişilerin listeleri ele alınıp ifşa edildikten sonra, Afganistan'da ilk kez Sekiz Sabah Gazetesi tarafından yayınlanmıştır. İfşa edilen bu belgelerde, ADHP Halk Grubu yetkililerinin rejimin ölümlerini titizlikle kaydettiği neredeyse

5000 isim listeleniyor. Söz konusu belgeler, bir akademik çalışma olarak ilk kez bu çalışmada yararlanmıştır (Bkz. EK-2).

b. İkincil Kaynaklar Hakkında

Afganistan'ın ünlü tarihçisi Mir Mohammad Sediq Farhang tarafından kaleme alınan “Son Beş Yüzyılda Afganistan” eseri, çalışmamda en çok katkı sağlayan kaynaklarından. Farsça'da yazılan bu eser birinci cildi 1988'de ikinci cildi ise 1990'de yayımlanmıştır. Çalışmaya katkı açısından diğer önemli bir kaynak ise ADHP kurucularından ve Afganistan Demokratik Cumhuriyet döneminde Başbakan Yardımcılığı, Planlama Bakanlığı, Başbakanlığı (1980-1988 ve 1989-1991) ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevi yapmış olan Sultan Ali Keshtmand tarafından yazılan “Yaddashtha-yi Siyasi ve Ruydadha-yi Tarihi [Siyasi Notalar ve Tarihi Olaylar]”dır. Keshtmand'ın eseri Afganistan Demokratik Cumhuriyet dönemindeki Afganistan Hükümeti'nin siyasi ve sosyal bakış açısını sergilemesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bunun yanı sıra Afganistan Demokratik Cumhuriyeti son Dışişleri Bakanı olan Abdul Wakil tarafından kaleme alınan “Az Padşahi-yi Mutlaka İla Sukut-i Cumhuri-yi Demokratik-i Afganistan [Monarşiden Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Çöküşüne]” eseri de en çok faydalndığım eserlerindedir. Cenevre barış görüşmelerini yürüten, Afganistan tarafından Cenevre Antlaşmalarına imza atan ve aynı zamanda mücahit grupların bazı liderleriyle görüşmeler yapan Abdul Wakil'in sürece yönelik bilgi ve görgülerinin aktarıldığı bu eser, genel itibarıyla ilk el bilgilerden oluşması bakımından önem arz etmektedir. Diğer önemli bir kaynak ise, Rusça dilinde yazılan ve daha sonra Farsça'ya çevirilen Afganistan'daki Sovyet Ordusu'nun Genel Komutanı General Boris V. Gromov tarafından kaleme alınmış olan “Ertiş-i Surh Der Afganistan [Kızıl Ordu Afganistan'da]”dır. Bu eser, Sovyet Ordusu ve savaş safhalarıyla ilgili ayrıntılı olarak bahsedilmenin yanı sıra, Sovyet liderleri Afganistan'a yönelik aldıkları kararları hakkında Sovyetler Birliği Komünist Partisi gizli arşiv belgelerinden nakledilmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bununla birlikte, Afganistan'da devlet ve toplum yapısıyla İslami hareketin gelişimi üzerine odaklanan “Afganistan, İslam ve Navaveri-yi Siyasi [Afganistan, İslam ve Politik Modernite]” eseri de alana katkı sağlayan önemli kaynaklarından biridir. Eser, Fransız araştırmacı Olivier Roy tarafından kaleme alınmıştır. Öte yandan, barış görüşmeleri üzerine odaklanan “Puşt-i Perde-yi Afganistan [Afganistan'ın Perde Arkasında]” kitabı da önem arz etmektedir. Bu eser, Diplomat Diego Cordovez ve gazeteci Selig S. Harrison tarafından kaleme alınmıştır. Cordovez 1981 ile 1988 yılları arasında Birleşmiş Milletler Afganistan Özel Temsilcisi olarak Afganistan sorununa barışçıl çözüm sağlanması çalışmalarını

yürütmüştür. Harrison ise bu süreci takip eden Güney ve Doğu Asya uzmanı bir Amerikalı gazetecidir. Eser, Afganistan-SSCB ilişkileri ve Sovyet nüfuzu, Savr İnkılâbı ve Sovyet Ordusu Afganistan'a girişi, direniş cephesi ve dış müdahalelerin ele alındığı konularla başlamıştır. Daha sonra SSCB istilası bağlamında sırasıyla Leonid Brejnev, Yuri Andropv, Kostantin Çernenko ve Mihail Gorbaçov dönemleri incelenmiş ve son bölümünde ise barış görüşmeleri, SSCB birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi konuları ele alınmıştır. Ayrıca ekler bölümünde “Cenevre Antlaşmaları” olarak tarihe geçen dört antlaşmanın metinleri aktarılmıştır. 1988 ve 1992 yılları arasında İngiltere Moskova Büyükelçiliği yapmış olan Rodric Braithwaite tarafından İngilizce'de yazılmış olan “Afghantsy: The Russians in Afghanistan 1979-89” eser güncel bir çalışma olarak önem arz etmektedir. Afganistan'daki savaşı SSCB cephesinden ele alınan bu eser, 1978 yılında gerçekleşen darbe, Afganistan'ın yakın dönem tarihi bahsinde “trajedinin başlangıcı” olarak değerlendirmiş ve bu bağlamda ADHP iktidara gelişi ele alınmıştır. Ayrıca, SSCB liderlerinin planları, müdahale kararının alınması, askeri hazırlıklar ve Sovyet birliklerinin Afganistan'a girişi ve geri çekilmesi, savaşta ölenler ve kayıpları aktarılmaktadır. Ayrıca, Pakistan Kuvvetlerarası İstihbarat Teşkilatı (ISI)'nın Afganistan Bürosunu Başkanlığını yapmış olan General Mohammad Yousaf ve Mark Adkin tarafından yazılan “Talak-i Hırs [Afganistan: Ayı Tuzağı: Süper Güç Yenilenmesi]” eserin asıl önemi, başta ABD olmak üzere Batı, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelerinden sağlanan yardımları Afganistan mücahit gruplarına ulaştırmakla görevlendiren Pakistan İstihbarat Teşkilatı (ISI)'nın, Kabil yönetimine ve Sovyetlere karşı verilen mücadeledeki rolüyle ilgilidir. Bu bağlamda ISI'nin Afganistan bürosu, lojistik işlevinin yanı sıra zamanla Afganistan direnişçilerinin eğitimlerini üstlendiği gibi, Afganistan'a askeri danışmanlar göndermiş, zamanlı direniş gruplarının faaliyetlerinin planlanması yapmış ve destek sağlamıştır. Bu nedenle, uzun bir süre bu büronun başkanlığını yapan Mohammad Yousaf tarafından ele alınan bu eser, Afgan direnişine yönelik ISI faaliyetlerinin ilk ağızdan nakledilmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bunun yanı sıra, döneme tanıklık etmiş kişiler, araştırmacılar, yazarlar ve üst düzey hükümet mensupları olmak üzere toplam 139 kişiyle mülakat yapılarak sözlü bir tarih çalışması ile ortaya çıkan “Afganistan Der Karn-i Bistum [Yirminci Yüzyılda Afganistan]” eseri de alana katkı sağlamıştır.

Bu çalışma, giriş dışında üç bölümden oluşulmaktadır. Giriş kısmında; çalışmanın amacı, yöntemi ve süreli yayınlar ile bazı kaynakların değerlendirmesi aktarılmaktadır. Birinci bölüm, monarşi, anayasal monarşi ve cumhuriyet dönemine odaklanırken, sol düşüncenin nasıl yayıldığına, ADHP'nin oluşumu, nasıl gelişmesine ve programlarına eğilinmiştir.

İkinci bölüm, Sahr darbesi ve ADHP'nin iktidara gelmesi, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti'nin oluşumu, parti içindeki çatışmaları ve yeniden hizipleşmesi, yeni rejimin iddiaları ve hataları, rejimin reform programı ve buna karşı halk tepkileri, yönetime karşı halk hareketlerinin başlaması, rejimin baskı politikası ve cinayetleri, Nur Muhammed Taraki'nin öldürülmesi ve Hafızullah Amin'in iktidara gelmesi, Amin'in yüz günlük hükümeti ve SSCB'nin Afganistan'a askeri müdahale kararının nedenleri ve faktörleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve Babrak Karmal'ın iktidara gelmesi ele alınmış ve seksenli yıllarda hükümetin sosyal politikası ve bu dönemdeki siyasi gelişmeleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Genevra barış görüşmeleri, Necibullah dönemi, Genevra barış antlaşmaları ve Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilmesi, Sovyet birliklerinin çekilmesi sonrası ve meydana gelen gelişmeler, Necibullah yönetiminin sonu ve mücahit grupların iktidara gelmesi bu bölümde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MONARŞİ – ANAYASAL MONARŞİ ONYILI – CUMHURİYET

Afganistan'ın çağdaş tarihi, Afganistan'a egemen olan mutlak kraliyet ve hanedanlığın istibdat döneminde olmak üzere, neredeyse bütün yöneticilerin hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için baskı ve ayrımcılık politikaları uygulanıp siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmayı geciktirme eğilimleriyle doludur. Bu durumda, yöneticiler kendilerini asıl faktör kılıp mümkün olduğunca kendi iktidarlarını artırmayı çalışmışlardır. Monarşi döneminde, Afganistan ekonomisi son derecede tarıma bağlı olup oldukça geri kalmış durumdadır. O dönemde, özellikle Afganistan'ın kırsal bölgelerindeki insanlar, büyük maddi yoksullukla mücadele ediyor, ayrımcılığa uğruyor ve aynı zamanda da adaletsizlikten dolayı epey eziyet çekiyordu ve halk bu durumdan oldukça muzdaripti. Yoksul ailelerin çocukları için eğitime erişim çok nadirdi. Yoksul ailelerden ancak tesadüfi olarak eğitilmiş bireyler çıkabiliyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Kabil ve diğer il merkezlerinde bir dizi ilkokul, ortaokul ve birkaç lise kurulmuştur ki bunlar hiçbir şekilde ülkenin nüfusuyla orantılı değildi. Afganistan'ın ünlü tarihçisi Mir Mohammad Sediq Farhang'a göre, 1945 yılında, Muhammed Haşim'in başbakanlığının son yıllarında, Afganistan'daki okul sayısı 346 ve öğrenci sayısı doksan üç bine ulaşmışsa da bu rakam on milyondan fazla nüfusa sahip olan bir ülke için oldukça az bir rakamdı.¹

1929'da Kral Amanullah Han'ın hükümdarlığı sırasında gerek kendisinin yaptığı hatalardan dolayı gerekse getirdiği yeniliklerin halk tarafından yanlış anlaşılmasından dolayı iktidardan düştükten sonra, Afganistan bir iç kargaşaya uğramıştır. Bu kargaşa ortamında, Beççe-i Saka olarak bilinen Habibullah Kalakani iktidarı elde ettikten kısa bir süre sonra, General Muhammed Nadir Afganistan krallığının tahtını ele geçirmiş ve kendisini Afganistan kralı ilan etmiştir. Kral Muhammed Nadir, dört yıllık krallığı dönemi (Ekim 1929 ile Kasım 1933) boyunca, mutlak ve otoriter bir şekilde hüküm sürmüş ve Kral Amanullah'ın taraftarlarını ve meşrutiyetçileri acımasız bir şekilde öldürmüş ya da delil olmaksızın hapsedmiştir. Fakat kısa bir süre sonra Kral Muhammed Nadir, Kabil'deki Nicat Lisesi 10. sınıf öğrencisi olan Abdul Halik Hazara tarafından Kabil'de öldürülmüştür.² Farhang'a göre, Muhammed Nadir Şah'ın Abdul Halik Hazara tarafından öldürülmesinin ana nedeni, devlet tarafından özgürlüklerin kaldırılması, istibdat ve etnik gruplar arasında uygulanan ayrımcılığa

¹ Farhang I, 1988: 439.

² Wakil I, 2016: 19.

karşı yapılan bir suikast idi. Ona göre, gençler memnuniyetsizlik duyduklarını göstermek için başka bir yol olmadığından dolayı, suikasta başvurmak zorunda kalmışlardır.³

Muhammed Nadir Şah'ın 8 Kasım 1933'te öldürülmesinin ardından, 19 yaşındaki oğlu Muhammed Zahir, amcaları ve aile üyeleri tarafından Afganistan kralı olarak ilan edildi. Ancak, Muhammed Zahir Şah kırk yıllık (1933-1973) krallığının yirmi-otuz yıl amcaları Muhammed Haşim ve Şah Mahmud'un, son on yılı da kuzeni Muhammed Davud'un vesayeti altında iktidarı sürdürmek zorunda kalmıştır. Zahir Şah, ancak iktidarının son yıllarında Afganistan'ı kendi kararlarıyla idare edebilmiştir. Muhammed Haşim, mutlak krallığın başbakanı olarak 17 yıl (1929-1946) boyunca Afganistan'ı istibdat yöntemiyle yönetmiştir. Sert ama çalışkan olan Başbakan Muhammed Haşim, yavaş yavaş devletin siyasi gücünü tekelleşip meşruiyetçileri ve Amanullah Han taraftarlarını tamamen ezmiş ya da sessiz kalmaya mecbur bırakmıştır. Başbakanın baskı ve sert yönetimine rağmen, ülke çapında bazen ayaklanmalar ortaya çıkmıştır.⁴ Abdul Wakil'e göre, Muhammed Zahir Şah'ın 40 yıllık krallığı sırasında, Muhammed Haşim'in 17 yıllık başbakanlık dönemi, Afganistan'daki monarşinin en karanlık dönemi idi. Öyle ki, Muhammed Haşim'in döneminde ülke nüfusunun yüzde birinden daha azı eğitilmiş ve okuyamazdı. Diğerleri ise, tamamen eğitimsizliğin karanlığında yaşıyorlardı. İşkence, idam, hapis veyahut ülke vatandaşlarının sınır dışı edilmesi, başbakanın yaptığı günlük işlerdendi. Özetle, ülke tam anlamında bir baskı yöntemi altındaydı.⁵ Bununla birlikte, Hassan Sharq'a göre, Muhammed Haşim döneminde basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve siyasi partiler yoktu. Birileri özgürleşme adına bir şeyler yapmaya yeltense, uzun veya kısa zamanlı hapis cezasına mahkûm oluyordu.⁶ Muhammed Haşim döneminini "istibdad-i kabir" (büyük istibdat) dönemi olarak nitelendiren Dastgir Panjshiri, Afganistan'ın ancak Şah Mahmud döneminde kısmen yeni iç ve dış politika eğilimlerine girdiğini belirtir.⁷

Muhammed Haşim'in başbakanlığı sırasında II. Dünya Savaşı meydana gelir ancak görev süresinin ikinci yarısından itibaren savaş yerini Soğuk Savaş'a bırakır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Asya ve Afrika'da bulunan ve Batı ülkelerinin kolonileri konumundaki devletler büyük kurtuluş hareketlerine giriştiler. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler alanında büyük değişiklikler meydana geldi. Şüphesiz bu gelişmeler Afganistan tarafından da yakından izlendi. Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler kuruldu (24 Ekim 1945) ve Muhammed Haşim Han'ın yönetimindeki

³ Farhang I, 1988: 423.

⁴ Farhang I, 1988: 425.

⁵ Wakil I, 2016: 19-20.

⁶ Sharq 1994: 43.

⁷ Panjshiri I, 1999: 100.

Afganistan'ın bu organizasyona üyeliğinin uluslararası toplum tarafından kabul görmesi pek de mümkün görünmemekteydi. Zira BM'ye üyelik şartlarından birisi, insan haklarına saygı göstermek ve BM Tüzüğü'nün ilke ve koşullarını kabul edip yerine getirmektir. Fakat Afganistan'da otoriter bir yönetim hâkim olduğundan dolayı temel insan haklarına riayet söz konusu değildi. Bu nedenle, Afganistan Kralı Muhammed Zahir küresel meselelerden haberdar olan adamları ile Afganistan'ın imajını uluslararası topluma iyi göstermek için bir dizi yarı-geçici adımlar atmak zorunda kaldı. Aynı zamanda, Afganistan halkı mutlak kraliyet rejiminin zulmünden rahatsızdı ve toplum öngörülemez olaylarla doluydu.⁸

Dolayısıyla, 1946 yılının Mayıs ayında Muhammed Haşim'in başbakanlığı dönemi sona ermiş ve yönetim kralın diğer amcası Şah Mahmud'a geçmiştir. Şah Mahmud'un başbakanlığı döneminde, yeni hükümet doğrultusunda, devlet tarafından demokrasiye doğru bir eğilim olduğu açıklanmıştır. Kral ve Başbakan Şah Mahmud, konuşmalarında demokrasiden bahsederek halka bu konuda reform yapma sözü veriyorlardı. Bu bağlamda, artan siyasi liberalleşme taleplerini demokratik kanallara yönlendiren Başbakan Şah Mahmud, 1950'de basın kanununu onaylanmış ve sivil toplum kuruluşlarının yayınlarına nispi oranda izin vermiştir. Ayrıca, 1947'de yeni belediye yasasının kabulü ve uygulanması, eğitimde Peştuca dilinin inhisar-i hâkimiyetinin sona ermesi ve Farsça dilinin (Darice) okullara yeniden girişi, 1949 Millet Meclisi seçimlerine hükümetin müdahale etmemesi gibi önlemler alınmıştır.⁹ Hassan Sharq'a göre, Muhammed Haşim döneminde, entelektüellere karşı devlet tarafından uygulanan aşırı sert davranışlar tahammül edilemez bir hale gelmişti, ancak Şah Mahmud döneminde durum değişti ve ilk yıllarında yazı ve ifade özgürlüğü hızla gelişmiştir. Sharq ayrıca, Şah Mahmud'un başbakanlığı döneminde siyasi mahkûmların serbest bırakıldığını, demokrasi ve basın özgürlüğünün gelişimine doğru adımlar atıldığını yazmaktadır.¹⁰

Şah Mahmud'un döneminde (1946-1953) Afganistan, Birleşmiş Milletlerin üyesi oldu (9 Kasım 1947). Aynı zamanda bu dönem, meşrutiyetçilerin seslerini yükseltebildikleri Nida-i Halk, Vatan ve Ulus gibi serbest basında radikal değişimlerin göze çarptığı söylenmiştir. Bununla birlikte, Muhammed Haşim'in başbakanlığı döneminde devlet tarafından zulüm görmüş ve ezilmiş insanlar, memnuniyetsizliklerini gösterme vakti bulunup itiraz etmeye başlamışlardır. Hazaracat'ta İbrahim Gav Savar ve Kabil'de Seyyed İsmail Balhi'nin ayaklanması, Şah Mahmud zamanında halkın memnuniyetsizliğinden örneklerdir. Ancak, 1950'de Seyyed İsmail Balhi başta olmak üzere, hükümete karşı olan diğer entelektüeller

⁸ Wakil I, 2016: 20.

⁹ Farhang I, 1988: 447.

¹⁰ Sharq, 1994: 44.

1952'ye kadar tutuklanıp hapse atılmışlardır.¹¹ Farhang kendi eserinde, Şah Mahmud zamanının siyasi mahpuslarının adlarını detaylı bir şekilde kaydetmiştir. Bunların çoğunluğunu Mir Ghulam Muhammed Ghubar'ın başkanlığını yaptığı Vatan Partisi, Dr. Abdul Rahman Mahmudi liderliğindeki Halk Partisi, Veyş Zelmayan (Uyanan Gençlik) Partisi üyelerinden birçok kişinin adına rastlanabilir. Farhang'a göre, bu tutuklular yasadışı ve mahkeme olmadan mahkûm edilmişti. Ayrıca, yakında özgür gazetelere de el konulmuş ve Başbakan Şah Mahmud, belediye seçimlerine de müdahale ederek yaratılan iyimser havayı ortadan kaldırmıştır.¹²

Afganistan'daki çoğu tarihçi ve yazara göre, Şah Mahmud dönemindeki iyi atmosferi, kraliyet ailesinin demokrasiye olan hayranlığından değil, ülkenin ve bölgenin kendi özel durumundan kaynaklanmıştır. Afganistan kralı Muhammed Zahir, bir yandan yabancı desteğini yitirmiş diğer yandan da halk desteğini kaybetmiştir. Şah Mahmud'un başbakanlığı, İngiltere'nin- kraliyet ailesinin ve Afganistan'ın politik sisteminin bir müttefiki olan Hindistan'dan geri çekilmesiyle aynı zamana denk geldi. Ayrıca, azınlıkların ve halkın hoşnutsuzluğu, devlet içinde gizli kurumlar yaratılması rejime karşı mücadele eden eğitilmiş ve entelektüel sınıfı, hükümete karşı ciddi bir meydan okumanın eşğine getirmiştir. Bu bağlamda, Afganistan'ın ünlü gazetecisi Mohammad Qasim Akhgar şöyle yazıyor:

Şah Mahmud'un temsil ettiği demokrasi aslında onlar (kraliyet ailesi) demokrasiye gerçekten inanmış olduklarından değil, iktidarda olan egemen ailenin güçsüzlüğünden gelen bir demokrasidir. Çünkü hükümdarın ailesi kendi egemenliklerini ve yetkilerini yeniden bir kez daha kurabildiğinde, her şey tekrar değişecek, Muhammed Davud Şah Mahmud'un halefi olup aynı amcası Muhammed Haşim Han'ın hüküm ettiği gibi on yıl boyunca devam edeceği söylenebilir.¹³

1.1 Mohammed Davud'un Başbakanlık Dönemi (1953-1963)

Farhang'a göre, Kral Muhammed Zahir, vadettiği demokrasiden vazgeçtikten sonra, diktatörlüğün yeni versiyonunu kuzeni Muhammed Davud'un varlığında yeniden deneyimlemek istemesi, Şah Mahmud'un rejiminini mümkün olabildiği kadar en kısa zamanda sona erdirilmesine neden oldu. Şah Mahmud her ne kadar iktidardan çekilmeye karşı çıkmışsa da direnememiş, Kral'ın kararı esas alınmış ve 6 Eylül 1953 tarihinde Kabil

¹¹“Şah Mamud'un Başbakanlığı Başka Bir Açıdan”, 10.05.2009, <http://p.dw.com/p/HnCX> (erişim tarihi: 15.02.2018).

¹² Farhang I, 1988: 456.

¹³“Şah Mamud'un Başbakanlığı Başka Bir Açıdan”, 10.05.2009, <http://p.dw.com/p/HnCX> (erişim tarihi: 15.02.2018).

Radyosu aracılığıyla Şah Mahmud'un istifası ve iktidarın yeni başbakanı Muhammed Davud olduğu duyurulmuştur.¹⁴ Muhammed Davud, II. Dünya Savaşı sona erdiğinde iktidara gelmişti ama Soğuk Savaş, Doğu ve Batıyı karşı karşıya getirmiş ve küçük ülkeler de yerlerini yeni küresel düzen içinde yeniden konumlandırmak zorunda kalmışlardır.¹⁵

Muhammed Davud iktidara geldiğinde, Şah Mahmud döneminde vaat edilen demokrasiyi bir kenara bırakmış ve bunun yerine "Peştunistan¹⁶ özgürlüğünü" ve "ekonomik kalkınma"yı hükümetinin iki ana hedefi olarak belirlemiştir. Bu nedenle, politik serbestleşmeyi erteleyip ekonomik ve sosyal reformları hızlandırmayı düşünen Davud, bu iki büyük hedefine ulaşmak için çok yönlü bir dış yardıma ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla, Afganistan'ın II. Dünya Savaşı süresince sürdürdüğü tarafsızlık politikası, savaştan sonra meydana gelen bloklaşma ve dünyada oluşan siyasi konjonktüre göre değişikliğe uğramıştır. Muhammed Davud, Afganistan'ın sürdürdüğü muhafazakârlık ve ihtiyatlı dış politika yerine, siyasi ve finansal yardımları elde edebilmek için, büyük ülkeler arasında rekabet yaratan riskli bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir.¹⁷ Afganistan'ın NATO ya da Varşova Paktı'na katılmayıp bağlantısızlık yönünde bir dış politika tercih etmesi SSCB'nin yanı sıra ABD ile ilişkilerini geliştirebilecek bir konumda kalmasını sağlamıştır. Bu politika, Afganistan tarihinde Rusya ve İngiltere gibi iki büyük güç arasında kaldığı "Büyük Oyun" sürecini hatırlatmaktadır. Muhammed Davud'un izlediği dış politikası Afganistan'ın yardım elde etme çerçevesinde hem Doğu hem Batı ülkeleriyle irtibatla kalmasını sağlamıştır. Özellikle, SSCB ve ABD Soğuk Savaş ortamında savaşa geçmemelerinden dolayı projelere katılmışlar ve yardım sağlamışlardır.¹⁸ Ancak, Farhang'a göre, bu politika Afganistan için kısa vadede faydalı olmuş ama uzun vadede Muhammed Davud'u ve Afganistan'ı karmaşık ve zor sorunlarla baş başa bırakmıştır.¹⁹

Bu bağlamda, Muhammed Davud hedeflerine ulaşabilmek için ABD'den ekonomik yardım alma konusunda talepte bulunmuş, ancak Afganistan'a yardım verme talebi onaylanmamıştır. Bu girişimde, ABD cumhurbaşkanı yardımcısı Richard Nixon 1954'te

¹⁴ Farhang I, 1988: 456.

¹⁵ Tanin, 2005: 97.

¹⁶ Wakil I, 2016: 23; 1947'de Hint Yarımküresi İngiliz sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazandıktan sonra, Hindistan ve Pakistan olmak üzere ikiye ayrıldı. İngilizlerin Afganistan kralları ve yöneticileri üzerindeki sömürge anlaşmalarının bir sonucu olarak, Afganistan topraklarının bir kısmı İngiliz Hint kolonilerine (bugünkü Pakistan) verildi. Ancak, sorunun ortaya çıkışı Pakistan'ın 1947 yılında bağımsızlığını kazanmasından daha gerilere uzanmaktadır. Muhammed Davud dönemi sırasında Afganistan Pakistan ile bu sorun ile ilgili savaştık kadar ileriye gitti ve 1966'da iki ülke arasındaki ilişkiler kesildi. Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerin giderek artan gerginlikler ve ilişkilerinin kesilmesinin, Muhammed Davud'un başbakanlıktan istifa etmesinin nedenlerinden biri olduğu söyleniyor.

¹⁷ Farhang I, 1988: 462.

¹⁸ Erman, 2017: 84.

¹⁹ Farhang I, 1988: 462.

Kabil'e gelmiş ve Afganistan hükümeti askeri ve ekonomik şartlarını ayrıntılı olarak açıklamış ama Nixon ikna olmayıp kendi raporunda Afganistan'a askeri yardım etmeyi onaylamadığını belirtmiştir. Çünkü ABD Pakistan'ın dostluğuyla daha fazla ilgilenmeye başlamış ve 1953'te Pakistan'a askeri yardımını duyurmuştur.²⁰ Sharq'a göre, Muhammed Davud'un Bağdad Paketi'na katılmaya isteksiz olması ve ayrıca Peştunistan meselesi nedeniyle Amerikalılar Afganistan'la işbirliğine pek ilgi göstermemiştir.²¹ Bu gelişmelere rağmen Afganistan ve ABD arasındaki ilişkilerin normal seyrinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Zira Başbakan Muhammed Davud 1958 yılında ABD'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²²

ABD'nin Pakistan'a yaptığı askeri yardımlardan rahatsızlık duyan ve bu yardımları Afganistan için tehlikeli olarak değerlendiren Muhammed Davud, Stalin'in ölümünden sonra Üçüncü Dünya ülkeleriyle sıcak ilişkilere ilgi duyan yeni Sovyet hükümetine eğilim göstermeye başlamıştır. Farhnag'a göre, Ruslar, Muhammed Davud'un komünist bir temayüle sahip olmadığını, ancak aşırı hırslılığı ve hedeflerine ulaşma emelinden dolayı ona yardım eden her ögeyle işbirliği yapmaya hazır olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle, Ruslar Muhammed Davud'un güvenini kazanmak için beklenen daha fazlası yardım etmeye karar vermişlerdir. Afganistan, Sovyet hükümetinden, Kabil ve Pul-i Khumri'de tahıl ambarlarıyla ekmek fırınlarının inşasında kullanılmak üzere 3,7 milyon dolar borç temin etmiştir.²³ Ayrıca, SSCB tarafından asfalt fabrikası inşası ve Kabil caddelerinde kaldırım yapımı projesi için 2,1 milyon dolarlık bir borç daha alınmıştır.²⁴ Zahir Tanin'e göre, SSCB Afganistan'a yardım ettiğinde, ABD de Afganistan'a yardım etmeye başlamıştır.²⁵ Aynı zamanda, SSCB ve ABD, Soğuk Savaş'ın gergin rekabet ortamının aksine Afganistan'da yürütülen yardım ve destek projeleri çerçevesinde iş birliğinde de bulunmuştur. SSCB Kabil Havaalanının iniş pistleriyle binalarını inşa ederken ABD ise elektrik ve iletişim sistemini kurmuştur. Öte yandan, SSCB kuzeyden başlayarak, ABD ise güneyden başlamak suretiyle karayolu yapımıyla ilgilenmiş, bu yolların bir yerde buluşuyor olması iki tarafı ortak çalışmaya yönlendirilmiştir.²⁶ SSCB sivil ve askeri alanda destek sağlarken ABD ise sadece sivil projelere destek vermiştir.²⁷ 1955 ve 1978 yılları arasında, SSCB'nin askeri ve iktisadi yardımları yaklaşık iki buçuk milyar dolar ve ABD'nin yardımı yarım milyar dolara ulaşmıştır. Fakat Kabil ve Moskova arasındaki

---

²⁰ Farhang I, 1988: 462.

²¹ Sharq, 1994:145.

²² Erman, 2017: 104.

²³ Farhang I, 1988: 462.

²⁴ Ghaus, 1999: 128.

²⁵ Tanin, 2005: 106.

²⁶ Erman, 2017: 105.

²⁷ Erman, 2017: 85.

ilişkilerin gittikçe daha fazla alanı kapsayıp Afganistan'ı birçok yönden Sovyetler Birliği'ne bağımlı hale getirmiştir.²⁸

Politikasının temelini ekonomik ve sosyal gelişimi ve planlama üzerine atmış olan Muhammed Davud, birinci ve ikinci beş yıllık planları uygulamıştır.²⁹ Uygulanan beş yıllık planın neticesinde, Afganistan'ın ekonomik ve sosyal şartlarında bir dizi değişiklikler meydana gelmiştir. Ayrıca, genç neslin eğitim ve öğretimine ciddi bir ilgi gösteren Davud, binlerce öğrenciyi yükseköğrenim için yabancı ülkelere ve özellikle Sovyetler Birliği'ne göndermiştir. Aynı zamanda, devlet eğitim sisteminin hızla gelişmesi ve bürokrasinin yaygınlaşması sonucunda aydınlar ve eğitilmiş bireyler ulusal yaşama aktif bir grup olarak girmişlerdir. Muhammed Davud ayrıca, kadın haklarını güvence altına almak için cesur bir adım atmış, çarşaf ve peçenin kaldırılmasını önce kraliyet ailesinden başlatmış sonra kademeli olarak ülkenin pek çok bölgesinde zorlanmadan uygulamıştır. Öte yandan, Muhammed Davud döneminde gelişmiş silah ve teknolojiye sahip düzenli bir ordu kurulduğu ve bu ordunun yeni teçhizat ile donandığı anlaşılmaktadır.³⁰

Muhammed Davud, Afganistan'ın gerici toplumunda demokrasinin başarılı olma şansına sahip olmadığını ve yalnızca ekonomik gelişmenin ülkenin uzun süredir geri kalmışlığını çözebileceğini düşünüyordu. Böylece, siyasal alanda diktatörlük yöntemini takip etmiş dolayısıyla entelektüellere ve siyasi muhaliflere çalışma özgürlüğü vermemiştir. Bu nedenle de onun siyasal yaşamı boyunca siyasi partiler kurulmamıştır. Neticede, ülkede siyasi ve demokratik özgürlüklerin olmaması nedeniyle, halkın ve özellikle de ülkenin entelektüel sınıfının hoşnutsuzluğu artmış ve nihayetinde Muhammed Davud'un yönetimi durma noktasına gelmiştir.

1.2 Başbakan Muhammed Davud'un İstifası ve Demokrasinin İlan Edilmesi Gerekliliği

1963 yılının Mart ayında, hükümet yönetiminde önemli bir değişiklik meydana geldi. Kral'ın kuzeni Muhammed Davud, on yıllık hükümetin ardından başbakanlık görevinden istifa etmeye mecbur oldu. Muhammed Davud kendi rızasıyla istifa ettiğini açıkladı, ancak çoğu tarihçi ve yazar, Muhammed Davud'un istifaya zorlandığını ve istifasının çeşitli nedenlerden kaynaklandığını düşünmektedir.

Sultan Ali Keshtmend'e göre, Muhammed Davud'un istifası şu faktörlerden kaynaklanıyordu: 1- On yıl süren Muhammed Davud'un otoriter rejimin, ekonomik eylemlerinden dolayı halkın yaşamlarındaki göreceli iyileşmeye rağmen, halk arasında ve

²⁸ Tanin, 2005: 106.

²⁹ Wakil I, 2016: 23.

³⁰ Wakil I, 2016: 25.

özellikle de entelektüel sınıflar arasında ciddi bir hoşnutsuzluk yarattı. 2- Dünyadaki durum önemli ölçüde değişmiş olduğundan dolayı demokrasi ve demokratik dönüşüm için ülkenin entelektüel çevresinin talepleri bir kez daha gündeme gelmiştir. 3- Modern koşullarda, eski yolun yönetimi kraliyet sisteminin devamı için yararlı değildi. 4- Davud'un Peştunstan'ın davası ve Pakistan ile olan ilişkileri, ülkeyi ekonomik açıdan zayıflattı ve iki kez Afganistan'ı Pakistan'la savaşın eşiğine getirdi. Dolayısıyla, ülkenin dış politikasında özellikle komşu ülke ve batılı destekçileriyle ilgili bazı sorunlar vardı. 5- En önemlisi, Kral Muhammed Zahir ülke yönetiminde doğrudan bir rol oynamasını istedi. Öyle ki, 1962'de kabile ve aşiret liderleriyle doğrudan ilişki kurmak amacıyla ülke çapında uzun bir yolculuk yaptı ve daha sonra Davud'un istifasını istedi.³¹ Kraliyet Ailesi'nden başbakanların yönetimde ön planda olduğu geçmiş otuz yılın aksine, Kral Muhammed Zahir bu dönemde kendi otoritesini sağlamaya karar vermiştir.³² Farhang'a göre, Davud'un izlediği dış politika ve iç diktatörlük kaygılarına dayanarak Kral Muhammed Zahir, Muhammed Davud rejimini sonlandırmaya ve başbakanlığı kraliyet ailesinin dışında bir kişiye devretmeye karar verdi. Ona göre, eğer meşrutiyetçilerin ve gençlerin duygu ve düşüncelerini demokrasi yoluyla ifade etmesinin yolunu açmamış olsaydı, onlar aşırı tehlikeli yollardan geçmek zorunda kalacaklar ve belki de Zahir'in babası Kral Muhammed Nadir zamanındaki gibi kanlı sahnelerin tekrarlandığına şahit olacaklardı.³³

1.3 Anayasal Monarşi; Afganistan'da Yeni Bir Dönem (1963-1973)

10 Mart 1963 tarihinde Muhammed Davud'un istifasına müteakip ilk kez kraliyet ailesinin üyesi olmayan Dr. Muhammed Yusuf, başbakan olarak ilan edildi. Kabil'deki orta sınıf bir aileden gelen ve Batı Almanya'da eğitimini tamamlamış olan Dr. Muhammed Yusuf, Muhammed Davud döneminde Madencilik ve Sanayi Bakanı olarak görev yapmıştı.³⁴ Bu sadece başbakanlıkta gerçekleşen bir değişim değil aynı zamanda "geleneksel politik modelden kopuş" anlamına da geliyordu. Çünkü, kraliyet ailesi mensuplarının yürütme erki üzerinde otuz yıldan fazla devam eden hakimiyetleri böylelikle sona eriyordu.³⁵ Bununla birlikte, nispi siyasi özgürlüklerinin yolunu açan ve ilk kez "anayasal monarşi"sini ilan eden yeni bir anayasa taslağı hazırlandı. Bu nedenle, 1963-1973 yılları arasında Afganistan'da Anayasa'nın on yılı ve demokrasi onyılı olarak adlandırılmaktadır. Ancak, demokrasinin kral tarafından yukarıdan verilmesinden dolayı, bu döneme "taçlandırılmış demokrasi" veya

³¹ Keshtmand I ve II, 2002: 99.

³² Erman, 2017: 110.

³³ Farhang I, 1988: 482.

³⁴ Keshtmad I ve II, 2000: 102.

³⁵ Erman, 2017: 110.

“kraliyet demokrasisi” olarak da yâd edilmektedir. Bu dönemi “yarım demokrasi on yılı” olarak nitelendiren Keshtmand, krallık döneminde kralın Tanrı’nın gölgesi olduğu ve reâyâ olarak sayılan halka kayıtsız şartsız hükmettiğini de devletin delegelerinin illerde kral ve başbakan adına emir verdiği söylenmektedir.³⁶

Anayasa on yılının ilk başbakanı olan Dr. Muhammed Yusuf, kabinesi 14 Mart 1963’te Kral tarafından onaylandıktan iki gün sonra hükümet politikasını ilan etti. Yeni hükümet politikasında, Muhammed Davud rejiminin dış ve ekonomi politikaları temel ilkeler olarak kabul edildi. Ancak bu politikalar çerçevesinde, yeni ve ilginç olan şey şu oldu: ülke anayasası yenilenecek; devletin üç temel erki olan yasama, yürütme ve yargı organları birbirinden ayrılıp sorumlulukları açıkça belirlenerek işlerine müdahale etmeden görevlerini yerine getirecek ve aynı zamanda anayasa çerçevesinde hükümetin saltanattan ayrılması da kabul edilecekti. Dolayısıyla, liberal bir anayasa hazırlanması için 28 Mart 1963 tarihinde başbakan tarafından 7 kişiden oluşan bir anayasa komisyonu atanmış ve hazırlık çalışmaları yeniden gözden geçirilmek üzere yirmi 28 danışma komisyonuna devredilmiştir. Anayasa hazırlık çalışmaları 1964 yılı Şubat ayında tamamlanmıştır. Dolayısıyla, 9 Eylül 1864 tarihinde 454 kişiden oluşan Loya Cirge (büyük Şûra) kurulmuş ve tartışmalı toplantıların sonucunda yeni anayasa 20 Eylül 1964’te Loya Cirge tarafından kabul edilip 1 Ekim 1964 tarihinde Kral tarafından onaylanmıştır. Muhammed Yusuf Hükümeti’nin en önemli başarısı, 1964 yılında Afganistan’ın yeni anayasanın ilan edilmesi olmuştur. Böylelikle, Afganistan için yeni bir dönem başlamıştır.³⁷

Dr. Muhammed Yusuf’un başbakanlık dönemi sırasında, Kabil-Pul-i Khumri karayolunun inşası, Saleng tüneli, Nangarhar sulama projeleri, Kabil ev yapım fabrikaları inşası, Mezar-i Şerif ve Kunduz havaalanları projeleri gibi diğer bazı önemli altyapı projeleri; Sovyetler Birliği’nin mali ve teknik yardımı ile tamamlandı.³⁸ Ancak, genel olarak demokrasinin hükümetleri istikrarsızdı. Öyle ki, on yıl içerisinde demokrasi bayrağı altında yedi hükümet kurulup düştü. Dr. Muhammed Yusuf, Muhammed Haşim Maivandwal iki dönem, Noor Ahmad Etemadi, Dr. Abdul Zahir iki dönem ve Muhammed Musa Şafik, Afganistan demokrasi on yılı (1963-1973) dönemi sırasında başbakanlık yapan kişilerdi. Bu yıllarda, sosyal ve politik bakımdan yeni gelişmelere rağmen, ülkede istikrarsızlıkların da hâkim olduğu anlaşılmaktadır.³⁹

³⁶ Keshtmad I ve II, 2000: 195.

³⁷ Keshtmad I ve II, 2000: 107-108.

³⁸ Keshtmad I ve II, 2000: 107-110.

³⁹ Keshtmad I ve II, 2000: 239.

1.3.1 1964 Anayasasının Özü ve İçeriği

1 Ekim 1964'te Kral Muhammed Zahir tarafından imzalanan Afganistan'ın yeni anayasası, muhafazakâr özelliklere sahip olan geleneksel bir toplumda çağdaş demokratik prensiplerini uyarlamayı başarmıştı ki bu da hakikaten zordu. Yeni Anayasa'nın "Devlet" başlığı altındaki birinci maddesi Afganistan'ın bir "Anayasal Monarşi" olduğu ve egemenliğin halka ait olduğunun ilan edilmesiydi.⁴⁰ Aynı zamanda, Anayasanın "Halkın Temel Hakları ve Ödevleri" bölümü altındaki 31'inci ve 32'inci maddelerinde, başta düşünce özgürlüğü olmak üzere birçok bireysel hak, toplanma ve siyasi parti kurma gibi siyasi haklar, anayasal teminat altına alınmıştır.⁴¹ Ayrıca, yeni anayasa ile ilgili diğer önemli bir değişiklik ise Kraliyet Ailesi'nin siyasi haklarıyla ilgiliydi. Yapılan yeni düzenleme aslında onları siyasi olarak kısıtlamaya yönelikti. Anayasa'nın 24'üncü maddesi Kraliyet Ailesi bireylerinin herhangi bir siyasi üye olmaları, başbakan, bakan, meclis başkanı ve yüksek mahkeme başkanı olmaları yasaklanmıştır.⁴²

Bunun yanı sıra, Anayasa'nın 41'inci maddesi Afganistan Alt Meclisi ve Üst Meclisi olmak üzere iki kamaralı bir parlamento oluşturmasını ön görmüştür.⁴³ Anayasaya göre, hepsi seçimle gelecek 216 üye Alt Meclisi (Volesi Cirge – Halk Meclisi) teşkil ederken, bir kısmı seçimle gelen, bir kısmı de Kral tarafından atanan 84 üye Üst Meclisi (Meşrano Cirge – Yaşlılar Meclisi) oluşturacaktı. Dolayısıyla bu çerçevede, Afganistan'ın ilk serbest seçimleri, siyasi partiler yokluğunda 1965 yılı Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştirilmiştir.⁴⁴

Böylelikle, Anayasada demokratik değerler ve genel özgürlükler kısmen ilan edildi, ancak Keshtmand'e göre demokratik ilkeleri ve meşrutiyet açısından çok fazla boşluk vardı. Örneğin, siyasi partilerin oluşumu ve bazı demokratik özgürlükler ve siyasi faaliyetlerin askıya alınıp ayrı yasalara bırakılmış olmasıydı. Gerçi, teorik olarak anayasada siyasi faaliyetler için parti kurma izni verildi, ancak siyasi partiler hukuku sonuna kadar onaylanmadı. Öte yandan, Kral ve parlamentonun yetkilerini kesin olarak ayırmamasından dolayı, ne parlamento gerçek bir güç olmuş, ne de ülkenin siyasi sistemi tüm özellikleriyle bir anayasal monarşiye dönüşebilmiştir. Anayasanın bu kusurları ve aslında hükümetler tarafından çoğu demokratik değerlerin pratikte ihlal edilmesi, beyan edilen demokrasinin karakterini sınırlandırdı. Aynı zamanda, kralın geniş siyasi yetkilerinin sıkı bir şekilde korunmasıyla birlikte, iktidar çevrelerine, genel olarak devletin kontrolünü koşulsuz bir

⁴⁰ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 80.

⁴¹ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 100.

⁴² Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 92.

⁴³ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 106.

⁴⁴ Erman, 2017: 111.

şekilde sürdürme fırsatı ve anayasada yer alan vatandaşların sınırlı haklarının gelişimini kontrol etme imkânı verildi.⁴⁵

Ancak tüm bunlara rağmen, 1964 anayasası onaylanması ve beyanı genel olarak, demokrasi ve anayasaya doğru büyük ve önemli bir adımdı. Aynı zamanda, belli bir dereceye kadar, aydınların ve meşrutiyetçilerin siyasal faaliyetlerinin serbest bırakılması, hükümetin ve saltanatının nispi olarak ayrılması gibi talepleri yerine getirilmişti.⁴⁶

1.4 Afganistan’da Monarşinin Kaldırılması ve Cumhuriyet Sisteminin İlanı

17 Temmuz 1973 tarihinde Kral Muhammed Zahir’in kırk yıl süren inişli çıkışlı iktidarı (1933-1973) askeri darbeyle sona ermiştir. Rejim değişikliği için yapılan darbe girişimi, 17 Temmuz gecesi gece yarısında başlatılmış ve herhangi önemli bir direnişle karşılaşmadan sabah saat 5-6’ya kadar neticelenmiştir. Böylelikle, krallık rejimi kaldırarak cumhuriyet ilan edilmiş ve Muhammed Davud Cumhurbaşkanı olarak tekrar yönetime gelmiştir. Böylece, 226 yaşındaki Afganistan krallığı, Kraliyet Ailesinin içinden kralın kiskanç amcaoğlunun eliyle sona ermiştir. Bu nedenle, bu değişikliği bazı tarihçiler “saray içinden gelen darbe” ve diğerleri “kral değişikliği” ve Mir Mohammad Sediq Farhang ise “kraliyet cumhuriyeti” olarak adlandırmışlardır. Farhang, Muhammed Davud’u hayatında ikinci derecelerden razı olmayan ve ülkedeki üst düzey ikinci kişiden ziyade köydeki ilk kişiyi tercih eden biri olarak konumlandırır. Ona göre, Muhammed Davud’un başbakanlığı döneminden önce dahi kral olmak istediğine dair işaretlerde bulunmuştur.⁴⁷

Her halükarda, Keshtmand’e göre, daha önce görülmemiş bir gelişme olarak bu darbe, ülke ve devlet için gerçek anlamda bir dönüşüm olmuştur. Tarih boyunca çoğu ülkelerde kraliyet rejimlerinin kaldırılması kanlı ve çalkantılı olaylarla gerçekleşmiş, ancak geri kalmış Afganistan’da ise belli bir zamanda ve belirli bir kişi tarafından öngörülemez bir olay olarak kolay ve kansız gerçekleşmiş ve halk tarafından kabul edilmiştir.⁴⁸ Muhammed Davud, 17 Temmuz 1973 günü sabah saat 07.30’de Kabil Radyosu’nda yaptığı konuşmasında; eski yönetimi karmaşıklığa, kişisel ve sınıf menfaatlerine dayanan “sahte demokrasi” olarak nitelmiş, demokratikleşme politikalarını kişi ve sınıf çıkarlarına dayalı olarak yürüten geçmişteki bu “kokuşmuş rejime” son vermeyi kararlaştırdıklarını açıklamıştır.⁴⁹ Muhammed Davud ayrıca, monarşinin cumhuriyet rejimi ile değiştirilmesi üzerine şöyle der:

⁴⁵ Keshtmad I ve II, 2000: 109.

⁴⁶ Keshtmad I ve II, 2000: 109.

⁴⁷ Farhang II, 1990: 1.

⁴⁸ Keshtmad I ve II, 2000: 245.

⁴⁹ Ghaus,1999: 163-164.

Sevgili vatandaşlar, kraliyet sistemin artık yok edildiğini ve yerine İslam'ın gerçek ruhuyla anlaşılan yeni cumhuriyet sistemiyle değiştirildiğini bildirmeliyim. Arkadaşlarım ve ben, Afganistan'ın bu ilk Cumhuriyet yönetimini size yürekten tebrik eder, Afganistan'ın ve Afganistan halkının refahı için hayırlı uğurlu olmasını diliyorum.⁵⁰

Bununla birlikte, 24 Temmuz 1973'te bir gazetecinin sorusuna cevap veren Muhammed Davud şöyle dedi: “Bu darbenin tamamen beyaz bir darbe olduğunu açıkça söyleyebilirim, çünkü hiçbir direniş yoktu ve aynı zamanda tüm silahlı kuvvetlerin katılım ve duyguları ve Afganistan'daki tüm halkın, özellikle gençlerin ve aydınların duyguları bunu teyit ediyor.”⁵¹

Kral Muhammed Zahir darbe sırasında ülkede değildi 25 Haziran 1963'te Avrupa'ya gitmişti. Muhammed Zahir Şah, darbe sırasında İtalya'nın güneyinde bulunan Napoli şehrinde dinleniyordu. Darbe girişiminden haberdar olduktan sonra Roma'da Afganistan'ın büyükelçiliğinde kalmaya karar verdi. Bu sırada, Afganistan Büyükelçisi Noor Ahmad Etemadi Kralı krallıktan istifa etmeye ve cumhuriyeti onaylamaya ikna etmeye çalıştı ve karşılığında Muhammed Davud ise Kral ailesinin Roma'ya gitmesine izin verdi. Neticede, Muhammed Zahir Şah durumu kabul etti ve onun rızasına müteakip, Kraliçe, oğlu Ahmet Şah ve ailesinin diğer üyeleri Roma'ya gönderildi.⁵² İtalya'da sürgünü kabullenmek zorunda kalan Muhammed Zahir Şah, ülkede cumhuriyetin ilanından 25 gün sonra, 12 Ağustos 1973 tarihinde Muhammed Davud'a bir mektup gönderdi:

Kardeşim Sayın Cumhurbaşkanı! ...Afganistan halkının, gelecek ulusal işlerinin yönetebilmek için cumhuriyet rejimini tam bir çoğunluğu ile karşıladığını bildiğim sürece, ülkemdeki halkın iradesine saygıyla, kendimi Afganistan'ın Krallığından istifa edilmiş olarak görüyorum ve bu vesileyle kararımı size bildirmek istedim.⁵³

Muhammed Davud'un tekrar iktidara gelişi, genel olarak halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Abul Samd Ghaus'a göre, bu siyasi girişimin halk tarafından kabul görmesinin nedenini, ülkede güçlü bir lidere ihtiyaç olması ve Davud'un önceki başbakanlığı döneminde kaydedilen ekonomik gelişmelerdir. Yazara göre, Davud'un geçmişte yapmış olduğu gibi aksayan ekonomiyi düzeltebileceği düşüncesi, onun ikinci iktidarının ilk günlerinde halkta bu yönde bir beklenti orataya çıkarmıştır.⁵⁴ Bunun yanı sıra,

⁵⁰ Farhang II, 1990: 6.

⁵¹ Keshtmad I ve II, 2000: 246.

⁵² Farhang II, 1990: 5.

⁵³ Keshtmad I ve II, 2000: 247.

⁵⁴ Ghaus, 1999: 163-166.

bu darbenin diğ er nedenleri ise Muhammed Zahir Ş ah döneminin sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarıyla ilişkindi. Öyle ki, anayasal monarşi son on yılının başbakanı döneminde, Muhammed Musa Ş afık hükümetinin tüm iyi niyetlerine rağmen sorunların çözümünde başarı sağlayamaması, herhangi bir tepki ve direniş le karşılaşmadan yönetimin Muhammed Davud'un eline geçmesini sağlamıştır. Davud'u tekrar iktidara getiren diğ er bir nedeni olarak da, Kral Muhammed Zahir tarafından İ ran'la yapılan su antlaşması gösterilmektedir. Davud'a göre, Kral bu antlaşmayla Afganistan'ın milli menfaatlerine ihanet etmiştir. Çünkü bu antlaşmayla İ ran, uzun süren kuraklık döneminde Afganistan'daki Hilmend Nehri sularından daha fazla yararlanma şansını elde etmiştir.⁵⁵

Darbe zaferinin ilk gününde (17 Temmuz 1973), yeni hükümetin görevlerini yerine getirmek üzere Afganistan Cumhuriyeti Devleti Merkez Komitesi olarak isimlendiren bir komite oluşturulmuş ve bu komite tarafından Muhammed Davud, Devlet Başkanı ve başbakan olarak atanmıştır. Ardından 18 Temmuz'da, yeni hükümetinin kabinesi ilan edilmiş ve Muhammed Davud Savunma ve Dış işleri Bakanı olarak da atanmıştır. Bu şekilde, ilk bakanlar heyeti, altısı örgütsel olmayan ve beşi ADHP (Perçem grubu) ile bağlantılı olarak, oluşturulmuştur.

Farhang'a göre, yeni cumhuriyet hükümeti kabinesinin listesini dikkatlice inceleyerek, yeni hükümetin Muhammed Davud ile ADHP'nin (Perçem gurubu) arasında her birine neredeyse eşit olduğu sonucuna varılabilir.⁵⁶ Selig S. Harrison da bu bağlamda ş unu yazıyor: "Perçem gurubu Moskova'nın emriyle Davud ile itilaf kurdu ve aş ikâr olarak orduda ve devlet organlarında etkilerini arttırmaya çalıştılar."⁵⁷ Ayrıca, Fransız araştırmacı Olivier Roy da darbenin ADHP'nin Perçem kolunun desteğiyle yapıldığını yazıyor. Ona göre, mezhebi olmayan bir Peştun milliyetçisi olan Muhammed Davud, komünistlere dayanmış ve İ slamcı görüşlere karşı çıkmıştır.⁵⁸ Ancak, ADHP Perçem kolunun mensubu olan Sultan Ail Keshtmand bu iddiayı redderek ş unu yazıyor: "Perçemlilerin Muhammed Davud ile resmi görüşmelerin sonucu olarak bir siyasi hükümet itilafı bulunduğu doğru değil. Görünüş e göre, parti liderlerinin hiç biri rejimin önderi değ ildi."⁵⁹ Zahir Tanin ise, Davud ve ADHP'nin Perçem kolu arasında herhangi bir sözleşme yapılamayacağını, ancak Muhammed Davud Cumhuriyeti'nin ilk kabinesinde, onüç bakandan yedisinin ADHP'nin üyeleri ya da bu partinin sıkı taraftarları olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

⁵⁵ Erman, 2017: 123.

⁵⁶ Farhang II, 1990: 7.

⁵⁷ Cordovez ve Harrison, 2000: 14.

⁵⁸ Roy, 1990: 117.

⁵⁹ Keshtmad I ve II, 2000: 252.

⁶⁰ Tanin, 2005: 175.

Farhang, ADHP'nin Perçem kolu Muhammed Davud ile işbirliği yapmanın yanı sıra, 1973 darbesinde Sovyetler Birliği'nin rolünü ve katılımını da teyit etmektedir. Yazara göre, Muhammed Rafi, Muhammed Aslam Vatanjar, Abdulhamid Muhtat ve pilot Abdul Kadir gibi Perçem grubunun askeri üyelerinin, Sovyet yetkililerine önceden haber vermeksizin, darbe girişimine katılmalarına izin verilmezdi. Farhang ayrıca, darbenin uygulanmasında görünen düzenin, darbe planının profesyonel ve deneyimli yetkililer tarafından tasarlanıp uygulandığının dolayısıyla bu durumda yalnızca Sovyet yetkililerin yapabileceğini belirtmektedir.⁶¹ Ancak, Harrison'a göre, Muhammed Davud'un Moskova'nın emirlerine göre hareket ettiği pekte doğru değildir. Ona göre, ailenin yönetici seçkinlerinin birbirlerine karşı kin beslemesi ve Muhammed Davud'un bireysel aşırı iktidar tutkusu, darbenin önleyici unsurlarıydı. Gerçi, Muhammed Davud, Sovyet Birliği'nde eğitim görmüş ve Sovyet istihbarat teşkilatına (GRU'ya) bağlı olan bir grup subayın yardımıyla iktidara geldi, ancak bundan sonraki olaylar Davud'un onları geçici müttefik olarak gördüğünü ve gerektiğinde kolayca kontrol edilip işten çıkarma eğiliminde olacağını göstermektedir.⁶²

Bununla birlikte, Muhammed Davud Cumhuriyeti sırasında dışişleri bakan yardımcısı Abdul Samad Ghaus, darbe girişiminde Sovyetler Birliği'nin rolünü ve katılımını reddederek, darbenin bir Afgan provokasyonu olduğunu ve Afgani hedeflerini takip ettiğini belirtmektedir. Ona göre, Moskova'nın darbe hazırlıklarından haberi yoktu.⁶³ 1973 darbesinde Sovyetler Birliği'nin rolü ve katılımına dair farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazıları onaylamış, bazıları da reddetmiştir. SSCB ve ABD Kabil Büyükelçiliği'ndeki darbeye Sovyet müdahalesini reddetmektedir.⁶⁴

Sonuçta, Muhammed Davud, desteğini gördüğü Sovyet yanlısı ADHP'nin Perçem hizbi subayların bazılarını hükümette yer vermek durumunda kalmıştır. Öte yandan, Kabil'de Marksist-Leninist düşünce taşıyan işsizlere bakanlıklarda iş vermeye başlanmıştır. Böylelikle, Davud yönetimi ele geçirmiş olmakla birlikte, Afganistan sola açılmıştır.⁶⁵

İktidara geldikten sonra Devlet Başkanlığı, Başbakanlık, Savunma ve Dışişleri Bakanlığı gibi önemli makam ve görevleri uhdesine almış olan Muhammed Davud, Kral Muhammed Zahir döneminde çıkarılan 1964 Anayasası askıya alınmış ve 22 Ağustos 1973'te darbeden 35 gün sonra "Afganistan halkına hitabı" başlıklı bir beyannameyi ilan etmiştir. Radyo vasıtasıyla ilan edilen ve esas, içerik ve yazı açısından ADHP'nin programına benzeyen bu beyanname, Afganistan Cumhuriyeti rejiminin yöntem ve amaçlarını tayin

⁶¹ Farhang II, 1990: 2, 6 ve 7.

⁶² Cordovez ve Harrison, 2000: 12.

⁶³ Ghaus, 1999: 166.

⁶⁴ Farhang II, 1990: 2.

⁶⁵ Erman, 2017: 124.

etmiştir. Davud bu açıklamasında, kişilerin demokratik hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi, yolsuzlukla mücadele, kraliyet ailesi üyelerinin hükümet işlerinden uzaklaştırılması, toprakların bölünmesi, okuryazarlık, eğitim ve sağlık hizmetlerinin genelleştirilmesi gibi temel reformlar yer almış ve halka aktif, temiz ve güvenilir bir hükümet vaat etmiştir.⁶⁶ Bu bağlamda ayrıca, Cumhuriyet rejimi tarafından, toplumun politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamının çeşitli alanlarında temel değişiklikler yapmak için verilen bazı taahhütlere ek olarak “Afganistan Cumhuriyeti Hükümeti’nin bu tarihi aşamadaki asıl görevi, yüzyıllardır geri kalmış ülkemizde sosyal eşitsizlikleri, yoksulluğu ve geri kalmışlığı” sona erdirmek olduğundan da bahsedilmiştir.⁶⁷

Muhammed Davud hükümeti başlangıçta, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmış, ADHP’nin her iki kolunun üyeleri de onunla birlikte hareket etmiştir.⁶⁸ Öte yandan, İslami kesimde öne çıkan liderler, devlet mekanizmasından uzak tutulmaya çalışılmıştır.⁶⁹ Fakat Muhammed Davud’un sola ve tarafsızlığa dayanan dış politikası, rejimin ilk iki yılının (1973-1975) özelliği idi. Ancak, politikaları son yıllarda değişmiş ve ciddi bir dalgalanma meydana gelmiştir. Keshtmand’e göre, devlet gittikçe daha muameleci hale gelmiştir. Halk başlangıçta, monarşiden cumhuriyete geçişi kabul edip memnuniyetle karşılamıştı ve Davud’un izlediği ilk yıllardaki dış politika ülkenin aydın ve ilerici kesimlerinin istekleriyle tutarlıydı. Ancak, Davud’un yönetiminin son yıllarında, devletin iç ve dış politikası ciddi biçimde değişmiştir.⁷⁰

Muhammed Davud, iktidara geldikten kısa bir süre sonra sessizce sol eğilimlileri hem hükümetteki hem de ordudaki görevlerinden uzaklaştırmaya başlamıştır. 1976’da, Davud Cumhuriyet rejimi tarafından yeni bir ceza kanunu çıkardı. Kanunda, partilerin kurulmasına karşı ve partilerin siyasi faaliyetleriyle ilişkin propaganda yapanlara karşı ağır bir ceza ilan edildi. Bu yeni ceza kanununa göre, bazı sol görüşlü siyasi partilerin liderleri ve eylemcileri tutuklandı ve hapsedildi. Bunun yanı sıra, Ocak 1977 tarihinde cumhuriyetin yeni anayasası Loya Cirga tarafından onaylandı ve yeni anayasaya göre “Hizb-i İnkilab-i Milli” (Ulusal Devrim Partisi) partisi başta olmak üzere ülkede tek partili bir hükümet sisteminin kurulduğu ilan edilmiştir. Keshtmand’a göre, yeni anayasa Muhammed Davud rejimini resmi bir diktatörlük ilan etti ve “Afganistan halkına hitabı” beyannamesinin ifadelerine ve diğer taahhütlerine aykırı olmakla birlikte, geniş bir cephe kurmakla kalmadı aynı zamanda bu tür

⁶⁶ Farhang II, 1990: 8.

⁶⁷ Keshtmad I ve II, 2000: 292.

⁶⁸ Spanta I, 2017: 43-44.

⁶⁹ Erman, 2017: 124.

⁷⁰ Keshtmad I ve II, 2000: 298-299.

fikir ve güçlere karşı çıkıp siyasi partileri (Hizb-i İnkilab-i Milli hariç) aleni siyasi faaliyetlerden mahrum etti.⁷¹

Cumhuriyet kurulduktan iki yıl sonra, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri soğumuş ve Muhammed Davud, Batı ülkeleri, ABD, İran ve Pakistan ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Muhammed Davud, 1975 yılında İran kralının daveti üzerine İran'a gitti ve İran kralı Afganistan'daki on yıl boyunca kalkınma programları için 2 milyar dolarlık kredi sözü verdi. Zahir Tanin'e göre İran, bu yardımla pratik olarak Sovyetler Birliği'nin yerine Afganistan'ın ilk yardım bağışçısı oldu ve aynı zamanda Pakistan ile ilişkilerin geliştirilmesi Afganistan'ın Sovyet mallarına olan bağımlılığını ve transını da azalttı. Muhammed Davud İran'dan dönerken, ilk kez "ithal edilen ideolojilere" karşı muhalefet edildiğini açıkladı. Bu ifadeler bir yandan, Davud'u iktidara getirmekte kilit rol oynayan Sovyet yanlısı gruplara atıfta bulundu, bir yandan da yeni eğilimlerinin ABD'ye yönelik olduğunu duyuruyordu.⁷²

Muhammed Davud rejiminin son yıllarında, iç politikanın yanı sıra dış politikada da büyük bir değişim gösterildiği anlaşılmaktadır. İktidar çevreleri, Pakistan ile ilişkilerini iyileştirmek için rejimin dış politikasının Batı'ya yakın ve sosyalist ülkelerden uzak olma yönünde revize edilmesi gerektiğine karar vermiştir. İç politikaya paralel olarak, solculara ve hükümetin içinde yaygın bir etki yaratan sağ güçlere karşı gittikçe daha sık ve daha şiddetli baskı politikası uygulanmıştır. Muhammed Davud'un izlediği bu tehlikeli iç ve dış politikalar, sol eğilimlilerin taraftarlarının duygularını yükseltti ve ordunun siyasallaşma süreci de günden güne arttı.⁷³

Muhammed Davud başbakanlığı sırasında, "Peştunistan meselesi ve ekonomik kalkınma" iki ana hedefine ulaşmak amacıyla büyük ülkelerden siyasi ve finansal yardım çekmek için bu ülkeler arasında riskli bir rekabet yarattı. Bu girişim uzun vadede, kendisini ve Afganistan'ı karmaşık ve zor duruma soktu.⁷⁴ Muhammed Zahir monarşiden atılıp istikrarsız cumhuriyet kurulduğunda, Kabil hızlıca Soğuk Savaşın siyasi çatışmalarına sahne oldu.⁷⁵ Bu nedenle, 1973 darbesi, Afganistan'ın Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki iyi ilişkileri aniden bozdu. Öte yandan, ülkenin iç durumuna bakıldığında, ADHP ve bazı muhafazakârlar Cumhuriyet'in kuruluşunu memnuniyetle karşıladılar, ancak, İslami partiler, Şule-yi Cavid ve Sitem-i Milli gibi Moskova'ya bağımlı olmayan solcu gruplar ve krallığın bazı taraftarları yavaş yavaş yeni rejime karşı çıktılar.⁷⁶ Dolayısıyla, çokluk, yolsuzluk ve istikrarsızlık,

⁷¹ Keshtmad I ve II, 2000: 278-279.

⁷² Tanin, 2005: 191-192.

⁷³ Keshtmad I ve II, 2000: 302.

⁷⁴ Farhang I, 1988: 462.

⁷⁵ Cordovez ve Harrison, 2000: 13.

⁷⁶ Tanin, 2005: 177.

yabancı destekli gruplar, bu güç mücadelesinde dikkatli bir şekilde yer almaya çalıştı; öyle ki, Muhammed Davud hükümetinin yakında çökmesi bekleniyordu.⁷⁷

1.4.1 Cumhuriyet'in Çöküşün Eşiğinde

Muhammad Davud hükümetinin yıkılma nedenleri olarak hem iç hem de dış faktörler göz önüne alınabilir. İç faktörler bağlamında, Muhammed Davud rejiminin son yıllarında, Afganistan toplumu sosyal ve politik olarak ciddi bir istikrarsızlık ve bir tür kriz içerisindeydi. Keshmand'e göre, iktidarın kötüye kullanılması, ulusal, ırksal, dilsel ve dinsel ayrımcılık, toplumda infial oluşturdu ve halk kitlelerinin geçim düzeyi gün geçtikçe düştü. Tüm koşulların yokluğunda halk temel sosyo-ekonomik imkânlarla sahip değildi. Yine siyasi partiler ve siyasi örgütler kurma ve faaliyet hakkı da dâhil olmak üzere siyasi haklardan mahrum kaldılar. Siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı, sadece üyeleri değil, aynı zamanda entelektüellerin çoğu da polis tarafından tutuklandı. Ülkede sadece iktidarda olan Hizb-i İnkilab-i Milli (Ulusal Devrim Partisi) var olma ve çalışma hakkı vardı. Bu süreçte, Muhammed Davud'a karşı çıkan hem sol hem de sağ siyasi partiler gizli çalışmalarına devam etmişlerdir.⁷⁸ George Arney bu bağlamda şunları yazıyor:

Muhammed Davud'un siyasi reformu ülkede refahı temin etme ve ekonomik iyileşme konusunda başarısız oldu. Diktatör bir adam olduğu için doğal olarak demokratik yönetime uymuyordu. Çünkü kimse, sisteminin hangi kısmının yanlış olduğunu söyleyemezdi. Bu kifayetsizliğe ve yolsuzluğa neden oldu.⁷⁹

Harrison da Muhammed Davud'u bir diktatör olarak nitelendirip iktidarının son yılındacumhuriyet hükümetinin tecrit altında olduğunu yazmaktadır. Harrison kendi eserinde şöyle yazıyor: "Davud'un kesin ve detaycı kontrolü- küçük idari işlerde bile- çoğu kıdemli danışmanları için dayanılmazdı. Basit bir hayatı vardı, ancak yozlaşmış hükümet yetkililerinin varlığı rejiminin sağlığını sorguladı. Ekonomik gelişme, büyük miktarda dış yardım akışına rağmen, feci bir durumdaydı."⁸⁰

Öte yandan, Meclis ve Yargı pratikte Muhammed Davud'un kontrolü altındaydı. Bu nedenle, hükümet Meclis'ten güven oyu almak zorunda değildi. Halkın demokratik hak ve özgürlüklerine şiddetle saldırıyordu. Davud'un ulusal düşmanlığı ve etnik üstünlüğü

⁷⁷ Cordovez ve Harrison, 2000: 13.

⁷⁸ Keshtmad I ve II, 2000: 313.

⁷⁹ Arney, 1991: 43.

⁸⁰ Cordovez ve Harrison, 2000: 24.

eğilimlerinden dolayı, milliyet eşitliğine çok az dikkat ediliyordu.⁸¹ Rejim ülkede baskı ve suikast atmosferi yarattı ve Davud yönetimi son yıllarda gittikçe sağ eğilimine doğru gidiyordu. Muhammed Davud'un taraftarları aşırı sağcı gruplarla bağlarını kurdu ve güçlendirdi. 1977'nin başından beri, Muhammed Davud rejimi, sol eğilimlileri hem devletten hem de ordu içindeki görevlerinden temizleme sürecini yoğunlaştırdı ve koltukları, egemenliğin temelini oluşturan sınıfların ve seçmenlerin temsilcilerine verdi.⁸²

Muhammed Davud Cumhuriyeti zamanında Dışişleri Bakan Yardımcısı Abdul Samad Ghaus, kitabında Muhammed Davud'un göreve geldiğinde komünistlerin etkisini geri çevirmeye istekli olduğunu yazıyor. Ghaus'a göre Muhammed Davud aslında Rusların Afganistan'a kendi çıkarları için yardım ettiklerini ve Rusların güneye gitmek için hareket edeceğini konusunda endişe duyduklarını belirtmektedir. Ona göre bu nedenle, Muhammed Davud, hükümette Sovyet yanlısı sol eğilimlilerin nüfuzunun önlenmesine karar verdi ve şüpheli Rus casuslara karşı ihtiyati bir yaklaşım çağrısında bulundu. Gaus'un yazdığına göre, Davud'un Haziran 1974'te Moskova'ya ilk ziyaretinde, komünistleri dışarı çıkarma girişimlerini işaret etti. Sonra İçişleri Bakanlığı'ndaki değişiklikler açıklandı. Bir komünist bakan görevden alındı ve diğeri Bulgaristan'a büyükelçi olarak gönderildi.⁸³

Bu bağlamda, Muhammed Davud ordunun sol eğilimlileri ve SSCB'de eğitim gören yaklaşık 200 subayı görevden aldı. Ayrıca, Ekim 1975'te, kırk diğer sol eğilimli memuru da görevinden ayırdı. Dolayısıyla, Perçem grubu da dahil olmak üzere sol gruplarla bağların kesilmesi, hem rejim hem de solcular için belirleyici bir hareketti. Böylece, Afganistan; İran, Pakistan ve diğer İslam ülkeleriyle yakın bir ilişki kurmasından sonra, sol unsurların ele alınması, Moskova-Kabil ilişkilerini sıkılaştırdı.⁸⁴ Harrison, Muhammed Davud ile Perçem komünistleri arasındaki resmi ilişkinin kesilmesinin en felaket hareket olduğuna inanıyor. Ona göre, Davud'un Perçem grubunu parçalama kararı, 1976'da Afganistan'daki komünist hareketi üzerinde büyük değişikliklere neden oldu. Bununla birlikte, Spanta'ya göre, Muhammed Davud döneminde diğer iki grup (İhvaniler ve Şuleyiler) daha büyük bir risk altındaydı. İhvaniler, özellikle Penjšir ayaklanmasından sonra büyük bir tehdit altındaydı, bunların bazıları tutuklandı ve bazıları da kaçtı. Şuleyiler ise, okulların ve üniversitelerin etkilerinin artması nedeniyle daha fazla baskı hissetti.⁸⁵ Bu nedenlerden dolayı, genel olarak

⁸¹ Panjširi I, 1999: 104.

⁸² Keshtmad I ve II, 2000: 314.

⁸³ Ghaus, 1999: 257.

⁸⁴ Tanin, 2005: 192-193.

⁸⁵ Spanta I, 2017: 43-44; Zulfiqar Ali Bhutto zamanında Pakistan'da eğitim gören ve İhvan Al-Müslimin (Müslüman Kardeşler) taraftarları, 1975 yazında Penjšir vadisinde devlete karşı ayaklanmaya kalkmışlardır. Hükümet güçleri harekete geçmeden önce yerel halk onlarla karşı karşıya kaldı. Birkaç tanesi tutuklanıp hükümete teslim etti diğeri ise Pakistan'a kaçtı.

faaliyetleri daha çok Kabil'e odaklanan ülkenin aydın kesimleri, yayın basın sansürü, adaletsizlik ve ayrımcılık, devlet muhaliflerinin tutuklanması, baskı, güvensizlik ve siyasi cinayetlerden memnuniyetsizlik günden güne artmıştır.⁸⁶

Sovyet yanlısı solcular ve Pakistan'da hükümete karşı savaşan İhvanilerin muhalefetine ek olarak, darbeye rol oynayan ve Muhammed Davud'un en yakın destekçilerinden biri olan Hizb-i İnkilab Milli üyelerinin parçalanması ve aynı zamanda kabine üyelerinin ikiye bölünmesi, Muhammed Davud'u ciddi sorunlarla baş başa bırakmıştır.

Hassan Sharq'a göre, Dışişleri Bakan Yardımcısı ve ardından Başbakan'ın İkinci Yardımcısı olarak görev yapan Seyyed Vahid Abdullah, Hizb-i İnkilab-ı Milli'ndeki yoldaşlarıyla birlikte, Muhammed Davud taraftarlarının parçalanmasında önemli bir rol oynadı. Ayrıca, Muhammed Davud son zamanlarda kötüleşen fiziksel durumundan ve zihinsel yorgunluktan dolayı rahatsızdı.⁸⁷ Farhang'a göre, kabine içindeki kriz problemleri daha da yoğunlaştırdı. Kabine resmen iki karşıt gruba bölündü. Biri Seyyed Vahid Abdullah öncülüğünde cumhurbaşkanı savunuculuğunu, diğer tarafında ise muhalif grubun savunuculuğunu yapıyordu. Bu sebeple, şimdi halk ve aydınlar tarafından terk edilmiş olan Muhammed Davud'un, bu çelişkileri sona erdirmesi imkansızdı.⁸⁸

Dış faktörler bağlamında, cumhuriyet hükümetinin son yıllarında, Afganistan'ın ABD, Batı ülkeleri, İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır ve Körfez ülkeleri gibi İslam ülkeleri ile olan ilişkilerin iyileşmesi, Sovyetler Birliği'nin memnuniyetsizleşmesine neden olmuştur.

Sharq'a göre, Muhammed Davud'un siyasi başarısı ve dost ülkelere yardımlar alması, ekonomik açıdan İran Körfez Ülkeleri'nden sonra ilk sırayı almıştır. Öte yandan, Muhammed Davud, Afganistan ordusunun Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını azaltmaya çalışmış, silah ve teçhizatların bir kısmını satın almak için Hindistan gibi komünist olmayan ülkelere atıfta bulunmuştur. Ayrıca, Sovyet yanlılarının Afganistan devlet kurumlarından uzaklaştırılması ve temizlenmesi, Sovyetlerin huzursuzluğuna neden olan bir başka faktör olmuştur.⁸⁹ Dolayısıyla, yukarıda belirtilen hususları dikkate alarak, Sovyetler Birliği, Muhammed Davud'u resmi bir ziyaret için Moskova'ya davet etti. Abdul Wakil'e göre, Sovyetler Birliği'nin davet etme amacı, Muhammed Davud'un dış politikasında geleneksel dostluğun sürdürülmesi uluslararası politikaların ve bölgesel eğimlerin Sovyetler aleyhine değişmesine izin verilmemesi yönündeki talebiydi.⁹⁰

⁸⁶ Afganistan Demokratik Cumhuriyeti, 1983: 176.

⁸⁷ Sharq, 1994: 144.

⁸⁸ Farhang II, 1990: 35.

⁸⁹ Sharq, 1994: 147-148.

⁹⁰ Wakil I, 2016: 204.

1977 yılında, Loya Cirge'nin kurulmasından ve Muhammed Davud Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonra, Muhammed Davud 12 Mart 1977'de Sovyetler Birliği'ne gitti. Bu Davud'un- Afganistan'da Cumhuriyet sisteminin kurulmasından sonraki ikinci resmi ziyaretiydi. Muhammed Davud ilk kez 4 Haziran 1974'te Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Afganistan heyetinin bir üyesi olan Dışişleri Bakan Yardımcısı Abdul Samad Ghaus'a göre, Muhammed Davud Moskova'ya uçuş sırasında, Afganistan'ın dışişleri bakan yardımcısı Vahid Abdullah'a Moskova ziyareti sırasında kendisiyle Brejnev ile özel bir görüşme ayarlamayı istediğini dile getirmiştir.⁹¹ Zahir Tanin'e göre, bu özel görüşmenin asıl amacı, Muhammed Davud'u rahatsız eden Sovyet yanlısı ADHP'nin iki grubun (Halk ve Perçem) faaliyetlerini üzerine konuşmaktır.⁹² Diğer yandan, Afganistan'da artan Sovyet gizli faaliyetleriyle ilgili olduğu da söylenmektedir.⁹³

Her halükarda, Muhammed Davud-Brejnev özel görüşmesinden önce, Kremlin Sarayı'nda resmi görüşmeler gerçekleşmiş ancak iki taraf arasında görüşmelerin uzamasına neden olan ciddi bir çatışma ortaya çıkmıştır. Bu çatışma, Muhammed Davud derhal Afganistan'a dönmesiyle sonuçlanmıştır. Abdul Samad Ghaus, görüşmenin Brejnev'in Muhammed Davud'a bakıp şikayete başlamasına kadar devam ettiğini belirtiyor:

Son zamanlarda Afganistan'da Birleşmiş Milletler ikili projelerinde ve diğer çok taraflı projelerde NATO uzmanlarının sayısını artış göstermiştir. Geçmişte, Afganistan hükümeti bu uzmanları en azından ülkenin kuzey bölgelerine davet etmiyordu, ancak şimdi düsturlara göre davranmıyor. Sovyetler Birliği bu gelişmeleri kötü görüp Afganistan hükümetini onların egemenliklerinden kurtulmaya çağırıyor, çünkü onlar casuslar ve emperyalist amaçlar için çalışıyorlar.

Ghaus'a göre, Brejnev'in böyle kaba bir üslupla konuşması salon alanının karartılmasına neden oldu ve Afganistan heyeti üyeleriyle birlikte bazı Ruslar da üzgün görünüyordu. Muhammed Davud ise Brejnev'in söylediği sözlerine yüksek sesle şöyle cevap verdi:

Afganlar söylediğiniz şeyi beklemiyordu ve bunu Afganistan'ın iç işlerinde müdahale olduğunu olarak görüyorlar. Ülkemizi nasıl yöneteceğimizi, Afganistan'da birisini nasıl istihdam edeceğimizi, uzmanları nasıl ve nerede kuracağımızı söylemenize asla izin vermeyeceğiz. Bu sadece Afganistan hükümetinin hakkıdır. Gerekirse, Afganistan fakir kalacak, ama kararlarında özgür kalacaktır.

---

⁹¹Ghaus, 1999: 273.

⁹²Tanin, 2005: 199.

⁹³Erman, 2017: 132.

Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud, sözlerini ifade ettikten sonra ayağa kalkıp salonu terk ederken, arkasından yetişen Sovyet liderleri ve Brejnev başa başa özel görüşmeyi hatırlatmış, Muhammed Davud ise “artık bu görüşmeye gerek kalmadığını” bildirmiş ve salondan çıkmıştır.⁹⁴

Böylece, Muhammed Davud ile Brejnev’in son görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Davud Moskova’dan döndükten sonra iki ülke arasındaki ilişkiler görünüşte eskisi gibi devam ediyordu, fakat bu görüşmeden sonra, aslında Sovyet politikasında Afganistan’a yönelik bir değişimin işaretleri olduğunu anlaşılmaktadır. Öte yandan, ülkede Sovyet yanlısı gruplar da gün geçtikçe Muhammed Davud’dan uzaklaşmıştır.⁹⁵

Bu nedenle, Moskova’daki iki ülke liderlerinin görüşmeleri sırasında ortaya çıkan çatışma, Afganistan ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere zarar vermiş ve bazı analistlere göre, bu çatışma, Muhammed Davud Cumhuriyeti’nin düşüşünün başlangıcıydı. Zahir Tanin’e göre, Muhammed Davud’un Brejnev’e verdiği açık ve sert cevabı, o günün büyük bir devlet liderine karşı küçük bir ülkenin lideri olarak gururu ve cesareti ifade etmektir. Ancak bu tepki, Sovyet liderinin bencilliği ve Davud’un sağa eğilimi, Davud rejiminin kaderi için büyük bir bedelle sonuçlandı. Daha sonra, Muhammed Davud bir arkadaşına “kumarı kaybettik” sözüyle hem hayal kırıklığını ifade etmiş hem de Afganistan geleceğiyle ilgili bir kehanette bulunmuştur.⁹⁶ Farhang’a göre, Muhammed Davud’un Brejnev’e verdiği bu tepkisi bir hataydı ve Afganistan için ciddi sorunlar doğurdu. Ona göre: “Sovyetler Birliği başkanının ezici müdahalesi Afganistan heyeti başkanı tarafından tabii ki kuşkuyla karşılanmalıydı, ancak bu kuşku, öfkeyle ve toplantıdan çekilmeye değil, iki ülkenin anlaşmalarına dayanarak makul bir şekilde yapılmalıdır.”⁹⁷

Diğer yandan, bu durumda yeni siyasi müttefikler ve kaynaklar araştıran Muhammed Davud, Suudi Arabistan, Libya, Kuveyt ve Mısır gibi zengin Arap ülkeleriyle birlikte, Yugoslavya, Hindistan, İran ve Pakistan gibi ülkelere yönelmiştir. Bu girişimler ekonomik yardım almada etkili olmuş, ancak siyasi açıdan Afganistan’ın zararına neden olmuştur. Zira uzun zamandan beri Afganistan Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içindeydi ve bu politikanın bir sonucu olarak, Sovyet hükümeti çeşitli sektörlerde ve en önemlisi Afganistan’ın askeri sektörüne ciddi oranda nüfuz etmiş ki gerektiğinde onları kendi çıkarları için kullanabilirdi.⁹⁸

⁹⁴ Ghaus, 1999: 280-281.

⁹⁵ Ghaus, 1999: 283-284.

⁹⁶ Tanin, 2005: 201.

⁹⁷ Farhang II, 1990: 29.

⁹⁸ Farhang II, 1990: 30.

Dolayısıyla, Davud'un bu çabaları sonuçta Moskova'yı, Muhammed Davud rejiminin çöküşü yönünde tüm olası adımları atmaya zorladı.⁹⁹

1.5 Afganistan'da Sol Düşüncenin Geçmişi ve Sol Görüşlü Siyasi Akımlar

Bazı tarihçi ve yazarlar, Afganistan'daki Marksist sol görüşlerin geçmişini, Şah Amanullah Han (1919-1929) ve "Afgan Gençlik" grubunu oluşturan İkinci Meşrutiyet Hareketi dönemine kadar götürür. Amanullah Han'ın sıkı taraftarları olan Abdul Rahman Ludin, Mir Ghulam Muhammed Ghubar, Ghulam Mahiuddin Erti ve bazı diğer arkadaşları, bu grubun ana üyeleri idi. Ancak, diğer bazı yazarlar bunu reddedip bu hareketlerin ve partilerin ulusal ve etnik hedefleri olduğuna ve mümkün olduğunca bu hareketlerin bazı üyelerinin Marksist eğilimlere sahip olduğuna inanmaktadır.¹⁰⁰ Bu bağlamda, Abdul Hai Habibi kendi eserinde şöyle yazıyor:

Habibullah Han'ın ölümünden ve Şah Amanullah'ın saltanata geçtikten sonra entelektüeller ülkede özgür bir siyasi atmosfer yarattı. Bu nedenle, geçmişte gizli olan meşrutiyetçilerin siyasi çevreleri, halka açık ve özgürce siyasi faaliyetlerde bulunmuş ve bu gruplardan biri, kendisini "Afgan Gençliği" olarak adlandırıyordu. Abdul Rahman Ludin, Tac Muhammed Baluch, Ghulam Mahiuddin Erti ve Mirza Muhammed Esmail gibi Emir Habibullah Han'ın son dönemindeki bazı meşrutiyetçiler, sola benzeyen ve daha sert amacı sahip olan bu grubun üyeleri idi.¹⁰¹

Penjşiri, bu 17 kişiyi "Afgan Gençliği" aktivistleri olarak zikredip bu grubu, anti-otoriter ve anayasal mücadelelerin öncüleri olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, Rus askeri tarihi enstitüsünün araştırmacılarına göre, Habibullah'ın gücünün üzerindeki kısıtlamaları destekleyen, Afganistan'ın tam bağımsızlığını ve meşrutiyeti isteyen güçlü "Afgan gençlik" hareketi, 1905-1907 Rus Devrimi'nin etkisiyle yükselmiştir.¹⁰²

Bu araştırmacılara göre, Rusya'da Ekim Devrimi'nin zaferi, Afganistan'daki ulusal ve yurtsever güçlerin statüsünü güçlendirmiştir. 1918 baharında, Sovyet hükümetinin Rusya'nın emekçilerine ve Doğu'nun Müslüman halkına gönderdiği mesajı metninin çevirisi Afganistan'a gelmiştir. Dolayısıyla, Rusya'daki olaylarının haberleri hızlıca Afganistan'a yayılmış ve Afganistan basını da bunu yayınlamıştır. Bu yüzden, Rus devrimi hakkındaki raporların Afganistan'daki kamuoyu, özellikle de gençler, aydınlar ve özgürlük için mücadele edenler üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Bu araştırmacılara göre, kurtuluş mücadelesinin

⁹⁹ Tanin, 2005: 202.

¹⁰⁰ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/12/091222_a-jadi-6th-afghan-liftism, 22.12.2009. (erişim tarihi: 02.15.2018).

¹⁰¹ Habibi, 1984: 153.

¹⁰² Pickev vd., 1999: 42.

genişlemesi ve Amanullah Han'ın önderlik ettiği "Afganistan Gençliği"nin yaklaşımıyla ülkedeki durum kökten değişti. Öyle ki, 28 Şubat 1919'da Amanullah Han, Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etti ve Afganistan sömürge baskılarından kurtulan ilk Doğu ülkelerinden biri oldu.¹⁰³

Buna rağmen, Marksist sol görüşlere odaklanan ve gizli okuma halkalarında toplanan ilk entelektüel örgütlenme, 20. yüzyılın ikinci yarısının ilk on yılında kurulmuştur. Şah Mahmud Han döneminde (1946-1953), Farsça ve Peştuca dillerinde bir dizi Marksist-Leninist ideolojik eserler Afganistan'a gelmiş ve yarı gizli bir şekilde yayılmıştır. Ancak, Başbakan Şah Mahmud demokrasi vaat ettiğinden dolayı, siyasi faaliyetler meşrutiyete dayalı özgürlüğe odaklanmış ve Marksizme yönelik ciddi bir hareket olmamıştır. Farhang'a göre ayrıca, genç unsurlar, Muhammed Davud'un başbakanlığı döneminde meşrutiyet ve demokrasideki baskılarından dolayı hayal kırıklığına uğramış ve hedeflerine ulaşmak için başka bir yol bulmaya çalışmıştır. O sırada, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile ilişkileri de genişlemiş ve SSCB'nin çok sayıda vatandaşı çeşitli unvanlarla Afganistan'a gelmiş ve insanlarla temasa geçmiştir.¹⁰⁴ Böylelikle, sol görüşlü politik gruplaşmanın ve sol partilerin ortaya çıkışında, ideolojiden çok SSCB'nin askeri, ekonomik ve eğitim alanlarında Afganistan'a yakın olması en büyük etken olmuştur.¹⁰⁵ Sovyetler, Marksist eserlerini her zamankinden daha fazla dağıtmış ve Farhang'a göre, onların teşvikiyle Kabil ve belki başka şehirlerde de küçük okuma ve tartışma çevreleri düzenlenmiştir. Bu okuma halkalarında, üç kişi özellikle Marksizm-Leninizm ideolojisini yaymıştır. Farhang'a göre, diğer aydınlar polis tarafından aranırken, bu üç kişi başbakan ile yakın bir ilişkisi olan başbakan yardımcısı Hassan Sharq'ın desteği ve güvencesine sahip olması muhtemel kişilerdi. Bu üç kişi, Nur Muhammed Taraki, Babarak Karmal ve Mir Ekbar Hayber idi. Bu kişiler, 1964 Anayasanın onaylanmasının ardından, ilk komite veya Komite-yi Tedarük (hazırlık komitesi) olarak adlandırılan bir komite oluşturmak için çalışma alanlarını genişletmiştir.¹⁰⁶

20. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren, Afganistan'ın geleneksel sosyal yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Muhammed Davud'un politikalarının olumlu yönleri olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal gelişme planlarının uygulanması sonucunda, yeni nesil entelektüeller canlandı ve halkın maddi ve sosyal yaşamında önemli değişiklikler meydana getirdi. Hükümetin diğer olumlu yönlerinden biri, gençlik eğitimi konusuna görülen nispi iyileşmeydi. Ayrıca, kadın hakları konusu da hareketin başlamasından bu yana ilk kez

¹⁰³ Pickev vd., 1999: 143.

¹⁰⁴ Farhang II, 1988: 496

¹⁰⁵ Erman, 2017: 113.

¹⁰⁶ Farhang II, 1988: 496.

gündeme getirildi ve zorla başörtüsü giyme politikası kadınlar tarafından sonlandırıldı. Bu nedenle, birçok aydınlanmış ve eğitilmiş kadın ülkenin sosyal ve kültürel işlerine aktif olarak katkıda bulunmuştur.¹⁰⁷ Zahir Tanin, “Yirminci Yüzyılda Afganistan” adlı kitabında, Muhammed Davud döneminde kadınların pozisyonundaki değişimi, yalnızca başörtüleri kaldırmakla kalmayıp kadınların sosyal faaliyetlere katılmalarına izin veren toplumsal olarak önemli değişikliklerden biri olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁸

Bu nedenle, devlet eğitim ağının devam eden gelişimi ve devlet aygıtının genişlemesiyle, 1950’ler ve 1960’larda genç ve eğitilmiş tabakalar uyarılmış ve sonunda Afganistan’da siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Sayyed Askar Mousavi’ye göre: “Altmışlı yıllar, Latin Amerika, Afrika ve Avrupa’da bile en hassas siyasi yıllardır ve sömürge döneminin sonudur. Bu gelişmeler, Afganistan’da hâkim olduğu sansürlere rağmen, bir şekilde kendisini Afganistan’a getiriyor. 1960’lar Afganistan’daki siyasi diriliş yıllarıdır.”¹⁰⁹ Bu bağlamda, Oliever Roy, altmışlı yıllarda piyasada sadece iki ideolojinin (Marksizm ve İslamcılık) olduğunu yazmaktadır. Ona göre, bu ideolojilere yönelme eğilimi karmaşıktır, ancak Afganistan aydınlarının yurt dışına çıkmasının bir sonucu olarak- Mısır’a giden öğrencileri veya Sovyetler Birliği’ne giden genç subaylar dâhil- dış etkiler gösterilebilir ve sonuçta yurtdışında, bu aydınlar küresel ideolojilere aşına oldu ve kabul etti.¹¹⁰

Sola yaslanan entelektüeller, daha sonra örgütsel çekirdekleri oluşturan gizli okuma çevrelerinde toplanıyordu. Bu okuma çevrelerine aktif olarak katılan Sultan Ali Keshtmand şöyle yazıyor:

Muhammed Davud yönetimi döneminde (1963-1973), Afganistan’ın entelektüelleri arasında demokratik ve ilerici politik düşünce ve fikirlerin geliştirilmesinde ve yayılmasında önemli eğilimler vardı ve ilerici eserler yoğun bir coşkuyla ele alınıyordu. Öğrenciler arasındaki teorik ve ideolojik meseleler üzerine sıcak tartışmalar devam ederek okuma çevreleri yavaş yavaş politik bir karakter kazandı. Bu çevrelerde, ülkedeki durum ve politik mücadelenin gerekliliği hakkında konuşuldu. Gençler tarafından incelenen eserler sınırlıydı ve bu yüzden kopyalanarak el yazısıyla çoğaltılmıştır. Yeni yayınlanan politik literatürün okumaları yeni idi ve açıkça ve gizlice çeşitli şekillerde, ülkenin dışından getiriliyordu. Bazen bu tür kitaplar, İran’ın Tudeh Partisi tarafından Farsça’ya çevrilip İran’daki resmi basınlarda yayınlanmış ve sonra Afganistan’a girmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ Keshtmad I ve II, 2002: 96.

¹⁰⁸ Tanin, 2005: 119.

¹⁰⁹ Tanin, 2005: 127.

¹¹⁰ Tanin, 2005: 128.

¹¹¹ Keshtmad I ve II, 2002: 83.

Ayrıca, ADHP'nin kurucularından Abdul Karim Misaq'a göre, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri ve İran'dan kitapların girişi Afganistan'daki gençler arasında sosyalist farkındalığın arttırılmasında iki önemli faktördü.¹¹² Afganistan'da Marksizm'in gelişi aslında 1950'li yıllarda başlamış ve 1960'larda hızlanmıştır:

1950'den sonra Afganistan'ın yüksek eğitim enstitüsü çerçevesinde, ülkenin tek üniversitesi olarak, Kabil Üniversitesi ve özellikle hukuk, siyasal bilimler ve iktisat fakültelerinin, gençlerin ve aydınların toplanmasının merkezi haline gelmiştir. 1960'ların başında, öğrenciler ve profesörler arasında sıcak siyasi ve ideolojik konular üzerine tartışılıyordu. Gençler arasında, her tür sosyal ve siyasal okulun eserleri ele alınıyordu.¹¹³

Keştmend'e göre, Muhammed Davud hükümeti, sınırlı ve yarı gizli siyasi edebiyatın yayılmasına tepki vermiyordu, fakat entelektüellerin faaliyetleri ne zaman örgütsel bir eğilime evrilsen, kesinlikle yargılanıyorlardı.¹¹⁴ Oliever Roy'a göre de, 1965-1972 yılları arasında- o zamana kadar böyle bir öğrenci sayısı görmemiş Kabil Üniversitesi çerçevesinde- ülkede bir politik patlama yaşanmıştır. Ona göre bu gelişmeler, liberal rejimin ve parlamentonun hararetli tartışmaları ile mümkün olmuştur.¹¹⁵ Entelektüellerin bu okuma halkalarında ana çalışmaları, birbirleriyle kitap, öğrenme ve bilgi alışverişi idi. Tanin'e göre, Afganistan'ın ünlü tarihçisi Mir Ghulam Muhammed Ghubar, Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal'ın etrafında toplanan gruplar, diğer gruplardan daha ünlüydü.¹¹⁶

1.5.1 Okuma Halkalarının Siyasallaşması ve Komite-yi Tedarük Oluşturulması

Anayasal monarşi döneminde Kral Muhammed Zahir'in başlattığı demokratikleşme süreci içerisinde, ülkenin kaderine etki edecek siyasi oluşumlar ve partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, gençler tarafından yaratılan okuma çevreleri, yavaş yavaş sözde örgütsel faaliyetler haline gelerek daha hızlı bir şekilde siyasallaşmıştır. Keshtmand'a göre, siyasi tartışmalara olan ilgi, siyasi ve ideolojik kitapların ve fikir alışverişi, eğitim ve öğretim kurumlarından yavaş yavaş evlere girmeye başlamıştır. Artık, tartışmalar ve görüşmeler daha hemfikirler ile birlikte güvenli ortamlarda yapılıyordu ve ayrıca, okumakla ilgilenen ve siyasi tartışmalara katılmaya seven gençlerin dikkatini çekmek ve teşvik etmek için, belirli faaliyetler organize ediliyordu. Ona göre, siyasi figürler ve bireylerle yapılan görüşmelerde,

¹¹² Tanin, 2005: 129.

¹¹³ Keshtmad I ve II, 2002: 96.

¹¹⁴ Keshtmad I ve II, 2002: 84.

¹¹⁵ Roy, 1990: 113.

¹¹⁶ Tanin, 2005: 129.

özgürlükçü ve meşrutiyetçilerin önceki deneyimleri tartışılıp ülkenin siyasi geleceği için faydalı tavsiyeler veriliyordu.¹¹⁷

Böylelikle, 1950'lerin göreceli olumlu sosyal ve ekonomik politikaları ve Muhammed Davud'un Başbakanlığın son yıllarındaki derin siyasi değişimlerin etkisi, eğitilmiş gençler ve militan aydınlar arasında fikirlerin gelişmesi Afganistan siyasi örgütlenmesinde temel etken olmuştur. Muhammed Davud yönetiminin son yıllarında, daha sonra Afganistan Demokratik Halk Partisi olarak adlandırılan siyasi bir örgütlenmenin oluşumunun filizleri ortaya çıkmış ve Anayasal Monarşi döneminde söz konusu parti resmileşme yoluna gitmiştir.¹¹⁸

1963 baharında, Dr. Muhammed Yusuf hükümetinin kurulmasının ardından, demokrasinin ilanı ve ülkedeki yeni anayasa taslağının ilan edilmesi, okuma çevrelerinde daha önce oluşturulan gizli ve yarı gizli grupları giderek siyasal alanlara yöneltmiştir. Öte yandan, 1963 sonbaharında, yeni üyeleri cezp etme ve bir siyasi partinin temellerini atmak için Komite-yi Tedarük (hazırlık komitesi) olarak adlandırılan bir komite oluşturulmuştur.¹¹⁹ Panjshiri'ye göre, bu komitenin oluşumunda "Cemiyet-i Vatan", "Veş Zelmayan veya Uyanan Gençlik", "Nida-yı Halk" ve "Öğrenciler Birliği" gibi demokratik ve ulusal özgürlükçülerin ve meşrutiyetçilerin mirasçıları rol oynamıştır. Bu komitenin terkinde, Cemiat-i Vatan lideri olan Mir Ghulam Muhammed Ghubar, Veş Zalmayan'ın önde gelen bir üyesi Nur Muhammed Taraki, Şah Mahmud Dönemi Öğrenciler Birliği'nin aktif üyesi Babrak Karmal, Kabil Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörü Ali Muhammed Zuhma, Mir Ekbar Hayber, Muhammed Taher Badakhshi ve Seddiqullah Ruhi de ülkenin farklı kesimlerinin temsilcileri olarak katılmışlardır.¹²⁰ Bununla birlikte, Keshtmand'a göre, Hadi Mahmoudi ve Mir Muhammed Sediq Farhnag da ilk birkaç oturuma katılmış, ancak sonradan vazgeçmişlerdir.¹²¹ Faqir Muhammed Vadan da Mahmoudi ve Farhang'nın Komite-yi Tedarük'teki iştiraklerinden bahsetmektedir.¹²²

Böylelikle, Komite-yi Tedarük'un ilk kongresi 10 Eylül 1963 tarihinde, aylarca tartışılmasından sonra, yukarıdaki yedi kişinin katılımıyla, Kabil'in Cemal Mine'da bulunan üyelerinden birinin evinde oluşturulmuştur. Ancak, Ghulam Muhammed Ghubar bir süre sonra komiteyi terk etmiştir. Aynı zamanda, Ali Muhammed Zuhma ve Seddiqullah Ruhi de eğitim için yurtdışına çıkmışlar ve böylelikle yedi üyesinden sadece dördü (Nur Muhammed Taraki, Babrak Karmal, Mir Ekbar Hayber ve Muhammed Taher Badakhshi) kalmış ve

¹¹⁷ Keshtmad I ve II, 2002: 97.

¹¹⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 98.

¹¹⁹ Keshtmad I ve II, 2002: 131-132.

¹²⁰ Panjshiri I, 1999: 148-149.

¹²¹ Keshtmad I ve II, 2002: 131-132.

¹²² Vadan, 2013: 14.

Kabil’de düzenli örgütsel bağları kurmuşlardır. Farhang’a göre, Komite-yi Tedarük 1964 yılında çok sayıda genci Marksist-Leninist ideolojiye çekmiş ve bu şekilde Komite’nin kurulmasından bir yıl sonra, Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin ilk temellerini oluşturulmuştur.¹²³

1.6 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Oluşumu ve Gelişimi

1 Ekim 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş olan yeni Anayasası’nın 32. maddesi partiler yasalarına uygun olarak siyasi partilerin kurulmasına izin vermiştir. Anayasanın 32. maddesinde, siyasi partilerin kuruluşu ile ilgili şöyle ifade eder: “Afganistan vatandaşları, kanun hükümlerine uygun olarak siyasi partiler kurma hakkına sahiptir.”¹²⁴ Böylelikle, ülkede siyasi partilerin oluşmasına izin veren yeni anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra siyasi kesimlerin faaliyetlerini de arttırmıştır. Dolayısıyla, ADHP’nin ilk kongresi, daha önce Hazırlık Komitesi’nin dört üyesine (Nur Muhammed Taraki, Babrak Karmal, Mir Akbar Hayber ve Muhammed Taher Badakhshi) dayanarak oluşturulmuş olan halkalar ittifakından vusule gelmiştir.¹²⁵

1 Ocak 1965 tarihinde, 27 üyeden oluşan Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Kuruluş Kongresi, Kabil Şer Şah Mine, Kart-i Çar mahallesinde bulunan Nur Muhammed Taraki evinde gerçekleşmiştir.¹²⁶ Kuruluş Kongresi’ndeki 27 katılımcının 13’ü Peştun, 8 Tacik, 3 Hazara ve 3’ü de Özbek milliyetlerindedir.¹²⁷ Sultan Ali Keshtmand’a göre, bu bireyler, ülkenin ulusal yapısına benzeyen, etnik, dini, bölgesel ve dilsel hassasiyetler bağlamında kongre ve parti liderliğine seçilmiştir.¹²⁸ Üçte biri özel ve orta öğretime sahip olan Kuruluş Kongresi katılımcıları, üç emekli silahlı kuvvetler subayı, iki işçi, üç hükümetin alt düzey memuru ve diğer 18 unsuru farklı illerden gelen genellikle eğitilmiş ve devrimci entelektüellerden oluşmuştur.¹²⁹ Bu oluşumda, Kuruluş Kongresi tarafından 11 kişi merkez komite üyesi olarak (7 asil ve 4 yedek üyeden oluşan) seçilmiştir. Nur Muhammed Taraki, Babrak Karmal, Muhammed Taher Badakhshi, Sultan Ali Keshtmand, Ghulam Dastgir Panjshiri, Shahrullah Shahir ve Salih Muhammed Zerai merkez komitesi asil üyeleri olarak ve Abdul Karim Misaq, Shah Wali, Muhammed Taher Jadran ve Abdulvahab Safi ise yedek

¹²³ Farhang I, 1988: 498.

¹²⁴ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 100.

¹²⁵ Keshtmad I ve II, 2002: 136.

¹²⁶ Keshtmad I ve II, 2002: 136.

¹²⁷ Panjshiri I, 1999: 154.

¹²⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 141.

¹²⁹ Panjshiri I, 1999: 155.

üyeleri olarak seçilmiştir. Aynı zamanda, Nur Muhammed Taraki parti genel sekreteri olarak ve Babrak Karmal genel sekreter yardımcısı olarak belirlenmiştir.¹³⁰

Assadullah Valvalji'ye göre, iki kutuplu dünyada, bir tarafta Sovyetler Birliği'nin önderliğinde işçi sınıfının çıkarlarını savunma iddiasıyla sosyalist sistem, diğer tarafta ise yönetici sınıfların çıkarlarını savunan emperyalist sistem birbirleriyle savaşırken, ADHP uluslararası konumunda, sosyalist sistemin dünya emperyalizmine karşı mücadelesini haklı olarak gördüğünü dile getirerek sosyalist bloğa olan bağımlılığını inkâr etmiyordu. Ona göre, ADHP inancının temelleri Marksist-Leninist ilkeleri oluşturuyordu ve partinin nihai hedefi sosyalist bir toplum oluşturmaktı.¹³¹ Bradsher'e göre, Kuruluş Kongresi toplantısında, Marksist-Leninist devrim ilkelerini Afganistan şartlarına uydurmak ve genel gerçeklik esaslarına dayalı sosyalist bir toplum oluşturmak, ADHP'nin hedefi olarak belirlenmiştir.¹³²

ADHP kurucularından biri ve merkez komitesinin bir üyesi olan Keshtmand'a göre, ülkenin işçi sınıflarının ve ilerici aydınların çıkarlarını temsil eden ve ülkede devrimci değişimler getiren ADHP, disiplinli ve net bir plan ve ideolojiye sahip olan ülkenin ilk ilerici ve solcu siyasi örgütü olarak ortaya çıkmıştı. Ona göre, ADHP ulusal kurtuluş hareketi, küresel devrimci hareketin eğilimleriyle uyumlu hale geldiğinden dolayı ADHP'nin sesi Afganistan sınırlarını aşmıştı.¹³³ ADHP'nin yanı sıra, Khalilullah Khalili önderliğinde Zangar olarak bilinen "Vahdat Partisi" ve Ghulam Muhammed Farhad liderliğinde "Afgan Millet Partisi" daha sonraları "Sosyal-Demokrat Parti" olarak adlandırılan, diğer partiler de kurulmuş, ancak yakında dağılmışlardır.¹³⁴

ADHP'nin Afganistan siyasi hayatında ortaya çıkışında SSCB'nin desteğinin olduğu ve SSCB'nin ADHP ile oluşumundan itibaren ilgilendiği görülmektedir. Diğer birçok siyasi gruplaşmanın yanı sıra ADHP, bir Sovyet uzantısı olarak önem kazanmış ve ileride ülke yönetiminin Marksist-Leninist görüşlülere devranılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.¹³⁵

1.6.1 Afganistan Ordusunun Siyasallaşması ve ADHP'nin Askeri Hazırlıkları

General Nabi Azimi, "Afganistan'da Ordu ve Siyaset" adlı kitabında, orduda siyasi faaliyetlerin anayasal monarşi döneminde başladığını yazıyor. Ona göre, ordu subayları, kraliyet sistemini adaletsizliğin bir tezahürü olarak görmüştü. Hatta Kral'ın amcası olan Sardar Abdulvali'nin ayrımcı politikaları bu duyguları daha da güçlendirmiştir. Öte yandan,

¹³⁰ Keshtmad Keshtmad I ve II, 2002: 145.

¹³¹ Valvalji, 1999: 242.

¹³² Erman, 2017: 114.

¹³³ Keshtmad I ve II, 2002: 146.

¹³⁴ Keshtmad I ve II, 2002: 140, 146.

¹³⁵ Erman, 2017: 113.

ulusal ve uluslararası durumdaki değişiklikler, ilerici solcuların ve İslami radikallerin ortaya çıkışı buna birde serbest haftalık gazeteler yayımlanmaya başlaması, ordu mensuplarını siyasete daha yatkın hale getirmiştir.¹³⁶ Ancak Abdul Wakil'e göre, ordudaki siyasi faaliyetlerin temeli, demokrasi on yılından (1963-1973) kısa bir süre önce, Muhammed Davud'un başbakanlığı sırasında başlamıştı. Ona göre, Davud'un başbakanlığı döneminde harp okulu için 10. ve 12. sınıf olan normal okul öğrencileri seçiyorlardı. Dolayısıyla, askerî kurslara ve harp okullarına giren öğrenciler, orduyu siyasete açık hale getirmiştir. Wakil'e göre, onlar derslerin sonunda siyasi konuşmalara başladılar ve aralarında kitap ve yayın alışverişi yapıyorlardı. Aynı zamanda, liselerden harp okuluna giden bu öğrencilerin bazılarının daha sonra, Muhammed Davud'un 1953 darbesine genç subaylar olarak katıldıkları görülmüştür.¹³⁷

ADHP'nin ordu ve polis memurlarının arasında askeri örgütün oluşum tarihi 1965 yılına dayanmaktadır. Keshtmand'a göre, askeri örgütün ilk çekirdeği, ADHP'nin kurulmasından sonra, harp okulunda ve polis akademisinde bulunan bir dizi parti kadrosunun katılımıyla "Demokratik Devrim Ordusu" olarak adlandırılmış ve faaliyetlerini gizli olarak sürdürmeye başlamıştır.¹³⁸ Ancak, Harrison'a göre, Sovyetler Birliği'nde eğitilmiş Afgan subayları, Eylül 1964'te Sovyet İstihbarat Ajansının (GRU) teşvikiyle "Devrim Silahlı Kuvvetleri"nin gizli organizasyonunu oluşturmuştur. Ona göre, bu grup 1973 darbesinde Muhammed Davud'u destekledi.¹³⁹

General Nabi Azimi, ordu subaylarının siyasi ideolojik akımlara nasıl çekileceğini şöyle açıklıyor:

ADHP'nin kurulmasından ve "Halk" haftalık gazetesinin yayınlanmasından sonra, Afganistan ordusuna partinin ilk gizli teşkilatın çekirdeği atıldı. Devlet ordusunun bir mensubu olan, ancak Afganistan'da en önde gelen Marksist-Leninist ideologlardan biri olarak kabul edilen Mir Ekbar Hayber, ADHP askeri örgütünün düzenlenme ve örgütlenme sorumluluğunu üstlendi ve parti ikiye (Halk ve Peçem) bölünmesinden sonra Peçem hizbinin askeri örgütünün başına geldi. Partinin ikiye bölünmesinden sonra Halk hizbinin askeri örgütünün sorumlusu ise Hafizullah Amin oldu. Partinin gizli askeri örgütü, Savr darbesinin zaferine kadar iki ila üç kişi grubu şeklinde tamamen gizli olarak faaliyet gösteriyordu ve genelde toplantılarını harp okulunun dışında- birbirlerinin evlerinde, kafelerinde, restoranlarında vb- yapıyordu. Bu üç kişiden biri partinin üst askeri kadrosuna bağlıydı ve grubunda olan iki kişiyi partinin emirlerinden haberdar ediyordu. Azimi'ye göre ayrıca: ADHP'ye kabul, uzun bir çalışma süresinin ve adayın incelemesinin ardından ve adayın partinin deneme süresinin geçmesinden sonra

¹³⁶ Azimi, 1997: 65.

¹³⁷ Wakil I, 2016: 28.

¹³⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 318.

¹³⁹ Cordovez ve Harrison, 2000: 13.

üyelik kabul ediliyordu. Partinin merkezlerinde, bir parti üyesi altı aylık deneme süresi boyunca, partinin tüzüğünü öğrenmekle beraber, Marksizm-Leninizm felsefesi ve eserleri hakkında bilgi ediniyorlardı.¹⁴⁰

Farhang'a göre, aşırılık yanlısı partiler -Halk ve Perçem- ilk önce, yasal boşluğu kullanarak, orduya odaklandı ve birkaç genç ordu mensubunu cezbedi. Ona göre, bu memurlardan bazıları örgütsel faaliyetleri sonucunda bu gruplara katılmış, diğerleri SSCB'de eğitim sırasında Marksist-Leninist ideolojinin birer nefer haline dönüştüler. Bir grup ise KGB gibi istihbarat teşkilatı tarafından istihdam edilmişti. Böylelikle, iki grubun (Halk ve Perçem) her biri ordu mensuplarını kolay bir şekilde cezp edip orduda etkin bir üs kazanmıştır.¹⁴¹ Keshtmand'a göre, Nisan 1978'deki askeri darbesinden önce, başta Kabil olmak üzere ülkenin önemli illerindeki çeşitli askeri merkezlerde görev yapan ADHP'nin (her iki kolu) askeri örgütleri, yaklaşık 3 bin subay ve ordunun askerinden oluşuyordu.¹⁴² Öte yandan, İslami partiler de dahil olmak üzere diğer partiler de orduya nüfuz etmeye çalıştı, ancak sahnede geç geldikleri için ordunun ve polisin çalışmalarında geride kaldılar ve ADHP gruplarının eylemlerini durduramadılar.¹⁴³ Bu bağlamda, General Nabi Azimi şöyle yazıyor:

Demokrasi yıllarında aşırı solcuları ve aşırı sağcıları da içeren diğer siyasi gruplar, ordunun içine girmeye ve kendi gizli örgütlerini yaratmaya çalıştı. Aynı zamanda, Şule-yi Cavid, Afgan Millet, Mesavat Siyasi Herketleri, Vahdat Partisi, vb., Ordu subaylarını politik gruplara çekmek için çalıştı.¹⁴⁴

Böylelikle demokrasi on yıl boyunca (1963-1973), ordudaki çeşitli siyasi fikirler tarafından hedef alınarak Afganistan'ın tarihinde ilk kez, militanlar siyasetle tanıştı ve ordu gelecek olaylarda (1973 darbesi ve 1978 darbesinde) ülkede belirleyici bir rol oynadı. Afganistan'daki monarşinin kaldırılmasına sebep olan ilk askeri darbe (17 Temmuz 1973 darbesi), Sovyet-Afgan askeri işbirliğinin ve Marksist solcu fikirlerin ülkedeki etkisinin bir sonucu olarak, ordunun siyasallaşmasını yansıtıyordu. Çünkü darbecilerin çoğu, komünist fikirlerle tanıştığı Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş subaylardı. Bu subayların çoğu, ADHP'nin Perçem grubuna ve bazıları ise Halk grubuna üyelerdi.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Azimi, 1997: 65-66.

¹⁴¹ Farhang II, 1990: 1-2.

¹⁴² Keshtmad I ve II, 2002: 322.

¹⁴³ Farhang II, 1990: 1-2.

¹⁴⁴ Azimi, 1997: 66.

¹⁴⁵ Azimi, 1997: 173.

1.6.2 Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Mücadele Yöntemleri

ADHP oluşturulduktan sonra mücadelenin temelleri entelektüeller, üniversite ve lise öğrencilerinin, rejim karşıtı programlarına dayanıyordu. İşçilerin ve köylülerin arasına nüfuz etme, devlete karşı protesto etme ve gösterileri organize etme bu programlar çerçevesinde gerçekleşiyordu.¹⁴⁶ Örneğin, Başbakan Dr. Muhammed Yusuf'un yeni kabinesi güven oylamasının yapılacağı 24 Ekim 1965 tarihinde, ADHP'nin Perçem grubu lideri olan Babrak Karmal'ın ve arkadaşlarının teşvikiyle Kabil Üniversitesi öğrencileri Parlatonun Volesi Cirge (Halk Meclisi)'yi işgal etmişlerdir. Bu eylemle bağlantılı olarak bir gün sonra Kabil'de yapılan gösterilerde, öğrencilerin üzerine jandarmanın ateş açması sonucu ölen ve yaralananlar olmuştur. ADHP'ye bağlı Kabil Üniversitesi öğrenciler Sevum-i Akrah (25 Ekim) olarak anılan bu olayı, takip eden günlerde oturma eylemi, anma yürüyüşü ve grev gibi etkinliklerle protesto etmişlerdi. Neticede, Halk Meclisi'nde önemli sıkıntıların yaşamasının yanı sıra hükümetin rüşvet ve yolsuzluklara karıştığı iddiası Başbakan Dr. Muhammed Yusuf'un, istifa etmesine neden olmuş ve yerine Muhammed Haşim Meyvandval Başbakan olarak görevlendirilmiştir. Ancak Meclis ile hükümet arasındaki gerginlikler sonra ermemiştir.¹⁴⁷

Siyasi gösteriler, 1965 ve 1966'da tekrar başladı, 1968 ve 1969'da zirveye ulaştı ve 1973'e kadar devam etti. ADHP, Sevum-i Akrah ya da 25 Ekim olayını "Gençler Günü" olarak anarken, 8 Mart "Dünya Kadınlar Günü" ve 1 Mayıs "Uluslararası İşçi Günü" olarak, her yıl Kabil ve diğer bazı şehirlerde gösteriler düzenliyordu. Ayrıca, partinin daha da sağlamlaştırılmasının ardından faaliyetlerini genişleterek seçim mücadelesi, parlamento mücadelesi ve yayın mücadelesi gibi farklı yöntemlerle mücadelelerini sürdürdüğü görülmektedir.¹⁴⁸

Seçim ve Parlamento Mücadelesi: 1965 yılı yaz aylarında yapılan onikinci parlamento seçimi, 1964 anayasasına göre, büyük ölçüde bireysel programlara dayanıyordu. Çünkü, partilerin seçim yasası ilan edilmedi ve partiler yasasında da siyasi parti platformu yoktu. Buna rağmen, siyasi partiler henüz yasal durumda olmasalar da aktif faaliyet sürdürmekteydiler. ADHP, üyelerini başkentte ve ülkenin bazı illerinde aday gösterdi. ADHP'nin üyelerinden bir kadın da dahil olmak üzere dört parti lideri ve eylemcisi-Kabil'den Babrak Karmal ve Anahita Ratibzad, Kandahar ilinden Nur Ahmed Nur ve Nangarhar ilinden ise Faizanul Hak Faizan- Afganistan'daki onikinci Parlamento'nun alt kamarası olan Volesi Cirge (Halk Meclisi) üyeliklerine seçilmişler ve böylece partinin meclis

¹⁴⁶ Keshtmad I ve II, 2002: 199.

¹⁴⁷ Erman, 2017: 114.

¹⁴⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 210.

fraksiyonunu oluşturmuşlardı. Ancak, Gazne ilinden aday olan ADHP Genel Sekreteri Nur Muhammed Taraki seçimde başarısız olmuştu.¹⁴⁹ ADHP'nin dört üyesi Meclise girdikten sonra partinin meclis fraksiyonunu oluşturarak mücadelelerini başlamışlardır. Politik faaliyetlerinin yanı sıra halk kitlelerini partiye ve politikalarına çekmeyi amaçlayan partinin bu milletvekilleri, hükümetin ülkedeki yöneticilerin çıkar odaklı politikalarını ifşa etmeye çalışmışlardır.¹⁵⁰

1.6.3 Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Bölünmesi

4 Mayıs 1967 tarihinde Afganistan Demokratik Halk Partisi, Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal'ın başını çektiği iki büyük rakip gruba bölünmüştür.¹⁵¹ Bölünmesinden sonra, her iki grup da kendisini Afganistan Demokratik Halk Partisi olarak ilan etmiş, ayrı merkez komiteleri ve parti örgütleri oluşturmuşlar, ancak halk arasında bu iki grubun kendilerine ait haftalık gazetelerinin isimleriyle "Halk ve Perçem" olarak meşhur olmuştur.¹⁵²

Farhang'a göre, ADHP'nin bölünmesinin nedeni, mesleki davalardan ziyade kişisel meselelerle, etnik ve yerel çelişkilerle ilgilidir. Peştuca konuşanlar, kabileler ve köylüler çoğu Halk Grubu'nda toplanırken, Perçem grubunun büyük bir kısmı ise kent statüsüne sahip Farsça (Darice) konuşan üyelerdi.¹⁵³ Böylece, iki hizip, ideolojik söylemler bir yana daha çok iki rakip kabile gibi birbirleriyle mücadele etmiştir.¹⁵⁴ Tanin'e göre, en başından beri tutarsızlığa sahip olan ADHP'nin bölünmesinin önemli nedenlerden biri Taraki ve Karmal arasında uzun süredir devam eden kişisel rekabet ve düşmanlıktır.¹⁵⁵ Ayrıca, ADHP (Halk Grubu) üyesi olan Abdul Qodos Ghorbandi'ye göre, ADHP içinde Halk ve Perçem olarak meydana gelen bölünme ve görüş ayrılığı ideolojik farklılıklardan kaynaklanmamış, kişisel hırs ve düşmanlıktan dolayı çıkmıştır. Ona göre, ADHP'nin bölünmesi yalnızca on yıllık bir grup içi mücadele ile sonuçlanmamış, aynı zamanda her iki taraftan da çok sayıda mağdur almıştır.¹⁵⁶

Ancak, bölünmenin ideolojik boyutunun da varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda Keshtmand şöyle yazıyor:

¹⁴⁹ Keshtmad I ve II, 2002: 153.

¹⁵⁰ Keshtmad I ve II, 2002: 168.

¹⁵¹ Keshtmad I ve II, 2002: 175.

¹⁵² Farhang I, 1988: 515.

¹⁵³ Farhang I, 1988: 515.

¹⁵⁴ Erman, 2017: 116.

¹⁵⁵ Tanin, 2005: 131-132.

¹⁵⁶ Ghorbandi, 2000: 20.

Taraki ve arkadaşları, “Dünya Komünist ve İşçi Kardeşliği Partiler”in treninde tanınması için Marksist-Leninist bir Kırmızı Parti kurmaktan yanaydı. Ancak, Karmal ve arkadaşları, sosyalizmin geniş kapsamlı bir amaç olarak kabul edilmesi ve sonuçta ulusal bir demokrasi hükümeti oluşturmak için daha geniş tabanlı bir demokratik cephede mücadele etmeyi amaçlayan ilerici bir demokratik partinin kurulmasını savunuyordu.¹⁵⁷ Her iki taraf da Moskova Komünist ve İşçi Partilerinin 1957 ve 1960’taki istişare toplantılarının duyurularına sadık görünüyordu, ancak beyanların içeriğiyle ilgili farklı yorumlar yapıyordu.¹⁵⁸

Ayrıca, ADHP’nin liderlerinden biri olan Abdul Wakil, Nur Muhammed Taraki açıkça partinin sosyalizm ideolojisini ilan etmesi gerektiğini savunuyordu ancak Babrak Karmal ve Mir Ekbar Haybar ise kamuoyunun sosyalist ideolojiyi desteklemediğini belirtmekteydiler. Wakil’e göre, bu düşünce, Karmal ve arkadaşlarının sosyalist ideolojiye inanmadıkları anlamına gelmiyor, ancak ülkenin sosyal ve siyasal koşullarına uygun olduğu konusunda endişeler taşıyorlardı.¹⁵⁹ Ancak, bu dönemde Afganistan Ordusu’ndaki subaylar, sosyalistlikten ziyade daha fazla milliyetçiydi. SSCB taraftarı olmaktansa Afganistan taraftarı olduklarından dolayı Halk grubu çevresinde toplanmışlardı. Sovyet Birliği’nde eğitim görmüş olan subaylar da aynı eğilimleri paylaşmışlardı.¹⁶⁰

Her halükarda, ADHP’in iki büyük hizbe (Halk ve Perçem’a) bölünmesinden sonra, parti içinden Halk ve Perçem dışında, İşçi Grubu, Afganistan’ın Emekli Halkları Örgütü, Afganistan’nin Devrimci Emekçiler Örgütü ve Afganistan’ın Genç İşçiler Grubu gibi partiler ve siyasi oluşumlar da ortaya çıkmıştır.¹⁶¹

1.7 Afganistan’da Özgür ve Bağımsız Basın Kurması; Politik ve Kültürel Faaliyetlerin Genişletmesi

Basının Afganistan halkının siyasi, sosyal, kültürel ve ulusal kalkınmadaki rolü çok önemlidir. Siyasi basın, çağdaş Afganistan’daki kurtuluş hareketinin yükselişinin her aşamasında halkı uyandırmada ve hareketleri artırmada büyük rol oynamıştır. Ancak, doğuşundan bu yana Afganistan basını, hayatı boyunca sayısız iniş ve çıkışa tanık olmuş ve genellikle devletin sıkı kontrolü altında olup sansüre, kapatılmaya ve el konulmaya maruz kalmıştır. Bunun yanı sıra, bazı dönemlerde özgürlüğü de yaşamıştır.

Afganistan’daki basının tarihi yaklaşık bir buçuk asır (146 yıl) öncesine dayanıyor. Afganistan’da yayımlanan ilk resmi gazete Şems Al-Nahâr’dır. 1873 yılında Kabil’de

¹⁵⁷ Keshtmad I ve II, 2002: 170.

¹⁵⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 161.

¹⁵⁹ Wakil I, 2016: 75.

¹⁶⁰ Erman, 2017: 116-117.

¹⁶¹ Keshtmad I ve II, 2002: 178.

yayımlanmaya başlayan Şems Al-Nahâr, şekli ve bir derecede içeriği bakımından modern bir basını temsil ediyordu.¹⁶² Dili Farsça olan Şems Al-Nahâr¹⁶³, üç yıl yayımlandıktan sonra İkinci Afgan-İngiliz Savaşı sırasında kapatılmıştır.¹⁶⁴ Şems Al-Nahâr'dan sonra, otuz-kırk yıldan fazla bir süre Afganistan'da bir yayım hayatı olmamıştır. Ancak, Seraj Al-Akhbar Afganistan basın tarihinde yeni bir ufuk açmıştır. Seraj Al-Akhbar, Amir Habibullah Han döneminde 18 Ocak 1906'da Mullah Abdul Rauf'un önderliğinde yayımlanmaya başlanmış fakat 36 sayfada bir sayı yayınladıktan sonra kapatılmıştır.¹⁶⁵ Ancak, Farsça'da yayınlanan Seraj Al-Akhbar'ın kapatılmasından altı yıl sonra- Mahmud Tarzi'nin (1833-1933) Afganistan'a dönmesi, 8 Ekim 1911 tarihinde Kabil'de yeniden yayım hayatı başlamıştır.¹⁶⁶

Ghubar'a göre, Amanullah Han'ın ve bazı entelektüellerinin danışmanı olarak rol oynayan Seraj Al-Akhbar, Afganistan'daki siyasi devrimi etkilemiştir.¹⁶⁷ Ludwig W. Adamek'e göreyse, Seraj Al-Akhbar Afganistan halkını eğitmek, İslami modernleşme ve toplumun modernizasyon ilkelerini desteklemek için bir araç olarak yaratılmıştır.¹⁶⁸ Seraj Al-Akhbar'ın son sayısı 19 Aralık 1918'de yayınlanmış ve böylelikle sekiz yıl sonra durdurulmuştur.¹⁶⁹ 1919'da Afganistan bağımsızlığını kazandıktan sonraysa, Şah Amanullah Han dönemi sırasında basın hayatında yeni bir dönem başlamış ve onlarca gazete ve dergi yayımlanmaya başlanmıştır. Ancak, Amanullah'nın hareketinin yenilgisinden sonra, Muhammed Nadir Şah ve Muhammed Haşem Han'ın otokrasisi sırasında, birkaç sınırlı devlet yayımının dışında, bir gazete yayımlanmamıştır.¹⁷⁰ Ancak, Şah Mahmud'un yönetimi sırasında, basın yasası 1950'de meclis tarafından kabul edilmiş ve devlet dışı yayımlar için sınırlı yayımlanma hakkı verilmiştir.

Bununla birlikte, Anayasal Monarşi döneminde, 1964 Anayasası'nın sağladığı basın özgürlüğüne bağlı olarak 1965 yılı Temmuz ayında basın yasasının yürürlüğe girdiğini görmekteyiz. Dolayısıyla, basın yasasına dayanarak, belirli gazeteler çeşitli duruşlarla ve belirli kesintilerle de olsa yayım hayatına girmiştir. Bu dönemde, iki gazete, iki dergi ve geri kalanını haftalık gazetelerin içeren toplam 35 bağımsız yayım yayılmıştır. Keshtmand'a göre, söz konusu gazeteler çoğunlukla karakter olarak siyasaldı, çeşitli siyasi konulardan yayımlar,

¹⁶² Atayee, 2004: 148.

¹⁶³Shams Al-Nahar'ın 1873, 1874 ve 1875 yıllarındaki koleksiyonları aşağıdaki web sitesinde bulunabilir: <http://afghandata.org/>.

¹⁶⁴ Hasin, 1988: 36.

¹⁶⁵ Habibi, 1984: 8.

¹⁶⁶ Habibi, 1984: 101.

¹⁶⁷ Ghubar II, 1996: 1143.

¹⁶⁸ Adamec, 1970: 133-134

¹⁶⁹ Habibi, 1984: 116.

¹⁷⁰“Seraj al-Akhbar ve Modern Basının Başlangıcı”, 03.10.2011.

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/10/110916_mm_century_afghanpress_sh02. (erişim tarihi: 02.20.2018).

sınıf çıkarlarını ve özellikle farklı sosyal ve politik güçleri, ulusal ve dini yönelimleri temsil ederdi. Birçoğunun dini ve milliyetçi özelliğiyle ön plana çıkan bu gazetelerin, bazıları sağda bazıları aşırı gerici bazılarıysa aşırı solda konumlanıyordu.¹⁷¹ Şah Mahmud Mahmud'a göre, Anayasal Monarşi döneminde (1963-1973) basın geniş bir boyutta gelişmekteydi. Ona göre, yeni basın yasasının Şah Mahmud Han'ın yasasından daha liberal olduğu ve Afganistan'ın komşu ülkelerinin yasalarından daha ilerici ve daha özgür olduğu söyleniyor.¹⁷²

1.7.1 Halk Gazetesi ve Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Programı

Halk Gazetesi, ADHP'nin yayın organıdır. Ancak, yayınlandığı tarihte ülkede hiçbir parti yasası olmadığından ve yeni basın yasası sadece bireysel dergilerin ve gazetelerin yayınlanmasına izin verdiğinden dolayı ADHP ilk yayını bireysel olarak yayınlanmıştır. Böylece, ADHP'nin ilk yayını, 11 Nisan 1966'da, partinin kurulmasından on altı ay sonra, kırmızı renki ile yazılmış "halk" adı ve "Demokratik Halkın Düşüncelerinin Yayıncısı" sloganıyla yayına girmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Nur Muhammed Taraki ve genel müdürü ise M. Hassan Bareq Şafiee tayin edilmiştir.¹⁷³

Halk Gazetesinin ilk iki sayısında "Halk Demokratik Meramı" unvanıyla ADHP'nin programı yayımlanmıştır. Farsça ve Peştuca'da yayımlanan programın girişinde şöyle yazmıştır:

Halk Gazetesi, ulusal ve uluslararası durumun bilimsel bir analizine dayanan bu programı (Halk Demokratik Meramı), Afganistan çalışanlarının (ülke nüfusunun yüzde 95'inden fazlası), yani işçi sınıfının, köylülerinin ve ilerici aydınların özlemlerini temsil eder ve bunlara sunup özlemlerin gerçekleştirilmesi için savaşırlar.¹⁷⁴

Programda ayrıca, uluslararası ve ulusal koşullar araştırılarak Afganistan'ın meselelerine ve sorunlarına da değinmektedir:

Çağdaş çağın ana meselesi ve küresel ölçekte sınıf mücadelesi, Ekim ayının Büyük Sosyalist Devrimi ile başlayan küresel sosyalizm ile emperyalizm arasındaki mücadeledir... II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük milli kurtuluş hareketler sömürgeci emperyalizm sistemini parçaladı ve 53'ten fazla yeni kurulan ülke ortaya çıktı.

¹⁷¹ Keshtmad I ve II, 2002: 196.

¹⁷² "Afganistan'da Basın Tarihi", 01.11.2014, http://www.kabulnath.de/Sal-e-Dhaoum/Shoumare_227/shah%20mahmoud%20mahmoud.html. (erişim tarihi: 01.21.2018).

¹⁷³ Keshtmad I ve II, 2002: 154.

¹⁷⁴ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 2.

Sonra yukarıda belirtilen değişikliklerin ve gelişmelerin sonucuna varılmıştır:

... Dolayısıyla, dünyanın durumuyla ilgili incelemeler, uluslararası trendler Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki mahrum halklar lehine tamamen değiştiğini göstermektedir. Özellikle ezilen Afganistan halkları için, gerici feodalden, sömürgeci ve emperyalist unsurların etkisinden kurtulma için gerçek olanaklar yarattı.¹⁷⁵

Halk Demokratik Programında, ADHP'nin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki amaç ve görevleri belirtilmiştir. Siyasi meselelerde, feodal sistemin kaldırılması ve ulusal demokrasinin kurulması yoluyla emperyalizmin genişlemesinin önlenmesi; Afganistan halkının tüm kesimlerinin temsilcilerinin serbest, özgür ve müdahale etmeden doğrudan seçilebileceği bir parlamento kurulması; parlamento yoluyla ulusal bir demokratik hükümetin kurulması; ulusal sorunların adil bir şekilde çözülmesi ve etnik üstünlüğe son verilmesi ve yargı sisteminin daha da demokratikleşmesine dikkat çekilmiştir.¹⁷⁶

Ekonomik alanında şöyle ifade edilmiştir:

Afganistan muazzam doğal kaynaklara ve yetenekli insan gücüne sahiptir; bu olanakları kullanarak ilerici bir büyüme yolunu benimserse, halkın yiyecek, giyecek, barınma, sağlık ve eğitim sağlama ve tedarik etme konusundaki yaşam şartlarını hızlı bir şekilde geliştirmek mümkündür.¹⁷⁷

Aynı zamanda, partinin reform programında tarım ve toprak reformunun geliştirilmesi bağlamında, tarımda üretici güçlerin gelişmesi için demokratik toprak reformunun uygulanması olduğuna dikkat çekmiştir:

Afganistan'ın tüm topraksız ve yoksul köylülerinin lehine sosyal adalete dayanan temel bir toprak reformunun uygulanması ve tüm feodal yasaları ve kurumları kaldıracak demokratik ve ilerici yasaların yapılması, köylülerin sömürülmesini ve yoksulluğunu ortadan kaldıracak ve ülkenin tarım ürünlerinin düzeyini büyük ölçüde artıracaktır.¹⁷⁸

Sosyal alanında, çalışma hakkı temin etmesi ve işsizliğin ortadan kaldırılması, haftada 42 saatlik çalışmanın uygulanmasıyla istirahat hakkının sağlanması, 15 yaşın altındaki çocuklar için iş gücü kullanımının yasaklanması ve 15 ila 18 yaş arası çocuklar için çalışma saatlerinin günlük 4 saate düşürülmesi, kadın erkeklerle sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamın

¹⁷⁵ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 1.

¹⁷⁶ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 2.

¹⁷⁷ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 4.

¹⁷⁸ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 5.

her alanında eşit hakların sağlanması, adalete dayalı demokratik adalet sarayları oluşturulması, sağlık hizmetlerinin ücretsiz sunulması vb. öngörülmüştür.¹⁷⁹ Bununla birlikte, kültür alanında, yedi yaşından sonra zorunlu olarak genel ve ilköğretimin anadilinde geliştirilmesi ve uygulanması, üniversitelerin ve araştırma enstitülerinin gelişmesi ve ülke bilim insanlarına ve yazarlarına yardım sağlaması, okuryazarlık seferberliği başlaması, kültür merkezleri ve spor alanlarının oluşturulması vb., programlardan bahsedilmektedir.¹⁸⁰

Demokratik Halk Programının sonunda ise, ADHP'nin, anayasanın demokratik değerlerini ve hedeflerini desteklediği, mevcut aşamada, ilerici ideoloji ve bilimsel dünya görüşüne dayanan ulusal demokratik bir hükümet kurmak için kapitalist olmayan bir barışçıl mücadelenin yolunu takip ettiğini, ancak ADHP'nin nihai sorumluluğu ve nihai hedefi "sosyalist bir toplumun inşası" olduğu belirtilmiştir.¹⁸¹

Mir Muhammed Sediq Farhang, ADHP'nin meramı (programı) hakkında şunları yazıyor:

Partinin meramı (programı) hakkında farklı dönemlerde iki ayrı belge yayınlanmıştır. Biri Halk Gazetesi 11 Nisan 1966 tarihli sayısında yayınlanan Platformu (yukarıda açıklanan demokratik halk meramını atıfta bulunarak) ve diğeri ise 1978'de ABD Büyükelçiliği tarafından Kabil'de alınan ve 3 Temmuz tarihli bir telgrafla Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen diğer gizli belgelerdir. İlk belgede, Demokratik Halk Partisi programı, ulusal demokratik cepheyi oluşturmak ve kapitalist olmayan bir gelişme yolunu takip etmekte ki o zamanlar, bu program Moskova'nın Üçüncü Dünya ülkelerindeki komünist partilere genel emri idi. Ancak ikinci belgede, partinin niteliği Marksizm-Leninizm'e atıfta bulunarak ve aslında partinin toplum üzerindeki diktatörlüğü ve parti içindeki liderliğin diktatörlüğü olan demokratik merkezîyet ilkesine dayanarak karakterize edilir.¹⁸²

Ayrıca, Rus askeri tarihi araştırmacıları "Afganistan'da Savaş" adlı kitabında, ADHP programının Halk Gazetesi'nde yayınlanmasından bir yıl sonra, 1967 baharında partinin yazılarının yasadışı olarak yayınlandığını yazmaktadır. Onlara göre, söz konusu yazılarının birinci paragrafında şöyle yazmaktadır: "Demokratik Halk Partisi, emekçi sınıflarının öncüsü ve Afganistan'daki işçi sınıfının en önde gelen örgütüdür. ADHP, Marksizm-Leninizmin ilkelerine ve Afganistan işçilerin, çiftçilerin, aydınların önde gelen ve bilgili kitlelerinin gönüllü birliklerine dayanır."¹⁸³ Aynı zamanda, İbrahim Atayee, partinin tüzüğüne ilk maddesinde "bu parti işçi sınıfının en üst düzey örgütü ve ideolojisi Marksizm-Leninizm'e

¹⁷⁹ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 6.

¹⁸⁰ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 7.

¹⁸¹ "Halk Demokraik Meramı (Programı)", *Halk Ceridesi (Gazetesi)*, 11.04.1966: 8.

¹⁸² Farhang I, 1988: 499.

¹⁸³ Pickev vd., 1999: 52-53.

dayanıyor” yazdığını belirtmektedir.¹⁸⁴ Bunun yanı sıra, ADHP’nin iktidara gelmesinden sonra, partinin Genel Sekreteri ve Devrim Konseyi Başkanı ve Başbakan Nur Muhammed Taraki, Kremlin Sarayı’ndaki Leonid Brejnev ile bir toplantıda sunulan beyannamesinde partinin niteliği hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır: “Afganistan’da işçi sınıfı öncüsü ADHP, işçilerin bilimsel ve devrimci ideolojileriyle donatılarak kurulmuştur.”¹⁸⁵

Halk Ceridesi (haftalık gazetesi), sağ görüşlü Meclis üyelerinin itirazı ve sonunda Yaşlılar Meclis’in bir üyesi olan Muhammed Haşim Mojaddidi’nin önerisinin ardından, Kral Muhammed Zahir’in tahrikiyle Meşrano Cirge (Yaşlılar Meclisi) tarafından yayınlanması yasaklanmıştır.¹⁸⁶ Ancak, Ghaus’a göre, Halk Gazetesi’nin politik görüşlerin Marksizm-Leninizm ve Sovyet desteğine dayandığından dolayı hükümet tarafından sabote etmekle suçlanarak kapatılmıştır.¹⁸⁷ Halk gazetesi böylelikle, altı sayı yayımlandıktan sonra 16 Mayıs 1966 tarihinde kapatılmıştır.¹⁸⁸ Halk gazetesinin kapatılması, Afganistan siyasi hayatını uzun yıllar etkileyecek bir gelişmeye neden olmuştur. Bu olaydan kısa bir süre sonra Afganistan sol hareketi öncüsü olan ADHP bölünmüştür.¹⁸⁹

1.7.2 Perçem Gazetesi

16 Mayıs 1966’da Halk Gazetesi kapatıldıktan ve ADHP’nin iki gruba (Halk ve Perçem) bölünmesinden hemen hemen bir yıl sonra, Perçem Grubu, Perçem adlı bir haftalık gazetesinin ilk sayısını 14 Mart 1968 tarihinde yayınlamıştır. Sulaiman Layeq, gazetenin imtiyaz sahibi ve genel müdürü olarak tayin edilmiştir.

Perçem grubu lideri ve Meclis üyesi olan Babrak Karmal, “Bu tarihi aşamada ulusal görevlerimize, zafer kazanmanın yollarına ve araçlarına bir bakış” başlıklı makalesinde, partisinin görevleri, planları ve hedeflerini açıklayıp ADHP’nin yeniden birliğine vurgu yapmıştır. Gazetenin ilk sayısında yayınlanan bu makalede şöyle yazmıştır: “Halkı kurtarmanın en doğru yolu ve en güçlü silahı, ilk adımda ilerici güçlerin birliği ve bütünlüğüdür.”¹⁹⁰ Karmal, makalesinde partisinin mücadelelerinin temel amacını şöyle belirlemiştir:

şu tarihi aşamada asıl hedefimiz ve ulusal görevimiz, bir ulusal demokrasi devleti oluşturmaktır. Ülkede ulusal demokrasi hükümeti, en önemli dönüm noktası olarak ülke halkının feodalizm ve emperyalizme

¹⁸⁴ Atayee, 2004: 368.

¹⁸⁵ Salname-i Afganistan (Afganistan’ın Almanacağı), 1978: 507.

¹⁸⁶ Wakil I, 2016: 71.

¹⁸⁷ Ghaus, 1999: 151.

¹⁸⁸ Keshtmad I ve II, 2002: 164.

¹⁸⁹ Erman, 2017: 115.

¹⁹⁰ “Bu tarihi aşamada ulusal görevlerimize”, *Perçem Ceridesi (Gazetesi)*, 1968: 3.

karşı mücadelede geniş hareketinin temelini oluşturmaktadır. ...Afganistan’da ulusal demokrasi, evrimi sırasında “nihai amaç” a yol açan kapitalist olmayan ulusal ve ilerici programların bir birleşimidir.¹⁹¹

Perçem gazetesinin yazarı olan Keshtmand, “nihai amaç”ın sosyalist toplum anlamına geleceğini yazmaktadır.¹⁹²

Abdul Wakil’e göre, içerik ve ideolojik yaklaşım bakımından Halk gazetesinin gerçek takipçisi olan Perçem gazetesi, ülkenin edebiyatında yeni bir sayfa açarak halkı yeni terimler, kelimeler ve yeni kavramlarla tanıştırmış ve bu terimler ülkenin modern edebiyatına girmiştir. Ancak, gazetenin 99. sayısında, Lenin hakkında yazılar yazmanın yanı sıra, Lenin’in doğumunun 100. yıldönümü için Bariq Shafiee tarafından yazılmış ve yayınlanan bir şiir, ulema ve din adamları tarafından eleştirilmiştir. Wakil’e göre, Perçem’in olağanüstü sayısındaki (99. sayısı) makaleler halkın beklentilerine hiçbir şekilde uygun değildi ve dolayısıyla sürekli olarak komünist bir parti olmadığını Demokratik Halk Partisi olduğu yönünde kendisini sorgulatmıştır.¹⁹³

Mollaların tepkisini komünizmle din mücadelesi olarak gören Ahmed Şah Farzan’a göre, son iki yıldır Kabil sokaklarındaki muhafazakar bir şekilde mücadelelerine devam eden İslamcılar, solculardan kurtulmak için bir bahane bekliyorlardı. Bu nedenle, Perçem gazetesinde yayınlanan Bariq Shafiee’nin “Devrim Borazanı” başlıklı Lenin’i öven provokatif şiiri, İslamcıların hükümeti açık bir şekilde eleştirimleri ve gösteriler düzenlemeleri için bir bahane oldu. Ulema ve din adamları, yayınlanan şiirin İslam’a ihanet ettiğini düşünerek Kabil’deki Pul-i Heşti Camisi’nde kırk üç gün (22 Nisan - 5 Haziran 1970) boyunca tahassun etmiştir. Ancak, 43 gün sonra hükümet güçlerinin müdahalesiyle gösteriler sona ermiştir.¹⁹⁴ Wakil’e göre, mollalar aslında hükümetin dini meselelere yaklaşımına karşı ve hükümetin neden sol güçlere, özellikle de Perçem hizbine karşı mücadele etmediği için protesto etmişlerdi, ama zahiren Perçem gazetesinde yayınlanan şiire tepki göstermişlerdir.¹⁹⁵

Perçem Grubu’nun Marksist-Leninist ideolojiyi perde gerisinde kullanan bu gazete böylelikle, 99 sayı yayımlandıktan sonra 22 Nisan 1970 tarihinde diğer bazı dergilerle birlikte hükümet tarafından kapatılmıştır. Kısa yayın hayatında kalmasına rağmen gazete, Afganistan siyasi hayatında Karmal taraftarlarının “Perçem Grubu” olarak anılmasını sağlamıştır.¹⁹⁶

¹⁹¹“Bu tarihi aşamada ulusal görevlerimize”, *Perçem Ceridesi (Gazetesi)*, 1968: 3.

¹⁹² Keshtmad I ve II, 2002: 186.

¹⁹³ Wakil I, 2016: 92-93.

¹⁹⁴ Farzan, 2004: 64.

¹⁹⁵ Wakil I, 2016: 92-93.

¹⁹⁶ Erman, 2017: 116.

1.7.3 Şule-i Cavid Gazetesi

1986 yılında Dr. Rahim Mahmoudi editörlüğünde Şule-i Cavid adlı bir haftalık gazete yayımlanmaya başlamıştır. Ön sayfasında “modern demokratik düşüncenin yayıncısı” yazan bu gazete, “İlerici Gençlik Örgütü” tarafından desteklenmiştir. Maoist ve sol radikalizm üzerine yayın yapan Şule-i Cavid, Afganistan Yeni Demokratik Partisi’nin yayın organıydı.¹⁹⁷

ADHP’nin bölünmesinden sonra, Halk ve Perçem grupları Rus komünizminin taraftarı ve Şule-i Cavid ise Çin taraftarı olmuştur. Ancak, gerek düşünce özgürlüğü eksikliğinden gerekse sosyal ve politik hassasiyetlerinden, hem Rus komünizminin savunucuları hem de Mao Zedong fikirlerinin takipçileri, Marksist-Leninist fikir ve düşüncelerini gizlemişlerdir.¹⁹⁸ ADHP’nden ayrılan sol görüşlü Çin taraftarları Mao tarzı bir kalkınma sistemi benimsemiştir. Aynı zamanda, bölünmenin diğer bir sonucu ise Muhammed Tahir Badahşi’nin liderlik ettiği Sitem-i Milli’nin ortaya çıkması olmuştur. Çoğu Tacik ve Hazara etnik gruplardan oluşan Sitem-i Milli, “Büyük Paştunistan” düşüncesine karşıydı. Marksist-Leninist görüşteki Şule-i Cavid ise bir adım daha ileri giderek Afganistan toplumu üzerindeki Peştun egemenliğini reddediyordu.¹⁹⁹ Şule-i Cavid, 11 sayı yayımlandıktan sonra kapatılmış ve bu grubun bazı liderleri devlet tarafından tutuklanıp hapse atılmıştır.²⁰⁰

Bu dönemde Halk, Perçem ve Şule-i Cavid gazetelerin dışında, Milli Birlik, Afgan Sosyal Demokrat Partisi, İslam Birliği, Demokratik Kalkınma Partisi vs. gibi partileri ve siyasi oluşumlara ait olan yayın organları da yayımlanmaya başlamıştır. Bu yayınlar, çeşitli fikir ve politikaların peşinde olmasına rağmen, eğitilmiş gruplar arasında bilgi seviyesinin yükseltilmesinde ve halkı uyandırmada önemli rol oynamıştır.²⁰¹

1.8 Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Yeniden Birleşmesi

Muhammed Davud iktidarını güçlendirdikten sonra; Sovyetler Birliği’nden ayrılıp Batı’ya yöneldi ve sol görüşlü yöneticileri görevlerinden aldı. Dolayısıyla bu gelişmelerden sonra, on yıldır ayrı ayrı mücadele veren Halk ve Perçem partileri, Muhammed Davud’a karşı muhalefette yeniden birleşme kararı aldılar. 17 Temmuz 1973 tarihli darbenin ardından, her iki tarafın parti birliği ile ilgili açıklamaları yapıldı, ancak iki tarafın temsilcileri arasındaki görüşmeler 1 Ekim 1975’te başladı, ama tam bir anlaşmaya varmadılar ve birlik sağlanamadı.²⁰²

¹⁹⁷ Keshtmad I ve II, 2002: 197.

¹⁹⁸ Spanta I, 2017: 47.

¹⁹⁹ Erman, 2017: 117.

²⁰⁰ Spanta I, 2017: 45.

²⁰¹ Wakil I, 2016: 94-95.

²⁰² Keshtmad I ve II, 2002: 274-276.

Sonunda, Mayıs 1977’de yine Şah Muhammed Dost’un arabuluculuğuyla, her iki tarafın lideri olarak Nur Muhammed Taraki ile Babrak Karmal arasındaki görüşmeler daha ciddi bir şekilde başlamıştı. İki hizip birliğinin hayati gerekliliğini vurgulamış bu toplantılar iki ay sürmüş ve sonunda 1 Temmuz 1977’de sona ermiştir. Neticede, her iki taraf da Merkez Komite üyelerinin 30 üyeden (fraksiyonların her birinden 15 kişilik) oluşması gerektiği ve partinin genel sekreterinin tutumunun Halk Grubu lideri Nur Muhammed Taraki’ye devredilmesi konusunda anlaşmıştır.²⁰³ Daha sonra, bu anlaşmaya dayanarak, ADHP Birlik Konferansı, 3 Temmuz 1977’de gerçekleşmiş ve konferansa katılan 90 delege (her bir gruptan 45 kişi) birlik belgesini imzalamışlardır. Böylece, konferans bütün parti üyelerini birleştirmeye ve bütünleşmeye çağırılmış ve iki grup on yıldan daha fazla bir süre sonra yeniden birleşerek Muhammed Davud Cumhuriyeti hükümetine karşı mücadelelerine başlamıştır.²⁰⁴ Panjšeri’ye göre, ADHP’nin birlik antlaşması proleter enternasyonalizmin ilkelerine dayanıyordu ve işçi sınıfının öncülüğünde demokratik cumhuriyetin kurulması, partinin stratejik hedefi olarak belirlendi.²⁰⁵

Konferansta, 28 kişilik merkez komite üyeleri seçilmiştir. Bununla birlikte, partinin bu yeni Merkez Komitesi, konferansın sonunda toplanarak on kişiden oluşan siyasi bürosunu oluşturmuştur.²⁰⁶ Aynı zamanda, Merkez Komitesi Sekreterliği üyeleri de seçilmiştir: Nur Muhammed Taraki Merkez Komitesi Genel Sekreteri olarak, Babrak Karmal, Nur Ahmad Nur ve Şah Veli Merkez Komitesi Sekreterleri olarak seçilmiştir.²⁰⁷

İki grubun birliğiyle bağlantılı olarak, yerel çabalara ek olarak, yabancı komünist partilerin ve özellikle Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin rolü daha belirgindir. Farhang, Babrak Karmal’ın ağızından şöyle yazıyor: “ADHP’nin birleşmesi ve ittifakı uluslararası dostlarımız ve kardeşlerimizin yardımıyla sağlandı.” Farhang’a göre, Halk ve Perçem’in birliği konusunda diğer komünist partilerin rolünün yanı sıra, Hindistan Komünist Partisi’nin (CPI) temsilcilerinin ve Pakistan Neshnal Awami Partisi’nin temsilcisi Ajmal Khatak’ın da rolü öne çıkmaktaydı.²⁰⁸ Şah Muhammed Mayhanward’a göre, Sovyetler Birliği Komünist Partisi yetkilileri, Hindistan Komünist Partisine iki fraksiyonun birleşmesine katkıda bulunma görevi vermişti. Bu nedenle, Hindistan Komünist Partisi ilk olarak, 22 Mayıs 1976’da “Party Life” dergisinde bir makale yayınlarak taraflardan farklılıklarını bırakıp birleşmelerini

²⁰³ Wakil I, 2016: 212.

²⁰⁴ Keshtmad I ve II, 2002: 2002: 280.

²⁰⁵ Panjšeri I, 1999: 182.

²⁰⁶ Keshtmad I ve II, 2002: 283-284; Partinin Siyasi Bürosu üyeleri: Nur Muhammed Taraki, Salih Muhammed Zerai, Dastgir Panjšeri, Şah Veli ve Abdul Karim Misak (Halk Grubundan), Babrak Karmal, Sultan Ali Keştmand, Nur Ahmad Nur, Suleyman Layık ve Barek Şafiee (Perçem Grubundan) oluşmuştur.

²⁰⁷ Keshtmad I ve II, 2002: 283-384.

²⁰⁸ Farhang, 2. C., 1990: 30.

istedi. Ayrıca, makalenin bir kopyası Taraki ve Karmal'a gönderildi ve daha sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin tavsiyesi üzerine 1977'de her iki hizbin temsilcileri de görüşme için Hindistan'a davet edildi.²⁰⁹

Öte yandan, ADHP Merkez Komitesi üyesi Abdolvakil'e göre, Irak, İran, Pakistan, Sovyetler Birliği ve Alman Sosyalist Partisi gibi dünyanın çeşitli komünist partileri, ADHP'yi yeniden birleşmeye teşvik ediyorlardı. Onlara göre, önce Irak Komünist Partisinin yayın organı "Al Shabab" gazetesi, 23 Haziran 1976 tarihli sayısında Halk ve Perçem'e yeniden birleşme çağrısı yapmıştı.²¹⁰ Ancak, Tanin'e göre, Irak Komünist Partisi de Sovyet makamlarının tavsiyesiyle bunu yapmıştır. Çünkü Sovyetler Birliği, Davud'un sağ cephesinde tam bir kayma olması durumunda, Muhammed Davud rejiminin yerini almasına alternatif oluşturmaya çalışıyordu.²¹¹

Bu bağlamda, George Arney'e göre, Moskova'nın Afganistan'daki çıkarları, Brejnev'in 1977'de Muhammed Davud'la yaptığı görüşmeden sonra ciddi bir şekilde tehdit altında geldi. Böylece, Kabil ve Moskova arasında bir anlaşmazlık oluşturulması, Halk ve Perçem gruplarının farklılıklarını çözmesine yol açtı. Ona göre, aslında elde edilen birlik, Muhammed Davud'dan güç almaktan başka bir şey değildi.²¹² Wakil'e göre, Davud'un Moskova ziyaretinden ve Brejnev'le olan gergin görüşmeden sonra, SSCB Kabil büyükelçiliği yetkilileri iki grubun birleşmesine desteklerini arttırdı.²¹³ Farhang, Kabil'deki Sovyet büyükelçiliğinin bir personeli olan "Alakzandar Novogrişh Nikov"un iki hizip arasındaki birliğe katkıda bulunduğunu belirtmektedir.²¹⁴

1.8.1 ADHP'nin Birlik Sonrası Askeri Hazırlık

Genel olarak ordu tarafından yürütülen Afganistan'daki 1973 darbesinden sonra, siyasi partilerin ordu subaylarını cezbetme konusundaki başarıları artmış ve cumhuriyet rejimi de askeri çevrelerin politikleşme sürecini durduramamıştır. Ayrıca, iki grubun birleşmesinden sonra, ADHP'de ordu subaylarını yanına çekme faaliyetleri daha da yoğunlaşmış ve böylelikle askeri darbeye yönelik hazırlıklar, ülkedeki sosyal ve siyasi gerilimleri gittikçe daha arttırmıştır.

Böylelikle, ADHP'nin yeniden birleşmesinden sonra Taraki ve Karmal, partinin askeri üyelerinin tutarlılığı ve örgütsel faaliyetleri için, partinin siyasi komitesinin kararına

²⁰⁹ Mayhan Ward, 2011: 186-187.

²¹⁰ Wakil I, 2016: 214.

²¹¹ Tanin, 2015: 204.

²¹² Arney, 1991: 73.

²¹³ Wakil I, 2016: 217.

²¹⁴ Farhang II, 1990: 33.

dayanarak dört üyeli bir komite oluşturdular. Nur Ahmad Nur, Şah Veli, Hafızullah Amin ve Abdul Wakil bu komitenin üyeleri olarak seçilmiştir. Partinin askeri örgütleriyle çalışmanın asıl sorumluları, Halk Grubu tarafından Hafızullah Amin ve Perçem Grubu tarafından Abdul Wakil idi. Wakil'e göre Amin, Halk ve Perçem grubunun askeri örgütlerini birleştirmek istemedi ve Savr darbesinden çok önce Sovyet Kabil Büyükelçiliğinin personeli ile bağlantı kurmuştur. Wakil'e göre, partinin yeniden birleşmesinden sonra, silahlı kuvvetlerde ADHP'in üye sayısı 994'e (513 kişi Halk grubundan ve 481 kişi Perçem grubundan) ulaştı. Ancak, Halk ve Perçem askeri örgütlerinde, Halk Cephesi Askeri Komitesi başkanı Hafızullah Amin'in amaçlarına ve pozisyonlarına göre birlik kurulmadı.²¹⁵

1.8.2 ADHP İktidarın Eşiğinde; Mir Ekber Hayber'in Öldürülmesi

Muhammed Davud iktidarının son döneminde, ciddi siyasi ve sosyal sorunlarının yanı sıra, yükselen güvenlik krizi de hükümeti ciddi zorluklarla karşı karşıya getirmişti. Bazı örgütler tarafından 1977 yılında Kabil'de bazı terör eylemleri gerçekleştirilmiş ve böylelikle güvensizlik ve siyasi suikastlar da artırmıştır. Ağustos 1977'de, Babrak Karmal'a benzeyen Ariana Havayolunun pilotu Anaam Ul-Halk aldı bir kişi, Babrak Karmal evinin yakınlarında bilinmeyen bir kişi tarafından öldürülmüştür. Aynı zamanda, 16 Kasım 1977'de, Planlama Bakanı Ali Ahmed Khorram öldürülmüş ve bu suikastla ilgili hükümet İslamcılarını suçlamıştır. Bununla birlikte, devlete olumsuz bir yansıma yaratan ve halkın güvenini sarsan başka bir olay, polis tarafından deli ya da dilenci olarak tutuklanan ve Kabil'de bulunan eski Makroyan yakınındaki Zaman Han Kalesi'nde kilitlenen 77 kişinin cesedinin bulunmasıydı.²¹⁶

Bu çalkantılı ve gergin durumda, 17 Mayıs 1978'de Afganistan'daki Marksist-Leninist ideolojiye katılan ilk kişilerden biri olan ve ADHP'nin kurulmasına ilişkin Tedarük Komitesinin bir üyesi olarak kilit rol oynayan Mir Ekber Hayber, bir saldırı sonucu hayatını kaybetmişti. Katiller kaçmış ve hükümet onları tutuklayamamıştı. Mir Ekber Hayber'in öldürülmesindeki sebepler ve failer hakkında çeşitli görüşler ve varsayımlar sunulmuştu. Ancak, çoğu bu suikastın ADHP Merkez Komitesi'nin üyesi olan Hafızullah Amin tarafından planlandığına inanıyorlardı. Farhang'a göre, çevrede yaygınlaşan anlatı, Hayber'in Hafızullah Amin'in emriyle iki arkadaşı Sediq Alamyar ve Aref Alamyar tarafından öldürülmesiydi. Ona göre, Hafızullah Amin'in Hayber'i öldürme hedefi iki şeydi: rakibi yok etmek ve darbenin tarihini öne çekmek.²¹⁷ Selig S. Harrison da Hafızullah Amin'in Hayber'i öldürmede rol oynayabileceği iddiasının gerçeklikten uzak olamayacağını yazıyor. Ona göre, Amin

²¹⁵ Wakil I, 2016: 221-223.

²¹⁶ Farhang II, 1990: 33-35.

²¹⁷ Farhang II, 1990: 36.

fraksiyonu askeri alanda baskındı ve Hayber, Halk ve Perçem askeri komitelerini birleştirmeye çalışıyordu. Dolayısıyla, Parti'nin askeri komiteleri arasında zorlu bir çatışma yaşandı ve böylece Amin ve Hayber bir rekabet halindeydi.²¹⁸

ADHP Merkez Komitesi'nin üyesi olan Sultan Ali Keshtmand'a göre, Hayber ordu subaylarının arasında çok ünlüydü ve bu nedenle Hafızullah Amin, kendisini ateşli bir rakip olarak görüyordu. Ona göre, Hayber, Halk Partisi Merkez Komitesi üyesi Abdul Qudos ile birlikte evden çıkmaya karar vermişti. Ancak olayın çıkmasından sadece birkaç yüz metre uzakta neden yalnız bırakıldığı belli değildi. Keshtmad, Abdul Qudos Ghorbandi'nin, Hafızullah Amin'le belirli bağları olduğunu yazıyor.²¹⁹ Ancak, Abdul Qudos Ghorbandi, "ADHP Tarihine Bir Bakış" adlı kitabında Hayber'in öldürülmesine dâhil olduğu iddiasını reddederek Hayber ile her zamanki temaslarda olduğu gibi o günde de onu ziyaret ettiğini yazıyor.²²⁰

Öte yandan, üst düzey Perçem Grubu teorisyeni Mir Ekber Hayber'in öldürülmesi, Sovyet planı temelinde ve Sovyet Büyükelçiliği personeli tarafından gerçekleştirildiği de söylenmektedir. Bu bağlamda, Faryad Afgan, Hayber'in öldürülmesinin Obolov adlı Sovyet elçiliğinin bir personeli tarafından gerçekleştirildiğini yazıyor.²²¹ Hassan Sharq, Hayber'in öldürülmesi, Sovyet elçiliğindeki KGB personalarından biri tarafından, Hayber'i yürüyüşe çıkarmak için evinden alan Abdul Qudos Ghorbandi ile işbirliği içinde yapıldığına inanıyor.²²²

Her şekilde, Mir Ekber Hayber'in gizemli öldürülmesi bir darbenin önünü açmak için planlanmıştı ve amacı ADHP'yi hükümete karşı sert bir tepki vermeye teşvik etmektir. Zahir Tanin'e göre, Mir Ekber Hayber cinayetinin ana faktörü veya failleri iyi bilinmese de Hafızullah Amin'in olaydan derhal yararlandığı açıktır. Amin, ADHP Halk Grubunun askeri komitesinden sorumluydu ve Hayber'in öldürülmesinin ardından, Afganistan ordusunda kendisine doğrudan bağlantılı olan Halk Grubunun üyelerini alarm durumuna geçirdi.²²³

²¹⁸ Cordovez ve Harrison, 2000: 25.

²¹⁹ Keshtmad I ve II, 2002: 325-326.

²²⁰ Ghorbandi, 2000: 56.

²²¹ Afghan: 2005: 333.

²²² Sharq, 1994: 161.

²²³ Tanin, 2005: 214-215.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVR ASKERİ DARBESİ VE AFGANİSTAN DEMOKRATİK HALK PARTİSİ'NİN İKTİDARA GELMESİ

17 Nisan 1978 tarihinde Perçem Grubu'nun üst düzey teorisyeni ve askeri komitesinin başkanı Mir Ekber Hayber'in Kabil'de öldürülmesi üzerine ADHP hükümeti suçlamış ve bu suikastın sol akımları sindirme kampanyasının bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Muhammed Davud ise Mir Ekber Hayber'in ölümünün sorumlusu olarak görülmüştür. Artık yeniden birleşme ve rakip akımları yokluluğu ışığında özel bir güç sahibi olan ADHP, Kabil'de gerçekleştirilen bir kitle gösterisinden sonra Hayber'i toprağa vermiştir. ADHP, Hayber'in cenaze törenini hükümete ve başta ABD olmak üzere Batı ülkelerine karşı bir siyasi gösteriye dönüştürmüştür.²²⁴

19 Nisan 1978 tarihinde düzenlenen cenaze töreninde, dini tören sonrası, başta Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal olmak üzere ADHP liderleri konuşmalar yapmış ve konuşmalarında Muhammed Davud yönetimini suçlayarak ülkedeki siyasi sessizliği yitirdiklerini açıklamışlardır. Böylece, cenaze töreninin ertesi gün ADHP'nin daveti üzerine Kabil'de büyük toplantılar ve gösteriler yapıldı ve protestocular cumhurbaşkanlığı sarayı önünde toplanarak “zulüm ve yolsuzluğa hayır” ve “yaşasın demokrasi” sloganlarını atmışlardır. Keshtmand'a göre, beş yıl süren sessizlikten sonra yapılan bu gösteri, bir yandan ülkedeki siyasi değişim durumunun yeniden ortaya çıkmasını, diğer yandan ise muhaliflerin öncü gücü olan ADHP'nin gücünü ve etkisini yansıtıyordu.²²⁵

Protestolar hükümet tarafından yasadışı ilan edilmiş ve bir hafta sonra hükümet partideki üst düzey liderlerinin tutuklamasına karar vermiştir. Böylece, 25 Nisan 1978 akşamı bazı ADHP liderlerinin tutuklandığına ilişkin haberler Afganistan Radyosu aracılığıyla açıklanmıştır.²²⁶ Ghaus'a göre, Muhammed Davud Adalet Bakanı General Wafiullah Samiee'nden Hayber'in cenazesinde devlete karşı konuşma yapan ADHP liderlerinin yasal olup olmadığını kendisine bildirmesini istemişti. Dolayısıyla, bir haftalık araştırmasından sonra Samiee, Muhammed Davud'a ADHP liderlerinin yasadışı davrandığını ve onları tutuklayıp hapsedmek için yasal izinlerinin olduğunu söylemişti.²²⁷

²²⁴ Farhan II, 1990: 36.

²²⁵ Keshtmand I ve II, 2000: 326.

²²⁶ Wakil I, 2016: 253.

²²⁷ Ghaus, 1999: 302.

Böylelikle, hükümet 26 Nisan 1978'de ADHP liderleri için tutuklama emri çıkararak bütün gösterileri yasaklamış ve siyasi tutuklamalar başlamıştır. Tutuklamalarda öncelikle ADHP ileri gelenleri hedef alınmıştır. Dolayısıyla, polis ilk önce başta Taraki ve Karmal olmak üzere ADHP diğer bazı önde gelenlerini tutuklamıştır. Keshtmad'a göre, çıkartılan tutuklama emri listesinde parti liderlerin ve kadrolarının isimleri toplam 500 kişiydi. Ancak, çok sayıda parti lideri kaçmayı başarmış ve gizlice faaliyetlerine devam etmişlerdir.²²⁸ Böylelikle, Mir Ekber Hayber'in ölümü ve ardından ADHP liderlerinin tutuklanması, Afganistan'daki sol görüş cephesinde büyük bir tepkiye sebebiyet vermiş ve ülkede yaşanacak uzun kargaşa döneminin ilk kıvılcımı olmuştur.²²⁹

Merkez Komitesi üyesi ve ADHP'nin liderlerinden biri olan Sultan Ali Keshtmand'a göre, daha önce partinin merkez komitesi sekreterliği üyeleri (Taraki, Karmal, Nur Ahmad Nur, Şah Veli) arasında alındığı karara göre, Muhammed Davud yöntemi partiye karşı baskılayıcı önlemler aldığı ve liderlerini hapse attığında, parti militanlarının askeri bir ihtilali başlatılmalı idi. Bu nedenle, askeri darbeden önceki gece, parti liderliği üyelerinin tutuklanmasından sonra, ADHP Halk Grubunun Askeri Komitesi Başkanı Hafızullah Amin, sabaha kadar evinde gözetim altında kalmayı başarmıştı. Bu durum, Amin'e kısa süre içerisinde hükümete karşı bir darbe planlama imkanı vermiştir. Böylece, kısa süre içerisinde rejime karşı yapılacak darbe planını hazırlayan Hafızullah Amin, 27 Nisan sabahında kendi oğlu vasıtasıyla talimatlarını ve emirlerini bu siyasi harekete katılacak kendisine sadık olan bazı ordu mensuplarına ulaştırmıştır. Hafızullah Amin'in tutuklanmasının geciktirilmesinin nedenleri hakkında farklı görüşler var. Bazılarına göre Amin'in tutuklanma emri çıkarılmış, ancak polis mensuplarından olan arkadaşlarının yardımıyla tutuklanması ertelenmiş ve o da bu fırsatı kullanarak darbe emrini vermiştir. Bazıları ise Amin'in Hayber'in cenazesinde konuşmamasından dolayı adının tutuklanacakların listesinde olmadığını ileri sürmüştür. Farhang'a göre, Amin'in adı ilk olarak tutuklanacakların listesine dahil değildi. Ancak evin etrafındaki faaliyetleri görüldükten sonra, belki de doğrudan cumhurbaşkanı tarafından tutuklanma emri çıkarıp adı listeye dâhil edildi.²³⁰ Hassan Sharq ise, Hafızullah Amin'in geç tutuklanmasının nedeninin iktidarda olan Ulusal Devrim Partisi'nin bazı üyeleriyle bağlantısı olması ile alakalandırıyor.²³¹

Her halükarda, Keshtmand'a göre, Hafızullah Amin, diğer Parti liderlerine danışmadan ve onların haberi olmadan kendi başına darbe emrini vermiş ve böylelikle onları

²²⁸ Keshtmand I ve II, 2000: 328.

²²⁹ Erman, 2017: 140.

²³⁰ Farhan, 2. C., 1990: 46.

²³¹ Sharq, 1994: 161.

plansız ve hazırlıksız bir girişimi yönlendirerek kendisini saat 9:00'da devlet yetkililerine teslim etmiştir.²³² Selig S. Harrison, darbenin birkaç hafta önce onaylandığını ve plana göre darbenin, 22 Ordu subayı ve neredeyse hepsi Halk Grubundan olan hava kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia ediyor. Ona göre, darbenin planı Ağustos ayında yapılmak üzere planlanmış, ancak Taraki ve diğer parti liderlerinin tutuklanmasından dolayı Amin planı daha erken uygulamaya karar vermiştir.²³³ Ancak, darbe komutanlarından biri olan General Abul Kadir “General Abdul Kadir’in Siyasi Hatıraları” adlı kitabında darbe planının, darbe girişiminden yaklaşık bir sene önce hazırlanmış olduğunu yazmaktadır. General Abdul Kadir’e göre, darbenin nihai planı Hafızullah Amin’in huzurunda Kabil’de Assadullah Sarvari’nin evinde kendisi ve Aslam Vatanjar tarafından hazırlanmıştır.²³⁴

Mir Ekber Hayber’in cenaze töreniyle başlayan hükümet karşıtı protestolarda, halk tepkisinin arttığı bir dönemde, Muhammed Davud ADHP’nin önde gelenlerini tutuklatmakla büyük bir hata yapmıştır. Zira Muhammed Davud, ADHP mensuplarının ordudaki askeri gücünün farkında olmasına rağmen, ADHP’nin tepkisine karşı gerekli çağrılar ve hazırlıkları yapmamış ve hükümetin askeri ve sivil istihbaratı da, hükümete karşı bir askeri ihtilalin planından haberi olmamıştır.²³⁵ Farhang’a göre, Muhammed Davud, ADHP üyelerini ordudan tasfiye etmek yerine ADHP liderlerinin tutuklanması emri verilmiş ve bu başarısız girişimi onun rejimin çöküşünü sağlamıştır. Ona göre aynı zamanda, darbeden bir gün önce 26 Nisan’da Savunma Bakanı Gholam Haidar Rasuli, tüm askeri birliklere hükümeti desteklemek ve ADHP liderlerinin tutuklandığını teyit etmek amacıyla 27 Nisan Perşembe sabahı bir gösteri düzenlemesini emretmiştir.²³⁶ Ancak, bu gösteri birkaç dakika sonra dans ve eğlenceye dönüşmüştür.²³⁷

İhtilal 27 Nisan 1978 günü sabah, Kabil’den yaklaşık 15 kilometre uzaklıktaki Pul-e Çerhi’de bulunan 4. zırhlı kuvvetlerin başı olan Muhammed Rafi’nin hazırlığının açıklanmasıyla başlamıştır. Muhammed Rafi, sabah 9:00’da, genel mikrofon üzerinden savaş emri talimatlarını 4. kuvvetin birlikleri ve subaylarına ek olarak duyulmuştur. Duyuruyu aynı zamanda 15. kuvvetleri de açıkça duymuşlardır. Böylece, saat 10 civarında, sayısı kırk elli arasında olan tanklar, şehir merkezine doğru harekete başlamıştır. Keshtmand’a göre, darbe şu kişiler tarafından başlatılmıştır: 4. zırhlı kuvvetinin başı olan Muhammed Rafi, Hava Kuvvetleri’nin başkanı Abdul Kadir, 4. zırhlı tankın komutanı Muhammed Aslam Vatanjar ve

²³² Keshtmand I v II, 2000: 330.

²³³ Cordovez ve Harrison, 2000: 26.

²³⁴ Qadir, 2013: 167.

²³⁵ Wakil I, 2016: 254.

²³⁶ Farhan II, 1990: 48.

²³⁷ Tanin, 2005: 219.

Hava Kuvvetleri'nin bir üyesi olan Seyyed Muhammed Golabzai.²³⁸ Farhang'a göre, darbe komutanları daha önce 1973 darbesine katılan ve Muhammed Davud yönetimi döneminde üst düzey askeri makamlara ulaşmış olan kişilerdi. Ona göre aynı zamanda, darbeye katılan hemen hemen tüm yetkililer Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş ve ADHP'nin Halk ve Perçem askeri gruplarından birine bağlıydı.²³⁹

Pul-e Çerhi'den başkente doğru hareket eden 4. tugay kuvvetlerinde bulunan ADHP'nin üyeleri ve taraftarları, 27 Nisan Perşembe günü saat 11.00'de Muhammed Aslam Vatanjar'ın komutasında şehre gelmiş ve saat 12'de Cumhurbaşkanlığı Sarayı tanklarla çevrilmiştir. Muhammed Davud'un tutuklanmış olan ADHP liderleri konusunda bakanlar kurulu toplantısı yaptığı esnada, Cumhurbaşkanlığı Sarayı önce Afganistan Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklarca bombalanmış, ardından bir grup asker tarafında işgal edilmiştir. Muhammed Davud, durumu öğrendikten sonra toplantıyı bitirmiş, bakanların birkaçı evlerine geri dönmüş ve bazıları ise saray içine saklanmışlardır. Keshtmand'a göre, Muhammed Davud'a teslim olması konusunda bilgi verilmiş, ancak Davud reddederek Cumhurbaşkanlığı Sarayı muhafızlarına sonuna kadar direnmelerini emretmiştir.²⁴⁰ Ghaus'a göre, Muhammed Davud durumu öğrendikten sonra, güvenlik için ailesi ve akrabalarını şehirden saraya getirmelerini emretmiş ve bakanların sarayı terk ederek kendilerini kurtarmalarına izin vermiştir.²⁴¹

Hafizullah Amin'in harekete sevk ettiği ordu birliklerinin ülkedeki tek haber ve bilgi kaynağı olan Afganistan Radyosu istasyonunu ele geçirmiştir. Afganistan Radyosu'nda Abdul Kadir ve Muhammed Aslam Vatanjar tarafından Askeri Konsey adına yayınlanan ilk duyuru Muhammed Davud rejiminin devrilmesi ve darbenin zaferi ile ilişkin olmuştur. Bu açıklamanın yayınlanması, Muhammed Davud hala hayatta iken, onun ve erkek kardeşinin öldürüldüğüne atıfta bulunmuştur. Bu, başkent ve illerdeki askeri merkezlerde olan Cumhurbaşkanı'nın taraftarlarını hayal kırıklığına uğratmıştır. Zira parti sistemi iddiasına rağmen, siyasi güç Muhammed Davud varlığına odaklanmıştı ve ortadan kaldırılmasıyla birlikte iş ve girişim gücü de ortadan kalkmış olacaktı. Ayrıca, ADHP liderlerinin serbest bırakılmasının ve Afganistan Radyosu İstasyonu'na gelmelerinin ardından, yine bir duyuru 27 Nisan'da Devrimci-Askeri Konsey adına yayınlanmıştır: "Değerli vatandaşlar! Afganistan'ın

²³⁸ Keshtmand, I ve II, 2000: 331.

²³⁹ Farhan II, 1990: 46.

²⁴⁰ Keshtmand, I ve II, 2000: 333-334.

²⁴¹ Ghaus, 1999: 305.

tarihinde ilk kez, monarşinin son kalıntıları ve Nadir Han'ın ailesinin gücü sona ermiş ve hükümetin tüm gücü Afganistan halkının eline geçmiştir.”²⁴²

28 Nisan sabahı, Cumhurbaşkanlığı muhafızlarının son savunmaları yenilmiş, ancak Muhammed Davud henüz teslim olmamıştır. Keshtmand'a göre, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda mahsur kalan Muhammed Davud ve ailesinin kaderi konusunda anlaşmazlıklar vardı.²⁴³ Farhang'a göre, cumhurbaşkanlığı savunucuları çöküşün yakınındayken, darbeciler Muhammed Davud'a direnişi bırakıp teslim olmayı önermişti. Cumhurbaşkanı buna cevaben, darbe liderlerinin isimlerini istemiş ve ardından Abdul Kadir ve Aslam Vatanjar'ın görüşmeler için kendisine gönderilmesini istemişti. Farhang'a göre, Babrak Karmal ve Perçem fraksiyonları onları göndermeyi kabul etmiş ve cumhurbaşkanının öldürülmesini istememişti, ancak Halk fraksiyon üyeleri bunu kabul etmemiş ve cumhurbaşkanının tutuklanmasını emretmiştir.²⁴⁴

General Abdul Qadir bu bağlamda kitabında şunu yazıyor:

Afganistan Radyosu'ndayken birisinin geldiğini ve “Davud Han'ın Abdul Kadir ve Vatanjar (darbe komutanları) ile konuşmak istediğini” açıkladığını duyduk. O sırada parti liderleri arasında Davud Han ile ne yapılacağı konusunda ciddi bir tartışma devam ediyordu. Ben arabaya binip Davud'a gideceğim dedim. Amin koşarak geldi elimden aldı ve beni arabadan indirip sen nereye gidiyorsun Davud buraya gelsin dedi. Amin sonra İmamuddin diye birini çağırdı ve ona Assadullah Sarvari ile birlikte dört veya altı askerle saraya gitme görevini verdi. Onlar saraya gittiğinde, İmamuddin Davud'a teslim olun demiş Davud ise kimin emridir diye sormuştur. İmamuddin, Devrim Konseyi Başkanı Kadir'in emridir diye cevap verirken Davud Han tabanca ile ona ateş etmiş ve İmamuddin yaralanmıştır. Sonra Davud Han ailesi ile birlikte bu askerler tarafından öldürülmüştür.²⁴⁵

Böylelikle, sarayda bulunan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud, eşi, çocukları ve erkek kardeşi Muhammed Naem de dâhil olmak üzere ailesinin 18 üyesi ile birlikte öldürülmüş ve bazı aile mensupları da yaralanmıştır. Ayrıca, öldürülenler arasında, İçişleri Bakanı Abdulkadir Nuristani ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Abul Lalah da bulunmaktadır.²⁴⁶ Cesetler rejim tarafından gizlice toplu bir mezarda gömülmüştür. Muhammed Davud ve ailesinin gömüldüğü toplu mezar 2008 yılında Kabil'den 15 kilometre uzaklıkta olan Pul-i Cerhi bölgesinde bir toplu mezarda yapılan kazılarda bulunmuştur.²⁴⁷

²⁴² Keshtmand I ve II, 2000: 336-338.

²⁴³ Keshtmand, I ve II, 2000: 343.

²⁴⁴ Farhang, II, 1990: 52.

²⁴⁵ Qadir, 2013: 191-192.

²⁴⁶ Farhang, II, 1990: 53.

²⁴⁷ Bkz. “Body of Afghan Leader Identified”, BBC News, 4 December 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7764852.stm, (erişim tarihi: 10.12. 2018).

Muhammed Davud rejimine karşı düzenlenen darbe sonucunda Afganistan Ordusu'nda Davud yanlısı olanlarla ADHP yanlıları arasında çıkan çatışmalarda binlerce kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. İktidara gelen yeni rejim ölüm sayısını, yetmiş ila yüz arasında açıklarken, Farhang'a göre Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın savunması sırasında en çok öldürülen Cumhurbaşkanı yanlıları olmuş ve sayıları 2 bini bulmuştur. Ayrıca, bazıları Hace Ravaş ve Bagram Havaalanı'nda idam edilmiş, aynı zamanda İçişleri Bakanlığı'nın savunmasında da bir dizi polis öldürülmüştür.²⁴⁸ Afganistan'daki bu ihtilale katılan askeri güç ile ilgili farklı bilgiler olmasına rağmen Bradsher'e göre, ihtilalciler tarafından hükümet güçlerine karşı 600 asker, 20 savaş uçağı ve 60 tank kullanılmıştır.²⁴⁹

Ancak, her şeye rağmen Davud yönetimi yanlısı ordu mensuplarının ihtilalcilere karşı yeterli tepki göstermemesi de dikkat çekmektedir. Ordu birlikleri ADHP liderlerinin Davud yönetimi tarafından hapsedilmesini kutlarken, askeri hazırlık durumu ve disiplinden uzaklaşmışlardır. Muhammed Davud'dan aldığı talimatla ordu birliklerini ihtilalcilere karşı harekete geçirmeye çalışan Genelkurmay Başkanı da tüm gayretine rağmen başarılı olamamıştır. Darbeciler, hava üstünlüklerini iyi kullanmışlardır.²⁵⁰

Böylece, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın ele geçirilmesi ve Muhammed Davud'un öldürülmesiyle darbe zaferinin son aşamasına ulaşmıştır. Ülke genelinde, çoğu üst düzey subaylar savaşın sonuna kadar hiçbir şey yapmadıklarından dolayı en önemli illerin garnizonları ve hava alanları ADHP militanlarının kontrolü altında geçmiştir. 27 Nisan 3 Mayıs arasında ülkede hiçbir gazete yayınlanmamış, halk 29 Nisan'a kadar yalnızca askeri-devrimci konsey adına yayınlanan Afganistan Radyosu programları aracılığıyla ülkede meydana gelen olaylar hakkında bilgi almıştır. Askeri-Devrimci Konseyi, 28 Nisan'da Afganistan'da Muhammed Davud hükümetinin resmi düşüşünü ve anayasasının kaldırıldığını ilan eden bir radyo duyurusu yapmış ve halktan 29 Nisan'dan itibaren her zamanki gibi çalışmalarına devam etmelerini istemiştir.²⁵¹

Sovyetler Birliği'nin herhangi bir etkisi yokmuş gibi görünen, ADHP tarafından gerçekleştirilen Savr Darbesi, Afganistan'da Sovyet yanlısı Marksist-Leninist bir hükümeti işbaşına getirmiştir.²⁵² Ancak, Afganistan'da kabul edilen görüş ve Afganistan'daki çoğu araştırmacıların değerlendirmeleri, Rusların darbeye doğrudan dâhil olduğu

²⁴⁸ Farhang II, 1990: 53.

²⁴⁹ Erman, 2017: 141.

²⁵⁰ Bradsher, 1991: 62.

²⁵¹ Keshtmand I ve II, 2000: 345-346.

²⁵² Erman, 2017: 142.

yönündedir.²⁵³Zahir Tanin'e göre, Rusların darbeye doğrudan katılıp katılmamalarına bakılmaksızın, onların darbe planından haberdar oldukları açıktır.²⁵⁴ Batılı araştırmacıların darbede Sovyet parmağı olduğuna dair değerlendirmeleri kesin olarak kanıtlanamamıştır.²⁵⁵ Ayrıca, Taraki ve Amin gibi ADHP'nin üst düzey mensupları, Sovyetlerin darbe planından haberi olamadığını ve doğrudan etkisi olmadığını söylemişlerdir.²⁵⁶ Ancak, her ne kadar böyle bir etkisi olmasa da Afganistan Ordusu'nun Sovyetler tarafından eğitilmiş ve teçhiz edilmiş olmasının darbenin altyapısını teşkil ettiğini düşünenler de vardır.²⁵⁷

Her halükarda, ADHP iktidara geldi ve Davud rejimi süresinde yaşadıkları sıkıntılardan bunalmış olan halk, yeni rejimin iç tartışmalarını bilmeksizin, yaşamlarında olumlu bir değişim sağlanılması umuduyla rejimi ilk günlerde desteklemiştir.²⁵⁸ İlk günlerde, Kabil'de güçlü destek gösterileri görülürken kırsal kesimdeki halk da yeni rejime sempatiyle yaklaşmıştır. Ancak, sadece Celalabad kentinde darbe ve yeni rejime karşı tavır alındığı görülmüştür.²⁵⁹

İhtilal Afganistan takvimine göre Savr (Nisan) ayında gerçekleşmiş ve bu siyasi hareket ADHP tarafından "Savr İnkılâbı" (Nisan Devrimi) olarak adlandırılmıştır. Bu tarihin Afganistan'da kullanılan takvime göre karşılığı ise 7 Savr 1357'dir.²⁶⁰

2.1 Savr Darbe Girişimine İlişkin Çeşitli Algular

Afganistan'daki 27 Nisan 1978 darbe girişimine yönelik farklı algular ortaya koyulmaktadır. ADHP'nin bazı taraftarları bu siyasi hareketi Savr Büyük İnkılâbı, Savr Milli İnkılâbı, Savr Demokratik İnkılâbı ve bunların benzeri gibi sıfatlarla adlandırmışlardır. Ancak, bazı bağımsız araştırmacılar ise bu olayı Savr Darbesi, Kanlı Savr Trajedisi, Çağdaş Tarihi Trajedisinin Başlangıcı, Savr Felaketi olarak adlandırıp tüm kanlı çatışmaların ve savaşların ana nedeni olarak görmüşlerdir.²⁶¹

Afganistan Demokratik Halk Partisi Genel Sekreteri olan Nur Muhammed Taraki "Halk İnkılâbı" olarak adlandıran bu olayın bir "halk devrimi" olduğunu görüşündedir.²⁶² Bununla birlikte, darbeyi emreden ve ADHP iktidara geldiğinde Taraki'den sonra partide ve

²⁵³ Konuyla ilgili Bkz. Farhang, II, 1990: 53; Wakil I, 2016: 258-259; Ghaus, 1999: 304; Tanin, 2005: 226; Cordovez ve Harrison, 2000: 30.

²⁵⁴ Tanin, 2005: 226.

²⁵⁵ Erman, 2017: 142.

²⁵⁶ Keshtmand I ve II, 2000: 348.

²⁵⁷ Erman, 2017: 143.

²⁵⁸ Keshtmand I ve II, 2000: 356.

²⁵⁹ Erman, 2017: 143.

²⁶⁰ Erman, 2017: 143-144.

²⁶¹ Panjsheri, 1999: c.

²⁶² Erman, 2017: 141.

hükümette ikinci kişi olarak sayılan Hafızullah Amin, 17 Nisan 1979 tarihli açıklamasında, 7 Savr olayını “proleter işçilerin devrimi” olarak nitelendirmiştir. Amin bu açıklamasında şunu söylemiş: “İşçi sınıfının öncüsü olan ADHP, proletaryanın rolünü oynayan orduyu ideolojik bir silahla silahlandırdı, devrimi başarıyla gerçekleştirerek iktidarı aldı.”²⁶³ Böylelikle, Hafızullah Amin’in bu ihtilali ordu mensuplarının liderliğine dayalı olarak yapmış olması Afganistan gerçekleriyle uyumlu görmüştür. Zira ona göre Sovyet ideolojisinde öne sürülenin aksine, Afganistan’da işçiler ve köylüler devrim yapacak durumda değillerdir. Ancak, sadece ordu mensupları, komünist bir ideolojiyi daha fazla benimsemiş olmakla birlikte, daha modern ve seküler bir anlayışa sahiplerdir.²⁶⁴

Aynı zamanda, Nur Muhammed Taraki’ye “halkın büyük lideri, büyük öğretmen ve Doğu dehası” gibi sıfatlar veren Hafızullah Amin, Lenin hakkında söylenilmiş olan “Parti ve Lenin beden ve ruh gibidir, beden ve ruh birbirinden ayrılamaz” cümlesini Taraki hakkında söylemiştir: “Parti ve Taraki beden ve ruh gibidir, beden ve ruh birbirinden ayrılamaz.” Hafızullah Amin ayrıcaşunu söylemiş: “Lenin dünya proletaryasının en büyük lideri, Taraki Afganistan’ın büyük emekçi halkının lideridir. Büyük Ekim Devrimi dünyayı sarsıttı ve Savr Devrimi Asya’nın bu bölgesini (Afganistan’ı) harekete geçirdi.”²⁶⁵

Bu bağlamda Keshtmand’a göre, Hafızullah Amin, ordunun hiçbir zaman işçi sınıfının yerini asla alamayacağını farkında değildi. Bu nedenle ordu, proleter devrimini değil askeri ihtilali kazandı.²⁶⁶ Ona göre, Amin ve taraftarları bu şekilde abartılı konuşmakla politikaları ne olursa olsun sosyalist ülkelerinin ama özellikle Sovyetler Birliği’nin gerekli olan desteğini çekmeye çalışıyorlardı.²⁶⁷

Afganistan Demokratik Halk Partisi tarafından ülke yönetiminin devralındığı 7 Savr (27 Nisan) olayında sivil halk katılımı hiç olmamış, Afganistan Ordusu’nun da sadece küçük bir kısmı katılmıştır.²⁶⁸ Bradsher’e göre, bu olay bir devrim değil, genel ayaklanmanın olmadığı ve sivil halkın desteğinin bulunmadığı bir saray darbesiydi.²⁶⁹ ADHP Merkez Komitesi üyesi olan Keshtmand bu olayı ne bir darbe olarak ne de bir devrim olarak, belki

²⁶³ Afganistan Almanacağı 1978: 914.

²⁶⁴ Erman, 2017: 141.

²⁶⁵ Afganistan Almanacağı 1978: 761.

²⁶⁶ Keshtmand I ve II, 2000: 478.

²⁶⁷ Keshtmand, I ve II, 2000: 484.

²⁶⁸ Erman, 2017: 141.

²⁶⁹ Bradsher, 1991: 67.

askeri bir ayaklanma olarak tanımlamaktadır.²⁷⁰ Wakil'e göre ise, bu olay bir toplumsal devrim değil, askeri ayaklanma ve darbe eyleminin bir birleşimidir.²⁷¹

2.2 ADHP İktidarı; Devrim Konseyi Oluşturmasından Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti'nin İlanına

Afganistan Demokratik Halk Partisi, Sovyet yanlısı solcu subayların gerçekleştirdiği hükümet darbesinin ardından iktidarı devralmakta gecikmemiştir. ADHP Siyasi Komitesi'nin üyeleri, 29 Nisan'da Savunma Bakanlığı'nda toplanarak hükümetin nasıl kurulduğunu tartışmışlardır. Tartışmalar esnasında, darbe komutanı ve Devrimci Askeri Konseyin Başkanı olan Abdul Kadir, durumun tamamen sakinleşene kadar partinin bu sürede gölgede kalması ve devlet yönetiminin askerler ve askeri konseyin liderliğinde olması gerektiğini önermiştir.²⁷² Abdul Kadir bu bağlamda şöyle yazıyor: "Taraki ve Parti'nin Siyasi Komitesi iktidarı Parti'ye devretmemen istedi. Ancak, ben askeri yönetimin altı ay sürmesini önerdim. Zira bana göre, halk bizi (ADHP'yi) komünist olarak tanıyordu ve dolayısıyla parti bir süre gölgede kalmalıydı."²⁷³

Ancak, iktidarı Devrimci Askeri Konsey'e devretme önerisi, Nur Muhammed Taraki ve partinin siyasi komitesi tarafından reddedilmiştir. Daha sonra, Karmal ve taraftarları tarafından geçici bir sivil yönetim ve ardından demokratik bir itilaf hükümeti oluşturulması, Taraki ve taraftarları tarafından ise parti liderlerinden oluşan devrimci bir konsey oluşturulması için önerilerde bulunulmuştur. Sonuçta, parti ve askeri liderlerin katılımlarıyla devrimci bir konseyin oluşumu onaylanmıştır.²⁷⁴

Böylelikle, Devrim Konseyi, parti merkez komitesinin tüm üyeleri ve darbeye liderlik eden 5 subayın da eklenmesi ile toplam 35 üyeden oluşmuştur. Keshtmand'a göre Hafizullah Amin, subaylar arasında arzu ettiği kişileri Devrim Konseyi'ne dahil etmeyi başarmış ve böylece iktidar dengesini partinin Halk Grubu'nun lehine değiştirmiştir. Böylelikle, askeri konsey feshedilmiş ve 29 Nisan gecesini saat 9'da radyo aracılığıyla Devrimci Askeri Konsey'in iktidarı Devrim Konseyi'ne devrettiği açıklanmıştır.²⁷⁵

Devrim Konseyi, 30 Nisan 1978 tarihinde gerçekleşen ilk toplantısında, ADHP Merkez Komitesi Genel Sekreteri olan Nur Muhammed Taraki'yi Devrim Konseyi Başkanı ve Başbakan, Babrak Karmal'ı Devrim Konseyi Başkan Yardımcısı ve aynı zamanda

²⁷⁰ Keshtmand, I ve II, 2000: 477.

²⁷¹ Wakil I, 2016: 269.

²⁷² Keshtmand I ve II, 2000: 350.

²⁷³ Qadir, 2013: 192-193 ve 238-239.

²⁷⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 351.

²⁷⁵ Keshtmand I ve II, 2000: 352-353.

Başbakan Yardımcısı olarak tayin etmiştir. Hafızullah Amin ise ADHP Merkez Komitesi Siyasi Komitesi'nin üyesi olarak seçilerek Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak tayin etmiştir.²⁷⁶ Bununla birlikte, 1 Mayıs 1978 tarihinde Parti merkez komitesinin olağanüstü toplantısı gergin bir atmosferde kurulmuş ve nihayet o gün öğleden sonra kabine listesi onaylanmıştır. Yeni hükümet böylelikle, Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve 20 Bakan'dan oluşmuş ve rejimin 2 No'lu Kararnamesi'yle ilan etmiştir.²⁷⁷

Böylece, 30 Nisan 1978'de Afganistan Demokratik Cumhuriyeti adlı hükümet resmi olarak kurularak Afganistan'da birbirine düşman iki sol fraksiyon (Halk ve Perçem), 1977 yılındaki birleşmeden sonra aynı hükümet çatısı altında da bir araya gelmiştir. Fakat bu toplantıdan sonra iki grup arasında yine de bir bölünme, ayrılma ve güvensizlik filizlenmeye başlamıştır.

Moskova yeni rejimi tanıyan ilk başkent olmuştur (bu yüzden bazı analistler, darbeye Sovyet Hükümeti parmağı olduğunu kanıtlamıştır). Harrison, Sovyet basınının darbeden iki hafta sonra artık askeri darbeye bahsetmediğini ve bunun yerine “27 Nisan Devrimi” terimini kullandığını belirtmektedir. Ona göre, Sovyet Komünist Partisi de bu zaferi, genellikle komünist partileri için kullanan, ancak resmen “komünist” terimini kullanmayan sözlerle ADHP'yi tebriketmiştir.²⁷⁸ Ancak, Sovyet yönetimi Afganistan yeni rejimine desteklerini açıklasa da, bu yeni durum tam olarak karşılayabilecek ve yönetebilecek kadar hazırlıklı değildir. Sovyet gizli servisi KGB'nin darbeyi olup bittikten sonra öğrendiği iddia edilmesiyle birlikte, Brejnev de 1979 yılı ortalarından Carter ile yaptığı görüşme esnasında Afganistan'daki ihtilali radyodan duyduklarını ifade etmiştir. Gene de Afganistan Demokratik Cumhuriyeti, kendisine destek bulma umuduyla Sovyetler Birliği'ne başvurmuştur.²⁷⁹

Sovyetler Birliği'nden sonra, Afganistan'ın yeni hükümeti'ni tanıyan ilk ülkeler Bulgaristan, Hindistan, Moğolistan, Çekoslovakya, Küba ve Polonya olmuştur. Daha sonra, 5 Mayıs'ta Türkiye, Pakistan, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, Vietnam, Yugoslavya ve İran ve aynı zamanda 6 Mayıs'ta Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya ve Güney Kore resmi olarak

²⁷⁶ “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi'nin 1 No'lu Kararnamesi”, *Anis Gazetesi*, 03.05.1978.

²⁷⁷ “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi'nin 2 No'lu Kararnamesi”, *Anis Gazetesi*, 03.05.1978: diğer bakanlar ise: Muhammed Aslam Vatancar, Başbakan Yardımcısı ve Ulaştırma Bakanı; Abdul Kadir, Milli Savunma Bakanı; Nur Ahmad Nur, İçişleri Bakanı; Şah Veli, Sağlık Bakanı; Sultan Ali Keştmand, Planlama Bakanı; Dastagir Pencşeri, Eğitim Bakanı; Anahita Ratebzad, Sosyal İşleri Bakanı; Süleyman Layık, Radyo Televizyon Bakanbını; Abdülhakim Şaraie, Adalet Bakanı; Salih Muhammed Zirai, Tarım Bakanı; Abdülkarim Misak, Maliye Bakananı; Barık Şafiee, Kültür ve İnfarmasyon Bakanı; Abdülkuddüs Gorbandi, Ticaret Bakanı; M. İsmail Daniş, Maden ve Sanayi Bakanı; Muhammed Rafi, Bayındırlık Bakanı, M. Mansur Haşimi, Su ve İnerji Bakanı; Nizamuddin Tazhib, Kabile İşleri Bakanı; Mahmud Suma, Yüksek Öğretim Bakanı olmuşlardır. Bkz. *Anis Gazetesi*, 03.05.1978.

²⁷⁸ Cordovez ve Harrison, 2000: 32.

²⁷⁹ Erman, 2017: 143.

tanımıştır. 8 Mayıs 1978'a kadar, BM Güvenlik Konseyi'nin tüm üyeleri olan ülkeler Afganistan'daki yeni rejimi tanımış ve sonrasında böylelikle rejim diğer ülkeler tarafından tanınmıştır.²⁸⁰

2.2.1 Halk ve Perçem Arasında Çatışmaların Yoğunlaşması ve ADHP'nin Yeniden Parçalanması

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti çatısı altında bir araya gelen, Halk ve Perçem gruplarının oluşturdukları Afganistan Demokratik Halk Partisi birlikteliğinin ortak iktidarları, büyük ölçüde güç ve iktidar kaygıları nedeniyle uzun sürmemiştir. Savr askeri darbesi, Halk ve Perçem'in birleşmesinden dokuz ay sonra meydana gelmiştir. Ancak, bu hiziplerin hiçbiri birlik konusunda dürüst olmadığından, bu zaman boyunca partinin gerçek birliğini sağlayamamışlardır.²⁸¹

30 Nisan 1978 tarihinde hükümet teşkilatı ile ilgili oluşan toplantıdan sonra iki grup arasında yenide bir bölünme ve güvensizlik başlamıştır. İktidarın bölünmesi ile ilgili her iki fraksiyonun eşit şekilde anlaşılmasına aykırı olarak, Perçem fraksiyonu azınlıkta kalmış ve Halk Grubu parti ve hükümetin liderliğini kazanmak için çalışmıştır. Yirmi dokuz kişiden oluşan hükümetin üyeleri, yirmi biri Halk Grubu'ndan ve dokuzu ise Perçem Grubu'ndan oluşmuştur. Ayrıca, Perçem Grubu'na verilmiş olan İç ve Savunma Bakanlığı'na, büyük askeri birliklerin başına bir dizi takipçisini yerleştiren Hafızullah Amin, Perçem Grubu'nun yukarıda belirtilen bakanlıklardaki imtiyazını etkisiz hale getirmiştir.²⁸² Harrison'a göre, Karmal'a karşı olan Hafızullah Amin, Perçem Grubu kabine üyelerinin ve partinin merkez komitesinin yarısını işgal etmenin adil olmayacağını savunuyordu. Zira Amin'e göre Perçem Grubu Davud yanlısıyken Halk Grubu darbenin öncü rolünü oynamıştır.²⁸³

Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı görevlerini üstlenmiş olan Hafızullah Amin, kurulan yeni yönetimde çok etkili bir konum elde etmiştir. Aynı zamanda, göreve gelmesiyle beraber hükümet, parti, polis teşkilatı ve ordunun önemli görevlerine kendi güvendiği kişilerin atanmasını sağlayarak konumunu daha da pekiştirmiştir.²⁸⁴ Halk Grubu böylece parti ve hükümetin yönetiminde mutlak bir otorite kazanmış ve iki grup arasında çatışmaları daha da yoğunlaşmıştır.²⁸⁵ Böylelikle, Devlet Başkanı Taraki ve Amin kısa süre

²⁸⁰ Keshtmand I ve II, 2000: 359.

²⁸¹ Farhang II, 1990: 58.

²⁸² Farhang II, 1990: 56.

²⁸³ Cordovez ve Harrison, 2000: 34.

²⁸⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 379, Erman, 2017: 145.

²⁸⁵ Keshtmand I ve II, 2000: 379.

sonra Perçem Grubu'nu tasfiye etme işine girişmiştir.²⁸⁶ 17 Haziran 1978 tarihinde, Parti'nin Siyasi Komite üyelerinin çoğunluk oyuyla bazı Perçem liderlerinin yurtdışında elçi olarak gönderileceği kararı alınmıştır. Neticede, bu çerçevede Perçem Grubu lideri olan Babrak Karmal Büyükelçi olarak Çekoslovakya'ya, diğer Perçem Grubu önde gelenlerinden Anahita Ratibzad Yugoslavya'ya, Muhammed Necibullah İran'a, Mahmud Baryali Pakistan'a, Nur Ahmad Nur Amerika'ya ve Abdul Wakil İngiltere'ye görevlendirilmişlerdir. Bununla birlikte, Perçem Grubu mensuplarının bazıları da sekreter olarak tayin edilerek ilgili ülkelere gönderilmiştir.²⁸⁷

Rejim aynı zamanda, Perçem liderlerini yurtdışına göndermesiyle birlikte daha sonra Perçem Grubu'nun diğer üyelerinin ülke genelinde parti ve hükümetten çıkarılma sürecini de başlatmıştır.²⁸⁸ Ayrıca, partinin Siyasi Bürosu, 16 Temmuz 1978'de, Perçem Grubu'nun tavsiyesi üzerine atanan tüm valilerin görevden alınmasına karar vermiştir.²⁸⁹ Dolayısıyla, 17 Haziran 1978 tarihinde Halk Grubu'nun başlattığı Perçem Grubu'nu hükümetten ve ADHP'nden tasfiye etme operasyonu, Keshtmand'ın ifadesiyle "Hafızullah Amin'in ikinci darbesi"²⁹⁰ ve Anthony Hyman'ın ifadesiyle Afganistan'da "yeni bir darbe" anlamına gelir.²⁹¹

Bu bağlamda, Babrak Karmal, büyükelçi olarak görevlendirilmesinden bir gün sonra, duyduğu memnuniyetsizliği Sovyet yetkililerine bildirmiştir. Sovyet başdanışmanı olan Hazarov liderliğinde bakanlıklarda görev alacak ilk Sovyet danışanlarının Afganistan'a gelişleri vesilesiyle 18 Haziran 1978'de Taraki, Sovyet Büyükelçisi Puzanov ve Hazarov bulunduğu ortamda Babrak Karmal, ADHP'nin bölünmeye doğru gittiğini ve kendisinin tehdit altında olduğunu vurgulamış ve ülkedeki tüm kontrolün hükümet ve ordunun eline geçeceğine dair uyarıda bulunmuştur.²⁹²

Perçem Grubu'nun liderleri elçiler olarak yurt dışına gönderildikten sonra, baskı altında olan bu grubun bazı önde gelenleri tarafından Kabil'de bir "gizli komite" kurulmuştur. Bu komite, Perçem kuruculardan Sultan Ali Keştmmand (Planlama Bakanı), Muhammed Rafi (Bayındırlık Bakanı) ve Necmuddin Kaviani'den oluşmuştur.²⁹³ Keshtmand'a göre, daha sonra bu komite, Hafızullah Amin'in otoriter rejiminin kaldırılmasında aktif bir rol almıştır.²⁹⁴

²⁸⁶ Erman, 2017: 143.

²⁸⁷ Keshtmand I ve II, 2000: 379-380.

²⁸⁸ Farhang II, 1990: 59.

²⁸⁹ Keshtmand I ve II, 2000: 381.

²⁹⁰ Keshtmand I ve II, 2000: 377.

²⁹¹ Erman, 2017: 144.

²⁹² Erman, 2017: 144; Keshtmand I ve II, 2000: 378.

²⁹³ Keshtmand I ve II, 2000: 384; Sultan Ali Keştmmand ve Muhammed Rafi hapse atıldıktan sonra, kısa bir süre için Najmuddin Kaviani ve sonra da Zuhur Razmjo bu gizli komitenin liderliğini üstlenerek Halk Grubu'na Karşı gizli faaliyetlerini devam ettirmiştir.

²⁹⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 384.

Wakil'e göre, yurtdışında olan Perçem liderleri gizli komite ile düzenli temaslarda bulunmamışlar ve Perçem Grubu, rejim Taraki tarafından yönetilinceye kadar rejimin çöküş yollarını aramamış ve metodolojik mücadelelerine devam etmişlerdir. Ancak, Taraki'nin öldürülmesinden ve ardından Amin'in iktidara gelmesinden sonra, Perçem Grubu'nun bu gizli komitesi Taraki taraftarları ile birlikte, Amin rejiminin çöküşüne büyük katkı sağlamıştır.²⁹⁵

Bu zamana kadar, ADHP iki hizipin arasındaki mücadele kısmen gizli ve perdenin arkasında devam etmiştir. Ancak, Perçem liderlerinin yurtdışına gönderilmesinden iki ay sonra, 16 Ağustos 1978'de darbe komutanlardan ve Savunma Bakanı olan Albay Abdul Kadir, hükümete karşı düzenlenen askeri darbe suçlamasıyla tutuklanmıştır.²⁹⁶ Abdul Kadir tutuklandıktan sonra 23 Ağustos 1978'de, Planlama Bakanı Sultan Ali Keshtmand ve Bayındırlık Bakanı Muhammed Rafi de hükümete karşı komplo suçlamasıyla tutuklanmışlardır.²⁹⁷ Rejim ayrıca, Ordunun Genelkurmay Başkanı General Şahpor Ahmadzai ve Dr. Mir Ali Akbar de dâhil olmak üzere diğer bazı tanınmış kişileri de rejime karşı komplo suçlamasıyla tutuklayıp hapse atmıştır.²⁹⁸

Rejime karşı düzenlenen darbe suçlamasıyla tutuklanan Albay Abdul Kadir, Sultan Ali Keshtmand ve Mir Ali Akbar idama ve Muhammed Rafi ise yirmi yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Bu bağlamda, rejimin beyannamesinde yukarıda belirtilen kişiler hain olarak nitelendirilip devlete karşı komplolarının ve darbe planlarını keşfedilmiş olduğu iddia edilmiştir.²⁹⁹ Öte yandan, yurtdışında elçi olarak görevlendiren Perçem liderleri görevden alınarak ADHP üyeliklerinin de iptal olduğu ilan edilmiştir.³⁰⁰ Farhang'a göre, Babrak Karmal ve arkadaşlarının, görevlerinden alınmalarının ardından, bazı durumlarda büyük miktarlarda para bulunan elçiliklerin varlıkları gasp edilmişlerdir.³⁰¹ Harrison'a göre, Babrak Karmal Ekim 1979'da önce Moskova'ya taşınana kadar gizlice Prag'da yaşamış ve ardından Afganistan devlet başkanlığına atanana kadar Moskova'da bulunmuştur.³⁰²

Perçem mensuplarını yönetimden uzaklaştırdıktan sonra Taraki, devlet ve parti başkanlığının yanı sıra Savunma Bakanlığı görevini de üstüne alarak gücünü daha da pekiştirmeye devam etmiştir. Taraki'den sonra gelen diğer güçlü isim Hafizullah Amin ise Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak,

²⁹⁵ Wakil I, 2016: 307-309.

²⁹⁶ Farhang II, 1990: 60.

²⁹⁷ Keshtmand I ve II, 2000: 419.

²⁹⁸ Keshtmand I ve II, 2000: 409-410.

²⁹⁹ Afganistan Almanağı 1978: 1267.

³⁰⁰ Wakil I, 2016: 301.

³⁰¹ Farhang II, 1990: 62.

³⁰² Cordovez ve Harrison, 2000: 35.

rejiminin ilk günden itibaren karşılaştığı sorunlar artarak devam etmiştir.³⁰³ Amerika Merkezi İstihbarat Dairesi ve Kabil'deki ABD Büyükelçiliği tarafından hazırlanan belgelerinde ADHP iki fraksiyonun arasındaki anlaşmazlıkları şöyle ifade etmiştir: “onlar (Halk ve Perçem) ölümüne kadar birbirlerini vuran iki grup akrep gibiler. ...Tasfiyeler ard arda yapılır ve her türlü muhalefetin acımasız baskısı düşünülebilir.”³⁰⁴

Bu şekilde, rejim, yüzlerce Perçem mensuplarının tutuklanmasına ek olarak, ülkedeki sıradan insanlar üzerindeki politik baskıları da şiddetlendirmiştir. Böylece, siyasetle ilgisi olmayan çok sayıda insanlar rejime karşı komploya katılma iddiasıyla tutuklanarak bazıları yargılanmadan öldürülmüş ve diğerleri de hapsedilmiştir. Yönetim organının üyesine karşı olmakta şüpheli bulunan ya da parti üyelerinden birine karşı çıkan herkes tutuklanarak “aşırılıkçı”, “ihvani”, “gerici”, “mezhepçi”, “dar görüşlü”, “feodal”, “burjuva”, “sapkın”, “emperyalizme bağımlı” gibi farklı unvanlar ve suçlamalarla hapsedilmişlerdir.³⁰⁵

ADHP önderliğinde yapılan Savr (Nisan) Darbesi ya da partinin bakış açısıyla Savr İnkılâbı ile iktidarın ele geçirilmesi; 20. yüzyılın son komünist nitelikli ihtilalidir. Ancak, ADHP ve özellikle partinin Halk Grubu bu siyasi hareketin rejimin kitlelere karşı uygulanan baskıları olmadan yaşamasının mümkün olmadığını göstermiştir.³⁰⁶

2.2.2 Rejimin İddiaları ve Hataları; Herkes için Ekmek, Kıyafet ve Ev Sloganı

Yeni rejim iktidara geldikten kısa bir süre sonra, Hafızullah Amin, parti ve hükümetin başkanlığını üstlenen Nur Muhammed Taraki'nin otoritesini zayıflatarak konumunu pekiştirmiştir. Amin komutasındaki rejimin yöneticileri, sosyalizmden ve kısa sürede sosyalist toplumun inşasından, Savr proleter devriminden, proletarya diktatörlüğü ve bunlar gibi planlardan açıkça söz etmişlerdir. Ayrıca, kısa sürede bütün halkın eğitileceği, ekmek, kıyafet ve evlerin olacağı söylenildi. Dolayısıyla, “herkes için ekmek, kıyafet ve ev” sloganı, tüm solcuların ve rejimin bütün yöneticilerinin ağzındaydı.³⁰⁷

Keshtmand'a göre, Halk Grubu rejimin liderleri bir “devrim” yaptıklarını, kendilerinin halk ve toplumdan üstün olduğunu düşünerek ülkeyi kendi meşrebiyle yönetme hakkına sahip olduklarına inanıyorlardı. Aynı zamanda, rejimin bir diğer özelliği de güç ve askeri kuvvete dayanmaktı. Yirmi ay süren Halk Grubu rejiminde birçok insan işlenmiş çeşitli cinayetler ile hayatını kaybetmiştir.³⁰⁸

³⁰³ Erman, 2017: 145.

³⁰⁴ ABD Casusluk Yazılım Belgeleri, Birinci Bölüm, 1990: 161.

³⁰⁵ Farhang II, 1990: 62.

³⁰⁶ Erman, 2017: 144.

³⁰⁷ Keshtmand I ve II, 2000: 480.

³⁰⁸ Keshtmand I ve II, 2000: 484.

Amin 17 Nisan 1979 tarihli beyannamesinde şunu söylemiş: “Proletaryanın devrimi ve diktatörlüğü, ona karşı olan herhangi bir muhalefet ve direnişin ezileceği ve her türlü muhalefetin üstesinden gelineceği zaman tam bir zafer kazanacak.”³⁰⁹ Qariyev’e göre, rejimin amaçlarının açık olmadığı gerçeğine rağmen, aslında ülkede bulunmayan ve sosyalist dönüşümleri getiren bir “proletarya diktatörlüğünü” uygulama planı bulunmaktadır. Öte yandan, söz konusu gelişmelerin birçoğu Afganistan’ın özel koşulları, özellikle de İslam’ın ve mezhepçilerin etkileri göz önünde bulundurmadan, uygulanmaya çalışılmıştır. Yazara göre, Amin ve diğer bazı parti liderleri, yarı feodal bir ülkede radikal sosyalizmi en baskıcı ve saldırgan yöntemlerle hızla bir şekilde uygulamaya çalışmıştır.³¹⁰

Siyasi özgürlükler sadece sözde ilan edilmiş, ancak pratikte rejime karşı çıkanlar ve yeni yönetimin programlarını kabul etmeyenlerin hepsi düşman sayılarak tutuklanmıştır. Qariyev’e göre, yeni hükümet yapıları, özellikle Amin diktatörlüğü döneminde şiddet içeren ve totaliter yöntemlerle güçlendirilmiş yeni hükümet yapılarının kurulması sayesinde ilk başta rejim programlarını destekleyenler bile rejime karşı muhalif bir tavır sergilemişlerdir. Neticede, sosyal sorunları çözmek için hiçbir adım atılmamıştır.³¹¹

Bununla birlikte, yeni rejim bağlantısız bir dış politika takip edeceğini açıklamış olmasına rağmen, siyasi istikametini Sovyetler Birliği’ne çevirmiştir. Hükümet yönetiminde gerçekleştirdiği güç ve iktidar operasyonundan sonra rejimin dış politikası SSCB’ye çevrildiğinde, Taraki döneminde birçok Sovyet uzman ve danışman çeşitli alanlarda çalışmak üzere Afganistan’a gelmiştir. Aynı zamanda, rejim tarafından çok sayıda Afganistan vatandaşı da eğitim amacıyla SSCB’ye gönderilmiştir.³¹²

Aynı zamanda, dönemin diğer önemli bir gelişmesi de Afganistan’ın Sovyet istilasının temelini oluşturan 5 Aralık 1978 tarihli antlaşmanın imzalanmasıydı. İki ülke arasında imzalanan “ADC ve SSCB Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması”nın 4. maddesi güvenlik konusuyla ilgiliydi:

Yüksek âkid taraflar, dostluk ve iyi komşuluk ruhuna ve Birleşmiş Milletler Tüzüğü doğrultusunda, iki ülkenin güvenliğini ve bütünlüğünü sağlamak için her iki tarafın kabulüyle uygun tedbirler almak için danışacaklardır. Savunma kabiliyetini güçlendirmek için, yüksek âkid taraflar, iki taraf arasında imzalanan antlaşmalar temelinde askeri işbirliğini geliştirmeye devam edecektir.³¹³

³⁰⁹ Afganistan Almanağı 1978: 914.

³¹⁰ Qariyev, 1988: 17.

³¹¹ Qariyev, 1988: 18.

³¹² Erman, 2017:145.

³¹³ Afganistan Almanağı 1978: 527.

2.3 Rejimin Reform Programı ve Sosyal Politikası; Yukarıdan Reform, Aşağıdan Direniş

İktidarda olan Halk Grubu, Perçem Grubu'nu dağıtıp darbenin askeri liderlerini bertaraf ederek siyasi gücünü pekiştirdikten sonra 1978 yılı ortalarında reformla ilgili kararnameyi ilan edip uygulamaya başlamıştır. Ancak, Afganistan'ın toplumsal yapısı ve gelenekleriyle bağdaşmayan bu reformlar rejim liderlerinin beklentilerinin aksine olumsuz bir tepki ile karşılanmıştır.³¹⁴ Halk Grubu, Afganistan toplumsal gerçeklerini dikkate almadan reform programları başladığında, bir yandan Afganistan'ı Sovyet modeliyle sosyalist bir ülkeye yaklaştırmak ve diğer yandan köylüler arasında sosyal bir üs elde etmeyi amaçlamıştır.³¹⁵ Ancak, rejim tarafından başlatılan reformların kısa vadede ortaya çıkan sonuçları hem rejim hem de ülke için yıkıcı olmuştur.³¹⁶

Farhang'a göre, rejim Afganistan'ın müslüman, kırsal ve aşiret topluluğunun Rus toplumuyla olan temel farklılıklarını dikkate almadan, her konuda Sovyet yöntemini takip etmeye çalışmıştır.³¹⁷ Ayrıca, Cordovez'e göre, Halk Grubu liderleri, reform programlarını uyguladığında yüzyıllar boyunca oluşmuş yerel iktidar yapılarını dikkate almamıştır.³¹⁸

Roy'a göre, hükümet konsolidasyonu, toprak reformu ve okuma yazma bilmemekle mücadele (okuryazarlık seferberliği), ADHP'nin üç ana politikasını oluşturuyordu. Dolayısıyla, rejimin liderlerine göre bu politikayı gerçekleştirmek ve bu hedefe ulaşmak için üç yol vardır: devrime karşı ve muhalif güçlerin sadık ve donanımlı bir ordunun yardımı ile bastırılması, kitlelerin onlarla uzlaşmasını sağlayacağına inandıkları toprak reformu ve yeni ideolojiyi yaygınlaştıracak ve din adamlarının halk üzerindeki etkisinin kalkmasını sağlayacak okuma yazma bilmemekle mücadele. Ona göre, komünist liderler, hiçbir hareketi olmayan çiftçilere karşı hayali bir işçi sınıfını temsil ettiğini iddia ediyorlardı.³¹⁹

İktidardaki Halk Grubu, Sovyet yöntemini taklit ederek programlarını Rus Devrimi modelinde fermanlarla ilan etmiştir. Bu fermanlar şunlardır:

- 1- 30 Nisan 1978 tarihli 1 No'lu Fermanı; Nur Muhammed Taraki'nin Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi Başkanı ve Başbakan olarak atanması ile ilgili.
- 2- 30 Nisan 1978 tarihli 2 No'lu Fermanı; Babrak Karmal'ın Devrim Konseyi Başkan Yardımcısı ve Başbakan Yardımcısı olarak atanması ve Bakanlar Kurulu üyelerinin atanması hakkında.

³¹⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 511.

³¹⁵ Rasouli, 2017: 122-123.

³¹⁶ Erman, 2017: 146.

³¹⁷ Farhang II, 1990: 62.

³¹⁸ Cordovez ve Harrison, 2000: 35.

³¹⁹ Roy, 1990: 131.

- 3- 14 Mayıs 1978 tarihli 3 No’lu Fermanı; 1977 Anayasasının Kaldırılması ve Yeni Sivil ve Askeri Mahkemelerin Atanması ile ilgili.
- 4- 12 Haziran 1978 tarihli 4 No’lu Fermanı; Devlet Bayrağı ve Rozeti ile ilgili.
- 5- 14 Haziran 1978 tarihli 5 No’lu Fermanı; Kraliyet Ailesinin 63 Üyesinin Afganistan Vatandaşlıklarını Kaldırmasına ilişkin.
- 6- 12 Temmuz 1978 tarihli 6 No’lu Fermanı; Toprak Sahiplerinin Çiftçilere Olan Borçlarının Azaltılması ve Kaldırılmasıyla ilgili.
- 7- 7 Ekim 1978 tarihli 7 No’lu Fermanı; Kadınların Eşit Hakları, Başlık Parasının Belirlenmesi ve Düğün masrafları hakkında.
- 8- 28 Kasım 1978 tarihli 8 No’lu Fermanı; Toprak Reformu ile ilgili.

Farhang’a göre, bir ile altı arasındaki fermanlar aslında ülkede bir parti diktatörlüğü ilan edildiğini ve devletin gücünün Halk Grubu’nda odaklandığını göstermektedir. Ancak, bu fermanların içeriği halkın yaşamlarını doğrudan etkilememiş olduğundan dolayı belirli kategorilerle sınırlı olarak uygulanmıştır. Halkın çoğunluğunun eski rejimlerden özellikle de Muhammed Davud diktatörlüğünden hoşnut olmadığından, aynı zamanda yeni rejimin komünist yapısından habersiz olduğundan dolayı, ciddi bir tepki göstermemiştir. Ancak, 1 ile 6 Fermanların aksine, 6, 7 ve 8. No’lu Fermanlar halkın günlük yaşamları üzerinde doğrudan etkisi olduğundan dolayı, baştan beri ciddi bir tepki ile karşı karşıya kalmıştır.³²⁰

2.3.1 1977 Anayasası’nın Kaldırılması

Yeni rejimin Devrim Konseyi, 3 No’lu fermanı ile Muhammed Davud’un Cumhuriyet Hükümeti’nin 1977 Anayasası’nı lağvetmiştir. Ayrıca, bu kararnamenin yedinci maddesinde “Devrimci Askeri Mahkemesi”nin kurulmuş olduğu da ilan etmiştir.³²¹ Böylece, anayasanın kaldırılması ile yeni bir anayasanın yokluğu ülkede yasal bir boşluk yaratmıştır.

Nur Muhammed Taraki bu bağlamda şunu söylemiş: “yozlaşmış Davud rejiminin anayasası, işçi ve emekçi sınıflarının hükümlerine uymadığından dolayı ortadan kaldırılması gerekiyordu. Mevcut Halklı hükümet işçi sınıflarının ve çalışanlarının temsilcisi olduğundan, anayasası da Halklı bir yasa olacak.”³²² Ancak, Taraki bu konuşmasını yaptığında, yönetiminden iki aydan fazla bir süre geçmiş ve yeni anayasa taslağı hiç hazırlanmamıştı.

³²⁰ Farhang II, 1990: 63.

³²¹ Afganistan Almanağı 1978: 417.

³²² Afganistan Almanağı 1978: 174.

2.3.2 Dördüncü Ferman; Afganistan Milli Bayrağı'nın Değiştirilmesi

12 Haziran 1978'de çıkarılan 4 No'lu ferman ile devletin üç renkli (siyah, kırmızı ve yeşil) resmi bayrağı ve sunak ve minber simgesi taşıyan geleneksel rozeti, ortasında "halk" kelimesi taşıyan kırmızı bayrak ile değiştirilmiştir. Devlet Başkanı Taraki, yeni rejimin bayrağını yükselttiği sırada şöyle bir açıklama yapmıştır: "bu muhteşem kırmızı bayrak, halkın şanlı ve büyük bir sembolüdür. Hükümet'in sömürücü sınıftan sömürülen sınıfa eline geçmesinden gurur duyuyoruz ve bu harika sınıfın adına onların büyük sembolü olan bu bayrağı yükseltiyorum."³²³

Ancak, geleneksel üç renkli ulusal bayrak, Afganistan geleneksel toplumunda benimsenen tarihsel bir geçmişe ve kavramlara sahipti ve halk tarafından da kabul olduğunu açıktır. Dolayısıyla, Afganistan geleneksel milli bayrağı ve rozetinin diğer komünist ülkelerdeki benzer şekilde kırmızı renkli bayrakla değiştirilmesi kışkırtıcı ve büyük bir hataydı.³²⁴ Zira rejimin diğer reform programlarından daha belirgin olan halkın muhalefet nedenlerinden biri bayrağın renkini değiştirmesiydi.³²⁵

Sovyet bayrağı gibi bu kırmızı bayrak, 17 Ekim 1978'de rejim tarafından şanlı bir program ve dans festivali ile resmi olarak yükseltmiştir. Farhang'a göre, bayrağın renki ve görünüşü rejimin diğer programlarından daha fazla halkın, yeni hükümetin doğasını ve Sovyetler Birliği'ne bağımlılığını fark etmelerini sağlamıştır. Bu nedenle, bayrak değiştirilmesi de büyük tepkiye yol açarak kamuoyunu yeni hükümete karşı harekete geçirmede olumlu bir rol oynamıştır.³²⁶

2.3.3 Beşinci Ferman; Kraliyet Ailesinin Üyelerinin Vatandaşlıklarının Kaldırması

Devrim Konseyi bu fermanında, İtalya'da bulunan Afganistan eski Kralı Muhammed Zahir ve aile üyeleri de dâhil olmak üzere 23 kraliyet ailesi üyesini, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti vatandaşlığını ve Afganistan vatandaşının haklarını kullanma hakkına sahip olmayacağını açıklamıştır. Rejim, yukarıda belirtilen kişileri, ulusal ihanet, kamu mallarının kişisel ve ailece olarak kullanma ve ülkedeki yabancı düşmanlarla işbirliği yapmakla suçlamıştır.³²⁷ Sultan Ali Keshmand, bunların hepsinin Halk Grubu tarafından ve Hafızullah Amin'in emri altında planlanıp uygulandığını ve Perçem Grubu'nun bu planlara karşı olduğunu yazıyor.³²⁸

³²³ Afganistan Almanağı 1978: 241.

³²⁴ Keshmand I ve II, 2000: 513.

³²⁵ Farhang II, 1990: 63.

³²⁶ Farhang II, 1990: 67, Erman, 2017: 147.

³²⁷ Afganistan Almanağı 1978: 419.

³²⁸ Keshmand I ve II, 2000: 514.

Farhang'a göre, herkes vatandaşlık hakkına sahiptir ve dolayısıyla hükümetin hiç kimseni doğal hakkı olan vatandaşlığından mahrum etmeye hakkı yoktur ve bu aslında bir tür parti diktatörlüğüdür.³²⁹ Ayrıca, Keshtmand'e göre, önceki anayasanın kaldırılmasından dolayı bunun için hiç bir yasal temel yoktur.³³⁰ Bu ferman ayrıca, devletin her vatandaşının Savr Devrimi'nin başarılarını savunması ve desteklemesi gerektiğini belirtmiştir.³³¹

2.3.4 Altıncı Ferman; Toprak Sahiplerinin Çiftçilere Olan Borçlarının Azaltılması ve Kaldırılması

12 Temmuz 1978 tarihinde ilan edilen bu fermanın, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin, milyonlarca çiftçinin refah ve rahatlığını sağlaması, çiftçileri zalim sömürücülerin boyunduruğundan kurtarılması ve güvence altına alınması için çıkarıldığı açıklanmıştır. Yedi maddeden oluşan bu fermana, rehinde olan topraklarının paralarını ödemedi veya bazı durumlarda küçük miktarlarını ödeyerek ana sahiplerine geri verilmesi ve Kâr ve Selem'in lağvedilmesini vurgulamaktaydı. Fermanın üçüncü maddesinde şöyle deyiliyordu: “arazi üzerinde çiftçi veya eleman olarak çalışan topraksız bireyler, toprak sahiplerinin borçlarını ve faizborçlarını ödemekten muaf tutulur.”³³²

Kâr, toprak sahipleri, tarımsal amaçlar için veya düğün, ölüm vb. gibi acil aile ihtiyaçları için çiftçilere teklif ettikleri yıllık bir ipotek kredisidir. Çiftçiler genellikle kârlarını tarım ürünleri toplayıp bir kısmını satarak öderlerdi. Ancak, kârların yüzdesi yüksek olduğundan ve bazen yüzde elli altmışa kadar ulaştığından dolayı, çiftçiler için hatta kendileri ve hayvanlarını besleyecek hiçbir şey kalmamıştı.

Selem veya ön ödeme, toprak, mal veya para sahibinin bir çiftçiye borç verdiği ve ürünün bir kısmını toplandığı günün fiyatından daha düşük bir fiyata kendisine vermesini şart koşan bir işlemi ifade eder. Bazı durumlarda, para sahipleri çiftçilerin ihtiyaçlarını kötüye kullanarak çok düşük fiyatları şart koymaya çalışıyorlardı.³³³

Farhang'a göre, rejimin bu fermanı, asıl şartlar ve yasanın gerçek kanalından (meclis tarafından onaylanması) dikkate alınması halinde yararlı olabilirdi. Zira bu borçların büyük bir kısmı şeriatın aksine bir tür faiz idi ve bu yüksek kârlar, borçlu çiftçiye ekonomik açıdan iflas edip toprak ve mal sahiplerine bağımlı hale getiriyordu. Ancak, tarımsal kredi kurumlarının eksikliği ve devlet tarafından çiftçilere yardım sağlanmaması nedeniyle, ülkedeki üretim ve tarımsal faaliyetlerin sütunlarından biri olan çiftçiler zarar görmüşler ve

³²⁹ Farhang II, 1990: 63.

³³⁰ Kehstmand I ve II, 2000: 514.

³³¹ Afganistan Almanağı 1978: 419.

³³² Afganistan Almanağı 1978: 421.

³³³ Kehstmand I ve II, 2000: 515.

onların hoşnutluğu yerine şikâyetlerineneden olmuştur.³³⁴ Zira daha önce toprak sahipleri tarafından sağlanan yem, gübre ve tarımın diğer acil ihtiyaçlarının alımı için kredi alamaması olumsuz bir tepki vermiştir. Böylece, tarımsal üretim seviyesi üzerinde de ters bir etki vermiştir. Fakir Afganistan’da topraksız çiftçilerin son derece zor koşullarda çalıştığı ve yaşadığı şüphesizdi. Ancak, bu durumu değiştirmek için duygu, zor ve baskı ile değil, düzenli bir planla mümkün olabilirdi.³³⁵

2.3.5 Yedinci Ferman; Kadınların Eşit Hakları, Başlık Parasının Belirlenmesi ve Düğün Masrafları

Yeni yönetimin temel programını oluşturan “Devrimci Görevlerinin Temel İlkeleri”nin 12. maddesini uygulamak için ilan edilen bu kararnamede, kadınlara erkeklerle birlikte sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve medeni alanlarda eşit hakların sağlanması vurgulanmıştır. Gerçi, bu konu yeni değildi ve 1964 ve 1977’deki anayasalarda benzer terimlerle yansıtılmıştı, fakat rejimin ideolojiye dayanan davranış biçimleri yeni yolu benimsemiştir.³³⁶ Devlet Başkanı Taraki bir beyannamesinde bu ferman ile ilgili şöyle söylemiştir: “Devrim Konseyi’nin 7 No’lu Fermanı, işçilerin, köylülerin ve diğer çalışanların oğullarının düğünü için büyük engel teşkil eden ve erkeklerle kadınlar arasında eşitlik sağlayan sahte feodalizm gelenek ve göreneklerini ortadan kaldırdı.”³³⁷ Ancak, başlık parasının ve düğün masraflarının lağvedilmesi, rejimin liderlerinin beklentilerinin aksine, halkın çeşitli kesimlerinde, özellikle kırsal kesimde oldukça olumsuz tepki görmüştür.

Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para, mal veya menfaat hediyesidir. Mehir, gelin ile damadın aileleri arasında evlilik sırasında belirlenip “mehir hakkı” olarak evlilik sözleşmesine kaydedilmektedir. Mehir ancak, sadece bir gelenek olarak değil, dini bir özelliği de sahiptir ve İslam Hukuku’na göre kıza ödenmesi gerekir ve dini değeri oldukça sınırlıdır. Fermanın üçüncü maddesinde, mehir, 300 Afs (10 dirhem veya 9 doları eşdeğer) tayin edilmiştir.³³⁸

Son yıllarda, şehirlerde aydınlanmış ve modern düşünen aileler arasında, evliliklerde genellikle İslam hukukunun belirlediği miktar (10 dirhem veya eşdeğeri) mehir olarak tayin edilmiştir. Ancak, çoğu ailelerde böyle değildi ve mehri çok yüksek tutuyorlardı, çünkü erkeğin karısını boşamayacağını ve çocuğunu annesinden ayırmayacağını garantisiydi ve eğer boşanırsa bir maddi tazminat olarak evlilik sözleşmesinde kayıt edilen parayı (mehri)

³³⁴ Farhang II, 1990: 64.

³³⁵ Kehstmand I ve II, 2000: 517.

³³⁶ Kazim, 2005: 346.

³³⁷ Afganistan Almanağı 1978: 508-509.

³³⁸ Afganistan Almanağı 1978: 425.

vermek zorunda kalıyordu. Meselenin mantığı, kadının boşanma hakkı olmadığı için yasal olarak korunması gerektiği idi. Çünkü erkek istediği zaman boşanabiliyor ve ortak olan çocukları yasal olarak annesinden ayırabiliyordu.³³⁹

Dini veya yasal niteliği olmayan ve yalnızca bir gelenek olan başlık parası ise, yaşamın zorlanmasından ve ekonomik yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Yani, ailenin oğlu, babanın yanında iş ve aile geçim kaynağı olarak sonuna kadar aileyle kalır ve aynı zamanda maddi bir sermaye olarak da görülürdü. Fakat kız ailesinin evindeyken ve ev işlerine yaptığından dolayı ve bazen ekonomik açıdan da ailenin yararlı bir üyesi olarak kabul ediliyordu. Ancak, evlendikten sonra, kocasının ailesinin hizmetçisi oluyordu ve babasının ailesi onu neredeyse tamamen kaybediyordu. Dolayısıyla, başlık parası genel olarak kabul edilmiş bir gelenek olarak aileler arasında saygı görüyordu. Ancak, erkek ailesinden başlık parası olarak talep edilen paranın önemli bir kısmını kızın ailesi çeyiz için harç ediyordu. Gelinin annesi, düğünden önce yeni bir hayata başlayan bir çift için bir evde bulunması gerekenlerdeyse bütün eşyaları hazırlardı.³⁴⁰

Dolayısıyla, uzun zamandır devam eden derin sosyal ve ekonomik köklersahip olan başlık parası geleneği, aileler arasında bir ilişki yöntemi idi. Ancak, Keştmänd'a göre, bu geleneğin yasaklanması ciddi tepki vermedi, çünkü Afganistan toplumunda bu konuda birçok farklı görüş vardı. Aynı zamanda, bu tür geleneklere karşı mücadele daha önce başlatılmıştı ve son yıllarda şehirlerde başlık parası talebi kaybedildi, kırsal kesimde de neredeyse yok oldu ve dolayısıyla büyük bir sorun olarak görülmedi.³⁴¹ Ancak, Olivier Roy bu bağlamda şunları yazıyor:

Aydın ve modern kesimler, mehir (İslam Hukuku'na göre erkek tarafından doğrudan kıza ödenmesi gereken sınırlı bir miktar teminatı) ve kızın babasına verilen ve sadece bir gelenek olarak Başlık Parası arasında tamamen fark görüyorlardı. Ancak gelenekçiler, başlık parasının ağırlığını ve önemini, ailede istikrar ve ahlaka saygı göstermesi için bir garanti olarak kabul ederler (aslında, Afganistan'daki boşanma oranı İslam Dünyası'nın geri kalanından çok daha azdır).³⁴²

Bunula birlikte, yedinci Fermanı, mehir'in (300 Afs, 10 dirhem ya 9 dolar hariç) ve başlık parasının kaldırılmasına ek olarak, kadınların eşit hakları, evlilik meseleleri ve kadınların okuryazarlığı gibi konuları da içermektedir. Ancak, halkın ciddi tepki vermesine sebep olan, kadınların okuryazarlığını zorlama meselesiydi. Farhang'a göre, hükümet daha

³³⁹ Kehstmand I ve II, 2000: 517.

³⁴⁰ Kehstmand I ve II, 2000: 518.

³⁴¹ Kehstmand I ve II, 2000: 518.

³⁴² Roy, 1990: 145.

önce başlık parası yasaklanmış ve dini âlimler de bu harcamaların (mehir hariç) din açısından caiz olmadığını tebliğ etmişlerdir. Ancak, kadınlarla ilgilikararlarına sert tepki verilmesine sebep, kadınlar için okuma yazma kurslarının köylerde yapılması ve evli ve genç kızların buna katılmaya zorlanması idi.³⁴³ Harrison'a göre, mollalar, rejimin kırsal alanlardaki cehaletle mücadelesine karşı çıkararak şehirli okuryazarlığına sahip olan kadınların aldatıcı ve ahlaksız bir fikirleresahip olduğunu savunuyorlardı. Aynı zamanda, hükümet propagandaları içeren kitapları İslam karşıtı olduğunu ve maddiyatı yaygınlaştırdığını düşünüyorlardı.³⁴⁴ Bu bağlamda, Dr. Seyyed Abdullah Kazim, bu fermanın kadınlardan ziyade erkeklerin lehine olduğu görüşündedir. Onagöre, evlenme yükümlülüğü önemsiz olduğundan dolayı bir erkek kolaylıkla evlenip kadından olabildiğince kolayca ayrılabilir.³⁴⁵

2.3.6 Okuryazarlık Programı

Okuma yazma bilmezliğin ortadan kaldırılması süreci, resmi olarak demokrasi döneminde 1968 yılında, UNESCO Uluslararası Örgütü'nün desteğiyle Afganistan Eğitim Bakanlığı çerçevesinde, okuma yazma bilmeme ile mücadelesi genel müdürlüğünün oluşturulmasıyla başlamıştır.³⁴⁶ Bununla birlikte, yeni rejim de reform programına müteakip zorunlu okuryazarlık programını da ilan etmiştir.

Olivier Roy'a göre, hükümet, çocukların, gençlerin, kızların, kadınların ve yaşlıların sadece bir yılda okuryazar olması gerektiğini vurgulayarak programını 1 Mayıs 1978'de 18.500 öğretmenin katılımıyla başlamıştır.³⁴⁷ Ancak, halkın % 90'ın okuma yazma bilmediği ülkede bu mümkün değildi. Bu nedenle daha sonra rejim, üç yıl boyunca bir milyon insanın okuma ve yazmayı öğreneceği ve beş yıl içerisinde ise bu problemi bütün ülkeden ortadan kaldırılacağı iddia edilmiştir.³⁴⁸ Ancak, ülkenin toplumsal gerçeklerini dikkate almaksızın zorla uygulamaya çalıştığından toplumda ve özellikle kırsal kesimde, ciddi tepkiler ve hassasiyetler tetiklenmiştir.

Böylelikle, yeni rejimin destekçisi olmak için halkı eğitmenin yeterli olacağı düşünüüyordu. Bir okuma yazma kursu 150 ders saatinden oluşuyordu ve ders kitabı da değişmişti. Kitabın ilk sayfası, halkın kurtuluşunun bir sembolü olarak tankın resmine ayrılmıştır. Ayrıca, kitabın sayfalarının üçte biri rejimin liderlerinin sloganları ve ifadelerini

³⁴³ Farhang II, 1990: 66.

³⁴⁴ Cordovez ve Harrison, 2000: 36.

³⁴⁵ Kazim, 2005: 354.

³⁴⁶ Amaj vd., 1990: 132.

³⁴⁷ Roy, 1990: 143.

³⁴⁸ Kehstmand I ve II, 2000: 528.

içeriyordu. Aslında, en baştan beri okuryazarlığın siyasal doktrin öğretimini ile ilişkili olduğu anlaşılıyordu.³⁴⁹

Farhang'a göre, Afganistan halkı daha önce, Buhara ve Maveraünnehir³⁵⁰ diğer bölgelerin halkından, komünistlerin kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkilerde "ibâhet"³⁵¹ tercih ettiğini ve bu tarz ilişkilerin kadınları ahlaksızlığa ve fuhuşa götürdüğünü duymuştur. Bu nedenle, kadınlar için okuryazarlık kurslarının kurulmasını bu planın bir parçası olarak görmüş ve ona karşı çıkmışlardır.³⁵² Bununla birlikte, Seyyed Abdullah Kazim kendi eserinde bir köylünün ağzından şöyle yazıyor:

Hükümet değiştiğinde okulumuz öğretmeni de değiştirdi. Yeni öğretmenimiz çok gençti ve köyün yaşlılarına saygı göstermiyordu ve camilere ayakkabılarıyla giriyordu. Okuma yazma kursları sırasında Sovyetler Birliği, Marks ve işçi hükümetinden bahsediyordu. Ayrıca, okuryazarlık kurslarının düşmanlarının aslında ilerlemenin düşmanları olduğunu ve suçlanmaları, cezalandırılmaları gerektiğini söylüyordu.³⁵³

Olivier Roy'a göre, halkın okuryazarlığın programına karşı davranışı karmaşıktı. Kamu okuma yazma bilmemekle mücadele programına karşı değildi, ancak bunun nasıl uygulandığı tepkilerini tetiklemeye sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, sadece bazı çok gelenekselci çevreler, kız çocuklarının eğitimine karşı çıkmış, ancak tam tersine, karışık sınıflar ve kız ve erkek çocukların aynı sınıfta eğitim görmesi konusunda herkes karşı çıkmıştır. Roy'a göre, kimse okuryazarlık ilkelerine karşı değildi, ancak okuryazarlık kurslarına gitmeyi reddetmelerine neden olan noktalar yukarıda belirtilen mevzulardı. Bu nedenle, halkın muhalefeti ve çatışmaları, 1979'un sonlarında köylerde okuryazarlık programının durdurulmasına neden olmuş ve yalnızca rejim hâkimiyetinden korunamayan kentsel çevrelerde devam etmiştir.³⁵⁴

Taraki ve Amin rejiminin devrilmesinin ardından Babrak Karmal döneminde, bu program öncekinden daha ılımlı bir şekilde yeniden başlamıştır.³⁵⁵ Taraki ve Amin'den sonra gelen yeni hükümet, 2 Nisan 1980'de yayınlanan 28. fermanında, okuma yazma bilmemekle mücadelesini, halkın ve hükümetin temel sosyal ve politik görevi olarak ilan etmiştir. Bu kararnamede, kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenliğin ortadan kaldırılması zorla değil

³⁴⁹ Roy, 1990: 143.

³⁵⁰ Maveraünnehir, Orta Asya'da, Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasında kalan tarihi bir bölgedir. Bugün bu bölge Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında bölünmüştür.

³⁵¹ İbâhet, yasaklanmış bir şeyi, bir işi serbest bırakma, yasak olmaktan çıkarma veya mubah etme anlamını gelir.

³⁵² Farhang II, 1990: 66.

³⁵³ Kazim, 2005: 356.

³⁵⁴ Roy, 1990: 144.

³⁵⁵ Amaj, 1990: 133.

isteğe bağlı olarak ilan edilmiştir.³⁵⁶ Devlet tarafından yayınlanmış olan Afganistan'da Eğitim Tarihi 1978-1987 kitabına göre, savaşın zorluklarına rağmen, on yıl içerisinde (1978-1987) iki milyon kişi okuryazar olmuştur.³⁵⁷ Hasin'e göre, bunun yaklaşık 330.000'i kadınlar oluşturmuştur.³⁵⁸

2.3.7 Sekizinci Ferman; Toprak Reformu

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi'nin 28 Kasım 1978 tarihinde ilan ettiği son kararnamesi, toprak reformu ile ilgili olmuştur. Fermana göre, hükümet tarafından belirlenen sınırın ötesindeki topraklar, ana sahiplerinden alıp bedelini ödemediği topraksız ve toprağı az olan çiftçiler ve arazi üzerinde çalışan yoksul işçiler arasında ücretsiz olarak bölünecekti. Fermanın çıkarılmasının amacının, Afganistan'ın ekonomik ve sosyal sisteminin feodal ve feodal öncesi ilişkilerini ortadan kaldırmak olduğu ilan edilmiştir.³⁵⁹

Sekiz bölüm ve kırk maddeden oluşan bu ferman, ilk bölümün üçüncü maddesinde şöyle ifade ediyor: "Hiçbir aile otuz dönümden (altı hektardan) daha fazla birinci derece arazi veya eşdeğeri işgal edemez."³⁶⁰ Ayrıca, kararnamenin ikinci bölümünün dokuzuncu maddesinde şöyle yazıyor: "belirlenmiş sınırı aşan arazi, bedel ödemediği Arazi Reform Dairesi tarafından tahsil edecektir."³⁶¹ Bununla birlikte, fermanın sekizinci bölümünün otuz altıncı maddesi şunu yazıyor: "Afgan Gübre Şirketi, Geliştirilmiş Tohum Üretim Şirketi, Tarım Makineleri Şirketi ve Tarımsal Kalkınma Bankı, arazi reform programının uygulandığı alanlarda ofislerini açacak ve toprak dağıtılmış kişilere, uygun koşullarda kredi, ekipman ve malzeme sağlayacaktır."³⁶²

Devlet Başkanı Taraki yaptığı açıklamasında şunu söyledi: "...toprakların ana sahiplerinden ücretsiz olarak alınarak topraksız çiftçilere dağıtılmasını sağlayan Sekizinci Fermanı imzalamaktan gurur duyuyorum."³⁶³ Aynı zamanda, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Hafızullah Amin, toprak reformu komitelerinin personellerine yaptığı açıklamada şunu söyledi: "siz bugün Afganistan'ın emekçi halkını yada daha doğrusu ülkenin çalışkan çiftçilerini yüksek sömürü maliyetlerinden kurtaran işe başlıyorsunuz."³⁶⁴

Sultan Ali Keshtmand'a göre, toprak reformu planı rejimin ana politikası ve ADHP programının ana ilkesini teşkil ediyordu. Ona göre, bu bağlamda, partinin her iki grubu aynı

³⁵⁶ Amaj, 1990: 10-11.

³⁵⁷ Amaj, 1990: 133.

³⁵⁸ Hasin, 1998: 59.

³⁵⁹ Afganistan Almanacağı 1978: 425.

³⁶⁰ Afganistan Almanacağı 1978: 427.

³⁶¹ Afganistan Almanacağı 1978: 428.

³⁶² Afganistan Almanacağı 1978: 433.

³⁶³ Afganistan Almanacağı 1978: 746.

³⁶⁴ Afganistan Almanacağı 1978: 742.

fikirdeydi, ancak farklılık noktası ve toprak reformunun temel sorunu, uygulamanın şekli ve zamanlamasındaydı.³⁶⁵ Abdul Wakil'e göre de, halkı bu reformlarla hayal kırıklığına ve hüsrana uğratan ve destek vermemelerine sebep olan şey, parti ve hükümet tarafından uygulanmada yapılan yanlışlıklar olmuştur. Ona göre, hükümet toprak reformu programını kapsamlı bir çalışma yapmadan ve önceden bir hazırlığı olmadan aceleci ve hızlı bir şekilde yürütülmeye çalışmıştır. Abdul Wakil ayrıca şöyle yazıyor: “arazi dağıtım kurulu çoğunlukla mahalle ve illerin duyguları, manevi, dini, ahlaki ve sosyal değerlerinin farkında olmayan sıcak devrimci gençlerdi ve aynı zamanda onların bu alandaki teknik bilgileri de azdı. Ayrıca, reformlar yukardan şiddetle uygulandı.”³⁶⁶ Bununla birlikte, Keshtmand toprak reformu komitelerinin personelinin deneyimsiz olduğunu ve bazı çiftçilere yaşadıkları yerlerinden yüzlerce kilometre uzakta toprak dağıtmış olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, bu görevliler en iyi toprakların bir kısmını ailelerine, yakın arkadaşlarına ve kabilelerine bağışlamış olduğu da anlaşılmaktadır.³⁶⁷

Öte yandan, yukarıda belirtilen fermanın 36. maddesinde öngörülen gereken tesisler sadece teoride kalmış ve yerine getirilmemiştir.³⁶⁸ Ayrıca, Farhang'a göre, kişisel arazileri kamu arazilerden belirleyen ve arazi reformunun doğru uygulanmasına yardımcı olacak bir emlak kayıt ofisi yoktu. Bu yüzden, bir emlak kayıt ofisi veya kadastro yokluğunda arazi dağıtımını kaosa neden oldu.³⁶⁹ Aynı zamanda, ülke genelinde arazi alanını belirlemek ve tarımsal alanları milyonlarca küçük parçaya bölmek için kesin istatistikler mevcut değildi.³⁷⁰

Rejimin liderliği partizan öğretilerine dayanarak bir çiftçinin toprak almaktan başka bir arzusu olmadığını varsayıyordu ve ne zaman toprak verildiyse, manevi, dini, ahlaki ve sosyal değerlerinden vazgeçmeye hazır olduklarını düşünüyorlardı.³⁷¹ Olivier Roy bu bağlamda şöyle yazıyor:

Halk Grubu açısından, Afganistan toplumu bir feodal toplumdur, kırsal kesimi, din adamlarının topluluğu ile işbirliği içinde olan Han olarak bilinen bir avuç feodal tarafından sömürülen bir grup çiftçiden/ köylüden oluşur. Mezhep, çiftçileri/köylüleri etkisiz hale getiriyor ve gerçek çıkarlarını bilmiyorlar. Bu nedenle, onların devrimi desteklemelerini istiyorsak, onlara toprak vermeliyiz.

³⁶⁵ Kehstmand I ve II, 2000: 519.

³⁶⁶ Wakil I, 2016: 296.

³⁶⁷ Kehstmand I ve II, 2000: 523.

³⁶⁸ Cordovez ve Harrison, 2000: 35.

³⁶⁹ Farhang II, 1990: 64.

³⁷⁰ Kehstmand I ve II, 2000: 520.

³⁷¹ Farhang II, 1990: 64.

Roy, Halk Grubu'nun bu yanılgılarını ve analizini yanlış olarak görüyor. Ona göre, Halk Grubu, Sovyet araştırmacılarının aksine “kabile” üretim yönteminin varlığına hiç dikkat etmemiştir.³⁷²

Öte yandan, çiftçiler arasında toprak dağıtımı ile ilgili tanıtım çalışmaları yapılmadığından ve bunların toprak dağıtımı sürecine katılımları dikkate alınmadığından dolayı köylülerin çoğunluğu toprak mülkiyeti belgesini aldığı anda, aslında niçin toprak sahibi olduklarını bilmiyorlardı.³⁷³ Dolayısıyla, devlet tarafından toprak alan çiftçiler mahallenin imamına giderek aldığı toprak hakkında fetva istemişlerdir. Mahallenin imamı, onlara söz konusu toprağın gasp olduğunu ve dolayısıyla şeriate göre gelirlerinin haram olduğunu söylemiştir.³⁷⁴ Böylece, bazı köylüler, bedelini ödemedi ve mal sahibinin memnuniyetini çekmeden gasp ve haram olduğu düşünülen araziye almaktan vazgeçmişlerdir.³⁷⁵

Aynı zamanda, devlet memurlarının çoğunlukla yaşlı olan ve halk tarafından saygı duyulan toprak sahiplerine şiddet içeren ve alçaltıcı muameleleri de olumsuz etkiler yaratmıştır. Farhang'a göre, bir toprak sahibi ya da köydeki bir başkası itiraz ettiğinde, devlet memurları tarafından ailesinin ve arkadaşlarının gözlerinin önünde dövülerek öldürülmüştür.³⁷⁶ Öte yandan, bazı bölgelerdeki eski toprak sahipleri toprağını alan köylüleri öldürmüş ya da arazi üzerinde çalışmaları için ciddi engeller yaratmışlardır. Zira reformlar köylülerin tabandan desteği ile aşağıdan başlatılmamıştır ve toprak reformcuları sadece araziye toprak sahiplerinden alıp hiçbir maddi ve güvenlik desteği olmadan eğitimsiz köylülere vermiştir. Dolayısıyla, savunmasız köylüler böylece toprak sahipleri tarafından taciz edilmiş ve bazen de öldürülmüştür. Ayrıca, su temini sistemi de hâlâ yerel toprak sahiplerinin hâkimiyeti altındaymış ve toprak alan köylülere su verilmesini önlemişlerdir. Böylelikle, toprak reformu planının etkililiği azalmış ve toprak aldıklarına rağmen hükümetin arazilerini alan milyonlarca köylü kitlesi “devrim” ve hükümet için popüler destek sağladığını düşündüğünün aksine, muhalefet gruplarına katılmışlardır.³⁷⁷ Öyle ki, daha sonra, hükümet tarafından öldürülmüş veya tutuklanmış olan köylülerden arazi dağıtım belgeleri bulunmuştur.³⁷⁸

Keshmand'a göre, rejimin toprakla olan muamelesi aslında Stalin'in yaklaşımıyla aynıydı.³⁷⁹ Bazıları ise bunu, Lenin'in toprak reformu konusundaki kararnamesinin bir

³⁷² Roy, 1990: 133.

³⁷³ Wakil I, 2016: 296.

³⁷⁴ Farhang II, 1990: 65-66.

³⁷⁵ Keshmand I ve II, 2000: 523.

³⁷⁶ Farhang II, 1990: 65.

³⁷⁷ Wakil I, 2016: 296

³⁷⁸ Farhang II, 1990: 65.

³⁷⁹ Keshmand I ve II, 2000: 520.

kopyası olarak biliyorlar.³⁸⁰ Hafizullah Amin de bir açıklamasında şöyle söylemiş: “...toprak reformunun büyük önemi, işçilerin dünyadaki en büyük liderlerinin rehberliğini takip etmektir.”³⁸¹ Bununla birlikte, devlet başkanı Taraki şunu söylemiş: “arazi, üzerinde çalışan kişiye aittir.”³⁸² Ancak, toprak reform planının Afganistan’da böyle bir nitelikte uygulanması halkın dini, sosyal, kültürel, yaşam koşullarına ve bilgi seviyelerine bakılmaksızın mümkün değildi. Dolayısıyla, Taraki rejiminin başlattığı toprak reformun başarısızlığında, yukarıda belirttiği gibi Afganistan toprak ve tarım sistemiyle geleneksel sosyal yapının göz ardı edilmesi de önemli bir etken olmuştur.

Sonuç olarak, toprak reformu ülke genelinde sekiz aydan sonra Temmuz 1979’da büyük hatalar ve eksiklikler ile tamamlanmıştır. Reformu başarılı olarak gösteren hükümet, bu süre içerisinde 248.000 çiftçi ailesine 2.971.000 dönümlük bir toprak (yaklaşık 600.000 hektarlığa eşdeğer) dağıtıldığını açıklamıştır.³⁸³ Her aile için ortalama 12 dönüm toprak. Ancak, Keshtmand’a göre, kesin arazi istatistikler bulunmadığında, ülkenin dağlık koşulları ve aynı zamanda bazı bölgelerde rejime karşı direniş başlaması durumunda, üç milyon dönümlük bir toprağın bir yıldan daha az bir sürede dağıtılması imkânsız gibi görünüyordu.³⁸⁴

Neticede, toprak reformu aceleci bir şekilde adapte edilmiş ve Afganistan köylerinde eski düzeni bozarak uzun süredir devam eden toprak sahibi ile çiftçi arasındaki ilişkileri koparmıştır. Ek olarak, sosyal yapının tamamında bir çeşit kopma meydana gelmiş ve köylünün varlığı kaybolmuştur. Zira hükümet, toplumla devlet arasındaki ilişkilerde ve aynı zamanda halk arasında temel rol oynayan mülk veya toprak sahibini devirmeye çalışmıştır.³⁸⁵ Ekonomik olarak, tarımsal üretim, bahçecilik ve hayvancılığa büyük zararlar verilmiş; çiftçiler ve orta toprak sahipleri, topraklarının en iyi kısımlarından bir kısmını kaybederek hayal kırıklığına uğramış ve toprak üzerinde çalışmaya ilgi ve bağlılıklarını kaybetmişlerdir. Ayrıca, devlet tarafından toprak alan çiftçiler, suya, iş ekipmanına ve diğer üretim araçlarına erişimin yetersizliği nedeniyle toprağı uygun şekilde kullanmamışlardır. Böylece, ekilebilecek

³⁸⁰ Azizi, 1999: 141.

³⁸¹ Afganistan Almanağı 1978: 743.

³⁸² Azizi, 1999: 139.

³⁸³ Farhang II, 1990: 65.

³⁸⁴ Kehstmand I ve II, 2000: 526; Afganistan bölgesi, yalnızca% 12’si ekilebilecek toplam 65 milyon toprağa (652.237 km²) sahiptir ve geri kalanı, dağlık doğası nedeniyle ekilmemektedir. Ayrıca, ekilebilecek toprağının yaklaşık yüzde 60’ı su eksikliği ve küçük toprak sahiplerinin tarım makinelerine, gübreye vb. erişememesi nedeniyle ekilememiştir. Bkz: Keshtmand I ve II, 2000: 527.

³⁸⁵ Roy, 1990:142.

toprağın en iyi kısmı sahihsiz kalarak ekilememiş ve dolayısıyla ülkedeki tarım ve hayvancılık üretiminde büyük bir düşüşe yol açmıştır.³⁸⁶

Toprak reformunun ikinci olumsuz sonucu, direniş kuvvetlerinin politik kullanımı ve reformlardan memnun olmayan köylü ve kırsal sınıfları kendilerine çekmeleri olmuştur. Dolayısıyla, kırsal kesimin çoğunluğunu oluşturan köylüler ve ortalama toprak sahipleri politik olarak oldukça memnuniyetsiz olmuş ve rejime karşı çıkmıştır. Gerçi, toprak ve tesislerini kaybeden toprak sahiplerinin bir kısmı öldürülmüş ya da kaçmış, yeni de bazıları kalmış ve rejime karşı çıkmışlardır.³⁸⁷

2.4 ABD'nin Afganistan Büyükelçisi'nin Öldürülmesi

Savr Darbesi'nin zaferinden sonra, ABD Afganistan'daki yeni hükümeti tanıyarak, onunla soğuk ancak normal bir ilişkiyi devam ettirmiştir. Ancak, 14 Şubat 1979'da ABD Büyükelçisi Adolph Dubs, ikametgâhından ofisine giderken arabası bilinmeyen dört kişi tarafından durdurulup teröristlerce kaçırılarak Kabil Otel'i'ne götürülmüştür. ABD derhal Afganistan Hükümeti nezdinde olaya müdahil olmuş ve Afganistan yöneticilerinden tedbir almalarını istemiştir. O zamanda Başbakanlığı görevini üstlenmiş olan Hafizullah Amin olayı öğrendikten sonra, jandarma grubunu Kabil Otel'in karşısındaki Bank-i Milli binasına göndererek kaçırılanları büyükelçiyi serbest bırakmaları konusunda uyarmıştır. Ancak, jandarma tarafından kaçırılanlara yönelik buldukları otel odasına düzenlenen operasyon sırasında kaçırılanlarla birlikte Büyükelçi Dubs da öldürülmüştür.³⁸⁸ Adolph Dubs'un beklenmedik kaybı ABD'de tepkiyle karşılanmıştır. ABD Devlet Başkanı Jimmy Carter aynı gün yayımladığı mesajda Dubs'un öldürülmesinin kendisini "şoke ettiğini" ifade etmiştir.³⁸⁹

Büyükelçi Adolph Dubs'un ölümünden kesin olarak kimin sorumlu olduğu ortaya çıkarılmamışsa da, bazı kaynaklar hükümet muhaliflerin olduğunu, bazıları aşırılık yanlısı İslami örgütlerin, bazı kaynaklar ise Sovyet istihbarat aygıtının olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Afganistan ünlü tarihçisi Farhang'a göre, kaçırılanlar Sitem-i Milli grubunun üyeleri idi ve hükümetten hapiste olan Abdullah Bahis'in serbest bırakılmasını talep etmişlerdir.³⁹⁰ Ebrahim Atayee, Sovyet istihbarat aygıtının (KGB) ABD büyükelçisinin

³⁸⁶ Kehstmand I ve II, 2000: 527; 1979 yılında ekili alan% 9, buğday ürünleri ise% 10 oranında azalmıştır. Bkz. Kehstmand I ve II, 2000: 530.

³⁸⁷ Waki I, 2016: 298, Kehstmand I ve II, 2000: 527.

³⁸⁸ Farhang II, 1990: 68.

³⁸⁹ Erman, 2017: 148.

³⁹⁰ Maoist bir örgütü olarak Sitem-i Milli, ADHP kurucularından ancak 1960 yılının sonlarında ADHP'den ayrılan Taher Badehşi tarafından kurulmuştur. Abdullah Bahis, Afganistan'da Peştunlar'ın hegemonya karşısı eylemcilerinden biriydi ve Badakhshan ayaklanmasında Muhammed Davud hükümetine karşı aktif rol almış ve sonuçta devlet tarafından hapsedilmiştir. Bkz. Farhang, 2. C., 1990: 68.

öldürülmesinde rol oynadığına inanıyor. Ona göre, bu olayın ardından, ABD polis teşkilatı temsilcilerini Kabil'e göndermiş ve soruşturmada ölümün KGB tarafından işlendiği açıklamıştır.³⁹¹ Harrison'a göre, resmi anlatılarına göre olay yerinde dört Rus danışanı bulunduğu ve Afganistan polisiyle bir araya geldiği görülmektedir. Ona göre, bu danışanlardan birisi Afganistan güvenlik güçlerine ateş etmeleri emrini vermiştir.³⁹² Bu bağlamda, The New York Times gazetesinde 28 Aralık 2011 tarihinde William Harwood tarafından gönderilen bir okuyucu mektubu yayınlanmıştır. Harwood, müteveffa eşi Née Marjorie Yamamoto'nun Kabil'de hemşire olarak görev yaptığı dönemde olayın meydana geldiğini ve olay günü Kabil Otel'i'nde bulunduğunu açıklamıştır. Mektupta verilen bilgiye göre; Yamamoto'nun da bulunduğu otel koridorunda Afganistan hükümeti güvenlik personeli, onların Rus danışmanları ve ABD Büyükelçilik memurlarını kaçıranlarla talepleri üzerine pazarlık etmeye çalışmışlardır. Ancak, birkaç saat süren sonuçsuz görüşmelerin ardından, ilerlemenin kaydedilmemesinden dolayı açıkça görünmeyen Rus danışmanlar, Afganistan güvenlik güçlerine Adolph Dubs'un da içeride tutulduğu odanın kapalı kapısı üzerinden ateş açma emrini vermişlerdir.³⁹³

Carter hükümeti Sovyetler Birliği'ni suçlanmış, ancak Moskova bunu reddetmiştir.³⁹⁴ ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John Kincannon, Dubs'un "muhtemelen Komünist yanlı silahlı adamlar tarafından" öldürüldüğünü söylemiştir.³⁹⁵ Ancak, Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobry, Sovyet uzmanlarının olaydaki rolleri konusunda "ABD'lilerin iddialarının aksine olayda herhangi bir etki ya da müdahalelerinin olmadığı ve ABD'nin olayı çarpıttığı" yönünde bir açıklama yapmıştır.³⁹⁶

Adolph Dubs'un öldürülmesi Afganistan-ABD ilişkilerinde büyük bir dönüm noktası olmuştur. ABD bu olayın ardından Afganistan'a yönelik politikasında değişikliğe getmiş ve 14 Ağustos 1979'da ABD'nin Afganistan hükümetine yardımları yasaklanmıştır.³⁹⁷ Bununla birlikte, Carter devleti bir taraftan başarısız bir kurtarma operasyonu nedeniyle Adolph Dubs'un ölümünden sorumlu tuttuğu iktidardaki Afganistan yönetiminden belirgin olarak uzaklaşırken, diğer yandan da rejim muhaliflerine sempati duymaya başlamıştır. Büyükelçi

³⁹¹ Atayee, 2004: 409.

³⁹² Cordovez ve Harrison, 2000: 40.

³⁹³ "The Murder of Adolph Dubs: LETTERS TO THE EDITOR", *The New York Times Gazetesi*, 28.12.2011. bkz: <https://www.nytimes.com/2001/12/28/opinion/IHT-the-murder-of-adolph-dubs-letters-to-the-editor.html>.

³⁹⁴ Henry, 1991: 83.

³⁹⁵ "The Murder of Adolph Dubs: LETTERS TO THE EDITOR", *The New York Times Gazetesi*, 28.12.2011.

³⁹⁶ Erman, 2017:149.

³⁹⁷ Henry, 1991: 83.

Dubs'un öldürülmesinden sonra, ABD yönetimi Afganistan'daki mukavemet cephesine yardım sağlamaya yönelmiştir.³⁹⁸

2.5 Yönetime Karşı Halk Hareketlerinin Başlaması

Yeni rejim iktidara geldiğinde, şehirli kesimin ihtilali ilk günlerde ekonomik sebeplerden dolayı olumlu karşılamasına rağmen, ilk aşamada küçük çevrelerde rejim karşıtı direniş başlamıştır. Aynı zamanda, Muhammed Davud döneminde siyasi faaliyetleri artan İslamcı öğrenci örgütleri ve Çin yanlısı Maoist gruplar, Savr darbesinin ardından yeraltına inerek rejime karşı gizli faaliyetlerini sürdürmeye başlamışlardır. Farhang'a göre, halk yeni hükümetin doğasını anladığında ve Sovyetler Birliği'ne bağımlılığının farkına vardığında muhalefet genişlemiş ve ülke içinde gittikçe artan yönetim karşıtı direnişle karşı karşıya kalmıştır.³⁹⁹

Dolayısıyla, Afganistan'da yeni rejim karşıtı başlayan direniş, rejimin Sovyet bağımlılığının yanısıra toplumsal yapı ve gerçeklerle bağdaşmayan, yukarıda izah edilen, başta toprak reformu ve başlık parasının kaldırılması gibi reform projelerinden de kaynaklanmaktadır. Hükümetin ayrıntılı bir hazırlık yapılmadan bu reformları zorla uygulamaya çalışması ülke genelinde ve özellikle kırsal kesimde büyük tepki görmüştür. Afganistan toplumsal gerçeklerini dikkate almaksızın, rejimce gerekli görülen bu reformlar ve bazı değişikliklerin, polis zoruyla uygulanmaya çalışılmasıyla sergilenen baskı ve diktatörlük yönetimi, halkın rejime karşıtı yaygın ayaklanma hareketlerine girişmesini şiddetlendirmiştir.⁴⁰⁰

Öte yandan, iktidarda olan Halk Grubu'nun reformları şiddetle ve beceriksizlikle yürürlüğe koyma çabasıyla birbirinin arkasından gelen siyasi tasfiye operasyonları, ülkenin kargaşaya sürüklenmesindeki önemli etkenlerden biri olmuş ve Afganistan halkında ciddi bir tepkiye neden olmuştur. Ayrıca tepkiyi artıran diğer bir neden de, Devlet Başkanı Nur Muhammed Taraki'nin üzerinde bir "kişilik kültür" yaratılması çabaları olmuştur. Bu çabanın arkasındaki aktör ise Taraki'nin yardımcılığı, Dışişleri Bakanlığı ve aynı zamanda daha sonra Başbakan görevini üstlenmiş olan Hafızullah Amin'dir. Afganistan tarihçisi M. Hassan Kakar'a göre, Amin'in bu projesinde, Taraki'nin kişiliğine yüklenen üstün özelliklerle onu insanüstü kılmak ve hükümet işlerinden uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla, Amin'in

³⁹⁸ Erman, 2017: 149.

³⁹⁹ Farhang II, 1990: 81.

⁴⁰⁰ Erman, 2017: 146.

iktidarı tekeline alma çabaları nedeniyle, Taraki'nin Afganistan yönetimindeki etkisi bu yolla sembolik hale gelmiştir.⁴⁰¹

Rejim, böylelikle halkın düşmanlığını üzerine çekmeye başlamış ve onların rejim muhalifleri tarafına geçmelerine zemin hazırlamıştır. Farhang'a göre, rejime karşı ilk silahlı karşı koyma 20 Temmuz 1978'de Kunar vilayetinin Dere-i Peç bölgesinde başlamıştır. Ona göre, bu olayda yaklaşık iki bin silahlı adam bölgedeki devletin askeri üssüne saldırarak üç günlük bir çatışmadan sonra askerlerin üslerini ele geçirmişlerdir. Neticede, 30 hükümet askeri öldürülmüş, 140'ı esir edilmiş ve gerisi il merkezine kaçmıştır. Bununla birlikte, bu dönemde, Paktia vilayetinin Cedran bölgesinde de rejime karşı silahlı bir direniş meydana gelmiş ve insanlar devlet güçlerini vadiden kovmuşlardır. Öte yandan, Farhang'a göre 1978 ve 1979 kışlarında, kar yağışından dolayı yolların kapatılmasıyla Nuristan, Hazaracat, Badakhshan, Kunar ve diğer dağlık bölgelerde devlet yöneticileri ve çalışanları öldürülmüş ya da bölgeden çıkarılmışlardır.⁴⁰²

Kunar, Paktia ve Nuristan illerinde halkın rejime karşı ayaklanmasının ardından 15 Mart 1979 tarihinde önemli bir ayaklanma Herat'ta çıkmıştır. Protesto gösterileriyle başlayan halk hareketlerinin haberleri alanın etrafında yayıldıktan sonra köylerden de birçok insanın şehre gelmesi ile hükümet güçleri karşıtı geniş katılım bir ayaklanma niteliğini almıştır.⁴⁰³ Herat isyanında halk camilerde toplanarak yürüyüşe başlamış, yürüyüş sırası gösterilerde kamu binaları ve şehir tahrip edilmiş, dükkânlar ve pazarlar yağmalanmıştır. Protestocular ağır kayıplara rağmen 21 Mart günü şehrinkontrolünü ele geçirmişler ve siyasi mahkûmları serbest bırakmışlardır. Ayaklanmanın üçüncü gününde devlet askerlerinin bir kısmı da (Yüzbaşı İsmail Han'ın liderliğinde 17. Tümeni) göstericilere katılıp yönetime karşı çıkmıştır. Herat isyanında Sovyet danışmanları ve aileleri de hedef seçilmiş ve sonuçta Sovyet danışmanları ve ailelerinden öldürülenler olmuştur.⁴⁰⁴

15 Mart günü başlayarak kısa sürede yayılan isyan, Kabil yönetiminin gönderdiği Kandahar vilayeti zırhlı kuvvetleri ve hava akınlarıyla bastırılabilmiştir. Bu şekilde, göstericilerin direniş Herat'ta sona ermiş ve hükümet güçleri beş gün sonra 30 Mart 1978'de askeri merkezlerin ve şehrin kontrolünü tekrar ele geçirmişlerdir. Farhang'a göre, Herat direnişinin başarısızlığından sonra, hükümet güçleri çok sayıda insanı ayaklanmaya katıldığından dolayı tutuklayıp insanlık dışı işkence sonrasında öldürmüştür. Farhang, Herat

⁴⁰¹ Karar, 1997: 35.

⁴⁰² Farhang II, 1990: 81-82.

⁴⁰³ Farhang II, 1990: 85.

⁴⁰⁴ Erman, 2017: 150, Farhang II, 1990: 85.

olaylarında 25 bin kişinin hayatını kaybetmiş olduğunu tahmin ediyor.⁴⁰⁵ Ancak, Herat Savaşının, çağdaş Asya tarihinde benzersiz olduğunu düşünen Alman gazeteci Wilhelm Dietl, ölüm sayısının 5 bin ile 10 bin kişi arasında olduğunu tahmin ediyor. Dietl'e göre, hayatını kaybedenler arasında 50 ile 200 ceset Ruslara aitti.⁴⁰⁶ Tahmini rakamlara göre hayatını kaybetmiş insan sayısı 5 bin ile 25 bin arasında deyişse de, resmi açıklamalar 3 bin Afganistan vatandaşının öldüğü yönündedir.⁴⁰⁷ Afganistan rejimi ve Sovyetler Birliği basınında Herat ayaklanmasını kışkırttıkları iddiasıyla ABD, Pakistan, İran ve Çin'i suçlayan haberler yayımlanmış, ancak aynı dönemde ABD, Sovyetlerin Afganistan'ın içişlerine karıştığına yönelik tepki vermiştir.⁴⁰⁸

Herat olayları, rejimin liderliğine özellikle Taraki ve Amin'e karşı aslında bir uyarı niteliğindedir. Aynı zamanda, Sovyetler de bu olaydan gerekli dersleri çıkarmışlardır ve Afganistan'a daha fazla danışman, teknisyen, silah ve teçhizat göndermeye başlamışlardır.⁴⁰⁹ Afganistan'daki Rus Kuvvetleri Genel Komutanı Boris Gromov'a göre, Herat'taki ayaklanmanın bastırılmasından bir gün sonra, Jalalabad'ın askeri merkezinde, hükümet karşıtı başka bir komplo keşfedilmiş ve dolayısıyla 230'dan fazla memur ve asker tutuklanmıştır. Ona göre, bu olaylar Kabil'deki devrimci rejimin varlığını ciddi olarak tehdit etmiştir. Bu nedenle, 17 Mart 1979 tarihinde Brejnev'in emrinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Siyasi Bürosu Afganistan'daki durum üzerine özel bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Sovyet Dışişleri Bakanı Andrew Gromiko, Kabil'deki askeri danışmanlar tarafından Herat'taki durumun korkunç olduğu ve Taraki'nin yardım istediği konusunda bilgilendirildiklerini söylemiştir. Gormiko toplantıya verdiği raporda, Taraki Sovyetler Birliği'nden silah, mühimmat ve yiyecek sağlama alanında yardım istemekle birlikte, kara ve hava kuvvetleri desteğinin de gerekli olabileceğini belirtmiştir. Sovyet Hükümeti, Afganistan'a her türlü yardımı desteklemiş, ancak o sırada asker göndermeyi ve doğrudan askeri müdahale etmeyi reddetmiştir.⁴¹⁰ Bu bağlamda, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Uluslararası Bürosu Başkan Yardımcısı Vedim Zogladin şöyle söylemiş: "...Afganistan konusunda ilk kez gerçekten endişe duyduk. ...Herat isyanı, sonunda Rusların işgaline yol açan muhalefetin dönüm noktasıydı."⁴¹¹

⁴⁰⁵ Farhang II, 1990: 85.

⁴⁰⁶ Dietl, 1986: 68.

⁴⁰⁷ Henry, 1991: 84.

⁴⁰⁸ Erman, 2017: 150.

⁴⁰⁹ Erman, 2017: 150.

⁴¹⁰ Gromov, 1989: 7-8.

⁴¹¹ Cordovez ve Harrison, 2000: 41.

Herat isyanı, ülkedeki genel durumun ciddi olarak değiştiğini gösteren büyük bir dönüm noktası olmuştur. Bu olaydan sonra, rejime karşı muhalefet, gösteri ve ayaklanma şiddetle ve sert önlemlerle bastırılmaya çalışılmış ve rejim muhalifleri ya da muhalif olma ihtimali olan halk daha fazla baskı ve şiddete başvurmaya başlamıştır. Rejimin gizli polis teşkilatı AGSA, askeri polis Sarandoy, hükümetinin bu şiddet politikasını yürüten iki kurum olmuştur. Bununla birlikte, hava uçakları ve helikopterleri de direniş bastırma görevlerinde kullanılmışlardır.⁴¹²

Rejim karşıtı muhalefetin sembolü haline gelen 15 Mart 1979'daki Herat isyanını Hazaracat'ta çıkan isyan takip etmiştir. Keshtmand'a göre, rejim Hazaracat ya da Hazaristan'da, insanları korkutmak için dini liderlere taciz etmek ve öldürmek gibi kışkırtıcı eylemlerde bulunmuştur. Ona göre, Hazaracat'ın farklı bölgelerdeki insanlar rejime karşı çıkmaya başlamış ancak bölge dağlık olduğundan dolayı askeri güçlerini gönderemeyen rejim Hazaracat'ın ekonomik kuşatmasına başvurmuştur. Hükümet böylece, Hazaracat'ın Kabil ve diğer yerlerle bağlantısını yasaklayarak, malların Hazaracat'a taşınmasını yasaklamış ve gıda maddelerinin taşıyıcılarına da el koymuştur. Sonuç olarak, bölge sakinleri, un, çay, şeker ve tuz gibi temel mal kıtlığı sorunuyla karşı karşıya kalmış, ancak teslim olmamıştır.⁴¹³

Hazaracat'ın ekonomik boykotunun ve çeşitli bölgelerin ve diğer milletlerin ayaklanmasının ardından, ilk kez, Samangan vilayetinde Dere-i Suf bölgesinin Hazara sakinleri, rejimin zulmünden memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Dere-yi Suf'undeki isyanlar 1979 Nisan ve Mayıs aylarında meydana gelmiş ancak kanlı katliamlarla bastırılmıştır. Hükümetin askeri güçleri habersizce Dere-i Suf'a girerek binlerce Hazara'yı öldürülmüş ve evlerini yıkmıştır.⁴¹⁴ Farhang'a göre, rejimin askeri güçleri Dere-i Suf sakinlerinden 1500 kişiyi suya boğmuşlardır. Farhang, Sovyet danışmanlarının olay günü Dere-i Suf'ta bulunduğunu ve bu kanlı olaytanık olmuş olduklarını açıklamıştır.⁴¹⁵ Sultan Ali Keshtmand'a göre, Dere-i Suf halkının rejim tarafından vahşice ve acımasızca öldürülmesi tüm Hazara halkı arasında şiddetli tepki ve iğrenmeye neden olmuş ve böylece, Hazara'ların rejime karşı direnişi Afganistan'ın genelinde yayılmaya başlamıştır.⁴¹⁶

Herat olayından sonra, başkent Kabil'de de rejime karşı ilk ciddi direnişler yaşanmıştır. 23 Haziran 1979'da Kabil'in Çindavul bölgesinde toplanan, çoğunlukla Hazara olan insanlar bölgedeki karakolu ele geçirmişler ve gösterilerini sabah saat 10.00'da Meyvand Caddesi'nde Pamir Sineması önünden başlayarak şehir merkezine doğru yürümüşlerdir.

⁴¹² Erman, 2017: 150-151.

⁴¹³ Keshtmand I ve II, 2000: 534.

⁴¹⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 534.

⁴¹⁵ Farhang II, 1990: 88.

⁴¹⁶ Keshtmand I ve II, 2000: 534.

Meyvand Caddesi yolu boyunca Kabil'deki diğer insanlar de göstericilere katılarak büyük bir kalabalık oluşturmuşlardır.⁴¹⁷ Hükümet ancak kısa süre sonra, gösterileri bastırmak için silahlı kuvvetlerini göndermiş, yüzlerce göstericiyi ateş ederek öldürmüş ve birçok kişi de yaralanmıştır. Ayrıca, hayatta kalan ve kaçanlar da silahlı kuvvetler tarafından takip edilerek çoğu sokaklarda ve evlerde öldürülmüş ve yaralanmıştır.⁴¹⁸ Rejim ayrıca bu direnişi Mİ-14 silahlı helikopterleri kullanarak bastırmıştır.⁴¹⁹

Farhang'a göre, devlet Çindavul olayından sonra intikam almak için gösteriye katılıp katılmadıklarını anlamadan binlerce Hazara'yı tutuklayıp öldürülmüştür. Ayrıca, birçok Hazara ve Şii figürü ortadan kaybolmuş, öldürülmüş veya idam edilmiştir. Farhang'a göre, olay sırasında öldürülen ve olaydan sonra idam edilen ve kaybedilenler de dâhil olmak üzere, isyanın toplam şehit sayısının, çoğu Kabil'deki Hazara ve Kızılbaşlar'dan oluşan 10.000 kişi olduğu tahmin ediliyor. Bununla birlikte, olayda binlerce kişi yararlanmış ancak devlet hastaneleri onları kabul etmeyi reddettiğinden dolayı herhangi bir tedavi veya hemşire yardımından mahrum kalmışlardır.⁴²⁰

Aynı zamanda, bu dönemde Aymakların yaşadığı bölge olan Gur vilayetin Devletyar ve Çağçaran bölgelerinde kendiliğinden rejim karşıtı bir ayaklanma ortaya çıkmıştır. Bu ayaklanmalar da bölgenin hükümet kuvvetlerince bombalanarak bastırılmış fakat ayaklanma daha fazla yayılmıştır. Bölge, ancak 1980 yılının Ocak ayında Ruslar tarafından ele geçirilebilmiştir.⁴²¹

Böylelikle, 1979 yazında, isyanlar ve silahlı çatışmalar yukarıda belirtilen olayların devamını olarak ülke çapında yayılmıştır. 1979 baharı itibariyle muhalefetler esas olarak iller ve köylerde yoğunlaşmış, ancak daha sonra sadece şehirlerde değil, rejimin ana üssü olan başkent Kabil'de de yayılmıştır. Ayrıca, halk hareketleri ve isyanları ordu subaylarına yansımış ve böylece ordudaki durum belirsiz ve sarsılmış hale gelmiştir.⁴²² Dolayısıyla, halk hareketlerinin yanı sıra Ordu birliklerinin ayaklanması da dikkat çekmiştir.⁴²³ Boris Gromov'a göre, 1979 yılının Nisan ve Mayıs aylarında, halk ayaklanmaları ve rejime karşı silahlı çatışmalar yoğunlaşmıştır. Ona göre, Afganistan'ın farklı yerlerinde yukarıda belirtilen

⁴¹⁷ Kehstmand I ve II, 2000: 535.

⁴¹⁸ Farhang II, 1990: 90.

⁴¹⁹ Erman, 2017: 151.

⁴²⁰ Farhang II, 1990: 91.

⁴²¹ Erman, 2017: 151.

⁴²² Kehstmand I ve II, 2000: 537.

⁴²³ Erman, 2017: 155.

olaylar gibi Nisan ayında 16 olay ve Mayıs ayında 45 olay yaşanmıştır. Bu olaylar da büyük ölçüde bastırılmış, birçok insan öldürülmüş ve tutuklanmıştır.⁴²⁴

2.5.1 Rejimin Şiddet Politikası; Stalinist Cinayetler ve Tasfiyeleri

Cumhurbaşkanı Muhammed Davud, aile üyeleri ve bir dizi üst düzey askeri ve sivil yetkililerin öldürülmesiyle başlayan öldürülmeleri, Davud'un önceki dönem bazı üst düzey yetkililer ve Muhammed Musa Şefik ve Nur Ahmad Etemadi⁴²⁵ gibi seçkin kişiliklerin öldürülmesitakip etmiştir. Ancak, tasfiyeler sadece devlet üst düzey mensuplarının yok edilmesiyle sınırlı kalmamıştır. Zira Farhang'a göre, hükümet bazı sosyal katmanları ortadan kaldırmaya kararlıydı.⁴²⁶

Rejime karşı direnişlerin yaygınlaşması ve ayaklanmacılarla hükümet güçleri arasında başkent Kabil'e kadar yayılan çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Hafızullah Amin 1979 yılı Mart ayında başbakanlık görevini üstlenmiştir. Yönetimindeki etkisi böylelikle sembolik hale gelen Taraki ise Amin'in bu hamlesini engelleyecek iradeyi gösterememiştir.⁴²⁷ Hafızullah Amin Başbakan olmasından sonra, rejimin uyguladığı şiddet politikası daha da yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, 2 Eylül 1978 tarihinde harp okulunda konuşan Amin şöyle söylemiş: “düşmanlarımız vasıtasıyla aleyhimize karanlıkta komplo kuranların, en iyi eşitlik kuralı karanlıkta yok edilmeleridir. Devrimimizin muzaffer evrimine karşı çıkan herhangi bir unsuru zamanında ortadan kaldıracamız.”⁴²⁸ Keshtmand'a göre, Halk Grubu rejimin yöneticileri, güç ve iktidarı kaybetme korkusundan herkes ve her hareketten şüpheleniyordu. Böylece, en ufak bir şüphle insanları tutuklayıp yok ediyorlardı. Rejimin öldürme, zulüm ve baskılarının listesi son derece uzun, üzgün ve acımasızdır. Uluslararası Af Örgütü'ne göre, siyasi mahkûmların sayısının binlerce olduğu tahmin ediliyordu ve her gece, yaklaşık elli veya yüz kişi idam edilerek veya saldırılarak yok edilmişlerdir. Ayrıca, elektrik şokları, kırbaçlama, çivileme ve benzerleri rejimin olağan işkenceleri idi.⁴²⁹

Hükümet, şiddet politikasını yürütmek için AGSA adına bir gizli polis teşkilatı kurmuş ve Asadullah Sarvari adlı çok acımasız ve vahşi birini başına koymuştur.⁴³⁰ Amin iktidarı geldiğinde ise bu kurumun isimi KAM'a değiştirilmiş ve ayrıca Asadullah Sarvari yerine Asadullah Amin (Hafızullah Amin'in yeğeni) tayin edilmiştir. Harrison'a göre, gizli polis şefi

⁴²⁴ Gromov, 1989: 59 ve 61.

⁴²⁵ Şefik ve Etemadi Afganistan Anayasal Monarşi döneminde (1963-1973) Başbakan olarak görev yapmışlardır.

⁴²⁶ Farhang II, 1990: 69.

⁴²⁷ Erman, 2017: 151.

⁴²⁸ Afganistan Almanacağı 1978: 612.

⁴²⁹ Kehstmand I ve II, 2000: 489-490.

⁴³⁰ Azimi, 1997: 168.

olan Asadullah Amin, tüm şüphelileri acımasızca bastırmıştır.⁴³¹ AGSA ve daha sonra Amin döneminde KAM olarak bilinen gizli polis teşkilatı, siyasi mahkûmların çoğunu herhangi bir yasal açıklama olmadan tutukluyordu. Bradsher'e göre, insanlar tutuklandığında hiç kimse onu ne için tutuklandığını ve nerede olduğunu bilemiyordu. Ona göre, hala okulda okuyan parti militanlarının bile mahkûmların tacizine katılmalarına izin verilmiştir.⁴³² Harrison'a göre, devrim niteliğindeki askeri mahkemeler yasa dışı hızlıca karar veriyordu ve dolayısıyla Kabil Polisi Hapishanesi, özellikle önceki rejimle çalışanlar olmak üzere rejim muhaliflerine işkence etmesiyle meşhur olmuştur.⁴³³

Farhang'a göre, rejimin polis teşkilatı ayırt etmeksizin her tabakadan⁴³⁴ oluşan insanları tutuklayıp Kabil'de İçişleri Bakanlığı'na ve polis merkezlerine, il ve ilçelerde de polis merkezlerine soru sorma ve soruşturma yapma için getiriyorlardı. Ona göre, bunların bazılarında açlık, susuzluk, uykusuzluk, elektrik sarsıntısı, aile üyelerinin işkencesi ve aşağılık davranışlar gibi insanlık dışı işkence edilmiş ve diğerlerinin de hiçbir belge veya delil olmaksızın Kabil'deki Poligon'a, illerde de benzer yerlere gönderip bir kısmı saldırılarak yok edilmiş, bir kısmında öldürmeden canlı canlı toprağa gömülmüştür.⁴³⁵ Stanizai'ye göre, şiddet ve terör partinin asıl devrimci unsurlarıydı.⁴³⁶ Bu bağlamda, General Nabi Azimi kendi eserinde Pul-i Khumri Sanayi İşletmelerin bir şoförünün dilinden, Afganistan'ın Kuzey'inde Hafızullah Amin'in kardeşi Abdullah Amin tarafından işlenen suçlar hakkında şöyle yazıyor:

Beğlan velayetinde, daha önce koyunların yetiştirilmesine adanmış Baysqal adlı ovada, Abdullah Amin emriyle, buldozerle büyük bir çukur kazdım. Bu çukurda, insanları canlı canlı gömülüyorlardı ve ben üzerine toprakla örtmek zorunda kaldım. Bu insanlar uzun günler boyunca karıncalar gibi toprak altında sarsılıyorlardı, ancak ben korku yüzünden hiçbir şey yapamıyordum.⁴³⁷

Bununla birlikte, Afganistan ünlü tarihçisi Farhang da Pakistan'a firar eden bir rejim askerinin sözleri ile aynı ifadeyi aktarıyor:

Ben, günlük buldozerle Polişehi etrafında (Kabil'den yaklaşık 15 kilometre uzaklıkta olan bir yer) bir dizi çukur kazıyordum. Akşam saat sekizden sonra, ellerini arkalarında bağlı olan mahkûmları oraya getiriliyordu. Sonra üç devlet askerleri, bu mahkûmların ayaklarını kısa ipliklerle bağlayıp çukurların

⁴³¹ Cordovez ve Harrison, 2000: 36.

⁴³² Arney, 1991: 85.

⁴³³ Cordovez ve Harrison, 2000: 36.

⁴³⁴ Farhang, rejim tarafından tutuklananlar arasında hükümet memurlarından okul öğrencilerine, aydınlar, esnaflar ve iş adamları, hatta kasaba ve köylerdeki fakir insanlar, toprak sahipleri, topraksız köylüler ve çiftçileri vs. gibi farklı tabakalardan olduğunu açıklamıştır. Bkz. Farhang II, 1990: 69.

⁴³⁵ Farhang II, 1990: 69.

⁴³⁶ Stanizai, 1984: 126.

⁴³⁷ Azimi, 1997: 169.

içine atıyorlardı. Sonra çukurlardan çıkarılan toprağı mahkûmların üzerine bir buldozerle genişletip canlı canlı gömdüm.⁴³⁸

Ayrıca, Taraki ve Amin döneminde Poliçerhi Cezaevinde hapiste olan Kashtanmad kendi eserinde şöyle yazıyor:

Hapishanede gece yarısından şafağa kadar, ard arda gelen şiddetli mermi sesleri duyduk. Ertesi gün, hapishanenin güvenlik memurlarından gece bazı mahkûmların toplu katliam amacıyla Poligon'a götürmek için otobüse bindirdiklerini ancak birçoğunun direndiğini öğrendim. Böylece, mahkûmlar hapishane kampüsünde kaçarak sığınmaya çalışmıştır. Ancak, cezaevindeki güvenlik personeli, hapishane başkanının emriyle üzerlerine ateş açmış ve son kişiye kadar her köşede sığınan mahkûmları vurulmuşlardır. Ölülerini bir nakliye aracında koyup belkide Poligon'a götürmüş ve o çukurların içine atarak her zaman olduğu gibi bir traktörle üzerlerine toprak atmışlardır.⁴³⁹

Fransız araştırmacı Olivier Roy, kaybedilen kişilerin sayısını 50 ile 100 bin civarında buluyor. Ona göre, toplu tutuklamalar 1978 başlarında başlamış ve gelecek yıl zirveye ulaşmıştır. Şehirde dini büyükler, muhalif aydınlar ve sıradan insanlar en küçük bahane nedeniyle kaçırılmıştır. Kabil'deki hiçbir aile bu tutuklamalardan güvende değildi. Ayrıca, Rejim, Liberaller, Maoistler ve 1978'den itibaren Perçem Grubu gibi yakınlarına daha fazla şiddet uygulamıştır. Şehirlerin dışındaki mağdurlar ise, din adamları, Tasavvuf birimleri ve yerel yaşlılar topluluğu olmuştur. Roy'a göre, bu bağlamda Şii din adamları baskıların temel hedefi idi. Öyle ki, Muhammediyah Okulu'nun Başkanı ve Afganistan'ın Şii aktivistlerinden biri olan Seyyed Vaez Şubat 1979'da çoğu öğrencileri ile birlikte ortadan kayboldu. Ayrıca, Çarkent, Dere-i Suf, Yakawlang ve Jaghori'de onlarca Şii din adamı tutuklanmıştır. Roy'a göre, böylelikle baskıların yoğunluğu genellikle uzun vadeli etnik nefreti de gizlememiş ve bu arada Hazaralar çok büyük bir bedel ödemiştir.⁴⁴⁰

Hafizullah Amin, Taraki'yi öldürüldükten sonra ve bütün devlet iktidarını, parti ve askeri gücünü tekeline aldıktan sonra, AGSA örgütü (rejimin gizli polis teşkilatı) tarafından öldürülen 12.000 kişinin listesi yayınlanmıştır. Azimi'ye göre, listeler, acımasızca öldürülmüş olan kadınların, erkeklerin, yaşlıların ve gençlerin isimlerini içeriyordu. İçişleri Bakanlığı'nın duvarlarında bastırılan listeler, halkın ayaklanması korkusuyla duvarlardan kaldırılmış ve aynı zamanda gelecekte Amin'a karşı muhalefete çıkabilenleri, aynı gece ve gündüz gizlice yok edilmiştir. Hafizullah Amin, söz konusu listeyi yayınlarken, bütün bu insanların Nur

⁴³⁸ Farhang II, 1990: 69.

⁴³⁹ Kehstmand I ve II, 2000: 460.

⁴⁴⁰ Roy, 1990: 146-148.

Muhammed Taraki emriyle öldürüldüğünü söylemiştir.⁴⁴¹ Ancak bütün bu cinayetler Amin'in emriyle işlediğini söylenmektedir.⁴⁴²

Böylelikle, Taraki ve Amin'in 18 aylık yönetiminde, Afganistan halkı korkunç bir baskı altında katledilmiştir. Şubat 1980'de Babrak Karmal hükümeti 12.000 kişinin ölümünü resmi olarak itiraf etmiştir. Ancak Roy'a göre bunlar sadece Kabil'deki Pulçerhi Hapishanesinde kaybolanlardır. Ona göre, Kabil'de idam edilen veya kaybedilenlerden daha az bilinmesine rağmen, köylerdeki insanların idamları ve yok olmaları çok fazladır.⁴⁴³

Olivier Roy, rejimin bu cinayetleri ve tasfiyelerinin amacı şöyle açıklıyor: “Amaç, eski Afganistan’ı, yani bir milletin sosyal yapılarını ve hatıralarını ortadan kaldırmak, yaşlılara, ulemaya modernizme doğru başka bir yol açabilecek Marksist olmayan genç entelektüelleri yok etmektir.”⁴⁴⁴ Ayrıca, Prof. Amin, ADHP “Afganistan’ı sosyalist bir ülke” yapmak için bütün bu zulüm ve cinayetlerin halka ve ülkeye empoze edilmiş olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁵ Daha sonra Babrak Karmal iktidara geldiğinde Halk Grubu rejimi hakkında şöyle bir açıklama yapmış: “... Bu rejim Kamboçya’daki Pol Pot rejiminden yüz kat daha acımasızdı ve eğer 27 Aralık 1979’daki dönüşüm (kendisi iktidara gelmesi ve Amin’in öldürülmesi) olmasaydı, Afganistan nüfusunun yarısı bugün feda edilecekti.”⁴⁴⁶

2.5.2 Beş Bin Ölüm Listesi ve AGSA Örgütü’nün Transfer Emirlerin belgeleri İfşası

2013 yılında, Hollanda Ulusal Polisinin Uluslararası Suçlar Birimi, 1978-1979 yılından (Taraki ve Amin döneminden) kalma Afganistan’daki Ölüm Listelerini ele almıştır. Bu belgelerde, ADHP Halk Grubu yetkililerinin rejimin ölümlerini titizlikle kaydettiği neredeyse 5000 (4785) isim listeleniyor.⁴⁴⁷ Bunun yanı sıra, Transfer Emirleri belgeleri de ele alınıp ifşa edilmiştir. Bu belgelerde, 1978’den 1979’a kadar Afganistan rejiminin AGSA Örgütü’nün (gizli polis teşkilatı) belgelerini içerir. Transfer Emirleri, kişilerin, meşhur Pulçerhi Hapishanesi ve bunun benzeri gibi gözaltı merkezlerine aktarılmasıyla ilgilidir. Belgelerde transfer edilen kişilerinin isimleri yazılmıştır. Bu belgelerde, tutuklular Müslüman köktendinciler, aydınlar, öğrenciler, memurlar, askeri görevliler, dükkân sahipleri ve haydutlar olarak tanımlanmıştır.⁴⁴⁸

⁴⁴¹ Azimi, 1997: 207-208.

⁴⁴² Kehstmand I ve II, 2000: 494; Qadir, 2013: 229.

⁴⁴³ Roy, 1990: 146.

⁴⁴⁴ Roy, 1990: 148.

⁴⁴⁵ Amin, 1991: 3.

⁴⁴⁶ Henry, 1991: 103.

⁴⁴⁷ <https://www.om.nl/onderwerpen/kopie-international/zie/afghanistan-death/> . (erişim tarihi: 23.05.2018).

⁴⁴⁸ <https://www.om.nl/onderwerpen/kopie-international/zie/afghanistan-death/> . (erişim tarihi: 23.05.2018).

Hollanda Polisi, 1978 ve 1979'da Afganistan'da Savaş Suçları işlediğinden şüphelenilen Amanullah O.'yu, 2010 yılında soruşturmaya başlamıştır. Amanullah O., 1993'te Hollanda'ya sığınma talebinde bulunmuş ve Hollanda Göçmenlik Bürosu ile yaptığı röportajda, insanların işkence gördüğü AGSA Örgütü'nün Soruşturma Dairesi'nin başkanı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, idam edilecek kişilerle ilgili belgeleri imzaladığını belirtmiştir. Afganistan rejimi güvenlik servisi ya da gizli polis teşkilatı soruşturma dairesi olan AGSA (daha sonra KAM, KhAD ve WAD olarak adlandırılan) öncülüğünde bu örgütün sorumluluğu altında insanlar tutuklanmış, sorgulanmış ve işkence görmüştür. Raporda Amanullah O. tarafından verilen bilgiye göre, hapishanelerin koşulları çok kötüydü ve kişiler soruşturma sırasında kötü muamele görmüşlerdir. Ona göre, hapishanelerde aşırı nüfus, sağlık hizmetlerinden çok az ya da hiç sağlık hizmeti alamayan ve gardiyanlar tarafından uygulanan şiddet o kadar şiddetliydi ki, zalimce ve insanlık dışı muamele anlamına geliyordu. Çoğu kişi “ortadan kayboldu” ve akrabaları bir daha onlardan hiç haber alamadılar.⁴⁴⁹

Böylece, bu listeler, babalarının, kardeşlerinin, amcalarının, kuzenlerinin ve diğer sevdiklerinin kaderi hakkında onlarca yıldır karanlıkta olan çok sayıda akrabasının belirsizliğini sona erdirmektedir. Zira 1978-1979 yılları boyunca, birileri hükümet tarafından tutuklandığında, kaderinin ne olduğunu ve nerede olduğunu soran aile üyelerine ve arkadaşlarına: korkudan dolayı Pakistan'a kaçtıklarını veya Sovyet zorunlu çalışma kamplarına gönderildiklerini ve bunun gibi benzeri cevapları ve yaşadıklarını söylemişlerdir. Ancak, bu cevaplar doğru değildi ve tutuklanan kişiler çoktan idam edilerek veya saldırılarak öldürülmüştür.⁴⁵⁰ Söz konusu listesinin ifşa edilmesinin ardından, devlet tarafından 2013 yılı Eylül 29 ve 30 günleri “milli matem” olarak ilan edilmiştir. Ayrıca, o dönemde Cumhurbaşkanı olan Hamid Karzai bu bağlamda şöyle söylemiş: “o dönemin şehitlerinin

⁴⁴⁹Amanullah O.'yun soruşturma sırasında, Hollanda Polisi Almanya'da tanıklar bulmuş ve onlarla temasa geçmiştir. Tanıklar, Ölüm Listelerinin varlığından bahsetmişlerdir. 93 yaşındaki Hamburglu tanıklardan biri, o zamanki Afganistan makamlarına göre 1978 ve 1979'da idam edilen insanların isimlerini Darice'da listeleyen 154 sayfanın bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kadın, kendisine geri iade edilmeleri şartıyla Listeleri Polise vermiştir. Kadın de kendisi listeyi Birleşmiş Milletler Afganistan Özel Raportörü Felix Ermacora'dan almıştır. Transfer Emirleri ise, Afganistanlı Mirwais Wardak tarafından 2000-2001 yıllarında bir kitapta yayınlanmıştır. Hollanda Polisi daha sonra orijinal Transfer Emirlerini Wardak'tan almıştır. Raporda verilen bilgiye göre, savaş suçları soruşturması 2012'de O.'nin ani ölümüyle sona ermiştir. Böylece, bu listeler ve belgeler Hollanda Polis tarafından 2013 yılında yayınlanmıştır. Bu belgelere bütünüyle Ulusal Savcılık Ofisi ve Ulusal Hollanda Polisinin web sitesinde erişebilirsiniz: <https://www.om.nl/onderwerpen/kopie-international/zie/afghanistan-death/>, www.warcrimes.nl. (erişim tarihi: 23.05.2018).

⁴⁵⁰ “Bin Beş Ölüm Listesi İfşası”, *Sekiz Sabah Gazetesi*, 18.09.2013, Kehstmand, 1. ve 2. C., 2000: 374.

sayısı ifşa edilmiş olan listeden çok daha fazladır ve hepimiz biliyoruz. O zamanlar Poliçerhi Hapishanesinde asılı olan insanları gördük.”⁴⁵¹

2.6 Halk Grubu Arasında Gerilimin Tırmanması ve Nur Muhammed Taraki'nin Öldürülmesi

İktidarda olan Halk Grubu, başta Babrak Karmal olmak üzere Perçem Grubu liderlerini iktidardan uzaklaştırdıktan sonra ve ayrıca ülkenin diğer siyasi güçlerini, sosyal ve kültürel karakterlerini ortadan kaldırdıktan sonra, Halk Grubu'nun liderleri arasında iç tartışmalar ortaya çıkmış ve giderek yoğunlaşmıştır.⁴⁵² Taraki ve Amin arasındaki çekişme, 1979 baharında ortaya çıkarak yerli ve yabancı basına yansımıştır. Öyle ki Amin, Savunma Bakanı Abdul Kadir'i hapse attıktan sonra Savunma Bakanı görevini de kendi üzerine almak istemiş, ancak buna karşı Taraki, Muhammed Aslam Vatanjar'ın Savunma Bakanı olmasını istemiştir. Sonunda, Taraki'nin Savunma Bakanı ve Amin'in onun yardımcısı olacağı konusunda anlaşmışlardır.⁴⁵³ Fakat Amin, kısa bir süre sonra Savunma Bakanlığı gücünü tekeline alarak Taraki'nin etkisini sembolik hale getirmiştir.

Dolayısıyla, anlaşmazlıklar yoğunlaşarak Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Amin arasındaki ayrışmanın belirginleştiği bir döneme gelinmiştir. Böylece, daha önce Halk ve Perçem olarak bölünmüş olan ADHP, aşamalı olarak üç kategoriye (Amin ve çevredekileri, Taraki taraftarları Halk'lılar ve Perçem Grubu) bölünmüştür.⁴⁵⁴ Herat olaylarının ardından, 17 Mart 1979'da yapılan Devrim Konseyi toplantısında, Amin Taraki'den Başbakanlık görevini ona devretmeni istemiş ve böylece Amin, Taraki yerine Başbakan olmuş ve Aslam Vatanjar da Savunma Bakanı olarak atanmıştır. Böylelikle, grup içi anlaşmazlıklar daha da yoğunlaşmış ve Taraki-Amin kişisel ilişkileri de azalmıştır. Pakistanlı Gazeteci Raja Anwar'a göre, 26 Mart 1979, Taraki ve Amin arasındaki baba-oğul ya da öğretmen-öğrenci ilişkileri sona ermiştir.⁴⁵⁵ Bu bağlamda, 1979 Temmuz ayında yapılan ADHP siyasi bürosu toplantısında Amin açık olarak ilk defa hükümetin başarısızlığından dolayı Taraki'yi suçlamıştır. Ancak, Taraki ise Amin'i devlet işlerinde akrabalarını kayırma tutumu nedeniyle

⁴⁵¹ “Şehitlerimizi Unutmayacağız”, *Sekiz Sabah Gazetesi*, 21.09.2013.

⁴⁵² Farhang II, 1990: 98.

⁴⁵³ Kehstmand I ve II, 2000: 551. Farhang'a göre, Amin Taraki üzerinde bir keşilik kütlü yaratılmaya çalışılıyordu ve ona baba, büyük öğretmen, halk büyük lideri vb. gibi sıfatlar vererek yönetim işlerinden uzaklaştırmaya amaçlanıyordu. Bkz. Farhang II, 1990, 98.

⁴⁵⁴ Cordovez ve Harrison, 2000: 44.

⁴⁵⁵ Kehstmand I ve II, 2000: 552..

eleştirmiştir.⁴⁵⁶ Taraki-Amin geriliminin ardında Amin'in Afganistan iktidarına tek başına sahip olma eğilimi ve buna yönelik çabaları yatmaktadır.⁴⁵⁷

Böyle bir durumda, 4 Eylül 1979'da Bağlantısızlar Hareketi'yle ilgili bir konferansa katılmak üzere Küba'nın başkenti Havana'ya giden Taraki, Havana'dan geri dönerken Moskova'da Sovyet Devlet Başkanı Brejnev ile bir dizi görüşmeler yapmıştır. Bu bağlamda, Afganistan heyetinin bir üyesi olan Dışişleri Bakanı Dr. Şah Veli, Havana'dan döndükten sonra Moskova'da durmayı ve Brejnev'le görüşmeyi planlamamış olduğunu ancak Havana'daki Sovyet heyetinin Taraki'ye Moskova'da Brejnev'le buluşmanın gerekli olduğunu söylediğini belirtmektedir. 10 Eylül'de, Tarakinin tek başına Brejnev'le yapmış olan görüşme üç buçuk saat sürmüştür.⁴⁵⁸ Sovyet lideri, iktidarın selameti ve istikrarı için Taraki'ye başta Başbakan Hafızullah Amin'i görevden uzaklaştırılması üzere bazı tavsiyeler ve telkinlerde bulunmuştur. Ayrıca, ülkede daha geniş tabanlı hükümet kurulması ve iç politikada sürdürülen katı tutumun yumuşatılması konusu bu tavsiyelerden biridir.⁴⁵⁹ Görüşmenin ardından Taraki, Moskova'da bulunan Afganistan öğrencileri ve ADHP üyeleri ile görüşmesinde “partimizde, alınması gereken bir kanser tümörü var. ... ben bu tümörü teşhis ettim ve partiyi iyileştiriyorum” diye konuşmuştur. Taraki'nin bu konuşmasında Amin'i hedef almış olduğu söylenmektedir. Ancak, Taraki'nin Moskova ziyareti esnasında yanında bulunan Seyyed Davud Telon (Jandarma Başkanı ve Amin'in taraftarlarından), tüm gelişmelerden Amin'i bilgilendirmiştir.⁴⁶⁰

Ebrahim Atayee, Taraki'nin Moskova temasları esnasında Sovyet yetkililerinin yönlendirmesiyle Perçem Grubu lideri olan Babrak Karmal ile de görüşmüş olduğunu ve bir toplantı yapmış olduğunu yazıyor.⁴⁶¹ George Arney de bu iddiayı teyit ediyor ve Taraki Havana'dan Moskova'ya geldiğinde Babrak Karmal'ın da orada olduğunu yazıyor. Yazara göre, Brejnev ve Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko, Taraki ve Karmal'ın gizli görüşmelerini düzenlemiştir.⁴⁶² Toplantının konusu, yeniden Halk-Perçem ittifakının sağlanması ve bir koalisyon hükümetinin kurulması olmuştur. Ayrıca bu görüşmelerde, Afganistan'da uzun zamandır devam eden ayaklanmalar ve rejimin halk üzerindeki şiddet ve baskılardan Halk Grubu'na hâkimdurumdaki Hafızullah Amin'in sorumlu olduğu ve Amin'in iktidardan uzaklaştırılması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Böylece, Moskova'da Amin'e karşı

⁴⁵⁶ Erman, 2017: 155.

⁴⁵⁷ Erman, 2017: 153.

⁴⁵⁸ Tanin, 2005: 268-268.

⁴⁵⁹ Erman, 2017: 156.

⁴⁶⁰ Tanin, 2005: 268-268.

⁴⁶¹ Atayee, 2004: 413.

⁴⁶² Arney, 1991: 97.

Brejnev-Taraki-Karmal cephesi açılmıştır.⁴⁶³ Keshtmand ve Wakil, Karmal-Taraki'nin Moskova'da bulunduğu iddiasının doğru olmadığı görüşündedirler.⁴⁶⁴ Ancak Farhang'a göre, Taraki-Karmal arasında böyle bir görüşme yapıp yapılmadığının yanı sıra, sonraki olaylar Sovyetlerin Taraki'yi Babrak Karmal ile işbirliği yapmaya ve Hafızullah Amin'i hükümetten uzaklaştırmaya yönlendirdiğini göstermiştir.⁴⁶⁵

Her halükarda, Taraki, 11 Eylül 1979'da Kabil'e dönmüştür. Taraki Kabil'e geldikten sonra, Taraki-Amin muhalifliği kamuoyuna açıklanmış ve destekçilerini de muhalefet içine girmişlerdir. Farhang'a göre, Taraki Moskova'da Brejnev'e, doğru zamanda Amin'i iktidardan uzaklaştırmaya ve onun yerine Babrak Karmal'ı getirmeye ve böylece ADHP iki grubunun ittifakını yeniden kurmaya söz vermiştir.⁴⁶⁶ Ancak, Moskova'daki gelişmelerden ve görevden uzaklaştırması konusunda yapılan planlardan önceden haberdar olan Amin erken güdüsüyle kabinedeki dört Taraki yanlısı bakanı azletmeye çalışmıştır. Böylelikle, bu dönemden sonra, iki taraf arasındaki gerilim savaşa doğru yönelmiştir. Amin, partinin politbüro gergin oturumunda Aslam Vatanjar'ı Savunma Bakanlığı başkanlığından bertaraf etmeyi başarmıştır. Böylece, Taraki'den başka Amin'e yakın olan Aslam Vatanjar, Seyyed Muhammed Gulabzoy (İletişim Bakanı), Şir Can Muzduryar (Bayındırlık Bakanı) ve Asadullah Sarwari (AGSA ya gezli polis teşkilatı başkanı) de Amin'a karşı cephe almışlardır. Savr Darbesinde önemli rol oynayan bu dört bakan daha sonra, Amin ile güç mücadelesinde Taraki'nin tarafına tutmuştur.⁴⁶⁷

Dolayısıyla, Taraki ülkeye döndükten bir gün sonra 12 Eylül 1979'de yukarıda belirtilen bu üç bakan görevden alınmıştır. Ek olarak, üç bakan gibi Sovyetler Birliği'nin bağlayıcıları ve doğrudan temsilcilerinden biri olan AGSA Başkanı Asadullah Sarwari da görevden alınmıştır. Dörtlü grubu olarak bilinen bu kişiler, Amin'i ortadan kaldırarak Karmal'ın başbakan etmesinin önünü açmakla suçlanmışlardır.⁴⁶⁸ Gözaltına alınan dört bakan ortadan kaybolmuş ve kısa sürede Kabil'deki Sovyet büyükelçiliğine sığındıkları anlaşılmıştır. Olayı öğrendikten sonra Amin, acilen ve resmen Sovyet Büyükelçisi Pozanov'un görevden alınmasını istemiştir. Sovyet yetkilileri de bunu kabul etmiş ve Pozanov böylelikle Kasım 1979'da Afganistan'dan işten alınmış, ancak Moskova'ya taşınmadan

⁴⁶³ Erman, 2017: 156.

⁴⁶⁴ Keshtmand I ve II, 2000: 554-555, Wakil I, 2016: 312.

⁴⁶⁵ Farhang II, 1990: 99.

⁴⁶⁶ Farhang II, 1990: 99.

⁴⁶⁷ Cordovez ve Harrison, 2000: 44.

⁴⁶⁸ Farhang II, 1990: 100.

önce Büyükelçiliğe sığınan üç kişiyi (Vatnjar, Gulabzoy ve Sarwari) bir nakliye uçağında Sovyetler'e transfer etmiştir.⁴⁶⁹

Öte yandan, zaman kaybetmek istemeyen Taraki ise Kabil'e döndükten üç gün sonra, 14 Eylül 1979 günü saat 4'te Başbakan Hafızullah Amin'i bir toplantı için Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na çağırmıştır. Amin, saraya gelirken yalnız değildir ve kendisine sadık gardiyanları da ona eşlik etmiştir. Amin, Sarayın haremine ilk adımlarını attığında, Taraki muhafızları Amin muhafızlarını silahlarını teslim etmeye ve içeriye silahsız bir şekilde girmeye çağırmıştır. Ancak, Amin'in gardiyanı Sayyed Davud Telon, Taraki muhafızlarının taleplerine dikkat etmemiş ve zorla silah ile içeri girmeye çalışmıştır. Bu yüzden, saray muhafızları onların içeriye girişi esnasında ateş açmış, Seyyed Davud Telon öldürülmüş ve Amin'in gardiyanlardan biri de yaralanmıştır.⁴⁷⁰ Ancak Tanin'e göre, ateşin ilk önce Taraki veya Amin gardiyanları tarafından başlatıldığı açık değildir. Fakat, Amin hayatta kalmış ve gardiyanları ile birlikte kaçarak Dilgüşa Sarayı'na gitmiş ve Tarak'nin dış ülkeler ile olan bağlantılarını kapatmış ve yönetim işlerini ele geçirmiştir.⁴⁷¹ Hafızullah Amin, bu bahaneyle topladığı kuvvetler ile saraya geri dönmüş, saray muhafızları öldürülmüş ve Taraki'yi sarayda hapsedmiştir. Böylelikle, Taraki ve Sovyet yetkililerinin kendisine yönelik kurdukları komploya karşı erken davranarak Taraki'yi bertaraf etmeyi başarmıştır. Bu şekilde, Taraki tüm hükümet ve parti iktidarından bertaraf ettirmiş ve Hafızullah Amin, 15 Eylül 1979'de ADHP Merkez Komitesi'nin Genel Sekreteri, Devrim Konsey Başkanı ve Devlet Başkanı olarak Afganistan yönetiminde tek başına söz sahibi olmuştur.⁴⁷²

Amin iktidarı tekeline aldıktan sonra, 15 Eylül günü bir Sovyet heyeti SSCB liderliğinin "acil bir ricasını" iletmek üzere Amin'e gelmiştir. Heyet, Moskova'nın arzusunun, Taraki'nin öldürülmemesi ve devlet başkanlığı makamında tamamıyla sembolik bir statüde kalması olduğunu Amin'e bildirmiştir. Amin ise sadece "teklifi değerlendireceğini" söylemiştir.⁴⁷³ Ancak, iki gün sonra 16 Eylül 1979'de Taraki'nin sağlık nedenlerinden dolayı görevinden istifa ettiğini Kabil Radyosu aracılığıyla ilan ettirmiştir. Gücünü pekiştirdikten sonra Amin, 6 Ekim'de Taraki'nin eşini ve bir grup akrabasını Poliçerhi Hapishanesi'ne transfer etmiştir. Ardından, 9 Ekim 1979 tarihinde Taraki'nin hastalığı sebebiyle hayatını kaybettiği normal bir haber olarak radyo ve televizyon vasıtasıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Ancak, daha sonra Taraki'nin hastalığı nedeniyle değil, 8 ya da 9 Ekim gecesi sarayda bulunan Kutu Bahçe binasında üç kişi tarafından küçük bir odada yatak üstünde

⁴⁶⁹ Kehstmand I ve II, 2000: 554-559.

⁴⁷⁰ Wakil I, 2016: 314, Farhang II, 1990: 100.

⁴⁷¹ Tanin, 2005: 272.

⁴⁷² Farhang II, 1990: 101.

⁴⁷³ Erman, 2017: 157-158.

bir yastık ilefeci bir şekilde boğularak öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Taraki'yi yastıkla boğularak öldürülen bu üç kişi: Cumhurbaşkanlığı Siyasi Gardiyanlar Komutanı Abdulvudud Rozi, Muhafızların Komutanı olan İkbâl ve Şayiste adlı bir Subay'dır.⁴⁷⁴ Keshtmand'a göre, böylece Amin üçüncü darbesini de başarmış ve Afganistan'da Taraki'nin liderliği dönemi de kanlı bir şekilde sona ermiştir.⁴⁷⁵

Hafızullah Amin'in bu kanlı hamlesi Moskova'da ateşli tartışmalara neden olmuş ve Sovyetlerin Afganistan'a doğrudan müdahale etmelerine zemin hazırlamıştır. Brejnev, daha önce kendi konuğu olan Taraki'nin ölümüyle büyük bir şok yaşamış ve bu bağlamda Amin'in ABD ile işbirliği yaptığını düşünmüştür. Aynı zamanda, Sovyet Komünist Parti Yönetim Kurulu Üyeleri arasında, bu olay Pakistan ve İran'ın Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarını istikrarsızlaştırmasına yardımcı olacak anti-devrimci bir darbe olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷⁶ Ancak, Hafızullah Amin'in de Sovyet tehdidine karşı bazı tedbirlere başvurduğu görülmektedir. Böylelikle, ülkenin siyasi ve sosyal güçlerini baskı ve şiddet ile kendinden uzaklaştıran rejim, iç savaşla karşı karşıya kalarak içeriden de çökmüş ve rejimin hayatta kalmasının garantisi olan Sovyetler Birliği, Amin'e olan güvenini kaybetmiştir.

2.7 Hafızullah Amin'in Yüz Günlük Hükümeti

Hafızullah Amin, 16 Eylül 1979'da ADHP ve hükümetinin gücünü tekeline alarak iktidara gelmiştir. Ancak, Taraki'nin öldürülmesinden sonra iktidara gelen Amin iki büyük sorunla karşılaşmıştır: biri güvenilir hale gelen devlet ve gelişmekte olan iç savaş, diğeri de Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri.⁴⁷⁷ Afganistan'ın yeni yönetimi SSCB liderliğini memnun etmemiştir. Zira Taraki'nin Amin tarafından bir oldubittiyle iktidardan uzaklaştırılması SSCB için beklenen bir durum değildir.⁴⁷⁸ Amin aslında, Sovyet liderliğin bilinci olmadan ve iradesine aykırı olarak iktidara gelmiş ve dolayısıyla böyle bir durumda, Sovyetler Birliği'nin güvenini kazanmak zordu.⁴⁷⁹ Buna rağmen, Sovyetler Birliği, yeni rejimi tanıyan ilk ülke olmuş ve Amin'e karşı çıkan dört bakana kucak açmakla suçlanan Sovyet Kabil büyükelçisi Puzanov, Amin'in isteği üzerine görevden alınmış ve yerine Tatar asıllı Fikret A. Tabayev Kabil'e Büyükelçi olarak atanmıştır.⁴⁸⁰

Farhang'a göre, Sovyetler Birliği, Hafızullah Amin'in başta ABD ve Pakistan olmak üzere muhaliflerine başvurmasını önlemek ve Afganistan'ın bir sonraki planlarını önlemek

⁴⁷⁴ Bkz. Keshtmand I ve II, 2000: 558 ve 560, Farhang II, 1990: 102-103.

⁴⁷⁵ Keshtmand I ve II, 2000: 558.

⁴⁷⁶ Cordovez ve Harrison, 2000: 49.

⁴⁷⁷ Farhang II, 1990: 104.

⁴⁷⁸ Erman, 2017: 158.

⁴⁷⁹ Tanin, 2005: 277.

⁴⁸⁰ Cordovez ve Harrison, 2000: 32.

için vakit kazanmaktan dolayı ilk olarak gerçek bir tepki göstermemiştir.⁴⁸¹ Bu nedenle, görünüşte iki ülke arasındaki ilişkiler eskisi gibi devam ediyordu, ancak gerçekte durum tam tersiydi. Amin'i güvenilmez bulan Sovyetler, onun Afganistan'ı SSCB etki alanından çıkarmasından endişe ediyorlardı ve dolayısıyla Amin'i iktidardan uzaklaştırmak istiyorlardı.⁴⁸² Amin böylelikle bir yandan, Moskova'nın kötü tepkileri konusunda endişeliydi ve diğer yandan iç savaşı kazanmak için askeri yardıma ihtiyacı vardı. Bu yüzden, yaptığı konuşmalarda defalarca Kabil'in herhangi bir ülkenin yardımını memnuniyetle karşılayacağını dile getirmiştir. Farhang'a göre, Amin iktidara geldikten hemen sonra, ABD ve Pakistan'la yakın olmaya çabalamış, ancak diplomatik deneyim ve becerilere sahip olmadığından başarılı olamamıştır.⁴⁸³

Bu bağlamda, Amerikalı gazeteci Selig S. Harrison'a göre, Amin 25 Ekim 1979'da Washington Post ve Los Angeles Times'la yaptığı röportajda açıkça ABD'den yardım isteyerek şunu söyledi: "ABD'nin bölgedeki sorunları gerçekçi bir şekilde incelemelerini ve yine de bize yardım sağlamasını istiyoruz." Ancak, ABD Afganistan Büyükelçisi Dubs'un Kabil'de ölümünden sonra Amin'e olan güvenini kaybetmiş ve sözlerini umursamamıştır. Ayrıca, Hafızullah Amin, Pakistan yetkilileriyle uzlaşma için kapıyı açmıştır. Pakistan Dışişleri Bakanı Ağa Şahi'ni Kasım ayı sonunda Kabil'i ziyaret etmeye davet etmiştir. Kabil yönetimin planına göre, Ağa Şahi Kabil'i ziyaret ettikten sonra Afganistan Dışişleri Bakanı Şah Veli İslamabad'ı ziyaret edecek ve sonunda, her iki ülkenin cumhurbaşkanı görüşecektir.⁴⁸⁴ Amin rejimi, 27 Eylül 1979'dan sonra, Pakistan Cumhurbaşkanı Muhammad Zia-ul-Haq'a ve Pakistan Dışişleri Bakanı Ağa Şahi'ye Afganistan-Pakistan arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesini vurgulayan mektup göndermiştir. Neticede, her iki taraf görüşmeleri daha üst düzeyde başlatmak konusunda anlaşmış ve Pakistan Dışişleri Bakanı Ağa Şahi'nin 22 Aralık'ta Kabil'e gelmesi planlanmıştır. Ancak, Ağa Şahi'yi taşıyan uçağın Kabil'den geçtiği ve doğrudan İran'a uçtuğu söylenmiştir. Daha sonra hava durumu iyi olmadığından dolayı uçağın inmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Bu nedenle, Ağa Şahi'nin Kabil ziyareti gelecek haftaya ertelenmiştir.⁴⁸⁵

Öte yandan, bu dönemde SSCB'yi rahatsız eden başka gelişmeler ise, Amin'in son dönemlerinde İslami Gruplar ile bir uzlaşma arayışına girmesi olmuştur. Keshtmand'a göre, Amin, Hikmetyar'ın İslami Partisi ile belirli bir anlaşmaya varmıştı ve 29 Aralık 1979'da İslami Parti ile bir koalisyon hükümet kurulması planlanmıştır. Eylül 1979'un sonlarında

⁴⁸¹ Farhang II, 1990: 106.

⁴⁸² Erman, 2017: 158.

⁴⁸³ Farhang II, 1990: 109.

⁴⁸⁴ Cordovez ve Harrison, 2000: 51.

⁴⁸⁵ Tanin, 2005: 279.

Amin'in Pakistan'daki temsilcisinin Gülbuddin Hikmetyar ile bir araya geldiği ve “yüzleşmenin durdurulması ve işbirliği kurulması” konusunda anlaşmaya varıldığı söylenmiştir. 14 Ekim 1979'da Kabil'de, Amin yardımcıları ile İslami Parti arasında “birlik” terimlerinin incelendiği bir danışma toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda hatta, Savr Devrimi'nin sloganlarından vazgeçilmeye karar verilmiş ve ADHP ortadan kaldırılması, liderlik üyeleri ve parti eylemcileri, Parti'nin Halk ve Perçem grubu üyeleri dahil olmak üzere muhaliflerin ortadan kaldırılmasına yönelik listeler hazırlanması planlanmıştır. Böylelikle hükümetinde değişiklik yapılması planlanan Amin, yeni hükümet yapılmasında kendisi devlet başkanlığına, Gülbuddin Hikmetyar ise Başbakanlığa getirilecektir. Bu planlamaya yönelik olarak 1979 yılı Aralık ayının ortalarında Amin'in özel elçisi Paris, Roma ve Karaçi'de yetkili makamlara “hükümette değişiklik” hakkında bilgi vermek üzere Ariana Hava Yollarına ait özel bir uçakla Kabil'den ayrılmıştır.⁴⁸⁶

Hafizullah Amin ayrıca içişlerinde de bazı tedbirler ele alarak, halk arasında kendisini demokrat ve kabul edilebilir bir figür olarak göstermeye çalışmıştır. Amin, “güvenlik, yasallık ve adalet” sloganını ilan etmiştir. Ancak, araştırmacılara göre Amin, aslında Taraki döneminde, bu üç ilkenin dikkate alınmadığından dolayı, halk temel hakların görmezden gelindiğine, toplu cinayetin büyük bir şekilde gerçekleştirildiğine ve hapisanelerde masum insanların biriktiğini itiraf etmiştir. Bununla birlikte, Amin “iyi niyet” olarak bazı mahkûmları serbest bırakmıştır. Ancak Farhang'a göre, tutuklanmalar devam ederek mahkûmların sayısı daha da artmıştır. Aynı zamanda, yeni hükümet ve parti başkanı olan Hafizullah Amin, yeni anayasaya söz vermiş ve anayasanın taslığı hazırlanmasına yönelik partizan olmayanlar da dahil olmak üzere altmış beş üyeden oluşan bir heyet göreve atanmıştır.⁴⁸⁷ Ancak, çoğu araştırmacılara göre, Hafizullah Amin adaletli gibi davranıp rejimin geçmişteki cinayetlerinden Taraki'nin sorumlu olduğu göstererek, ülkeyi kolayca yönetebilmeleri için halkı aldatmaya çalışıyordu.⁴⁸⁸

2.8 SSCB'nin Afganistan'a Askeri Müdahale Kararı; Nedenler ve Faktörler

1979 yılı Aralık ayında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, sebepleri ve nedenleri hakkında hâlâ güvenilir bir bilgi sağlanamayan tarihin karmaşık olaylarından biridir. Öyle ki, bu süreç “tarihin en büyük gizemlerinden biri” olarak tanımlanır. Dolayısıyla, SSCB,

⁴⁸⁶ Kehstmand I ve II, 2000: 558-579, Erman, 2017: 160; Hafizullah Amin'nin öldürülmesinden sonra Babrak Karmal döneminde, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti İçişleri Bakanlarından Seyyde Muhammed Gulabzoy bu gelişmeleri 21 Ocak 1980 tarihinde yaptığı bir basın konferansında dile getirmiştir. Bkz. Kehstmand I ve II, 2000: 558-579-580. Ancak, Gülbuddin Hikmetyar Amin ile olan herhangi bir ilişkisi reddetmiştir. Bkz. Tanin, 2005: 280.

⁴⁸⁷ Farhang II, 1990: 105.

⁴⁸⁸ Bkz. Kehstmand I ve II, 2000: 563, Farhang II, 1990: 105.

Afganistan ve diğ er yabancı tarihç iler, araştırmacı ve yazarlar, Sovyet liderlerinin Afganistan'a askeri müdahale kararını vermesine neyin sebep olduğu konusunda farklı sebepler ve fikirler sunmuşlardır.

Çeşitli kaynaklar ve belgelere göre, Herat'ın ayaklanmasıyla başlayan çatışma ve kargaşa sürecinin ardındanve Afganistan'daki durumun kötüleşmesinden sonra, Taraki ve Amin Sovyetler Birliği'nden askeri yardım istemiştir. Başlangıçta Sovyet güçlerinin gelişine karşı çıkan Amin, daha sonra Afganistan'a Sovyet hava kuvvetlerini ve personeli ile birlikte Sovyet savaş araçlarının Kabil'e gönderilmesini istemiştir.⁴⁸⁹ Sultan Ali Keshtmand'a göre, iktidarda olan Halk Grubu liderleri Mart 1979'dan sonra, Afganistan'a Sovyetkuvvetlerinin gönderilmesi için toplam 20 kez talepte bulunmuşlardır. Taraki'nin öldürülmesinden sonra Amin tarafından yalnız 7 kez talepte bulunmuştur.⁴⁹⁰ Ancak Abdul Wakil'e göre, rejimin liderlerinin bu talepleri sözlüdür ve Sovyet kuvvetlerinin gönderilmesine yönelik talebi gösteren geçerli bir resmi ve yazılı belge yoktur. Ona göre bu karar, tek taraflı ve yalnızca Sovyetler Birliği yöneticileritarafından alınmıştır.⁴⁹¹

Herat isyanının ardından, SBKP Merkez Komitesi Siyasi Bürosu Üyeleri 17 Mart 1979 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Toplantıda, Afganistan'ın içine düştüğu siyasi durum enine boyuna incelendikten sonra, Afganistan Devlet Başkanı N. M. Taraki ile Sovyetler Birliği Başbakanı A. N. Kosygin arasında bir telefon görüşmesi ayarlamıştır. Taraki yapılan telefon görüşmesinde ülkenin durumunun vahim olduğunu vurgulayarak Sovyetler'den askeri yardım istemiştir.⁴⁹²

Toplantıda, Taraki rejimine verilen siyasi desteğin yanı sıra Afganistan'a başta 100.000 ton buğday olmak üzere gıda ve askeri malzeme gönderilmesiyle birlikte, ABD, Çin, Pakistan ve İran'ın Afganistan'ın iç işlerine müdahale etmeleri, buna karşı alınabilecek tedbirlerle girişimleri konusunda uyarılmaları da toplantıda gündeme gelmiştir. Ancak, SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesinin Siyasi Bürosunu Üyelerinin Brejnev ile yaptığı toplantıda, Brejnev de dâhil olmak üzere tüm toplantı üyeleri siyasi nedenlerden dolayı Afganistan'a Sovyet askeri gönderilmesini reddetmiştir.⁴⁹³ Bununla birlikte, Taraki 20 Mart 1979 tarihinde görüşmeler yapmak üzere Moskova'ye gitmiştir. Bu görüşmede, Başbakan Kosygin, Dışışleri Bakanı Gromyko, Savunma Bakanı Ustinov ve SBKP sekreterlerden

⁴⁸⁹ Pickev vd., 1999: 229.

⁴⁹⁰ Kehstmand I ve II, 2000: 582, Pickev vd., 1999: 237.

⁴⁹¹ Wakil I, 2016: 355.

⁴⁹² Gromov, 1989: 32.

⁴⁹³ "Meeting of the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union - Transcript of CPSU CC Politburo Discussions on Afghanistan", March 17, 1979.

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113260> (erişim tarihi: 05.03.2018).

Ponomarev de hazır bulunmuştur. Taraki, önceki askeri yardım talebi bağlamında Sovyetler Birliği'nden pilotlarıyla birlikte zırhlı helikopterler istemiştir. Zira Taraki'ye göre, Afgan pilotlarının bazıları İslamcı örgütlere ve Çin'e sempati duyduklarından dolayı kullanılmamalıdır. Acak, SSCB liderliği pilot gönderilmesi konusunda sıcak bakmamıştır.⁴⁹⁴ Taraki, Politbüro'daki görüşmelerin ardından Brejnev ile görüşmüştür. Brejnev, 20 Mart 1979'de Taraki ile yaptığı görüşmede, Afganistan'a asker gönderilmeyeceğini net bir şekilde ifade etmiştir: "...ve şimdi Afganistan'a Sovyet askeri güçlerini gönderme olasılığı sorusu için. Bu soruyu her açıdan inceledik, dikkatle tartıştık ve size açık bir şekilde söyleyeceğim: bu yapılmamalıdır."⁴⁹⁵ Ancak, her şeye rağmen Sovyetler Birliği liderliği "Afganistan'ın kaybedilmemesi" konusunda fikir birliği içerisindedir.⁴⁹⁶

Başlangıçta Afganistan'a Sovyet askeri gönderilmesi konusunda tamamen karşı bir tavır sergileyen Sovyet liderliği, neden Aralık 1979'da Afganistan'a asker göndermeye karar vermiştir? Sovyetler Birliği politikası neden yaklaşık 10 ay boyunca, Mart ile Aralık 1979 arasında, değişmiş ve Afganistan'a askeri müdahale kararı verilmiştir? Bu bağlamda, aşağıdaki görüşler daha belirgin görünmektedir: SSCB'nin Afganistan'ı işgalinin nedenleri; sosyalist ideoloji, prestij, iç ve dış güvenlikle SSCB milli çıkarlarına dayanmaktadır. Bu karar, öncelikle Sovyetler Birliği'nin uzun ve kısa vadeye yayılan jeopolitik çıkarları çerçevesinde şekillenmiştir. 1979 yılının son aylarında, Afganistan konusunda SSCB karar mekanizmasını bazı iç ve dış faktörlerin etkilediği görülmektedir. Dış faktörlerin başında Sovyetler Birliği'nin dünyadaki genel durumu ile ilişkin yaptıkları değerlendirmeler gelir. Ayrıca, dünyadaki güç meseleleri ve SSCB'nin rolü ve Batı ile olan ilişkiler de diğer dış faktörlerdendir. İç faktörlerin başında ise Orta Asya'nın Afganistan ile etnik, dini, kültür ve dil benzerliklerinden kaynaklanan değerlendirmeler vardır. Öte yandan Sovyetler Birliği tehdit değerlendirmesine göre, Savr darbesinin ardından başlayan iç savaş ve ADHP çekişmelerini sona erdirmeye imkânı kalmamıştır. Dolayısıyla, Afganistan'a müdahaleye zorunlu gören SSCB üstün askeri gücüyle hükümet karşıtı mukavemeti kısa sürede bastıracağı kanısıyla işgal harekâtına girmiştir.⁴⁹⁷

Bradsher'e göre, SSCB'yi askeri müdahaleye götüren nedenleri; Sovyetler Birliği'nin güvenlik, ideolojik ve askeri çıkarlarını savunmaktır.⁴⁹⁸ ADHP, 1978 yılında ne şekilde ve

⁴⁹⁴ "Meeting of Kosygin, Gromyko, Ustinov, And Ponomarev With Taraki In Moscow", 20 Mart 1979. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113263> (erişim tarihi: 05.03.2018).

⁴⁹⁵ "Record of Conversation Between L.I. Brezhnev and N.M. Taraki", 20 March 1979. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111282> (erişim tarihi: 05.03.2018).

⁴⁹⁶ "Meeting of the Politburo...", March 17, 1979; Boris, 1989: 6; Erman, 2017: 153.

⁴⁹⁷ Erman, 2017: 167, 160 ve 165.

⁴⁹⁸ Bradsher, 1991: 112.

nasıl iktidara gelmiş olursa olsun yeni rejimin Marksist söylemi ve tutumu Sovyetler Birliği açısından bir prestij meselesi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, SSCB algısına göre, Afganistan'da yönetimin başarısız olması, Sovyet yönetimin başarısızlığı anlamına gelecekti. Nitekim bu bağlamda, SSCB yönetiminin askeri müdahale kararı vermesine bir seri nedenin etki ettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, bu ülkenin Afganistan'da savaş çıkardığına yönelik değerlendirmeler de yapılmıştır.⁴⁹⁹

İngiliz araştırmacısı Mark Orban'a göre, SSCB'yi işgale götüren nedenler bu ana başlık altında toplanabilir: Afganistan'da kurulmuş olan yönetimin devamının sağlanması, Amin ve taraftarları olan Halk Grubu'nun iktidardan düşürülmesi, Sovyetler Birliği'nin stratejik durumunu pekiştirme arzusu, bölgedeki güç dengesi meselesi ve Sovyet ideolojisini yayılması ve son olarak da Üçüncü Dünya ülkelerine karşı Batı devletlerin siyasetini bozmasıdır.⁵⁰⁰ Bununla birlikte Collins, bu nedenleri SSCB güvenlik endişeleri, verdiği taahhütler ve prestij kaygısı, Afganistan'da son zamanlarda meydana gelen olayların zorlayıcı etkileri başlıkları altında sıralamıştır.⁵⁰¹

Keshmand ise, binlerce masum insanın ve aydın grubunun hayatını tehlikeye atan Amin rejiminin, halk karşıtı politikalarının yoğunlaştırılması ve yaygınlaştırılması; ABD'nin Batı ve bölgedeki müttefikleri olan Çin ile birlikte İslami köktendinci güçlere askeri ve maddi yardımının artırılması, Pakistan topraklarından müdahale boyutlarının genişletilmesi ve İslami güçler tarafından rejimin çöküşü olasılığı, askeri müdahalenin nedenleri olarak belirtmektedir.⁵⁰² Rusya Federasyonu askeri tarihi araştırmacılarına göre, Amin faktörü askeri müdahale kararına varılmasında önemli bir etken olmuştur. Zira, Taraki yönetimine son verip iktidara gelen Amin'in bir süre sonra SSCB ile olan ilişkilerini bozmuştur.⁵⁰³ SSCB yönetimi, Taraki'den sonra Afganistan'da meydana gelen gelişmelerin Sovyetler Birliği'nin aleyhine olduğunu değerlendirmiştir.⁵⁰⁴ Harrison'a göre, Brejnev yanlılıkla, Amin'i ABD, Pakistan ve Çin'in desteğiyle Sovyet karşıtı bir rejim kurması için komplo kurmaya çalışan bir milliyetçi-fırsatçı olarak görüyordu.⁵⁰⁵

Öte yandan, kısa bir süre önce gerçekleşen İran İslam Devrimi, SSCB'yi bu bağlamda rahatsız eden diğer bir faktör olmuştur. Zira Ayetullah Humeyni'nin İslami düşüncelerinin

⁴⁹⁹ Erman, 2017: 167.

⁵⁰⁰ Pickev vd., 1999: 220.

⁵⁰¹ Erman, 2017: 167.

⁵⁰² Keshmand I ve II, 2000: 584.

⁵⁰³ Pickev vd., 1999: 221.

⁵⁰⁴ Erman, 2017: 168.

⁵⁰⁵ Cordovez ve Harrison, 2000: 11. Bazı Afganistan araştırmacılarına göre, Taraki'nin Amin tarafından öldürülmesi de Sovyetler Birliği askeri müdahale karar varılmasında bir etken olmuştur. Bkz. Sharq, 1994: 160, Wakil I, 2016: 344.

ülkesi içerisindeki Müslümanlar üzerinde etkili olmasından dolayı endişe duyan SSCB, Afganistan'daki İslami hareketin de Afganistan için bir tehdit oluşturduğu düşüncesindeydi. Bu bağlamda, SSCB'deki Müslüman halkların Afganistan'daki gelişmelerden etkilenerek SSCB toprakları içinde dini ve ulusal bir harekete başlamaları olasılığının yarattığı endişeler, işgal için önemli bir etken olmuştur. İran'da gerçekleşen İslam Devrimi, General Muhammed Zia-ul-Haq'ın Pakistan yönetimini ele geçirip rejimin meşruiyetini İslami köktendinciliğe dayandırmaya çalışması ve 15 Mart 1979'de Herat'ta çıkan ayaklanma, SSCB liderliğini tedbir alma yönünde harekete geçmiştir.⁵⁰⁶ Bununla birlikte, Profesör Matin Zubairi'ye göre Sovyetler, ABD'nin İran'a yönelik olası askeri saldırısından dolayı endişe duymuşlar ve bu nedenle Afganistan'daki komünist rejimin devamını sağlamak için güçlerini göndermeye karar vermişlerdir.⁵⁰⁷ Raimond Hartov da Sovyetler Birliği'nin Amerika'nın İran'a karşı olası askeri saldırısıyla ilgili endişelerinin olduğu görüşündedir.⁵⁰⁸

Öte yandan, Afganistan'ın zengin doğal kaynaklara sahip olması da Sovyet Birliği işgalinin önemli nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Afganistan'da uranyum, doğal gaz, petrol, bakır, demir gibi önemli doğal kaynakların varlığı, eskiden beri SSCB tarafından bilinmekte ve özellikle doğal gaz ve petrolün, Hazar Denizi'nin azalan rezervlerine bir alternatif olabileceği değerlendirilmekteydi.⁵⁰⁹

Sovyetler Birliği birlikleri 1979 yılının Aralık ayında Afganistan içinde ilerlemeye başladığında dünya kamuoyunda ortaya çıkan merak, Sovyet birliğinin bu hamleyle ne yapmaya çalıştığı teması üzerine yoğunlaşmıştır. Bazıları SSCB'nin uzun süredir milli hedef edindiği “sıcak denizlere inme ve petrol alanlarına ulaşma” yönünde adım attığı değerlendirmesini yapmışlardır. Bu yaklaşıma göre, stratejik bir konuma sahip olan Afganistan, stratejik bölgelere ulaşması için Sovyetler Birliği'ne bir “köprübaşı” olarak hizmet edebilecektir. Ayrıca, dünya petrol kaynaklarının büyük kısmının bulunduğu bölge ülkeleri üzerinde SSCB'nin nüfuzu daha da artacaktı. Öte yandan, bu durum Batı ülkelerini enerji kaynaklarından uzaklaştırmaya katkıda bulunacaktı.⁵¹⁰

Ancak, Afganistan'ın işgali konusunda SSCB yayımcılığı üzerine bina edilen görüşlere karşı çıkanlar da vardır ve çoğu araştırmacılar bunu reddetmişlerdir. Peşaver Üniversitesi Orta Asya Çalışmaları Merkezi'nin yöneticisi Dr. Anwar Khan'a göre, sıcak denizlere inme eski bir teoridir ve SSCB Afganistan'a müdahale ettiğinde sıcak denizlere inmesini bir niyeti yoktu, zira o dönemde SSCB'nin deniz kuvvetleri modern teknolojilerle

⁵⁰⁶ Erman, 2017: 168-169.

⁵⁰⁷ Arghandavi, 1998: 182.

⁵⁰⁸ Pickev vd., 1999: 220.

⁵⁰⁹ Erman, 2017: 169.

⁵¹⁰ Erman, 2017: 169-170.

donatılmıştı ve dolayısıyla Afganistan yoluna ihtiyacı yoktur.⁵¹¹ Harrison'a göre, tarihi kanıtlar şimdi Sovyetler Birliği'nin bölgede büyük bir yayımcılığı projesi yürütmediğini gösteriyor.⁵¹² Brasher'e göre ise SSCB Afganistan'ı işgali kısa vadeli savunmaya yönelikti ve uzun vadede ise yayımcılık niteliğine sahipti.⁵¹³

Afganistan'da 15 Mart 1979 yılında Herat ayaklanmasıyla başlayan çatışma ve kargaşa sürecinde Sovyetler Birliği'nin sergilediği tutum değerlendirildiğinde, Afganistan'ın işgalinin büyük bir yayımcılıktan ziyade savunmaya yönelik bir girişim olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü SSCB, askeri müdahaleden önce Afganistan rejimini desteklemeye yönelik diğer girişimleri de denemiştir. Ayrıca, SSCB yöneticileri Afganistan'a askeri müdahale kararı Afganistan Hükümeti'nce yardım isteklerinin ilk olarak Mart 1979 tarihinde değil dokuz ay sonra (Aralık ayında) verilmiştir. Nihayetinde, SSCB askeri müdahalesinde Hafızullah Amin'in yüz günlük iktidarına son verilmesi ve Afganistan'da Moskova'ya tabi bir yönetimin kurulması esas alınmıştır.⁵¹⁴

Yukarıda bahsedilen faktörlerin, Sovyet liderlerinin Afganistan'a askeri müdahale kararındaki etkisi düşünebilir. Zira ADHP'nin iktidarda kalması ve devrimci farklılıkları sürdürmeye devam etmesi SSCB'nin yararınaydı. Öte yandan Kabil rejiminin, Sovyetler Birliği'nin uluslararası arenadaki çıkarlarıyla tutarlı bir politika benimsemesi gerekiyordu. Bu nedenle, Brejnev ve etrafındaki Sovyet yöneticileri 1978'de Çekoslovakya'ya Büyükelçi olarak gönderilen ve bir süre sonra elçilikten ayrıлып Moskova'ya sığınan Babrak Karmal ile anlaşmışlardır.⁵¹⁵

Ayrıca, Afganistan'ın Sovyet istilasının temelini oluşturan bir gelişme 5 Aralık 1978 tarihli antlaşmanın imzalanmasıydı. 4 Aralık 1978 tarihinde bir heyet başkanlığında Moskova'ya giden Taraki ve Amin, 5 Aralık'ta "ADC ve SSCB Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması"nı imzalanmıştır. İki ülke arasında imzalanan bu antlaşmasının 4.üncü maddesi güvenlik ve askeri iş birliği konusuyla ilgilidir:

Yüksek âkid taraflar, dostluk ve iyi komşuluk ruhu ve Birleşmiş Milletler Tüzüğü doğrultusunda, iki ülkenin güvenliğini ve bütünlüğünü sağlamak için her iki tarafın kabulüyle uygun tedbirler almak için danışacaklardır. Yüksek âkid taraflar, savunma kabiliyetini güçlendirmek için, iki taraf arasında imzalanan antlaşmalar temelinde askeri işbirliğini geliştirmeye devam edecektir.⁵¹⁶

⁵¹¹ Arghandavi, 1998: 183.

⁵¹² Cordovez ve Harrison, 2000: 11.

⁵¹³ Bradsher, 1991: 113.

⁵¹⁴ Erman, 2017: 170.

⁵¹⁵ Farhang II, 1990: 113.

⁵¹⁶ Afganistan Almanağı 1978: 527.

Dolayısıyla, işgalden sonra, Sovyet yöneticileri ve Kabil rejiminin liderleri, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki birliklerinin varlığını haklı ve yasal olarak gösterecek şekilde anlaşmanın 4. Maddesine istinat ediyorlardı.⁵¹⁷

Afganistan'a askeri müdahale kararı, Sovyet Devlet Başkanı Brejnev'in 8 Aralık 1979 tarihinde kendi ofisinde yakın çalışma arkadaşları KGB Başkanı Andropov, Savunma Bakanı Ustinov, Dışişleri Bakanı Gromyko ve SKPM Siyasi Bürosu üyelerinden Suslov'un katıldıkları bir toplantıda uzun bir görüşmenin ardından verilmiştir. Ancak, toplantıdan önce Politbüro tarafından KGB özel güçlerin ve hava indirme birliklerinin Afganistan'a gizli destek sağlamasına izin verildiğinde, Sovyet Başbakanı olan Kosygin genel bir müdahaleye karşı çıkmış ve Brejnev'in müdahale kararı aldığı toplantıya da katılmamıştır. Ayrıca, işgalden hemen sonra Brejnev'in de karar sürecinde etkisinin olmadığı ve sağlık sorunları nedeniyle süreci tam olarak yönlendiremediği değerlendirmeleri de dikkat çekicidir. Bununla birlikte, SSCB Kızıl Ordusu'nun Afganistan'ı işgal etmesine yönelik karar süreciyle ilgili belgelerin neredeyse tamamı KGB Başkanı Andropov'un talimatıyla yok edildiği için bu kararı almaya etki eden son nedenin ne olduğu bilinmemektedir. Bu konuda 1989 yılında resmi bir rapor hazırlayan Sovyet araştırmacısı Arbatov, sadece "bazı gerçeklere" ulaşabilmiş olduğunu ancak işgal kararından kimin sorumlu olduğunun kesinleştirilemediğini ifade etmiştir.⁵¹⁸

Rusya Federasyonu askeri tarih araştırmacılarına göre, Sovyet askeri birliklerinin Afganistan'a gönderilmesiyle ilgili son karar yalnız halktan değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği Yüksek Konseyi Başkanlığı'ndan, SKPM üyelerinden ve hatta Partinin siyasi bürosundan gizli bir şekilde kapalı kapılar ardında varılmıştır.⁵¹⁹ SKPM'sinin pek çok üyesinin, Afganistan'ın Sovyet istilasına dair önceden bilgi sahibi olmadığı ve radyo aracılığıyla öğrendiği anlaşılmaktadır.⁵²⁰ Nitekim bu bağlamdaki değerlendirmeler genel olarak kişisel kanı niteliğindedir. Farhang'a göre, bu durum her iki taraf hem Sovyetler Birliği hem de Afganistan için de geçerlidir. Sovyetler Birliği'nde parti ve devlet Başkanı Leonid Brejnev, parti ideologlarından ve partinin siyasi bürosu üyesi Mihail Suslov ve Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko gibi bireylerin kişisel kanıları belirleyici bir rol oynamıştır. Afganistan tarafında ise, Taraki ve Hafızullah Amin, Afganistan'ın Sovyet istilası için zemin hazırlamışlar, ancak Afganistan'ın işgali konusunda Sovyet hükümetiyle işbirliği yapma sorumluluğu her kişiden önce Babrak Karmal'ın üstündedir.⁵²¹

⁵¹⁷ Kehstmand I ve II, 2000: 596, "Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Duyurusu", *Savr İnkulâbı Gerçeği Gazetesi*, 01.01.1980: 5.

⁵¹⁸ Erman, 2017: 161.

⁵¹⁹ Pickev vd., 1999: 237.

⁵²⁰ Tanin, 2005: 284.

⁵²¹ Farhang II, 1990: 112-113.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ; AMİN'İN SONU VE BABRAK KARMAL'IN İKTİDARA GELMESİ

Sovyetler Birliği'nin liderliği 12 Aralık 1979 tarihinde Sovyet devlet başkanı ve SBKP genel sekreteri olan Leonid Brejnev'in başkanlığında yapılan bir toplantıda, Sovyet birliklerinin Afganistan'a gönderilmesi için nihai karar vermişlerdir.⁵²² Bu toplantıda belirtilen komite, Sovyet birliklerinin Afganistan'a gönderilmesinin emredildiği "Afganistan'daki Durum Üzerine" başlıklı 176/125 sayılı kararı onaylamıştır.⁵²³ Ancak, Aralık ayından önce Sovyet birliklerinin bazı grupları Afganistan'a girmiş ve bazı stratejik bölgelerde yerleşmişlerdir. Bu bağlamda, 28 Kasım 1979'da General Victor Paputin başkanlığında bir Sovyet heyeti Kabil'e gelmiş ve seyahat hedefi "ikili işbirliği" olarak ilan edilmiştir. Ancak aslında, bu heyet işgal için zemin hazırlığında önemli bir rol oynamıştır.⁵²⁴

General Paputin, Hafızullah Amin'i Sovyet birliklerini Afganistan'a sınırsız ve kayıtsız şartsız olarak davet etmeye zorlamak için görevlendirilmiştir. Amin ile yapılan görüşmelerde Paputin, Sovyet birliklerinin bazı birimlerini Bagram, Salang ve Kabil Havaalanı'nda transfer etmek için izin almayı başarmıştır. Ancak Amin, Paputin'in istediği gibi, Sovyet kuvvetlerin sınırsız ve kayıtsız şartsız bir şekilde Afganistan'a gelmesine karşı çıkmış ve bunu kabul etmemiştir. Bu nedenle Amin, iktidardan düşmeden bir gün önce bir muhabirle yaptığı röportajda şunları söyledi: "Sovyetler Afganistan'da üs taleplerinden vazgeçmiş, ancak Sovyet askeri gücü muhalefetin bastırılmasına yardımcı olmak için Afganistan'a geliyor." Paputin, bu izni Sovyet özel kuvvetlerine Kabil'da konuşlandırmak için kullanmış ve daha sonra da Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'a davet edildiğine dair Amin tarafından bir belgeyi imzalanmaya çalışmış, ancak başaramamıştır.⁵²⁵ Bu çerçevede, Aralık ayından önce Sovyetler'in üç askeri taburu Afganistan'da yerleşmiştir: 2500 askerden oluşan üç piyade taburu Kabil'in kuzeyinde bulunan Bagram Hava Üssü'nde, 600 askerden oluşan bir piyade taburu Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Salang Tüneli'nde ve küçük bir piyade grubu ise Kabil Havaalanı'nda konuşlandırılmıştır. Yaklaşık 3.500 ila 4.000 askeri danışman ve Sovyet teknik personeli de Afganistan'a dağılmıştır.⁵²⁶

⁵²² Pickev vd., 1999: 237.

⁵²³ Wakil II, 2016: 344.

⁵²⁴ Farhang II, 1990: 109.

⁵²⁵ Farhang II, 1990: 110.

⁵²⁶ Kehstmand I ve II, 2000: 586.

Bununla birlikte, asıl işgal harekâtı 24 Aralık 1979 tarihinden itibaren SSCB birliklerinin havadan, 25 Aralık gününden itibaren ise Sovyet kara birliklerinin Kabil ve Bagram'a taşınmasıyla başlamıştır.⁵²⁷ Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin, ABD'nin İran'daki rehineler kriziyle meşgul olduğu ve Batı Dünyası'nda ise yılbaşı ve Noel rahatlığının yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte bu zamanlama, kış mevsimine girilmiş olmasından dolayı dağlardaki direnişçilere karşı Afganistan'daki SSCB Ordusu'na taktik avantaj da sağlıyordu. Ayrıca bu dönem, ABD için bir güçsüzlük dönemidir, aksine SSCB'nin askeri gücünü arttırdığı, Üçüncü Dünya ülkelerinde etkili olduğu görülmektedir.⁵²⁸

İntikal sürecinde, 300'den fazla uçuş gerçekleştiren AN-12 ve AN-22 nakliye uçakları, askerleri ve onların malzemelerini ve ayrıca BMP ve BMD türü zırhlı personal taşıyıcılarını da Kabil Havalimanı'na taşımışlardır. Bunun yanı sıra, SSCB birlikleri Herat yakınlarında Şindend Hava Üssü, Kandahar ve Celalabad hava üsleri gibi Afganistan'ın önemli merkezlerine de inmeye başlamıştır.⁵²⁹

Afganistan'daki Rus kuvvetlerinin genel komutanı Boris Gromov "Afganistan'da Kızıl Ordu" adlı kitabında, Aralık 1979'da, Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Mareşal Ustinov'un emirleri üzerine SSCB sınırları içerisindeki Türkistan ve Orta Asya Askeri Bölgelerinde neredeyse 100 savaş taburu kurulduğunu yazıyor. Afganistan'ın işgali için hazırlanan Sovyet Ordusu'nun 40. Alayı, komando kuvvetleri, özel kuvvetler, topçu, füze ve hava savunma birimleri gibi birkaç farklı birimlerden oluşuyordu. Gromov'a göre, bu birliklerinin sayısı 50.000'den fazlaydı ve bu ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim şirketlerine 8.000'e yakın kamyon sağlanmıştır. Ona göre, her iki askeri bölge içinde bu askeri düzenleme son yarım yüzyıldaki en büyük düzenleme idi.⁵³⁰ Anthony Hyman'a göre, bu ordunun personel sayısı 1982 yılına kadar 110 bine yükselmiştir.⁵³¹ Gromov, orduda önce normal denetimlerin sürmekte olduğuna inandığını, ancak 24 Aralık'ta Savunma Bakanlığı liderliği toplantısında Sovyetler Birliği'nin liderlerinin Afganistan'a asker göndermeye karar verdiğini belirtmektedir. Böylelikle, birlikleri Afganistan'a gönderme ve ülkenin topraklarında dağıtma görevi verilmiş ve Sovyet kara birliklerinin sınırdan geçişinin tam zamanı 25 Aralık 1979'da saat 13.00'te belirlenmiştir. Birliklerinin konuşlandırma planı,

⁵²⁷ Kehstmand I ve II, 2000: 592.

⁵²⁸ Erman: 2017: 171.

⁵²⁹ Erman: 2017: 171-172.

⁵³⁰ Gromov, 1989: 65-66.

⁵³¹ Erman: 2017: 176.

sınırın iki istikametten geçip ülkenin en önemli idari merkezlerini çevereleyecek şekilde yapılmıştır.⁵³²

Gromov'a göre, Sovyet Kabil Büyükelçisi Hafızullah Amin'e Sovyet liderlerinin Afganistan'a yardım etmeye karar verdikleri söylemiştir. Hafızullah Amin de bu bildirimle dayanarak, Afganistan Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanına Sovyet ordularıyla işbirliği yapmaktan çekinmemelerini emretmiştir. Ayrıca, 25 Aralık 1979 sabahı, Sovyet 40. Alay komutanı Baş General Toharinov, iki kez Afganistan'ın Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı Operasyon Komutanı Genel Sekreteri Baba Jan ve Afganistan'ın kuzeyindeki Kunduz ilinde bulunan Hafızullah Amin'in büyük kardeşi Abdullah Amin'le görüşmüştür.⁵³³

Sovyet Ordusu'nun 40. Alayının kuvvetleri 27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'da konuşlandırılmış ve üç gün boyunca Afganistan'daki önemli devlet binaları işgal edilmiş ve ülkenin birçoktoyolları da Sovyet askerlerin kontrolü altında geçmiştir. 1980 Ocak ayı ortalarında, 40. Alayı ana kuvvetlerinin konuşlandırılması büyük ölçüde tamamlanmıştır. Sovyet birliklerinin Afganistan'da konuşlandırılmasının ardından, Sovyet Savunma Bakanı'nın önerisine dayanarak bu büyüklükteki bir ordu için "Afganistan'daki sınırlı sayıdaki Sovyet askeri kuvvet" tanımını kullanmıştır.⁵³⁴

Alman gazeteci Wilhelm Dietl'e göre, Afganistan'ın askeri işgali haberleri Noel tatillerinde ABD Cumhurbaşkanı Jimmy Carter'e geldiğinde, sinirlendi ve Brejnev'i yasaları çiğnemekle suçladı. Zira 1972'de iki ülke arasında, iki süper gücün egemen bölgelerde müdahale etmesini yasaklayan bir antlaşma imzalandığı söyleniyor. Bu nedenle Carter, Sovyetlerin askeri hareketinin antlaşmaya aykırı olduğunu düşündü ve televizyon konuşmasında şöyle dedi: "inatçı bir direnşle karşı karşıya gelmeyen bir saldırganlık yayımcılığa yol açar."⁵³⁵Carter böylelikle, Sovyetler Birliği'ne karşı ekonomik yaptırım çağrısında bulundu ve ABD'nin 1980 Moskova Olimpiyatları'na katılımını lağvedildi. Bununla birlikte, Carter'in ABD'nin Afgan mukavemet cephesine silah sağlamadaki doğrudan rolü konusundaki endişesi de giderildi ve CIA'ye yardım etmek amacıyla gizli bir program yürütmek için yeşil bir ışık gösterdi. Bu yardımın bir kısmı ABD Kongresi, bir kısmı Suudi Arabistan tarafından sağlanıyordu. Harrison'a göre, Afganistan yönetimine karşı çıkan mukavemet cephesine Suudi Arabistan ve ABD'den gelen gizli yardım 1991 yılına kadar 2,8 milyar dolara ulaşmıştır. Bu yardımlar, 1980'de 30 milyon dolar, 1981'de 50 milyon dolar tavanda başlamıştır. Harrison, son iki yıl içerisinde Pakistan'ın yardımlara kanallık etmeyi

⁵³² Gromov, 1989: 65-66.

⁵³³ Gromov, 1989: 66.

⁵³⁴ Gromov, 1989: 66-67.

⁵³⁵ Dietl, 1986: 168.

kabul ettiğini, ancak daha sonra Pakistan'ın askeri kuvvet için Washington'dan 1,5 milyar dolar askeri yardım talep ettiğini yazıyor.⁵³⁶

Birleşmiş Milletler, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinden 18 gün sonra 14 Ocak 1980 tarihinde, Afganistan'daki durumu görüşmek için heyetin tüm üyelerinin hazır bulunduğu özel ve olağanüstü bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda, konu tartışılıp yorum yapıldıktan sonra, SSCB birliklerinin Afganistan'dan çekilmesini onaylayan 104 oyla kabul edilen bir karar çıkarılmıştır. Ayrıca bu karara göre, Afganistan'ın tarafsızlığının, ülkenin egemenliğinin ve özgürlüğünün geri kazanılacağı ve tüm halkların kendi geleceğini ve hükümetini tayin etmehakkına sahip oldukları vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu "Afganistan'daki durum ve uluslararası barış ve güvenlik için dolaylı rolü" başlık altında 14 Ocak 1980 tarihinde AB-6/2 ve 20 Kasım 1980 tarihinde 35/37 sayılı kararları verilmiştir. BM Genel Kurulu, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgalini kınayan toplam 7 karar çıkarılmıştır. Söz konusu kararlarda, Afganistan'ın işgalini kınayan ülke sayısı 1980'de 104 ülkeden 1985'te 122 ülkeye gelmiştir.⁵³⁷

Gromov'a göre, Afganistan'daki Nisan darbesinin zaferinden ve darbe neticesiyle meydana gelen hükümetin son günlerine kadar, ADHP ve Afganistan Hükümeti'nin faaliyetleri Sovyetler Birliği'nin sıkı kontrolü altındaydı.⁵³⁸ Harrison'a göre, Afganistan yönetiminin politika belirleyicilerinin resmi sorumluluğu Politbüro Özel Komisyonu idi. KGB Başkanı Andropov, Dışişleri Bakanı Gromyko, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Uluslararası Bürosu Başkanı Ponomariov ve Savunma Bakanı Ustinov, bu komisyonun üyeleri idi.⁵³⁹

3.1 Hafızullah Amin'in Öldürülmesi

Sovyet yöneticilerinin, Taraki'nin ölümünden sonra Amin'i öldürmeye karar verdiği söyleniyor. Taraki'nin öldürülmesinden sonra, KGB başkanı Yuri Andropov'un, Amin'i CIA ve emperyalizm casusu olarak ilan etmeye ve sonra öldürmeye karar vermiş olduğunu söylenmektedir. Ancak, Afganistan'daki Sovyet danışmanlar ve hatta Kabil'deki Sovyet büyükelçisi bu iddiayı ciddiye almıyor ve çoğu araştırmacıların da Amin'nin ABD casusu olduğunu bir efsane olarak görüyor. Diğer konulardan biri de Moskova ile Kabil'deki GRU (Sovyet Baş İstihbarat İdaresi) temsilcileri arasındaki anlaşmazlıklardır. Kabil'deki GRU temsilcileri, Amin'i casus olarak görme ve Afganistan'a asker göndermeye karşıydılar.

⁵³⁶ Cordovez ve Harrison, 2000: 61.

⁵³⁷ Adili, 2008: 24.

⁵³⁸ Gromov, 1989: 75.

⁵³⁹ Cordovez ve Harrison, 2000: 53.

Böylece, Kasım ve Aralık 1979'da bazı kıdemli Sovyet danışmanları Kabil'den çağrılmış ve yerine birkaç yüksek rütbeli KGB memuru Afganistan'a gönderilmiştir.⁵⁴⁰

Her halükarda, Hafızullah Amin'in öldürülmesi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin siyasi bürosunun kararıydı ve yapılmalıydı. Böylece, Amin ile ilgilenme görevi KGB'ye verilmiş, KGB personeli arasında Amin'in silahla öldürüleceği veya seri olarak zehirleneceği bahis konusuydu. Son olarak, her iki seçenek üzerinde çalışmaya karar verilmiştir. Plana göre, Amin ilk önce zehirlenecek ve zehirlenmeden ya da ölümünden sonra Sovyet birlikleri bir darbe girişimiyle Amin ve taraftarlarını bastırarak Babrak Karmal'ı ve ADHP Perçem Grubu'nu iktidara getirilecekti. Böylece, 1979 yılı Aralık ayında iktidardaki Amin'i öldürmeye yönelik dört suikast yapılmış, ama Amin kurtulmuştur. Amin'in zehirlenmesi planının başarısız olmasından sonra, KGB üyeleri Sokotov ve Erihov'un saldırılarından sonra Amin saraya hareket ettiği zaman onu hedef alacaklarına karar verilmiştir. 16 Aralık'ta başlatılan bu suikast girişimi de başarısız olmuş ve Amin yaralanmıştır. Sonunda, darbenin Sovyet askeri birlikleri geldikten sonra 27 Aralık'ta yürürlüğe gireceğine karar verilmiştir.⁵⁴¹

Bu arada, Sovyetler Amin'i kandırıyor ve güvenliklerini güvence altına almak bahanesiyle Tac Big Sarayına taşınmasını tesviye ediyorlar. Sonunda, Amin 20 Aralık 1979 tarihinde şehir içerisindeki ikametgahından Tac Big Sarayı'na taşınmıştır. Aslında KGB yetkilileri Amin'i öldürmenin Kabil şehir merkezinin yaklaşık 16 kilometre güneybatısında bulunan Tac Big Sarayı'nda daha kolay olacağına inanıyorlardı.⁵⁴² Perçem Grubu liderlerinden biri olan Wakil'e göre, Karmal ve diğer Perçem liderleri ve Sovyetler Birliği'ne sığınan üç anti-Amin bakanı Taşkent'e intikal edilmiştir. Ona göre, Babrak Karmal Amin'in ölümünden sonra Kabil Radyosu aracılığıyla önceden hazırladığı beyannamesini yayınlanmaya hazırlanmıştır. Ancak operasyon başarılı olmadığı için üzülmüştür.⁵⁴³ Ancak Tacik araştırmacısı Nur Ali Devlet'e göre, Babrak Karmal ve diğer Perçem liderleri 27 Kasım'da Afganistan'daki Bagram Havaalanı'na nakil edilmişler ve darbeye bekliyorlardı.⁵⁴⁴

25 Aralık 1979'da Sovyet Ordusu Afganistan'a girmiş ve Amin onları memnuniyetle karşılamıştır. Çünkü, Sovyet Kabil Büyükelçisi Hafızullah Amin'i Sovyet liderlerinin

⁵⁴⁰ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018), Cordovez ve Harrison, 2000: 49-50.

⁵⁴¹ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

⁵⁴² "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

⁵⁴³ Wakil I, 2016: 339.

⁵⁴⁴ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

Afganistan'a yardım etmeye karar verdikleri söylemiş ve Amin de Sovyet birlikleri yardımıyla muhalefetin bastırılacağına inanıyordu. Bu nedenle, Sovyet birliklerinin Afganistan'a girişinden dolayı Kabil'deki hükümet içinde acil bir durum veya ciddi bir endişe durumu görülmemiştir. Afgan Ordusu birimlerindeki Sovyet danışmanları de bir askeri tatbikatlar yapıldığını inanmışlardır.⁵⁴⁵ 27 Aralık 1979'da Hafızullah Amin, Tac Big Sarayı'nda ADHP Siyasi Büro üyelerine ev sahipliği yapmıştır. ADHP'nin siyasi bürosunun bir üyesi ve bu toplantının bir katılımcısı olan Dastgir Panjšeri'ye göre Amin bu toplantıda, ADHP'nin kuruluşunun on beşinci yıldönümü ve ayrıca Sovyet büyükelçisiyle görüşmesiyle ilgili olarak siyasi bürosu üyeleri ile konuşmuştur. Panjšeri'ye göre, Amin, siyasi büro üyelerine şunları söyledi:

Sovyet hükümetinin liderliğini temsil eden Sovyet büyükelçisi, Sovyet hükümetinin Afganistan'a Vietnam'a yaptığı yardımlara kadar teknik, askeri ve finansal yardım sağlayacağını ve ülkemizin Pakistan'a ve bölgedeki diğer ülkelere müdahale etmesi konusunda bizi yalnız bırakmayacağına söz verdi.

Amin ayrıca, Sovyet Büyükelçisinin raporuna göre; "Sovyetler Birliği'nin sınırlı askeri birimlerinin Hairatan limanından geçtiğini ve Pul-e Khumri kentine kadar herhangi bir halk direnişiyle karşılaşmadan geldiğini" belirtmiştir.⁵⁴⁶

Hafızullah Amin, ADHP'nin siyasi büro üyelerine Sovyetler Birliği'nin askeri ve maddi yardımının konusunda güvence verirken, mutfakta bir Rus aşçısı yemeğini zehirlemekle meşguldü ve Sovyet kuvvetleri de hükümetini devirmek için askeri bir operasyon yürütmek üzere sarayın dışında hazırlık yapıyorlardı. Bu sefer, Rus aşçısı Mikhail Talibov veya Misha görevini başarmış, sadece Amin'in değil, aynı zamanda çocuklar ve kadınlar da dahil tüm misafirlerini zehirlemiştir. Ancak Panjširi hariç, zira o hastalık yüzünden zehirlenmiş yemeği yememiştir. KGB planına göre, Amin'in zehirlenmesinden sonra, Tac Big sarayının ele geçirilmesi için operasyon, akşam saat 10'da başlamalıydı. Zira, Sovyetler, Amin ve misafirlerinin yemeği yedikten 3-4 saat sonra zehirleneceğine inanıyorlardı, ancak beklenmedik bir şekilde, sarayda yemek yemiş herkes kısa sürede duyarsızlaşmış hale gelmiştir. Saraya aşçı olarak giren KGB elemanı Talibov veya Misha ve bazı Sovyet çalışanları Amin'in zehirlenmesinden sonra, saraydan kayboluyorlar. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Komutanı Candad, İkbal Wazari'ye derhal askeri hastanesinden Sovyet doktorları getirme emri vermiştir. Sovyetler, darbe planı hazırlarken, Dört Yüz Yataklı Hastanesinde

⁵⁴⁵ "Afganistan Çağdaş Kanlı Tarihin Acı Hicivi; Hafızullah Amin Katil Misafirlerini Nasıl Misafir Etti?", 25.12.2017. <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?&id=4096>. (erişim tarihi: 10.04.2018).

⁵⁴⁶ Panjšeri II, 1990: 118.

Sovyet askeri doktorlarının çalıştıklarını ve Amin'i ölümden kurtarabileceklerini unutmışlardır. Böylelikle, iki doktor "Anatoly Aleksiev ve Viktor Kuzenychenko", saraya getirilmiş ve birkaç saatlik çabadan sonra, Hafızullah Amin'i ölümden kurtarmayı başarmışlar ve Amin kendine gelmiştir.⁵⁴⁷

Bu nedenle, operasyonun saat 6'da başlayacağına karar verilmiş ve böylece, akşam saat 18.15'te Sovyet kuvvetleri, Tac Big Sarayı'na saldırmaya başlamışlardır. Saldırıya KGB'ye bağlı Alfa ve Grum'nun 50 elemanı ve Sovyet özel birliklerinden Spentaz biriminin 350 askeri katılmışlardır. İlk önce bu kuvvetler tarafından saray roketlenmiş ve sonra KGB özel askerleri dört zırhlı araçla saraya doğru hareket etmişlerdir. Kuvvetler saraya ulaştığında sarayın gardiyanları tarafından vurulur, zırhlı araçlarından biri imha edilir, bazıları öldürülür, bazıları ise yaralanır.⁵⁴⁸ Bu esnada, Sovyet birliklerine öncülük yapan General Paputin, Hafızullah Amin'e giderek SSCB tarafından daha önce iletilmiş olan isteklerini tekrarlamıştır. General Paputin, Afganistan'a Sovyet kuvvetlerinin davet edildiğine dair bir belgenin Hafızullah Amin tarafından imzalanmasını istemiştir. Hedefine yine ulaşmayan Paputin, çatışmalar başladığında saraydaki Afgan gardiyanlar tarafından öldürülmüştür.⁵⁴⁹

Bu sırada, KGB'ye bağlı özel saldırı kuvveti sarayın içine girmeyi başarmışlar ve çatışmalar sırasında Sovyetler Birliği'ne hayatının son dakikasına kadar derin bir güven duyan Hafızullah Amin öldürülmüştür.⁵⁵⁰ Amin ve iki oğlu da dahil olmak üzere 25 Afgan öldürülmüştür. Ayrıca, Sovyet birliklerinden 19 kişi öldürülmüş ve 100'den fazla kişisi de yaralanmıştır. Wakil'e göre, Sovyetlerin zırhlı araçları olmasaydı, zayıatları daha da artacaktı. Böylelikle, 20.30'da Amin'in ölümüyle ilgili haberleri duymak için bekleyen Moskova makamlarına bildirilmiştir. Darulaman Sarayı'nda bulunan Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın Muhafızlarının son direnişi, 28 Aralık sabahı bastırılıp sona ermiş ve gardiyanların komutanı Candad tutuklanmıştır.⁵⁵¹ Bu esnada, Tacikistan SSC başkenti Duşanbe'de bulunan Babrak Karmal'ın beyanı kendi ifadesiyle "CIA casusunun çöküşü" ve "Savr Devrimi'nin ikinci aşaması'nın zaferiyle ilgili olarak radyo aracılığıyla yayınlanmıştır.

⁵⁴⁷ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

⁵⁴⁸ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

⁵⁴⁹ Farhang II, 1990: 112, Erman, 2017: 173.

⁵⁵⁰ "Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü? ", 01.18.2017. <http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40787990> (erişim tarihi: 08.04.2018).

⁵⁵¹ Wakil I, 2016: 360.

3.2 Babrak Karmal Dönemi ve Sakinleştirme Politikası

Babrak Karmal, 27 Aralık 1979'da sabah saat 8'de Taşkent Radyosu aracılığıyla yayımlanan beyanında Hafızullah Amin rejiminin sona erdiğini açıklamıştır. Ardından Afganistan'daki Kabil Radyosu vasıtasıyla yayımlanan konuşmasında şöyle söyledi: "... Ben Babrak Karmal, Hafızullah Amin faşist rejiminin çöküşü nedeniyle acı çeken tüm vatandaşlarımı tebrik ediyorum."⁵⁵² Karmal'ın yeni hükümet programı ile ilgili ve Afgan halkına hitap eden beyannamesi 1 Ocak tarihinde devlet yayın organları olan Hakikat-i İnkilab-i Savr gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi) ve Kabul New Timse gazetesinde yayımlanmıştır. Babrak Karmal bu beyannamesinde, Hafızullah Amin'e "faşist, diktatör, CIA casusu, Amerikan emperyalizminin ajanı, acımasız, zalim" gibi sıfatlar yakıştırmıştır. Karmal ayrıca, Nur Muhammed Taraki'den "sevgili liderimiz" diye bahsetmiştir.⁵⁵³ Aynı zamanda, yeni kurulmuş olan Devrim Konseyi adına Hafızullah Amin'in "Devrimci Mahkeme"nin hükmüyle Afganistan halkına karşı işlenen cinayetlerden dolayı idam edildiği kamuoyuna duyurulmuştur.⁵⁵⁴

Böylelikle, Amin rejimi sona ermiş ve Sovyet askerleriyle Afganistan'a gelen Babrak Karmal, Sovyet kuvvetlerinin gölgesinde iktidara gelmiştir. Batı kaynakları ve Afganistan'ın çoğu tarihçileri ve yazarları bu dönemi "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali" olarak nitelendirmiş, ancak Babrak Karmal ve ADHP destekçileri "Savr devriminin yeni aşaması" olarak adlandırılmıştır. Böylece, Babrak Karmal iktidara gelişiyle ADHP Perçem Grubu Parti ve Hükümette iktidara gelmiştir. Ayrıca, Hafızullah Amin'e karşı çıkan Parti'nin Halk Grubunun bir kısmı Perçem Grubunun müttefiki olarak kalmış ve yeni bir hükümet kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. Ancak, parti içinde birlik olması iddialarına rağmen, iki grup arasında ciddi farklılıklar varmış ve bu süre zarfında da iki grup arasında mücadele devam etmiştir.⁵⁵⁵

27 Aralık 1979 günü akşamı yeni hükümetin üyeleri açıklanmıştır. Bu çerçevede, Babrak Karmal ADHP Genel Sekreteri, yeni kurulmuş olan Devrim Konseyi Başkanı ve Başbakan olarak, Asadullah Sarwari ve Sultan Ali Keshtmand Başbakan Yardımcıları olarak görevlendirilmiştir. Nur Ahmad Nur, Abul Kadir, Muhammed Aslam Vatancar ve Gul Aqa Devrim Konseyi Başkanlık heyetinde yer almıştır.⁵⁵⁶ Devrim Konseyi 65 üyeden oluşmuş ve

⁵⁵² "Babrak Karmal'ın Tarihi Beyanitesi", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 1.

⁵⁵³ "Babrak Karmal'ın Tarihi Beyanitesi", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 1, "Babrak Karmal Greets Afghan Nation" *Kabul New Times Gazetesi*, 01.01.1980.

⁵⁵⁴ "Devrimci Mahkemesi Duyurusu", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 4.

⁵⁵⁵ Tanin, 2005: 302-303.

⁵⁵⁶ Keshtmand II, 2000: 635.

bu üyelerin 7 kişisi Konseyin Yönetim Kurulu üyeleri olarak ilan edilmiştir. Ayrıca, ADHP Merkez Komitesi 36 asil 8 yedek üyeden ve Partinin siyasi bürosu 9 üyeden oluşmuştur.⁵⁵⁷ Devrim Konseyi ve Politbüro politika belirleyici ve resmi otorite merkezidir ve bakanlar Kurulu da Devrim Konseyi tarafından atanmaktadır. Böylece yeni kabinede, Babrak Karmal Başbakan, Assdullah Sarwari Başbakan Yardımcısı, Sultan Ali Keshtmand Başbakan Yardımcısı ve Planlama Bakanı, Muhmmmed Rafi Milli Savunma Bakanı, Seyyed Muhammed Gulabzoy İçişleri Bakanı, Şah Muhammed Dost Dışişleri Bakanı, Dr. Anahita Ratibzad Eğitim Bakanı olmuşlardır.⁵⁵⁸ Diğer bakanlar ise; Abdul Wakil Maliye Bakanı, Sherjan Mazdooryar Ulaştırma Bakanı, Faiz Muhammed Sınır ve Kabile İşleri Bakanı, Muhammed Khan Jalalar Ticaret Bakanı olarak tayin edilmişlerdir.⁵⁵⁹

Yeni hükümet, Sovyetler Birliği, tüm sosyalist ülkeler ve bazı tarafsız ülkeler tarafından tanınmıştır. Başta SSCB devlet başkanı Brejnev olmak üzere, Moğolistan, Bulgaristan, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Vietnam liderleri⁵⁶⁰ ve ayrıca Kıbrıs İşçi Partisi ve Lübnan Komünist Partisi Babrak Karmal yönetimine kutlama mesajlar göndermişlerdir.⁵⁶¹

Karmal, iktidarı ele geçirmesinin ardından yaptığı ilk konuşmasında, Amin döneminde tutuklanmış olan bütün siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, Amin rejiminin yasalarının kaldırılması, keyfi tutuklamalar, evlerin ve inançların denetlenmesi yasağı da dahil olmak üzere, İslam ilkelerine saygı gösterilmesi, düşünce, din ve basın özgürlüğü, siyasi partilerin ve sosyal organizasyonların özgürlüğünü vaat etmiştir. Babrak Karmal'ın halka hitap eden bu uzun konuşması aslında yeni rejimin iç ve dış politikasının ana hatlarını teşkil ediyordu. Karmal dış politika konusunda ise barış içinde birlikte yaşama prensiplerine dayalı bağlantısız bir dış politika takip edeceğini açıklamıştır.⁵⁶²

Yeni devlet tarafından onaylanan genel af kapsamında, 6 Ocak 1980'de Kabil'deki Poliçerhi Hapishanesi'nden 2073 siyasi mahkûm serbest bırakıldı.⁵⁶³ Keshtmand'a göre, 15

⁵⁵⁷ Keshtmand II, 2000: 637.

⁵⁵⁸ "Devrimci Konsey Tarihi Duyurusu", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 1.

⁵⁵⁹ "Statement Issued By the RC", *Kabul New Times Gazetesi*, 01.01.1980, kabinenin diğer bakanlar ise 31 Aralık 1979 tarihinde açıklanmıştır: Muhammed Aslam Vatancar İletişim Bakanı, Muhammed Ebrahim Azim Sağlık Bakanı, Guldad Yüksek Öğretim Bakanı, Muhammed İsmail Danesh Maden ve Sanayi Bakanı, Raz Muhammed Paktian Su ve Enerji Bakanı, Nazar Muhammad Bayındırlık Bakanı, Abdul Majid Sarbland Kültür ve İnfarmasyon Bakanı, Abdul Rashid Arian Adalet Bakanı, Fazlurahim Muhmanda Ziraat ve Toprak Reformu Bakanı olarak tayin edilmişlerdir. Bkz. Keshtmand II, 2000: 637.

⁵⁶⁰ "Babrak Karmal'a Gelen Tebrik Telegramlar", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 1, 7 ve 8.

⁵⁶¹ "Worker Party of Cyprus Send Congratulation", *Kabul New Timse Gazetesi*, 07.01.1980: 4.

⁵⁶² "Devrimci Konsey Tarihi Duyurusu", *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 01.01.1980: 3-4.

⁵⁶³ *Hakikat-i İnkilab-i Savr Gazetesi (Savr İnkılâbı Gerçeği Gazetesi)*, 06.01.1980: 1.

Ocak 1980'e kadar, Kabil ve diğer illerde yaklaşık 16.000 siyasi mahkûm serbest bırakılmıştır.⁵⁶⁴ Öte yandan, Amin rejiminin tüm politikaları ve emirleri kaldırıldı ve 14 Nisan 1980'de ADC'nin geçici bir anayasa olarak temel ilkeleri, yeni rejimin Devrim Konseyi tarafından onaylandı.⁵⁶⁵ Daha sonra, 21 Nisan 1980'de, tamamen kırmızı renkli ve üzerinde "Halk" yazılan Taraki-Amin rejiminin resmi devlet bayrağı, ulusal ve İslami gelenek ve göreneklerine uygun olan Afganistan'ın eski ve geleneksel üç renkli (siyah, kırmızı, yeşil) bayrağı ile değiştirilmiştir.⁵⁶⁶

Böylelikle, yeni rejim, yukarıdaki önlemleri benimseyerek eski rejimin politikalarını devirmek ve ılımlı politikalar ilan etmekle, halkın ADHP'ne ve hükümete kaybedilen güvenini geri kazanmaya çalıştı. Bu nedenle, kırsal alanlardaki direniş ateşinin söndürülmesi ve şehirlerdeki devlet gücünün güçlendirilmesi, rejimin ana hedeflerini teşkil etmiştir. Böylece, Babrak Karmal'ın ve Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin ilk zamanlarında, hükümet ilk önce Afganistan köylerinde sosyal devrim planını bir kenara bıraktı ve bunun yerine başta Kabil olmak üzere büyük şehirlerdeki kontrol alanlarında güvenilir bir parti ve hükümet aygıtı yaratmaya çalıştı.⁵⁶⁷

Amerikalı araştırmacı Barnett Rubin'e göre, hükümet, kırsal alanları "sakinleştirme politikası" çerçevesinde, aşiret ve dini liderleri ve diğerlerini devrimi destekledikleri takdirde ödüllendirmeye çalıştı. Öte yandan, köylerdeki muhalefeti sakinleştirmek için ortak askeri ve istihbarat eylemleri de kullanılmış, ancak çoğunlukla askeri faaliyetlere bağlı olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶⁸

3.3 Seksenli Yıllarda Rejimin Sosyal Politikası ve Kadınların Rolü

80'lerde hükümet tarafından, gençlerin, özellikle de kadınların ve kızların rolünün önemli olduğu bir dizi sosyal örgüt ve eğitim-kültürel enstitüsü kurulmuştur. Afganistan Kadın Demokratik Örgütü, Afganistan Demokratik Gençlik Örgütü, sendikalar, eğitim kurumları ve diğer sosyal kuruluşlar, ADHP'nin denetiminde faaliyet gösteren kurumlar arasındaydı.⁵⁶⁹ 1981 yılında ise, tüm bu sosyo-politik örgütlerini bir sistemde birleştirmek için "Ulusal Vatan Cephesi" kurulmuştur.⁵⁷⁰ Keshtmand'a göre, 1989'un sonunda bu kurumların sayısı 100'den fazlaya ulaşmıştı.⁵⁷¹ Ancak Edward Girardet'e göre, "Ulusal Vatan Cephesi"

⁵⁶⁴ Keshtmand II, 2000: 640.

⁵⁶⁵ Wakil I, 2016: 368.

⁵⁶⁶ Keshtmand II, 2000: 655.

⁵⁶⁷ Tanin, 2005: 303.

⁵⁶⁸ Tanin, 2005: 304.

⁵⁶⁹ Keshtmand II, 2000: 869.

⁵⁷⁰ Keshtmand II, 2000: 677.

⁵⁷¹ Keshtmand II, 2000: 869.

fikri ortaya çıkış nedeni; toplumda saygınlığı olan aşiret reisleri, kanaat ve din önderleri gibi kişilerin bir araya getirildiği bu oluşumu desteklemek suretiyle iç ve dış kamuoyunda SSCB'nden bağımsız bir Afgan yönetimi olduğu görüntüsü yaratmaktı.⁵⁷²

Afganistan Kadın Demokratik Örgütü ve Afganistan Gençlik Örgütü diğer kurumlara göre düzenli örgütlenmeye sahipti. Şah Mahmud Hasein'e göre, kadın örgütünde 100.000'den fazla kadın ve kız vardı.⁵⁷³ Keshtmand'a göre, Kadınların Demokratik Örgütü faaliyetlerinin çoğunu kadınların aile ve toplumdaki özgürlüğüne ve erkeklerle olan yasal eşitliklerine adanmıştır. Ona göre, diğer kadın örgütleri, mesleki bilgileri ve sosyal üretime aktif katılımları, aile ekonomisini düzenlemeleri ve ülke çapındaki kadınlar arasındaki eğitimsizlikle mücadelede aktif rol almaları için kurulmuştur.⁵⁷⁴ Ancak, yazar ve araştırmacı Malek Sitez'e göre, parti eğitim enstitüleri, gençlik örgütleri, kooperatif sendikaları ve Afgan kadın örgütlerinin kurulması Marksizm-Leninizm'i teşvik etmenin yollarından biriydi. Ona göre, bu eğitim kurumlarında, Sovyetler Birliği akademik kadroları ve uzmanlaşmış Afganlar görevlendirilmiştir.⁵⁷⁵ Aynı zamanda Dr. Khurasani, tüm okullarda, kolejlerde ve üniversitelerde parti örgütleri kurulmuş olduğunu, kız ve erkek çocukları çeşitli şekillerde bir araya getirip diyalektik materyalizmin ve sosyalist toplumun amaçlarını açıkladığını yazıyor.⁵⁷⁶

Bu dönemde Afganistan Demokratik Halk Partisi Hükümeti'nde bazı değişiklikler olmuş ve ülke yönetiminin yapısı ve aynı zamanda devlet tarafından kurulmuş olduğu sosyal ve politik örgütler Sovyet sistemine daha benzer hale gelmişti. Afganistan Demokratik Gençlik Örgütü, Komsomol adlı Sovyet Gençlik Örgütü'nün modellenmesiyle kurulmuştur. Dr. Abdullah Kazim'e göre, Afganistan Demokratik Gençlik Örgütü, gençleri parti işleri için işe almak, ideoloji ve parti üst düzey yetkililerine hizmet etmekle görevlendirmiştir. Bunun yanı sıra, bu örgüt aracılığıyla bir dizi genç silahlandırıp savaş alanlarına gönderiliyordu, bazıları ise istihbarat servislerine görevlendirip gece gündüz parti ofislerinde gençleri partiye çekmek ve Marksist ideolojinin reklamını yapmakla meşguldü.⁵⁷⁷

Malek Sitez, söz konusu sosyal kurumların sivil toplum olarak rol oynayamayacağına inanmaktadır. Zira ona göre, onların politik, ekonomik ve değer bileşenleri egemen devletin ideolojisinden etkilenmiş ve vatandaşlık özgürlüklerini engellemiştir.⁵⁷⁸ Ancak, sosyal

⁵⁷² Erman, 2017: 177.

⁵⁷³ Hasin, 1988 : 58.

⁵⁷⁴ Keshtmand II, 2000: 866 ve 869.

⁵⁷⁵ "Marksizm Yada Hayran Hayal", *Sekiz Sabah Gazetesi*, 07.01.2017.

⁵⁷⁶ Khurasani, 2009: 45.

⁵⁷⁷ Kazim, 2005: 349.

⁵⁷⁸ "Afganistan'da Sol Hareketinin Çalışma Karnesi ", <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-43689248>. (erişim tarihi: 20.04.2018).

kurumlar siyasal sistemin ideolojisinin kurbanı olmasına rağmen, aktif sosyal grupların özü hakkında düşünmek yerini bulmuştur.

Keshtmand'a göre, toplumun sosyal ve ekonomik yaşamında kadınların rolü giderek daha etkili hale geliyordu. Yasal olarak, kadınlar erkeklere eşitti ve ilk defa, erkeklerle eşit maaş alacak şekilde fabrikalarda ve üretken işletmelerde çok sayıda kadın istihdam edildi. Eğitim ile ilgili olarak, kız ve erkek çocuklarının hakları yasal olarak güvence altına alınmıştır ve Keshtmand'a göre, pratikte, kız çocuklarının eğitimi için birçok olanak vardı ve çok sayıda eğitilmiş kız sosyal ve kültürel kurumlarda çalışıyordu.⁵⁷⁹ Kadınların imalat sektöründeki, devlet, eğitim, kültür ve toplumda çalışmalarına ek olarak, muhalefete karşı savaşın saflarındaki varlıkları da dikkat çekicidir. Hasin'e göre, 1987 yılında, 6409 genç kadın ve kız rejimin savunma gruplarında muhalefet gruplarına karşı savaşıyorlardı.⁵⁸⁰

Ancak Dr. Abdullah Kazim'e göre, kadınların rolündeki artış ülkenin genel gelişiminden değil, rejimin mecburiyetliği ve yetersizliğinden kaynaklanıyor. Çünkü çok sayıda erkek rejime karşı savaşan mücahit gruplarına katılmışlar, çoğu göç etmişler, bazıları devlet tarafından hapsedilmiş veya öldürülmüştür. Bu nedenle, tahakküm alanı gün gittikçe Kabil ve bazı diğer şehirlerdesınırlı hale gelen rejim, çoğunlukla parti aktivistlerine atfedilen kadınların işgücünü kullanmaya mecbur kalmıştır.⁵⁸¹ Kazim'e göre, çok sayıda erkeğin kaçması ve öldürülmesiyle kadınların görevleri zorlaştı ve annelik rolünü üstlenmeleriyle birlikte, ailenin babası görevlerini de üzerlerine almak zorunda kalmışlardır.⁵⁸²

1980'lerde rejimin temel kaygısı askeri ve güvenlikle ilgili konulardı. Bu nedenle, rejimin özgürlük ve eşitliği sloganıyla, kadınları askeri ve güvenlik güçlerine katılmaya teşvik etmiştir. Ancak, eğitilmiş kadın ve kızların çoğunluğu Kabil'deki Sovyet kuvvetlerine ve rejime karşıydı.⁵⁸³ Babrak Karmal zamanında ve Afganistan'daki Sovyet birliklerinin mevcudiyeti sırasında, Savr Devrimi'nin ikinci yıldönümünün kutlanması sırasında, genç kızlar da dâhil olmak üzere kız öğrenciler rejim güçleri ve Rus meslektaşlarının önünden geçtiklerinde, Rejim karşıtı sloganlar ve Rus karşıtı bağırımlar başlamıştır. Bu esnada Nahid adındaki bir kız "ey kutup ayıları kutsal topraklarımızdan çıkın"⁵⁸⁴ diye bağırıyorken diğer kızların yurtseverlik duygularını da canlandırmış ve böylece durum hızlı bir şekilde bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Kızlar rejimin ve Rus birlikleri üzerine taş ve odun atmışlar ve

⁵⁷⁹ Keshtmand II, 2000: 870.

⁵⁸⁰ Hasin, 1988 : 58.

⁵⁸¹ Kazim, 2005: 360.

⁵⁸² Kazim, 2005: 344-345.

⁵⁸³ Kazim, 2005: 345.

⁵⁸⁴ Sharq, 1994: 172.

saldırıya karşılık veren hükümet güçlerinin açtığı ateş sonucu 13 genç kız da dâhil olmak üzere 70 kişi öldürülmüştür.⁵⁸⁵

Öte yandan, sosyal açıdan güvenlik eksikliği ve yiyecek kıtlığı ile kırsal kesimdeki el sanatları ve geçim kaynaklarının kaybı, binlerce kırsal ailenin köylerini terk etmesine ve şehirlere dönmesine neden olmuştur. Böylece, kentsel koşullara agresif uyum halk için yeni sorunlar yarattı. Öte yandan, parti üyeliği, partizan ve partizan olmayan bölünme açısından sınıf ayrımcılığı, insanların sosyal yaşamında ve onların doğal ilişkilerinde yeni ve ciddi problemler getiren yeni bir olguydu. Öte yandan, kalıcı gece kısıtlamalar sosyal çevreyi bir gece hapisanesine dönüştürüp aileleri olumsuz yönde etkilemiştir.⁵⁸⁶

3.3.1 Eğitim ve Öğretim

1980'lerde Sultan Ali Keshtmand Başbakanlığı dönemi sırasında, Afganistan'da eğitim ve kültürün yayılması ve toplumsal dönüşüm için çaba harcandı. Bu dönemin başarılarından biri ülkedeki eğitim ve sağlığın genişlemesiydi. Başbakan Keştmad'a göre, yeni eğitim sisteminin amacı, sosyal statüsünde geçmişte yaygın olan ulusal, etnik, mezhepsel ve dilsel sorunları ve ayrıcalığı ortadan kaldırmak, çocuklar ve gençler için sağlıklı zihinsel ve beden eğitimi için yeni alanlar sağlamaktır.⁵⁸⁷

Hükümet ayrıca okulları ve eğitim kurumlarını meslekileştirmeye çalıştı. Birçok ilde, Öğretmen Eğitim Enstitüleri kurulmuş, Balh, Herat, Nangarhar ve Faryab illerindeki öğretmen eğitim enstitüleri pedagoji enstitülerine yükselmiştir. 1980'lerde okuma yazma bilmemekle mücadele için de çaba harcandı, ancak halkın sadece %30'u okuryazardı ve %70'i hala eğitimsizdi ve okuma yazma bilmiyorlardı.⁵⁸⁸ Bununla birlikte, hükümetin eğitim geliştirme çabalarına ve Kabil'deki ve hükümet yönetimindeki bazı büyük şehirlerdeki göreceli başarısına rağmen, Afganistan'ın köylerinde neredeyse çoğunda okul yoktu. 1984'te, kırsal alanlarda okullar veya eğitim merkezleri yoktu ya da güvenlik ve öğretmen eksikliği nedeniyle kapatılmıştır. Birçok öğrenci kırsal alanlardan kaçıp başkente sığınmışlar ve ayrıca erkek öğretmenlerin çoğu ya öldürülmüş ya da yabancı ülkelere göç etmişlerdir. Ortalama olarak, tüm okulların ve eğitim kurumlarının %78'i savaş nedeniyle tahrip edilmiştir.⁵⁸⁹

Ayrıca, 1980'lerde, yükseköğretimin genişletilmesi ve büyütülmesi için adımlar atılmıştır. Keshtmand'a göre, o yıllarda Afganistan Bilimler Akademisi, önemli bir bilimsel araştırmanın merkezi haline gelmiş, birkaç yükseköğretim kurumu ve üniversite kurulmuştur

⁵⁸⁵ Kazim, 2005: 361.

⁵⁸⁶ Kazim, 2005: 344-345.

⁵⁸⁷ Keshtmand II, 2000: 854.

⁵⁸⁸ Keshtmand II, 2000: 856, 857, 859.

⁵⁸⁹ Majrooh, 1989: 89.

ve neticede eğitilmiş öğrenci sayısı artmıştır. Kabil ve Nangarhar üniversiteleri⁵⁹⁰, Kabil Politeknik Enstitüsü, Cengeleg Teknik merkezleri ve kuzeydeki petrol ve gaz araştırma merkezleri genişletilmiştir. 1988 yılında Balh ve Herat üniversiteleri ile İslam Bilimler Üniversitesi ve İslam Araştırma Merkezi kurulmuştur. Ayrıca, Kabil Tıp Enstitüsü, bazı illerde mesleki-teknik okul ve öğretmen yetiştirme kurumları kurulmuştur.⁵⁹¹

Ancak, ADHP tarafından Afganistan eğitim sisteminin ideolojileştirilmesinin, ülkenin eğitim sisteminde attığı en büyük afetlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'ın eğitim sistemini ideolojiye sokmak, bu sistem vasıtasıyla “modern bir insan” (sosyalist bir insan) oluşturmayı hedeflemek ve büyük ölçüde sekülerleştirmektir.⁵⁹² Nitekim bu bağlamda, eğitim kurumlarında, özellikle öğretmen yetiştirme kurumlarında ve üniversitelerde, Rus ve Afgan öğretmenleri aşağıdaki konuları öğretiyorlardı:

1. Bilimsel Sosyoloji
2. Tarihsel Materyalizm
3. Diyalektik Materyalizm
4. Devrimci hareketlerin tarihi
5. Afganistan'ın 1919'dan Savr Devrimi'ne kadar olan tarihi.⁵⁹³

3.3.2 Kültür ve Sanat

Seksenli yıllarda hükümet, Bilgi ve Kültür Bakanlığına dayanan, çalışma ve etkinlik bakımından birbirinden ayrı kültürel ve sanatsal hizmetler sağlamak üzere bir dizi yeni ajans oluşturmuştur. Örneğin, Radyo ve Televizyon bağımsız bir ajans olarak, kitap ve yayınları yayınlamak için yayınevi, Bahtar Haber Ajansı ve Kültür adlı Devlet Kültür ve Sanat Komitesi olarak kurulmuştur.⁵⁹⁴

Bu bağlamda, Keshtmand'a göre, Kütüphaneler ve Kütüphanecilik, kitap yayıncılığı ve yayınları, Afganistan Ulusal Müzesine değerli kültürel ve tarihi eserlerin toplanmasında önemli bir merkez olarak dikkat ve özen gösterilmesi, sinema ve film, tiyatro sanatı, güzel sanatlar, 1980'lerde sanat ve kültür alanında yapılan önemli çalışmalar arasındadır.⁵⁹⁵ Malek Sitez'e göre, bu dönemde ulusal kültürün gelişmesinde kadınların rolü, bir başka önemli

⁵⁹⁰Seksenli yılların sonlarında Kabil Üniversitesinde on üç fakülte vardı ve kızlar ve erkekler dâhil olmak üzere yaklaşık yedi bin öğrencisi vardı. Bkz. Keshtmand II, 2000: 861.

⁵⁹¹ Keshtmand II, 2000: 859-862.

⁵⁹² “Afganistan Eğitim Sistemi Nasıl Etkilendi? ”. <http://www.bbc.com/persian/43784021>. (erişim tarihi: 23.04.2018).

⁵⁹³ Rasikh, 2017: 50-51.

⁵⁹⁴ Keshtmand II, 2000: 880.

⁵⁹⁵ Keshtmand II, 2000: 881-905.

adıdır. Ancak ona göre, bu kültürel-sanatsal örgütler hükümet ideolojisinin hizmetindeydi.⁵⁹⁶

3.3.3 Etnik Azınlıkların Sosyal Statüsündeki Değişiklikler

Kraliyet rejiminin ve Muhammed Davud cumhuriyetinin çöküşü ve müteakip ADHP iktidara gelmesinin ardından- ciddi siyasî ve sosyal hatalar ve yanlış hizalamalar göz önüne alındığında- Afganistan'daki etnik azınlıklara yüzyıllar boyunca uygulanan ayrımcılık ve zulüm büyüsunün göreceli parçalanması, ADHP'nin daha olumlu ve adil yönlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Dr. Sayed Askar Mousavi'ye göre, daha önce Kabil ve diğer illerde etnik azınlıklarla ikinci sınıf vatandaşlar olarak muamele ediliyordu. Ancak ADHP Perçem Grubu'nun 1980'de iktidara gelmesiyle, bu durum bir dereceye kadar değişti ve son 250 yılda ilk kez Afganistan'daki Hazara etnik grubundan bazıları başbakanlık, başbakan yardımcısı ve üniversiteden orduya kadar diğer üst düzey yetkililer görevine geldi. Genel olarak, ADHP rejiminin, Parti'nin “kabile”, “dil” ve “mezhep” kategorilerine karşı olması nedeniyle azınlıklara karşı daha adil davranıldı.⁵⁹⁷ Bu nedenle, onun görüşüne göre, 1980'lerin çalkantılı siyasi dönemi, kitlelerin ve özellikle de yoksun azınlıkların siyasi sosyal olgunluğuna yol açmıştır.⁵⁹⁸

Siyasi katılımın yanı sıra, etnik grupların kültürel ve dilsel hakları da kabul edildi ve Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinin 4. maddesine göre hükümet, ülkenin kültürel mirasını ve tüm milliyetlerin ve kabilelerin geleneklerini korumak ve geliştirmekle yükümlüdür.⁵⁹⁹ Dr. Necibullah dönemi Anayasasında da Afganistan Cumhuriyeti çok uluslu bir ülke olarak kabul edilir ve hükümetin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik eşitliği sağlamasını gerektiğini vurgulanır.⁶⁰⁰

Afganistan'ın sosyo-politik meseleleri üzerine bir araştırmacı olan Profesör Dr. Seyyed Askar Mousavi, 1980'lerin Afganistan toplumunun kabile yapısının parçalanmasındaki gelişmelerinin rolünü şöyle anlatıyor: “seksenli yıllarda, bir asırlık Afgan milliyetçiliğinin⁶⁰¹ tabu- konunun hassas doğasına rağmen- yıkıldı ve ilk kez Afganistan tarihinin gözden

⁵⁹⁶ “Afganistan'da Sol Hareketinin Çalışma Karnesi ”. <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-43689248>. (erişim tarihi: 20.04.2018).

⁵⁹⁷ Mousavi, 2000: 233.

⁵⁹⁸ Mousavi, 2000: 248.

⁵⁹⁹ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 245.

⁶⁰⁰ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 300-301.

⁶⁰¹ Seyyed Askar Mousavi, Afgan milliyetçiliğini “tabu” olarak nitelendirmekte ve uzun yıllar boyunca Afganistan'daki birçok sorunun- “Afgan milliyetçiliği” dışında- ulusal düzeyde tartışıldığını ve eleştirildiğini eklemektedir. Yazar, Afgan milliyetçiliğinin diğer tarafını Afganistan'daki bir ulusal kimlik krizi olarak görüyor ve bunun nedeni şöyle açıklıyor: “Afgan olmayan çoğunluğu (Peştun olmayan etnik azınlıkları) ihmal etmekle birlikte, hem yerel hem de ulusal düzeyde ayrımcılık, baskı ve geri kalmışlığın, kimlik krizinin ana nedenleri olarak, Afganistan'ın yeniçağa girmesinin önündeki en büyük engel oldu.” Bkz. Mousavi, 2000: 27, 36, 37.

geçirilmesine duyulan ihtiyaç konusunda ciddi tartışmalar başladı.”⁶⁰² Ek olarak, Afganistan’ın merkezindeki kırsal topluluklar hakkında iyi bilgi sahibi olan Mousavi, meydana gelen değişiklikleri şaşırtıcı olarak tanımlanarak şöyle anlatıyor: “1978’den önce ve sonra Hazaracat’a (Afganistan’ın merkezi bölgeleri) aşına olanlar için, bu değişiklikler, yöneticinin tutumunu, değerlerini ve sosyal anlaşmalarını yeni normalara dönüştüren gerçek bir toplumsal devrim olarak görülüyordu.”⁶⁰³

Basir Ahmad Dowlatabadi’ye göre, darbe ve ardından Afganistan’ın Sovyet işgali, insanların yaşamlarının her alanında yıkıcı bir dönüşüm yarattı. Ona göre, buna rağmen, Afganistan’ın sosyal temeli tamamen çökmedi, ancak, iş kompozisyonundaki değişiklikler (toprak sahipleri ile hükümet tarafından toprak alan topraksız köylüler arasında anlaşmazlıkların yaratılması) ve ailelerin sıkıntılarına neden olan insanların geleneklerindeki değişiklikler gibi birçok sorun ortaya çıktı.⁶⁰⁴

3.4 Sonun Başlangıcı; Necibullah Dönemi ve Sovyet Birliklerinin Afganistan’dan Çekilmesi

Babrak Karmal, 4 Mayıs 1986 tarihinden itibaren ADHP’nin genel sekreterliği görevinden istifa etmiş ve yerine Necibullah Parti sekreteri olarak seçilmiştir. Karmal döneminde Başbakan olan Keshtmend, Karmal’ın Parti ve Hükümet liderliğinden istifa etmesinin nedeninin Parti içi anlaşmazlıklardan kaynaklandığını belirtiyor: “iç anlaşmazlıklar ivme kazandı. ... Partinin Siyasi Bürosu üyelerin çoğunluğu, liderliğin değişimini ciddi bir zorunluluk olarak görüyorlardı ve Necibullah’ı Karmal’ın halefi olarak atanacağına karar verildi.”⁶⁰⁵ Alexander Laykhovsky’ya göre de, Karmal, partinin birçok üyesine olan güvenini bile yitirdi ve ülkeyi çıkmazdan kurtarma değerinde değildi.⁶⁰⁶ Afganistan’daki Sovyet Ordusu’nun genel komutanı Boris Gromov, Babrak Karmal’ın istifasının hastalık ve etkisizlikten kaynaklandığını yazıyor.⁶⁰⁷

Ancak Abdul Wakil’e göre, Karmal’ın parti ve hükümetin liderliğinden çıkarılması ve yerine Necibullah’ın geçmesi kendiliğinden örgütsel bir angajmanın ürünü değildi, fakat Sovyetler Birliği’nin istihbaratı Gorbaçov’un emriyle Babrak Karmal yerine Necibullah’ı iktidara getirdi. Başka bir deyişle, Necibullah, KGB’nin seçimi idi.⁶⁰⁸ Bununla birlikte, Sovyet devlet başkanı Gorbaçov 29 Mayıs 1986 tarihinde yapılan Politbüro toplantısında bu

⁶⁰² Mousavi, 2000: 35.

⁶⁰³ Mousavi, 2000: 326.

⁶⁰⁴ Dowlatabadi, 1992: 320.

⁶⁰⁵ Keshtmand II, 2000: 880.

⁶⁰⁶ Lyakhovsky II, 2003: 2.

⁶⁰⁷ Gromov, 1989: 152 ve 157.

⁶⁰⁸ Wakil I, 2016: 449-454.

değişimiyle ilgili şöyle söylemiş: “Karmal’ı Necibullah ile değiştirdik, fakat bu oldubitti değil bizim için gerekli olan bir hareketti.”⁶⁰⁹ Harrison’a göre, Moskova, birliklerini Afganistan’dan çekilmesi için zemin hazırlamak için Karmal yerine Necibullah’ı getirdi.⁶¹⁰

Afganistan’da Necibullah’ın iktidara gelişi SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov’un ikinci yılına tesadüf eder. Bu dönemde, SSCB yönetiminin Üçüncü Dünya ülkelerinden uzaklaşma yaklaşımı çerçevesinde, Afganistan’a bakışı değişmeye başlamıştır. Değişimin bir de Sovyetler Birliği dış politikası ve yardımlar boyutu vardı. Öyle ki, Gorbaçov’un iktidara gelmesinin ardından daha önce SSCB tarafından diğer ülkelere yapılan mali destekler ve yardımlar yeniden ele alınmış ve Gorbaçov’un düşüncesi SSCB’nin geleceği için maliyeti ağır bu programların sonlandırılması olmuştur. Aynı zamanda, bu ülkedeki askeri mevcudiyet Sovyetler Birliği iç kamuoyunda sorgulanır hale gelmiştir. Öte yandan, Afganistan’daki askeri mücadele açısından bakıldığı zaman, mücahitlerin 1986 yılından itibaren Stinger füzelerini kullanmaya başlamaları, Necibullah için ikinci şanssız gelişmenin ortaya çıktığı görülmektedir. Zira mücahitlerin tarafından Stinger füzeleri kullanılması, tartışmasız olan SSCB hava üstünlüğüne önemli bir darbe indirmiştir.⁶¹¹

4 Mayıs 1986 tarihinde, Parti Merkez Komitesinin düzenlenen 18. oturumunda, Necibullah Parti Merkez Komitesinin genel sekreteri olarak seçildiğinde, Babrak Karmal’ın Devrim Konseyi’nin başında olması kararlaştırıldı. Nitekim Karmal 20 Kasım 1986’ya kadar bu görevdeydi. Fakat Karmal’ın Kabil’de Devrim Konseyi’nin başkanı olarak bulunması, Necibullah için büyük bir sorun olarak görüyordu; çünkü Necibullah Babrak Karmal’ın varlığında, ADHP’nde ve hükümette görevlerini yerine getirme yetkisine sahip değildi. Bu nedenle, Necibullah, Karmal’ı yolundan çekmeye çalıştı ve ilk harekette, Moskova’ya gitmesini istemek için birkaç siyasi üyeyi Karmal’a gönderdi. Sonunda, Devrim Konseyi’nin Başkanı olan Babrak Karmal, Necibullah talebinin ve Sovyetler anlaşmasının üzerine, kendi istemediğine rağmen, görevden alındı ve Moskova’ya gönderildi. Karmal’ı Moskova’ya gönderdikten sonra, partizan olmayan biri olan Hacı Samkani, 20 Kasım 1986’da Devrim Konseyi Başkanı olarak atandı ve 30 Eylül 1987’ye kadarbu görevde kaldı. Sonra, Necibullah Devrim Konseyi Başkanı olarak ve Hacı Samkani yardımcısı olarak ilan edildi. Daha sonra devlette yapılacak değişiklikleri görüşmek üzere Necibullah tarafından bir Loya Cirge (büyük şura) toplanmıştır. 29 ve 30 Kasım 1987 tarihinde düzenlenen Loya Cirge’ye toplumsal kuruluşların yetkilileri, Milli Cephe yetkilileri, ADHP üyeleri katılmıştır. Bu toplantıda,

⁶⁰⁹ Erman, 2017: 281.

⁶¹⁰ Cordovez ve Harrison, 2000: 258.

⁶¹¹ Erman, 2017: 282.

Necibullah yedi yıl için Afganistan Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.⁶¹² Böylelikle, devlet başkanı Necibullah yeni hükümetin kabinesini 16 Haziran 1988 tarihinde açıklamıştır.⁶¹³

Bu Loya Cirge’da aynı zamanda, devletin resmi adının “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti”nden “Afganistan Cumhuriyeti”ne değiştirilmiş ve yeni bir Anayasakabul edilmiştir. Ayrıca, bu Anayasaya göre, İslam devlet dini ilan edilmiş ve Millet Meclisi, Afganistan Cumhuriyeti’nin en yüksek yasama organı olarak kurulmuştur. Böylece, 14 yıl sonra Afganistan parlamentosu yeniden işe başlamış oluyor. Ancak, bu parlamentonun çoğu üyeleri ADHP’ye bağlı kişilerden oluşuyordu. Millet Meclisi, Anayasanın 78. maddesi uyarınca, iki kamaralı (Volesi Cirga ve Sena Meclisi) ndan oluşmuştur. 1973’te Cumhuriyet hükümetinin kurulması ile parlamento feshedilmişti. Ancak, Davud dönemi 1976’daki anayasasının 48. maddesine göre, Millet Meclisi “Ulusal Cirga” olarak öngörülmüş ve üyeleri, kanuna göre Parti tarafından önerilip halk tarafından seçilecekti.⁶¹⁴ Ancak bu yasa uygulanmadı. Babrak Karmal döneminde, Millet Meclisi’n görevi Devrim Konseyi yapıyordu ve Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Temel İlkelerinin 36. maddesi uyarınca, Devrim Konseyi, devlet gücünün en üst organıydı.⁶¹⁵ Necibullah hükümetinin çöküşünden sonra da Afganistan’da 14 yıl için (1992’den 2005’e kadar) Millet Meclisi veya buna benzer bir yasama organı yoktu.

Bununla birlikte, 28 ve 29 Haziran 1989 tarihinde, yenide bir Loya Cirga kurulmuş ve Afganistan Anayasası’na değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Böylelikle, yeni anayasanın 5. maddesinde siyasi partilerin çokluğu izin vermiştir.⁶¹⁶ Ardından, Temmuz 1990’da, “Afganistan Demokratik Halk Partisi”nin adı “Vatan Partisi” olarak değiştirilmiş, yeni parti planı onaylanmış ve Necibullah Parti başkanı olarak seçilmiştir.⁶¹⁷ Böylece, iktidara geldikten sonra Dr. Necibullah, parti ve hükümet yapısındaki yukarıda belirtilen değişiklikleri getirip devrimci sloganları bırakarak, “Ulusal Uzlaşma Politikası”nı ilan etmiş ve muhalif gruplarla

⁶¹² Keshtmand II, 2000: 985.

⁶¹³ Necibullah hükümetinde; Sultan Ali Keştmänd, Muhammed Hassan Şark, tekrar Keştmänd ve en son Fazlul Hak Halikyar Başbak olarak görev yapmışlardır. Bkz. Keshtmand II, 2000: 1012. Bununla birlikte yeni hükümetinde; Abdul Wakil, Dışişleri Bakanı; Seyid Muhammed Gulabzoy, İçişleri Bakanı; Gulam Faruk Yakubi, Milli Savunma Bakanı; Hamidullah Tarzi, Maliye Bakanı; Muhammed Bağlani, Adalet Bakanı; Şah Muhammed Dost, BM temsilcisi; Aslam Vatanjar, Ulaştırma Bakanı; Abdül Gafur, Geri Dönenlerin İşleri Bakanı; Süleyman Layık, Kabile İşleri Bakanı; M. Han Celallar, Ticaret Bakanı; M. Asef Zahir, Krsal Gelişme Bakanı; Muhammed Gofran, Tarım ve Toprak Reformu Bakanı; Abdülfetah Necm, Kamu Sağlığı Bakanı; Gulam Rasul, Eğitim Bakanı; Nur Ahmet Barits, Yüksek Öğretim Bakanı; M. Eshak Kava, Madenler ve Sanayi Bakanı; Muhammed Aziz, Ulaştırma Bakanı; Nazar Muhammed, İnşaat Bakanı; Paşa Gül Vefadar, Sivil Havacılık Bakanı; Dost M. Fazıl, Hafif Sanayi ve Gıda Bakanı; Raz Muhammed Paktian, Su ve Enerji Bakanı olarak görev yapmışlardır. Bkz. Erman, 2017: 278.

⁶¹⁴ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 180.

⁶¹⁵ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 266.

⁶¹⁶ Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2007: 279.

⁶¹⁷ Keshtmand II, 2000: 985-986.

müzakerelere ve bir koalisyon hükümetinin kurulmasına hazır olduğunu belirtmiştir.⁶¹⁸ Bu dönemde, Afganistan'ın siyasi edebiyatında Marksizm-Leninizm ideolojisi azalmış⁶¹⁹ ve Vatan Partisi giderek artan bir şekilde demokratik, ilerici ve devrimci doğasından boşaltılmış hale gelmiş⁶²⁰ ve Necibullah yönetimi Marksist karakterini ve sembollerini değiştiren girişimlere hız vermiştir. Bu arada devlet başkanı Necibullah sıklıkla İslami bir söylem kullanmaya yönelmiştir.⁶²¹

Sovyetler Birliği'nin işgalinden sonra, çoğu ülkeler Afganistan ile siyasi ilişkilerini azaltmış ve elçilerini Afganistan'dan geri çağırılmışlardır. Kabil'de sadece sosyalist ülkeler ile Hindistan, Irak, Libya, Küba ve bazı diğer ülkelerin elçileri vardı. Ayrıca, petrol bakımından zengin olan Arap ülkelerinin ve Dünya Bankası, Asya Bankası, İslam Bankası ve IMF (Uluslararası Para Fonu) de dâhil olmak üzere uluslararası para ve finans kurumlarının çoğunluğu Afganistan ile ilişkilerini sınırlamış ve Afganistan'a yardımlarını durdurmuştur. Bu nedenle, Afganistan'ın diplomatik blokajı gün gittikçe daralmış ve rejim diplomatik ve siyasi bakımından tecrit altında kalarak soyutlanma haline gelmiştir.⁶²² Dolayısıyla böyle bir durumda Necibullah, hükümeti güvenilirliğini yeniden inşa etmeye ve dünya ülkeleriyle ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Necibullah, uluslararası alanda SSCB'nin yanı sıra diğer ülkelerden de destek arayışlarına devam etmiştir. Necibullah bu bağlamda, iktidara geldikten sonra çıktığı ilk yurt dışı ziyaretinde Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. 1987 yılı Aralık ayında Kamboçya ve Vietnam'a da resmi bir ziyaret yapmıştır. Ancak bu ülkelere giderken önce 25 Aralık 1987 tarihinde tekrar bir günlük için Hindistan'a uğramıştır.⁶²³ Bununla birlikte, 1988 yılında Necibullah tarafından Küba'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında, Afganistan ile Küba arasında eğitim ve kültür alanındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir protokol imzalanmıştır.⁶²⁴

3.5 Ulusal Uzlaşma Politikası

15 Ocak 1987 tarihinde, Afganistan Cumhuriyeti Devrim Konseyi, Ulusal Uzlaşma Politikası'nı onayladı. Ardından, ulusal uzlaşmayı uygulamak ve bu bağlamda parti ve hükümet politikalarını gerçekleştirmek için, Kabil'de ve illerde Ulusal Uzlaşma Yüksek Komisyonu kuruldu. Necibullah hükümeti, ulusal uzlaşma çabalarına dayanarak tek taraflı bir

⁶¹⁸ Tanin, 2005: 334.

“Marksizm Ya da Hayran Hayal”. <https://8am.af/x8am/1395/10/18/marxism-dream-malek-setiz/>. (erişim tarihi: 07.01.2017).

⁶²⁰ Keshtmand II, 2000: 991.

⁶²¹ Erman, 2017: 285-286.

⁶²² Wakil I, 2016: 488.

⁶²³ Wakil I, 2016: 489.

⁶²⁴ Erman, 2017: 287.

ateşkes ilan etti: “devlet yetkililerine askeri operasyonları durdurması, herhangi bir silah kullanımını kesmesi ve ateş açmaması emri verildi.” Hükümetin açıklamasında ayrıca şunu yazıyor: “karşı taraf (muhalif gruplar) olumlu cevap verirse, ateşkes altı ay devam edecek.”⁶²⁵ Ayrıca, muhalif gruplara halkla görüşmek için belirli günlerin duyurulması, onların liderlerinin güvenliğini temin etmek ve geri dönüşlerini vaat etmek ile Kabil’e müzakere davet etmek, Ulusal Uzlaşma Planına dâhil edilmiştir.⁶²⁶

Ancak, Pakistan’da bulunan tüm mücahit grupları ateşkes ve ulusal uzlaşma politikasını reddetmiştir.⁶²⁷ Bu bağlamda mücahidin ortak sözcüsü “mücahidin bu tuzağa düşmeyecek, Necibullah hükümetin çöküşüne ve Afganistan’da tamamen bir İslami devletin kurulmasına kadar savaşmaya devam edeceğiz” diye söylemiştir.⁶²⁸ İslami Partisi lideri ve mücahit liderlerinden biri olan Hekmatyar, ateşkes ve ulusal uzlaşma planına cevaben 8 Ocak 1987 tarihinde yaptığı konuşmasında şöyle söylemiş: “Rus askerlerinin Afganistan’da varlığı sırasında ateşkes, işgali teyit etmek demektir. Ateşkes ancak Rus birlikleri ülkemizi terk ettiğinde yapılabilir.”⁶²⁹

Bununla birlikte, mücahit gruplarla bir anlaşmaya varma konusunda ümitli olan Necibullah, ulusal uzlaşmanın duyurulmasından sonra, yeni teklifler de sunmuştur. Öyle ki, bazı siyasi gruplar, eski bürokratlar ve geçmişteki rejimlerin üst düzey çalışanları hükümetin önemli pozisyonlarında çalışmaya davet edilmiş ve Başbakanlık, Savunma Bakanlığı ve diğer bazı bakanlıklar gibi üst düzey makamları, görünüşte muhalif gruplara önerilmiştir. Öte yandan, Afganistan’ın kalıcı tarafsızlığını ve askersizleştirilmesini ilan etmek, çok partili bir sistemin kurulması yönündeki çabalar, uluslararası gözetim altında açık ve özgür seçimler için hazırlık yapmak, ateşkes için genel oylara atıfta bulunmak, yeni seçilen hükümetin kurulmasına kadar geçici bir hükümeti kabul edip bu bağlamda müzakereleri başlamak, Necibullah’ın diğer önerilerinden biriydi.⁶³⁰

Böylelikle Necibullah, yönetiminin bekası için siyasi ve toplumsal uzlaşma yönündeki gayretlerini hem mücahit gruplarına hem de Afganistan kamuoyuna yöneltmiştir. Ancak Abdul Wakil, ulusal uzlaşma politikasının uygulanmasıyla ilişkin, partinin siyasi bürosunda ve parti üst düzey üyeleri arasında bir tutarsızlık olduğunu yazıyor. Ona göre, bu anlaşmazlıklardan biri, müzakere etmeden ve bir anlaşmaya varmadan önce muhalif gruplara veya partizan olmayan üçüncü şahıslara, Başbakanlığın ve bazı bakanlıkların devredildiğinin

⁶²⁵ Afganistan Demokratik Halk Partisi. 1986: 5.

⁶²⁶ Afganistan Demokratik Halk Partisi. 1986: 9.

⁶²⁷ Wakil I, 2016: 471.

⁶²⁸ Tanin, 2005: 284.

⁶²⁹ Hekmatyar, 1986: 16.

⁶³⁰ Keshtmand II, 2000: 991.

duyurulmasıydı. Wakil'e göre, hükümet tarafından başbakanlık ve bazı bakanlıkların muhalif gruplara devredilmesi planının arkasında genelde Sovyet liderleri vardı.⁶³¹

Her halükarda, Necibullah tarafından Başbakanlık görevi ilk defa partizan olmayan bir kişiye verildi. 26 Mayıs 1988'de Muhammed Davud döneminde başbakan yardımcılığı görevi yapan Dr. Muhammed Hassan Şark, Sultan Ali Keshtmand yerine Afganistan Cumhuriyeti Başbakanı olarak atandı. Wakil'e göre, Şark'ın Başbakanlığı atanması Sovyetlerin kararıydı ve onlar birliklerini Afganistan'dan çekilmesinden önce bu kararı ABD ile almışlardır. Zira ona göre, Şark'ın hem Sovyetler Birliği ile yakın bir ilişkileri vardı hem de Hindistan'daki elçiliği döneminde, Yeni Delhi'deki Sovyet elçiliğinin personelinin teşviki ile Amerikalılarla ilişki kurmuştur.⁶³² Ancak, Hassan Şark yedi ay sonra görevinden alındı ve Necibullah bunun yerine tekrar Sultan Ali Keshtmand'ı tayin etti. Keştmmand 16 ay sonra, bir kez daha Ulusal Uzlaşma adına görevden alınmış ve yerine partizan olmayan bir kişi olan Fazlul Hak Halikyar Başbakan olarak atanmıştır.

Seyyed Abdullah Ruğ, Ulusal Uzlaşma'nın, temel olarak ülkeye savaş yerine kardeşlik, barış ve uzlaşma konusunda tavsiyelerde bulunan ve tarihsel olarak Meşrutiyet Dönemine dayanan Afgan siyasal düşüncesinin en önemli ürünü olduğuna inanıyor.⁶³³ Ancak, Necibullah hükümetinin dışişleri bakanı Abdul Wakil de dâhil olmak üzere pek çok yazar, ulusal uzlaşma politikasının Necibullah hükümetinin siyaseti olduğunu düşünmemektedir. Boris Gromov, Necibullah'ın yeni stratejisinin Sovyet parti danışmanlarının yardımıyla hazırlandığını yazıyor.⁶³⁴ Wakil'e göre, ulusal uzlaşma politikası, Necibullah Moskova'ya yaptığı resmi ziyaret ve Sovyetler Birliği'nin liderleriyle yaptığı görüşmesinin ardından ilan edildi.⁶³⁵ Zahir Tunin, Ulusal Uzlaşma Politikası'nın, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan geri çekilmesi için iyi bir koruma sağladığına inanıyor. Ona göre aslında, Moskova ve Kabil, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi kadar Kabil rejiminin çökmesini önlemek istemişti.⁶³⁶ Her durumda, hükümetin ve partinin siyasi ve politik yapısını modernize etmeye, barış, siyasi çoğulculuk ve ekonomik gelişme uğruna ve Afganistan'daki uluslararası ilişkilerin genişlemesi için temel teşkil eden Ulusal Uzlaşma Politikası başarılı olamamıştır.⁶³⁷ Necibullah'ın bu ulusal uzlaşma hükümeti çağrısı yapmış olması da mücahit grupların Kabil yönetimine karşı sürdürdükleri uzlaşmaz tutumlarını değiştirememiş⁶³⁸ ve ayrıca Ulusal

⁶³¹ Wakil I, 2016: 474.

⁶³² Wakil I, 2016: 477-479.

⁶³³ Akbari, 2003: 6.

⁶³⁴ Gromov, 1989: 192.

⁶³⁵ Wakil I, 2016: 471.

⁶³⁶ Tanin, 2005: 335.

⁶³⁷ Vadan, 2002: 102.

⁶³⁸ Erman, 2017: 286.

Uzlaşma sürecinin başlamasıyla birlikte partide ve hükümette de bir kargaşa ortaya çıkmıştır.⁶³⁹

3.6 Afganistan'ın İslami Direniş Hareketi'nin Nasıl Oluştuğuna Dair Kısa Bir Değerlendirme

20. yüzyılın başlarında, İslam ülkelerinde ve her ülkeden önce Mısır'da, halk kitlelerini uyandırmak ve onları gayrimüslimlerin İslam toplumlarındaki siyasal sömürgeciliği ve kültürel etkileriyle mücadele etmeyi amaçlayan bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketin ortaya çıkmasında, geçmiş yüzyılın bilim adamlarının ve propagandacılarının özellikle de Seyyed Cemaleddin Afgani ve Mısırlı Şeyh Muhammed Abduh'un öğretileri de önemli bir rol oynamıştır. 20. yüzyılda, bu teori ilk olarak Mısır'da bir ilkokul öğretmeni olan Şeyh Hasan El-Benna tarafından tebliğ edilmiş ve İslam ülkelerinde Doğu ve Batı'nın siyasal, ekonomik ve kültürel etkisine ve İslami devrimi hareketinin yaratılmasına dayanan "Müslüman Kardeşler Cemiyeti" (İhvânü'l-Müslimin) adlı bir örgüt kurulmuştur. Bu örgütün bilginleri, Karl Marx'ın maddi felsefesini ve Batı sosyal filozoflarının bireysel özgürlük ve serbest ekonomi hakkındaki görüşlerini reddediyorlardı.⁶⁴⁰

Böylece, İslam Devrimi hareketi Mısır ve Arap ülkeleriyle sınırlı kalmamış ve kısa sürede diğer İslam ülkelerine de yayılmıştır. Afganistan'da, Mısır'la kültürel işbirliği 1955 yılında, Mısır Başbakanı Cemal Abdünnasır'ın seyahatinden sonra başlamış, bir dizi dini lise mezunu Mısır'a gönderilmiş, El-Ezher Üniversitesi ve diğer eğitim kurumlarında okutulmuştur. Mısır'a giden bu öğrencilerin bazıları Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin politik felsefesini kabul etmişler ve 1968 yılından itibaren Afganistan'a döndüklerinde Kabil Üniversitesi'nde ve dini okullarda benzer çevreler kurmaya başlamışlardır. Bu nedenle, Afganistan'da başlayan bu hareket önce "İhvani Hareketi" olarak biliniyordu, sonra da bütün İslami akımlar için kullanılıyordu. Ancak, Afganistan'da İslami unsurları örgütlenme çabaları Kabil Üniversitesi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Kabil ve illerin ötesine de yayılmıştır. 1973 darbesinden sonra, bu grubun liderlerinden bazıları hükümet tarafından İslami aşırılıkçılık suçlamaları nedeniyle tutuklanmış ve bazıları da Pakistan'a kaçmıştır. Pakistan'a kaçan Afganistan İslam Cemiyeti'nden başlıca aktivistler şunlardı: Burhanuddin Rabbani, Gulbuddin Hekmatyar ve Ahmad Shah Massoud. Bu dönemde Pakistan'ın Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Afganistan Cuhmhurbaşkanı Muhammed Davud ile Peştunistan meselesi ile ilgili araları bozuk olduğu için Pakistan'a sığınan bu kişileri memnuniyetle karşılamış ve

⁶³⁹ Cordovez ve Harrison, 2000: 297.

⁶⁴⁰ Farhang II, 1990: 13

bunları Afganistan Cumhuriyeti hükümetine karşı koymak için Pakistan bölgesini kullanmalarına izin verilmiştir. Daha sonra, Arap ülkeleri, ABD ve diğer ülkeler de onlara yardım etmiştir.⁶⁴¹

Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin iktidara gelişi ve ardından Sovyet istilasının ve Afganistan'daki askeri varlığının devam etmesi, ülkedeki İslami direniş hareketinin oluşumuna ve genişlemesine yol açmış ve Afganların Pakistan, İran ve dünyadaki diğer ülkelere yoğun göçü, Afganistan toplumunun çağdaş tarihinde yeni bir aşamaya getirmiştir. Halkın Sovyetler Birliği ve Kabil rejimine karşı direnişi ve saldırıları, ulusal birliğin önderliği olmadan perakende bir şekilde başlamıştır. Direnişin ilk yıllarında, istisnai durumlar haricinde direnişçilerin saldırıları, yerel komutanlar arasında veya bu komutanlar ve Pakistan'daki partiler arasında koordinasyon olmadan gerçekleşmiştir.⁶⁴² Pakistan'da bulunan mücahit gruplar, hükümete karşı artan direnişi kendi çıkarları için kullanmış ve yönetime karşı çıkan halkı gruplarına çekmeyi başarmıştır. Böylelikle, mücahit grupları 1978 yılı Mayıs ayında, Sivr darbesinden bir ay önce daha aktif hale gelmiş ve yurt dışından maddi ve askeri yardım almayı başarmıştır. Böylece ilk saldırıları Ekim 1978 tarihinde ülkenin farklı yerlerinde başlamıştır.⁶⁴³

İslami akımlar ve onlara bağlı güçlere, Maoist aktivistler, köylerdeki etnik liderler ve ülkedeki bazı entelektüeller, Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Amin hükümetine karşı ilk isyanları ve silahlı ayaklanmaları öncülük etmiştir. Daha sonra, 1973 yılında Muhammed Davud Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı saldırılara odaklanan Pakistan'da bulunan Afganistan İslami hareketi, Svar darbesinin zaferinden sonra direniş hareketinin öncülüğünü üstlenmeye çalışan temel güç olmuştur.⁶⁴⁴ Aynı zamanda, Pakistan'daki İslami gruplar kurulurken, Şii siyasi grupları Afganistan Şiileri arasında direnişin öncülüğünü üstlenmiştir. Böylece, Pakistan ve İran'da bulunan İslami gruplar desteklenmiş, ancak Afganistan eski kralı destekçileri de dâhil olmak üzere Sovyetlere karşı çıkan ulusal gruplara destek verilmemiştir.⁶⁴⁵

ADHP muhalifleri, kuruluşundan beri bu partiyi komünist bir Parti olarak ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yanlısı olarak nitelendiriyorlardı.⁶⁴⁶ Ancak, Kızıl Ordu Afganistan'a girdikten sonra, sadece muhalefet gruplar arasında değil, aynı zamanda kamuoyunda İslam memleketinin işgal olduğu ve komünist olabileceği ve Afganistan'ın da

⁶⁴¹ Farhang II, 1990: 14.

⁶⁴² Rasouli, 2017: 138.

⁶⁴³ Keshtmand I, 2000: 575.

⁶⁴⁴ Tanin, 2015: 309.

⁶⁴⁵ Tanin, 2015: 312-313.

⁶⁴⁶ Wakil I, 2016: 93-94.

Orta Asya ülkeleri gibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olabileceği inancı, daha da güçlendirilmiştir. Ayrıca bir yandan, Sovyetler Birliği'nin "Ruslaştırılması" politikası propagandalarının yayılması, diğer yandan ise Kabil'de devrimci sloganları ve "Hura" kelimesi herhangi bir parti ve hükümet topluluğunda kullanılması, kamuyonu Kabil yönetime ve Sovyetlere karşı tahrik etmiştir. Dolayısıyla halk, egemen rejimi Sovyet kuklasıve Sovyetleri de, İslami toplumlarını komünistleştirmeyi açmaçlayan ateist komünistler olarak görüyordu.⁶⁴⁷ Bununla birlikte, İslami partilerin liderleri de yaptığı konuşmalarla, broşürler ve yayınlar yayımlayarak halkı Sovyetler Birliği ve Kabil rejimine karşı cihad etmeye çağırmışlardır. Cemiyet-i İslami lideri olan Burhanuddin Rabbani, 1978 tarihinde cihadın başlaması nedeniyle şunları söyledi: "bugün Afganistan'da inançsızlığın sesi yükselmiştir. Her gün yüzlerce ve binlerce insan müslüman oldukları ve namaz kıldıkları için öldürülüyorlar."⁶⁴⁸

Afganistan'daki Rus kuvvetlerinin genel komutanı olan Baris Gromov kendi eserinde şöyle yazıyor: Kuran ruhu ile yetiştirilen Afganlar, Sovyetlerin yalnızca dini geleneklerle yüzleşmekle kalmayıp aynı zamanda müslümanlara karşı da savaş ettiğini düşünüyorlardı. Böylece, Sovyetlerin son askerinekadaronlarakarşıkutsalsavaşı (cihad) ilanettiler.⁶⁴⁹ Aslında, Afganistan Demokratik Halk Partisi ve Sovyetler Birliği'ne karşı ayaklanmasının ve direnişinin enönemli ve en temel sebeplerinden biri, halkın dini inancı ve İslam dininin savunmasıydı. Sapnta'ya göre, Arap müslüman ülkeleri, Batı ülkeler ve istihbarat teşkilatları, hatta kiliseyle ilgili örgütler bile busavaşı, komünizme karşıtı bir direniş olarak genişletmeye çalışıyorlardı.⁶⁵⁰

3.7 ABD ve Pakistan; İnkâr Politikası ve İkinci Soğuk Savaş

II. Dünya Savaşı'nda ilk kez ABD, Afganistan'ın jeopolitik öneminin farkında olup 6 Haziran 1945'te Kabil'deki büyükelçiliğini açarak Afganistan'la doğrudan diplomatik ilişkiler kurmuştur. II Dünya Savaşı bittikten sonra, ABD uluslararası sahne deen güçlü ülke olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Hint Yarımadası'nın ikiye bölünmesiylePakistan adında yeni bir hükümet oluşturulması ile Afganistan hükümdarları ABD ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır.⁶⁵¹ Ancak ABD, Afganistan'ın iki komşu ülkesi, İran monarşisi ve Pakistan ile yakın ve stratejik ilişkisi nedeniyle 1978 yılına kadar Afganistan'ın kaderine pek ilgi göstermemiştir. Öyle ki, ABD Muhammed Davud'un

⁶⁴⁷ Rasouli, 2017: 137.

⁶⁴⁸ Rasouli, 2017: 139-140.

⁶⁴⁹ Gromov, 1989: 174.

⁶⁵⁰ Spanta, 2017: 77-78.

⁶⁵¹ Wakil II, 2016: 394.

Başbakanlık döneminde (1953-1963) Afganistan'ın yardım talebini reddetmiş ve aksine Pakistan'a askeri yardımını ilan etmiştir.

Fakat 1978'de, komünist rejimin iktidara gelmesi ve 1979'da Afganistan'ın Kızıl Ordu'nun işgali, ABD'nin Afganistan'daki rolünü değiştiren ve ülkeyi aktif olarak harekete geçiren bir uyarıydı. ABD'nin etkili temsilcisi Charles Wilson, bu değişimin ve Washington'un ani duruşunun nedenini şöyle açıklıyor: “bana göre şimdi savaş alanında Sovyetleri yenmek için bir fırsatımız var. Vietnam Savaşı'nda 58.000 kişiyi kaybettik. Ruslar şu ana kadar Afganistan'da 25.000 kişiyi kaybetmiş olabilir. Bu yüzden onlar hala 33.000 kişi borçludur.”⁶⁵² Keshtmand'a göre, ABD ve özellikle Ronald Reagan'ın hükümeti, Sovyetler Birliği'nden Vietnam Savaşı'nın intikamını almak ve Soğuk Savaş'ın yoğunlaşması için Afganistan savaşına müdahale ediyordu.⁶⁵³

ABD Devlet Başkanı Jimmy Carter'in dış politika belgelerini ve yazışmalarını içeren ABD'nin yeni açıklanan belgelerinde, ABD Başkanı Carter'in Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinski'nin Afganistan'ın Sovyet istilasına dair yaptığı konuşmalar da yayınlanmıştır. Belgelere göre, Brzezinski, Yeni Zelanda'nın eski başkan yardımcısı olan Brin Edward Talbalez'le yaptığı konuşmasında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilme planları olmadığını ve dolayısıyla ABD, Sovyetler Birliği'ne Afganistan'daki eylemlerinin “büyük bir maliyeti” olacağını göstermek istediğini söylemiştir. Belgelerde verilen bilgilere göre, Sovyetler'in Afganistan'ı işgal etmesinin ardından ABD'nin “müslümanların dini kimliği duygusunu kışkırtmak” ve “Pakistan'a destek sağlamak” için çalıştığı görülmektedir. Brzezinski, Talbalez'le yaptığı toplantıda ABD'nin Afganistan'daki Sovyet eylemiyle ilgili olarak iki temel amacı olduğunu söylemiş: ilki, müslüman dünyasında dini kimlik duygusunu tahrik etmek; ikincisi, Afganistan'a yakın olan Pakistan ve İran'a- siyasi tehdit altında oldukları için- askeri ve siyasi destek sağlamak. Ancak Brzezinski, toplantıda Amerikan diplomatlarının İran'daki yeni hükümet tarafından kaçırılması nedeniyle ABD'nin İran'a yardım etmesinin zor olacağını vurgulamıştır. Bu nedenle, Pakistan'a destek verme planı ele alınmıştır. Brzezinski'ye göre, ilk önce İslam ülkeleri Pakistan'a destek sağlayacak, ardından da başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri Pakistan'a yardım sağlanacaktır.⁶⁵⁴

Aslında, Pakistan'daki Afgan mücahitlerine ABD'nin gizli askeri ve maddi yardımları, Sovyet birliklerinin Afganistan'a girmesinden önce başlamıştır. Bu bağlamda Brzezinski, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Özel Komitesi aracılığıyla Mart 1979'da Amerikalıların

⁶⁵² Arney, 1991: 156.

⁶⁵³ Keshtmand II, 2000: 692.

⁶⁵⁴ “ABD'nin yeni açıklanan belgelerinde Afganistan'ın tarihi”. <https://www.darivova.com/a/released-documents-of-us-during-soviet-invasion-of-afghanistan/4051962.html>. (erişim tarihi: 08.05.2018).

yapması gereken bir kararı çıkartmıştır. Bu karara göre “bağımsızlıklarını korumaya kararlı Afganlara daha fazla sempati göstermesi”⁶⁵⁵ gerekmektedir. Ancak ABD yardımının gizlenmesi önemli bir konuydu ve ABD ve Pakistan, Afgan direniş konusunun tamamen iç bir mesele olduğunu iddia etmeye çalışıyorlardı. CIA’ya göre, ABD, Afganistan’da mücahitlere silah teminini her zaman inkâr etmelidir. Aksi takdirde, Afganistan savaşı uluslararası alanda Sovyetler Birliği ile Afganistan halkı arasındaki çatışmadan ziyade Washington ile Moskova arasında bir mücadele olarak görülüyordu.⁶⁵⁶ Dolayısıyla ilk aşamada, mücahitlere ABD silahlarını vermeyi uygun görmemiş ve bunun yerine üçüncü ülke olan Mısır’dan Pakistan’da bulunan mücahit grupları için silah sağlanmıştı. Bununla birlikte, Mart 1979’dan sonra Kabil ve Moskova Pakistan’ı Afgan mücahitlerini eğitmek ve silah vermekle suçlamışlardır. Ancak Pakistan cumhurbaşkanı General Zia-ul-Haq ölümüne kadar, Moskova ve Kabil’in suçlamalarına karşı mücahitlere hiçbir şekilde yardım etmemiş gibi tepki göstermiştir.⁶⁵⁷

George Arney’ye göre, ABD’nin 1981 ve 1985 yılları arasında Afgan mücahitlerine yıllık yardımları 30 milyon dolardan yaklaşık 280 milyon dolara yükseldi. Ona göre, Vietnam Savaşı’ndan sonra Afganistan’daki CIA gizli operasyonları dünyadaki operasyonların en büyüğü idi. ABD’den sonra Suudi Arabistan mücahit grupların en büyük destekçisiydi. Arney bu bağlamda şöyle yazıyor: “Suudi Arabistan, komünizme karşı kutsal savaşta ABD’nin her dolarına karşı 1 dolar harcamayı kabul etti. Böylece, Suudi Arabistan iki yıl 1984 ve 1985’te Suzyrlind ve Kimantai Adaları’ndaki CIA hesabına yarım milyar dolardan fazla para aktardı.”⁶⁵⁸ Bu bağlamda, 1983 - 1987 yılları arasında Pakistan İstihbarat Servisi’nin (ISI) Afganistan Bürosu Başkanlığını yapmış olan Albay Muhammed Yousaf ele aldığı “Afganistan: Ayı Tuzağı” eserinde şöyle yazıyor: “1983 yılında yaklaşık 10.000 ton silah ve mühimmatı teslim aldık, 1987’de ise 65.000 tona ulaştı. ...Silahların çoğu Çin’den ve Mısır’dan, daha sonra İsrail’den sağlanıyordu.”⁶⁵⁹ Ona göre, ISI, mücahitleri eğitmek ve silahlandırmaya ek olarak, aynı zamanda Mücahit Grupların Afganistan’daki operasyonlarını da planlanıyordu. Albay Yousaf, 1987’de, Pakistan’da en az seksen bin mücahidinin eğitildiğini⁶⁶⁰ ve ayrıca Pakistan ordusunun askerleri de mücahidin askerleri ile Afganistan’a gönderildiğini yazıyor.⁶⁶¹

⁶⁵⁵ Arney, 1991: 146.

⁶⁵⁶ Cordovez ve Harrison, 2000: 199.

⁶⁵⁷ Arney, 1991: 147-148.

⁶⁵⁸ Arney, 1991: 150-151.

⁶⁵⁹ Yousaf ve Adkin, 2008: 133-134.

⁶⁶⁰ Yousaf ve Adkin, 2008: 185.

⁶⁶¹ Yousaf ve Adkin, 2008: 178.

Afganistan böylece, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri gücünün teknik üstünlüğünün test edildiği Soğuk Savaş'ın son ve en büyük alanı olmuştur. Sovyet kuvvetlerinin gelişmiş hava ve kara silahları kullanarak mücahitleri yenmek için gösterdiği çabalar, ABD ve diğer mücahidin müttefiklerinin tepkisine yol açmıştır. Öyle ki, 1986 yılında savaşın yoğunlaştığı dönemde ABD, mücahidine Stinger roketleri de dâhil olmak üzere yeni silahlar sağlamıştır.⁶⁶² Öte yandan bu dönemde, Afganistan kamuoyuna da Sovyet kuvvetlerine ve Kabil rejimine karşı çıkmıştır. Örneğin 22 Şubat 1980'de- Sovyet kuvvetlerinin istilasından iki ay sonra- Kabil'de ve diğer bazı şehirlerde meydana gelen silahlı ayaklanmayadâhil halkın muhalefetleridir.⁶⁶³

Böylelikle, savaşın devam etmesiyle, Sovyetler Birliği ve Karmal hükümetinin ülke üzerindeki kontrolünü genişletmek için yıllar sürmesi gerektiği görünüyordu. Bu nedenle, Karmal hükümeti 4 Mayıs 1980'de bir bildiri yayınlarak Afganistan meselesine siyasi bir çözüm bulunması için müzakere edilmesi ve Afganistan'a olan dış müdahalenin durdurulmasını istemiştir. Böylece, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin temsilcisi Afganistan meselesiyle ilgili yapılacak müzakereler için zemin hazırlamak üzere Kabil, İslamabat ve Tahran'a gitmiş ve sonuç olarak müzakerelerin gündemleri belirlenmiştir. Görüşmelerin gündemi şunlardı: Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi, Pakistan'ın Afganistan'a müdahalesinin önlenmesi, göçmenler sorununun çözümü ve uluslararası teminatlar.⁶⁶⁴ Ardından, Afganistan ile Pakistan arasındaki dolaylı görüşmeler BM Genel Sekreteri temsilcisinin arabuluculuğuyla Cenevre'de başlamıştır. Görüşmeler, iki ülke dışişleri bakanı tarafından BM temsilciliğinin arabuluculuğuyla 16 Haziran 1982'de başlatıldı ve 8 Nisan 1988'e kadar sürdü. Sonunda, 14 Nisan 1988'de Cenevre anlaşmalarının imzalanmasıyla sona erdi.⁶⁶⁵

Kabil yönetimi, Sovyet kuvvetlerinin geri çekildiğini Afganistan'daki dış müdahalelerin durdurulmasına bağlı olduğunu düşünüyordu. Fakat Pakistan Afganistan'a müdahale etmeyi reddediyordu. Keshtmand'ın görüşüne göre, Pakistan, ABD'den daha fazla imtiyaz ve askeri yardım almak için ve ABD de Sovyetler Birliği'nden Vietnam Savaşı'nın intikamını almak için savaşa müdahale etmekten ve yoğunlaşmaktan vazgeçmediler.⁶⁶⁶ Harrison'a göre ise ABD'nin hedefi, komünist rejimi değiştirmek ve Kabil'de tamamen yeni bir hükümet kurmaktır.⁶⁶⁷ Albay Youaf'a göre, Pakistan'ın Mücahitleri destekleme hedefi

⁶⁶² Tanin, 2005: 327-328.

⁶⁶³ Wakil I, 2016: 521.

⁶⁶⁴ Keshtmand II, 2000: 692.

⁶⁶⁵ Wakil I, 2016: 524.

⁶⁶⁶ Keshtmand II, 2000: 691-692.

⁶⁶⁷ Cordovez ve Harrison, 2000: 259.

yalnızca Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi değil aynı zamanda Kabil rejiminin çökmesiydi.⁶⁶⁸ Ancak Goerge Arney'e göre, Pakistan'ın ayrı bir stratejik hedefi vardı: "Pakistan devlet başkanının nihai hedefi yalnızca Kabil rejiminin yıkılması değil, ayrıca mücadilin aracılığıyla Kabil'de bir kukla hükümetini kurmak istedi."⁶⁶⁹

3.8 Cenevre Antlaşmaları ve Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov iktidara geldiğinde, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi konusu ciddi olarak ele alınmıştır. Gorbaçov, Afganistan savaşını "kanlı yara" olarak nitelendirmiş ve Afganistan'daki Sovyet müdahalesine karşı çıkmıştır.⁶⁷⁰ Ancak, Sovyet Birliği'nin Afganistan'dan çekilme iradesinin daha erken yıllardan itibaren oluşmaya başladığını görülmektedir. Gorbaçov iktidara gelmeden önce, Yuri Andropov Sovyet hükümetinin başındayken, Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilme meselesi gündeme gelmiştir. Andropov, 1983 yılında Babrak Karmal'ın Sovyetler Birliği'ne ziyareti sırasında bu konuyu dile getirmiştir. Keshtmand'a göre, Andropov ancak, Sovyet liderlik düzeyindeki ve ordusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle ve aynı zamanda hastalık yüzünden de planını yerine getirememiştir.⁶⁷¹ Nitekim Gorbaçov'un Sovyet birliklerini Afganistan'dan geri çekmenin yollarını arama politikası Andropov'un politikasının devamıydı.⁶⁷²

Gorbaçov iktidara geldikten sonra barış konusunda kararlı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Gorbaçov Şubat 1985 tarihinde, Babrak Karmal ve ADHP'nin bazı liderlerini danışma için Moskova'ya davet etmiştir. Görüşme sırasında Gorbaçov, genel olarak Afganistan'ın meselesi politik çözümü hakkındaki görüşlerini dile getirmiş ve Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi sorunu da gündeme gelmiştir. Ancak, Babrak Karmal Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi konusunda olumsuz bir tepki göstermiştir. Karmal'a göre, Pakistan müdahalelerinin durdurulması halinde, Afganistan'da Devrimci Rejimi koruyup hayatını sürdürülebilir.⁶⁷³ Bununla birlikte, Kasım 1985 tarihinde Gorbaçov, Babrak Karmal ve ADHP liderlerine Sovyet birliklerinin gelecek yılın ilkbaharına kadar geri çekilmesi ile ilgili kararını bildirmiştir.⁶⁷⁴

Öte yandan, Afganistan sorusuna makul bir çözüm bulma kararlığını gösteren Gorbaçov'un iktidara gelişi müzakerelerde yeni bir dönem başlamıştır. Ertelenmiş olan Cenevre müzakereleri 20 Haziran 1985 tarihinde- Gorbaçov'un iktidara gelişinden üç ay

⁶⁶⁸ Yousaf ve Adkin, 2008: 2.

⁶⁶⁹ Arney, 1991: 157.

⁶⁷⁰ Tanin, 2005: 334.

⁶⁷¹ Keshtmand II, 2000:706.

⁶⁷² Wakil I, 2016: 536.

⁶⁷³ Keshtmand II, 2000:714.

⁶⁷⁴ Tanin, 2005: 330-331.

sonra- tekrar başlamıştır. Bu dönemde görüşmelerde önemli ilerleme sağlanmış ve ilk defa, Sovyet Ordu'sunun Afganistan'dan çekilmesi, Afganistan'ın içişlerine karışılmaması, mültecilerin geri dönüşleri ve antlaşmaları için uluslararası garantiler sağlaması konular hakkında müzakereler gerçekleştirmiştir.⁶⁷⁵ Yine de, Harrison'a göre, Cenevre'nin görüşmeleri Babrak Karmal görevinden alındığına ve Necibullah'ın 1986 yılı sonlarında gücünü pekiştirmediği sürece hiçbir zaman sonuçlanmamıştır.⁶⁷⁶ Ancak Cenevre antlaşmalarını imzalayan Afganistan Dışişleri Bakanı Abdul Wakil'e göre, Afganistan ile Pakistan arasındaki dolaylı görüşmelerinin uluslararası bir boyutu mevcuttu ve aslında Afganistan sorununu çözenin anahtarı Kabil ve İslamabat'ta değil, diğer yerlerde özellikle Moskova ve Washington'daydı.⁶⁷⁷

Cenevre'ye barış antlaşmalarını durma noktasına getiren ana etkenler, Afganistan ve Pakistan'ın Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilme takvimi konusundaki anlaşmazlığı ve Durand Hattı meselesi olmuştur. ABD ve Pakistan, Sovyet kuvvetlerinin acil ve kayıtsız şartsız olarak geri çekilmesini istemişlerdir. Pakistan başlangıçta Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi için dört aylık bir zaman çizelgesi önermiş, ancak Afganistan dört yıllık bir takvimi sunmuştur. Cenevre'nin Sovyet birliklerinin geri çekilme zaman çizelgesiyle ilgili pazarlık oturumlarında Afganistan tarafından önce 4 yıl, 3 yıl, 22 ay, 18 ay, 16 ay ve son olarak 9 ay teklif edilmiştir. Pakistan'ın teklifi ise önce 4 ay, sonra 7 ay, sonra 8 ay olmuş ve nihayet 9 ay için anlaşmışlardır. Böylece çekilme takvimi sorunu çözülmüş hale gelmiştir.⁶⁷⁸ Öte yandan Cenevre Antlaşmaları, imzalayan tarafları "uluslararası kabul görmüş sınırların" kabul edilmesine adanacaktı. Harrison'a göre, Kabil buna karşı çıkmış ve her zaman bunun İngiltere tarafından çizilen bir sınır ve sömürgeciliğin meşruiyetsiz mirası olduğunu düşünüyordu.⁶⁷⁹ Aynı zamanda, Afganistan tarafı, Afganistan ve Pakistan arasındaki sınır sorununun tarihi bir mesele olduğunu ve görüşmenin bu mesele ile ilişkili olmadığını belirtiyordu. Sonuçta, Afganistan'ın ısrarı ile Pakistan belgeden "uluslararası kabul görmüş sınırları" ifadesini kaldırmayı ve bunun yerine "birbirlerinin sınırları" yazmayı kabul etmiştir.⁶⁸⁰ Böylelikle, Necibullah ve Partisinin siyasi bürosu de bunu kabul etmiş ve görüşmelerde Afganistan'daki soruna ilişkin çözümsüzlük havası ortadan kalkmıştır. Necibullah 7 Nisan 1988'de Taşkent'te Gorbaçov ile bir araya gelmiş iki lider Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi konusunda bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşmenin

⁶⁷⁵ Wakil I, 2016: 535-536.

⁶⁷⁶ Cordovez ve Harrison, 2000: 249.

⁶⁷⁷ Wakil I, 2016: 528.

⁶⁷⁸ Wakil I, 2016: 549.

⁶⁷⁹ Cordovez ve Harrison, 2000: 276.

⁶⁸⁰ Wakil I, 2016: 558.

ardından, her ikisi de Cenevre antlaşmalarının sonuçlanmasında en son engellerin alındığını açıklamışlardı.⁶⁸¹

Böylelikle, 16 Haziran 1982 tarihinde Afganistan ile Pakistan arasında Cenevre’de başlayan dolaylı müzakereler yedi yıl sonra sonuçlanmıştır. Bu yedi yıl boyunca, on iki müzakere turu çeşitli aşamalarda gerçekleştirmiştir. Son görüşmeler 12 Mart - 8 Nisan 1988 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve sonunda 14 Nisan 1988’de Cenevre Antlaşmaları’nın imzalanmasıyla sona ermiştir.⁶⁸² Cenevre Antlaşmaları, üç farklı ikili antlaşma ve bir uluslararası garantör antlaşmadan oluşmuştur. Afganistan ile Pakistan arasında imzalanan antlaşmalar; “Afganistan Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında İçişlerine Karışmama ve Müdahale Etmeme Konusunda Karşılıklı İlişkilerin Esasları Üzerine Antlaşma”, “Afganistan Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında Mültecilerin Gönüllü Dönüşü Antlaşması”, “Afganistan’daki Sorunların Çözülmesi Konusunda Karşılıklı İlişkiler Anlaşması” adı verilen üç antlaşmalardır. Ayrıca, “Uluslararası Garantiler Hakkındaki Deklarasyon” adı veren garantör antlaşması ise SSCB ve ABD tarafından imzalanmıştır.⁶⁸³

Antlaşmaların imza törenine BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar başkanlık etmiştir.⁶⁸⁴ Afganistan ile Pakistan arasındaki antlaşmalar Afganistan Dışişleri Bakanı Abdul Wakil ve Pakistan Dışişleri Bakanı Wazin Nurani tarafından imzalanmış, garantör antlaşması da SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze ve ABD Dışişleri Bakanı Goerge Schultz tarafından imzalanmıştır. Abdul Wakil, imza töreninin çok soğuk olduğunu ve sadece on dakika sürdüğünü yazıyor.⁶⁸⁵ Ayrıca, Cenevre Antlaşmalarında taraflar arasında resmi iletişim kurucusu olan BM Genel Sekreteri Temsilcisi Diego Cordovez, antlaşma törenini cenaze töreni olarak nitelendiriyor.⁶⁸⁶

Bununla birlikte, bu antlaşmaların imzalanmasından sonra iki süper güç, kendi müttefiklerine askeri ve mali yardımlarına izin veren gizli yazışmalar yapmışlardır. Ayrıca, Afganistan içişlerine müdahale etmeyeceğine dair bir antlaşma imzalamış olduğundan dolayı Pakistan’ın ülkesindeki Afgan mücahitlerinin eğitim kamplarını kapatması ve aynı zamanda

⁶⁸¹ Cordovez ve Harrison, 2000: 277.

⁶⁸² Wakil I, 2016: 524-526.

⁶⁸³ Cordovez ve Harrison, 2000: 401.

⁶⁸⁴ Erman, 2017: 290.

⁶⁸⁵ Wakil I, 2016: 558.

⁶⁸⁶ Cordovez ve Harrison, 2000: 369.

silah ve askeri malzemelerin Afganistan'a geçişini engellemesi gerekiyordu. Ancak, Pakistan söz konusu antlaşma maddelerini açık olarak ihlal etmiştir.⁶⁸⁷

3.9 Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi

14 Nisan 1988 tarihinde imzalanan Cenevre Antlaşmaları, 15 Mayıs 1988 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. "Afganistan'daki Sorun Çözülmesi Konusunda Karşılıklı İlişkiler Anlaşması"nın 5. maddesine göre, Sovyet birliklerinin geri çekilmesi 15 Mayıs 1988'de başlamalı ve dokuz aylık bir süre içinde sona ermeliydi. Bu çekilme kademeli olarak planlanmıştır. Antlaşmaya göre, birliklerin yarısı 15 Ağustos 1988 tarihine kadar Afganistan'dan çekilecek ve tüm birliklerin geri çekilmesi ise 9 ay içinde tamamlanacaktı.⁶⁸⁸ Böylelikle, Sovyet birlikleri Afganistan topraklarını 5 Şubat 1989 tarihine kadar terk etmeliydi. 1988 yılında Afganistan'daki Sovyet birliklerinin sayısı 100.300'nun üzerindedi ve bu kuvvetler, Afganistan'ın 30 ilinden 17'sinde farklı garnizonlarda bulunmaktaydı.⁶⁸⁹ Ayrıca bu dönemde, Afganistan Hükümeti'ndeki Sovyet danışmanlarının sayısı 1600-1800'e ulaşıyordu.⁶⁹⁰

Cenevre Antlaşmalarının imzalanmasından önce, SSCB bazı birliklerini Afganistan'dan geri çekmeye başlamıştır. Bu çerçevede, 1986 yılının Haziran ayı sonlarında 3 hava savunma alayı, 1 tank alayı ve 2 motorize alayı olmak üzere toplam 6 alay Afganistan'dan Sovyetler Birliği'ne dönmüştür.⁶⁹¹ Cenevre Antlaşmalarının yürürlüğe girmesiyle SSCB birliklerinin ilk grubunun çekilişi 15 Mayıs 1988'de ilk olarak Celalabad'dan başlamıştır. Yaklaşık 12 bin kişilik bir askeri kuvvet olan bu grup, BM görevlileri gözlemler altında 19 Mayıs'ta Afganistan ve Sovyetler Birliği sınırını geçmiştir.⁶⁹² Mücahitler, çekilen birliklere saldırmama eğilimini sürdürdüklerine rağmen, bu birlikleri az da olsa taciz ettikleri olmuştur. Bununla birlikte, Kunduz ilinde Sovyet ve Afgan kuvvetlerinin çekilmesinden sonra mücahit gruplar tarafından başlatılan yağma ve artan tacizlerden dolayı Sovyet Ordusu bir süre çekilmeyi durdurmuştur. Bu sırada Ruslar, çekilme güvenini artırmış ve MIG-27 uçakları ve SCUD-B roketlerinin korumasında ülkelerine dönüş intikallerini sürdürmüştür. Sonuçta, Sovyet Ordusu, İngiliz Ordusu'nun 1842 yılı Ocak ayında Kabil'den çekilirken yaşadığı felaketi yaşamamışlardır.⁶⁹³

⁶⁸⁷ Erman, 2017: 291.

⁶⁸⁸ Cordovez ve Harrison, 2000: 410.

⁶⁸⁹ Adili, 2008: 40-41.

⁶⁹⁰ Mayorov, 2000: 139.

⁶⁹¹ Erman, 2017: 291.

⁶⁹² Wakil I, 2016: 576.

⁶⁹³ Erman, 2017:292.

Birleşmiş Milletler görevlileri çekilme sürecini gözlemlemek üzere Afganistan'a gelmiştir. Birliklerin çekilmesi, Tirmiz ve Kuşka istikameti esas alınarak iki güzergâh üzerinden yapılacak şekilde planlanmış ve SSCB birlikleri çekilme planına azami bağlı kalarak 1988 yılı Ağustos ayına kadar Celalabad, Kandahar, Kunduz, Gazne, Gerdiz, Leşkergah ve Feyzabad kentlerindeki garnizonlardan çekilmişlerdir. Bu dönemde, ülkesine dönmüş olan Sovyet askeri 50 binin üzerindeydi. Böylece, SSCB Birlikleri 15 Şubat 1989 tarihinde- Cenevre Antlaşmaları'nın yürürlüğe girmesinden tam dokuz ay sonra- Afganistan'dan çekilme işlemlerini tamamlamışlardır. Birlikler çekilirken Sovyet askerlere ait bir kısım savaş araç ve gereçleri Afganistan Ordusu'na bırakılmıştır.⁶⁹⁴

Bu tarihte, Amu Derya Nehri üzerinde bulunan ve Afganistan'ı Özbekistan'a bağlayan "Sovyet-Afgan Dostluk Köprüsü"nden geçerek Afganistan'ı en son terk eden SSCB askeri, ünlü 40. Ordu'nun Komutanı General Boris V. Gromov olmuştur. 15 Şubat 1989 tarihinde Çarşamba günü sabah saat 09.45'te dostluk köprüsünden geçen Gromov, onu bekleyen basın mensuplarına: "Görevimiz tamamen sona erdi ve birliklerimizin hepsi memlekete döndü" diye bir açıklama yapmıştır.⁶⁹⁵

SSCB'nin çekilme kararının iç ve dış politika boyutu mevcuttur. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da yürüttüğü savaşta ve Kızıl Ordu Afganistan macerasında başarısız olmakla birlikte, çekilmeye etki eden diğer faktörler de vardır. Bazı görüşlere göre, bu dönemde SSCB'de yaşanan değişim ve açıklık sürecindeki reformların yarattığı ortam çekilme konusunda belirleyici olmuştur. Diğer görüşlerde ise çekilme konusunda SSCB'nin iç meseleleri ön plana çıkmaktadır ve Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi daha çok kendi iç işleriyle ilgili mülahazalardan kaynaklanmaktadır.⁶⁹⁶ Ayrıca, Gorbaçov ülkesinde büyük politikalarını ilerletmek için uluslararası işbirliğine ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle, bu amacı gerçekleştirmek ve dünyanın politikalarına olan güvenini kazanmak için önce ülkesinin askerlerinin Afganistan'dan çekilmesini planladı ve gerçekleştirdi. Gorbaçov 1985'in sonunda Cenevre'de ve Ekim 1986'da İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te ABD Başkanı Ronald Reagan ile görüştüğü zaman, önerileri için ABD tarafından olumlu yanıt alabilmek için Afganistan'dan çekildiğini belirtmiştir. Bu toplantıda Gorbaçov ABD'ye, ülkesinin askeri gücünün Afganistan'dan çekilmesi konusunda ciddi olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁷

⁶⁹⁴ Erman, 2017:292.

⁶⁹⁵ Boris, 1989: 231.

⁶⁹⁶ Erman, 2017:288.

⁶⁹⁷ Wakil I, 2016: 577.

Ayrıca bu bağlamda, Gorbaçov'un görüşüne göre Afganistan'dan çekilme, ABD ve Çin ile detant (yumuşama) sürecinin tekrar canlandırılmasına yol açacaktır.⁶⁹⁸

13 Şubat 1989 tarihinde Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden iki gün önce Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Şevardnadze ve KGB Başkanı Gryçkov üst düzey bir heyetle Afganistan'a gelmişlerdir. Sovyet Dışişleri Bakanı bu ziyaretinde Afganistan'daki Necibullah yönetimine ekonomik ve siyasi desteklerin devam ettirilmesini vaat etmiştir. Aynı zamanda bu heyetin görevlerinden biri, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan tamamen çekildikten sonra Afganistan'da ortaya çıkacak herhangi bir hükümetin, Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'a işgalinden kaynaklanan maddi zararın tazminatını talep etmeyeceği şekilde, Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında ikili bir protokol imzalamaktı. Ancak bu talepler Cumhurbaşkanı Necibullah tarafından reddedildi ve Wakil'e göre maddi zararın tazminatı ile ilgili olan Protokolün ikinci maddesi değiştirildikten sonra imzalandı. Wakil'e göre, Sovyetler Birliği mevcut hükümetin bir gün çökeceği ve bir sonraki hükümetin onlardan tazminat isteyeceği konusunda endişeliydi.⁶⁹⁹

3.10 Kazanamı Olmayan Savaşın Etkileri, İnsan Kayıpları ve Maddi Zayıfları

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki askeri harekâtı, Soğuk Savaş sürecinde gerçekleşmiş en uzun sıcak çatışmalardan biridir. Afganistan, SSCB'nin başarısız olduğu ilk Soğuk Savaş alanı olmuştur. 1989 yılının Şubat ayına kadar insan kayıpları açısından bu savaş, SSCB'ye çok sayıda ölü ve yaralıya mal olmuştur. Öte yandan, bu kanlı savaşın Afganistan'a en önemli maliyeti 800 bin ila 1 milyon 200 bin arasında asker ve sivilin kaybıdır. Ancak Kalinovsky'ye göre, savaşı yalnız muharebede veya muharebe dışında ölen sayılarıyla ifade etmek, onun genel sonuçlarını değerlendirmede yetersiz kalır. Ona göre, savaşın etkileri sayıların ötesinde bir şeydir.⁷⁰⁰ Afganistan ünlü tarihçisi Farhang'a göre, Savr darbesinden ve ADHP iktidara gelmesinden önce Afganistan'da yaklaşık 15 milyon insan yaşıyorlardı. Ancak, ADHP 1978'de iktidara gelişinden sonra, Sovyet hâkimiyetine direnişin yol açtığı toplu ölüm ve vatandaşların yabancı ülkelere yoğun göç etmesi nedeniyle, Afganistan nüfusu yaklaşık 9-10 milyona düşmüştür.⁷⁰¹

Bu arada, Marik Slonsky, saha araştırmasında, 1978 yılından 1987 yılına kadar Afganistan halkının % 9'unun öldürüldüğünü tespit etmiştir. Ona göre, son yıllarda bu rakam, tarihteki en yüksek ölüm oranını gösteriyor ve Sovyetlerin II. Dünya Savaşı'nda verdiği

⁶⁹⁸ Erman, 2017:288.

⁶⁹⁹ Wakil I, 2016: 570-571.

⁷⁰⁰ Erman, 2017:337.

⁷⁰¹ Farhang I, 1988: 1.

kayıplardan (yüzde 6 - 8) daha fazladır. Slonsky'ye göre hayatını kaybeden Afganistan vatandaşlarının sayısı yaklaşık 1.240.800'dür.⁷⁰² Rodric Braithwate'ye göre ise Sovyet Savaşı'nda muhtemelen 600.000 ile 1,5 milyon arasında Afgan öldürülmüştür.⁷⁰³ Slonsky'nın tespitlerine göre, Afganistan nüfusunun yüzde 1,3'ü savaş sonucunda kusurlu olmuş ve Afganistan'ın toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 33'ü, 1978 darbesinden sonra Pakistan ve İran'a göç etmeye zorunda kalmıştır.⁷⁰⁴ İmami'ye göre, 1979 yılın sonlarında yani Taraki ve Amin döneminin sonuna kadar, dört yüz bin kişi Pakistan'a, iki yüz bin kişi de İran'a kaçmışlardır. Sovyet işgalinden sonra, Afganistan'daki mültecilerin sayısı artmış ve 1980'lerde ve 1990'larda yalnızca Pakistan ve İran'da altı milyondan fazla (6,2) kişiye ulaşmıştır. İmami'ye göre, bu dönemde Afganistan mültecilerinin sayısı dünyadaki toplam mültecilerin yaklaşık yarısını teşkil ediyordu.⁷⁰⁵

Sovyetler Birliği'nin 9 yılı geçen işgali süresince, David M. Glantz'a göre Afganistan'da toplam 642 bin⁷⁰⁶ Rodric Braithwat'a göre ise 620 bin Sovyet vatandaşı görev yapmıştır. Çoğunlukla genç erkek ve az sayıda kadınlardan oluşan bu personelin, 525.000'i silahlı kuvvetlerdir. SSCB savaş kayıpları hakkında ilk olarak 26 Mayıs 1988 tarihinde resmi bir açıklama yapmıştır. Sovyet Savunma Bakanlığı kıdemli bir mensubu olan General Aleksei D. Lizichev resmi bir basın toplantısında, Afganistan'da SSCB Ordusu'nun 13.310 askerin öldüğünü, 35.478 kişinin yaralandığını ve 311'in kaybolduğunu açıklamıştır. General Lizichev aynı zamanda "kayıplarımızın farkındayız ve bu kayıplar oldukça ağırdır" diye söylemiştir⁷⁰⁷. Afganistan devlet başkanı Necibullah ise bir konuşmasında, Afganistan'daki savaşta 15 bin Sovyet askerinin öldürüldüğünü söylemiştir.⁷⁰⁸ Ayrıca, İngiltere'nin eski Moskova büyükelçisi Rodric Braithwait kaleme aldığı eserinde, bu savaşta 15.051 Sovyet askerinin öldürüldüğü yazıyor. Braithwait'e göre bu resmi bir rakamdır ve Afganistan'da görev yapan Sovyet askerlerin yüzde 2,4'ü teşkil eder. Bu ölümlerin 52'si kadındı ve bu kadınlardan 4'ü askeri personeli ve geri kalan sivillerdir.⁷⁰⁹ Sovyet askerleri için en çok can kaybı 1984 yılında ve en az can kaybı ise 1989 (geri çekilmenin yapıldığı) yılında

⁷⁰² Slonsky, 1988: 3.

⁷⁰³ Braithwate, 2011: 331.

⁷⁰⁴ Slonsky, 1988: 26.

⁷⁰⁵ İmami, 1999: 19.

⁷⁰⁶ Erman, 2017:342.

⁷⁰⁷ Taubman, F. "Soviet Lists Afghan War Toll: 13,310 Dead, 35,478 Wounded".

<https://www.nytimes.com/1988/05/26/world/soviet-lists-afghan-war-toll-13310-dead-35478-wounded.html>.

(erişim tarihi: 20.02.2018).

⁷⁰⁸ Sharq, 1994: 299.

⁷⁰⁹ Braithwate, 2011: 329.

yaşanmıştır.⁷¹⁰ Afganistan'daki Sovyet askeri genel danışmanı Alexander Mayorov'a göre, Sovyet Rusya için savaşın günlük maliyeti yaklaşık bir buçuk ila iki milyon rubleydi.⁷¹¹

Bu savaşın askeri etkilerinin yanı sıra, hem Afganistan hem de Sovyetler Birliği için de siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik bakımından önemli etkileri olmuştur. Her iki ülke savaş nedeniyle telafisinin uzun yıllar alacağı problemlerle tanışmışlardır. Aynı zamanda, bölgeye yakın ve uzak birçok ülke de savaştan etkilenmişlerdir. Bu nedenle, stratejik, siyasi ve ekonomik mülahazalarda Afganistan'daki savaşın izleri geniş bir coğrafyada görülmüştür.⁷¹²

3.11 Sovyet Birliklerinin Çekilmesinden Sonra Afganistan

Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekildikten sonra Necibullah Hükümeti'nin yakında yıkılacağı öngörülüyordu. Harrison'a göre ABD, Necibullah Hükümeti'nin Sovyet kuvvetlerinin geri çekilmesinden sonra devam etmeyeceğini ve mücahitlerin Kabil rejiminin ilk fırsatında kaldırılacağına dair beklentisi vardı.⁷¹³ Sovyet'in Afganistan'dan çekilmesi sona erdiğinde, Pakistan'daki Afgan mücahitlerinin yedi partisi iktidarı kazanmayı ve geçici bir hükümet oluşturmayı hedefleyen bir danışma konseyi kurmuştur.⁷¹⁴ Peter Marsden'e göre, yedi partiye bir hükümet oluşturmaları için ABD telkinlerde bulunmuş ve ABD'nin bu tutumu, SSCB Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesinden sonra Necibullah Hükümeti'nin hemen dağılacağı beklentisinden kaynaklanmıştır.⁷¹⁵ Ancak mücahitlerin tahmin ve beklentilerinin aksine, Necibullah Hükümeti Sovyet kuvvetlerinin çekilmesinden hemen sonra çökmemiştir. Mücahitlerin saldırılarının yoğunlaşmasına ve hükümet ile Vatan Partisi arasındaki farklılıklara rağmen, Kabil hükümeti gücünü Sovyet birlikleri çekildikten sonra iki yıldan fazla bir süre boyunca koruyabilmiştir.

Mücahit Grupların liderleri arasındaki anlaşmazlıklar, Pakistan'daki liderlik seviyelerinde değişikliklerin ortaya çıkması ve rejimin askeri üstünlüğü, Necibullah hükümetinin fayda sağladığı kilit faktörler arasındaydı. Sovyet birliklerinin tamamen geri çekilmesinden sonra, SSCB'nin Afganistan'a askeri ve ekonomik yardımı devam etmiştir. Öte yandan, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesinden kısa bir süre önce, mücahitlerin aleyhine sonuçlanan Pakistan hükümetinin liderliğinde değişiklikler meydana gelmiştir. Pakistan İstihbarat Teşkilatı (ISI) Genel Başkanı General Akhtar ve Pakistan

⁷¹⁰ Erman, 2017: 343.

⁷¹¹ Mayorov, 2000: 134-135.

⁷¹² Erman, 2017: 337.

⁷¹³ Cordovez ve Harrison, 2000: 346.

⁷¹⁴ Tanin, 2005: 340.

⁷¹⁵ Erman, 2017: 291.

istihbarat servisi başkanlığında bulunan “Afgan Bürosu” ofisi başkanı Albay Muhammed Yousaf birbiri ardına görevlerinden alınmışlardır. Ayrıca, 17 Ağustos 1988’de, mücahitlerinin ana destekçilerinden biri olan Pakistan Cumhurbaşkanı General Zia-ul-Haq, ISI Başkanı General Akhtar Abdul Rahman ile uçak kazasında ölmüşlerdir.⁷¹⁶ Bununla birlikte, Ojhri Kampı patlaması da Afganistan’ın mücahitlerinin zararına sonuçlanan başka bir olay olmuştur. Albay Muhammed Yousaf’a göre, Pakistan’ın Rawalpindi ilinde bulunan Ojhri Kampı’nda, Afganistan’daki savaşın devam etmesi nedeniyle 10.000 tonun üzerinde biriken ISI’nın tüm silahları ve mühimmatının, 1988’nin başlarında bir patlama sonucunda tamamı imha edilmiştir.⁷¹⁷

Böylece, Ojhri Kampı patlaması, Pakistan Cumhurbaşkanı General Zia ve ISI Başkanı General Akhtar’ın ölümü ve ardından yaşanan olaylar, fethin eşiğinde olan Mücahitleri felç etmişti.⁷¹⁸ Bununla birlikte, mücahit gruplar Kabil rejimine karşı büyük çaplı saldırılar başlatmıştır. Mücahit gruplar 6 Mart 1989’da Celalabad şehrini ele geçirmek amacıyla bir saldırı başlatılmışlardır. Sovyet kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Necibullah rejimini devirmek için yapılan ilk girişim olan bu saldırı, Pakistan ve ABD makamlarının teşvikiyle yapılmıştır. Celalabad Savaşı sürüldüğünde, 2 Nisan 1989’da Afgan hükümeti tarafından BM Güvenlik Konseyinin toplantısı için bir talepte bulunulmuştur. BM Güvenlik Konseyi, Afganistan hükümetinin talebine olumlu cevap verir ve 11 Nisan 1989’da özel bir oturum yapılmıştır. Afganistan Dışişleri Bakanı Abdul Wakil bu toplantıda Celalabad savaşının ABD ve Pakistan istihbarat teşkilatlarının emriyle olduğunu söylemiştir.⁷¹⁹ Savaş bir hafta sürmüştü ancak Mujaht gruplar Celalabad şehrini ele geçirememişti ve bu harekât 20 Mart 1989 tarihinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷²⁰ Celalabad Savaşı, iki taraf için kendilerini ispat etme meselesi haline gelmiştir. Zira Necibullah Hükümeti SSCB’nin desteği almaya devam etse de ilk kez yalnız savaşmaktadır, Mücahit gruplar da ilk defa yalnız kalmış olan Kabil Hükümeti’ne karşı savaşmaktadır.⁷²¹

Öte yandan, rejimin Savunma Bakanı Şahnavaz Tanay’nın yaptığı darbe teşebbüsü, rejimin devrilmesi yönünde atılan bir başka adım olmuştur. 7 Mart 1990 tarihinde Kabil’de Necibullah Hükümeti’ne karşı bir darbe teşebbüsü ortaya çıkarılmıştır. Savunma Bakanı Şahnavaz Tanay’ın liderlik ettiği bu darbe girişiminde Başbakanlık Sarayı, İçişleri ve Savunma Bakanları bombalanmıştır. Ancak darbe başladığı günün akşamı hükümet, darbenin

⁷¹⁶ Yousaf ve Adkin, 2008: 249 ve 251.

⁷¹⁷ Yousaf ve Adkin, 2008: 249 ve 244.

⁷¹⁸ Sabah, 2000: 44.

⁷¹⁹ Wakil II, 2016: 602-603.

⁷²⁰ Wakil II, 2016: 599.

⁷²¹ Erman, 2017: 296.

başarısız olduğunu ve darbe lideri Şahnavaz Tanay'ının kaçtığını açıklamıştır. Tanay'nın darbesi büyük ölçüde Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin iki grubu olan Halk ve Perçem arasındaki uzun süren anlaşmazlıklarından kaynaklanmıştır. Necibullah aksine Halk Grubu'na mensup olan Tanay, bu askeri kalkışmayla Halk Grubunu iktidara getirmek istemiştir.⁷²² İslami Partisi lideri olan Hekmatyar'la iş birliği yapma suçuyla birkaç Halk Grubun yetkilisinin tutuklanması ve hapsedilmesi General Tanay'ın Necibullah'a itaatsizlik etmesine ve rejime karşı askeri harekete geçmesine neden olmuştur. Sonuçta darbe başarısız olmuş ve çatışma sonucu siviller de dâhil olmak üzere her iki taraftan da birkaç kişi öldürülmüş ve yaralanmıştır. Darbeden bir gün sonra Şahnavaz Tanay, birkaç ortaklarıyla Pakistan'a kaçmış ve Gülbuddin Hekmatyar İslam Partisi'ne sığınmıştır.⁷²³ Tanay, Pakistan'a kaçtığında Necibullah'ın devrilmesine kadar savaşmaya devam edeceğini açıklamıştır.⁷²⁴

Darbenin yenilgisi, Necibullah hükümeti için bir zafer olmasına rağmen, partinin ve hükümetin konumlarını zayıflamıştır. Zira darbeden sonra, ordudaki Halk Grubu yanlıları üzerinde daha çok baskı kurulmasına neden olmuş Halk Grubu'nun yaklaşık 300 kadrosu, askeri ve sivil liderleri darbeye karıştığı iddiasıyla hapse atılmıştır. Bu nedenle, hükümetin bu tavrı ordu içindeki muhalefeti ve firarları arttırmış ve Halk grubunun yanlısı yüzlerce kişi kaçmış ve Mücahit gruplara katılmışlardır. Wakil'e göre, General Tanay ve müttelikleri iktidardaki Parti'nin Halk Grubu'nun önemli bir kısmıydı ve onların yokluğunda savunma ve içişleri bakanlıkları zayıflamıştır.⁷²⁵

3.12 Necibullah Yönetiminin Sonu

Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra mücahit kuvvetleri daha önce izlediği gerilla savaşını bir kenara bırakıp resmi saldırılara başlamışlardır. Bununla birlikte, mücahitlerin Necibullah yönetimini devirme girişimleri ardarda başarısız olmuştur. Ancak, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri ile bölgedeki diğer ülkelerin savaş taraflarına yardımlarını devam etmesi ve Necibullah muhaliflerinin askeri bir zafer için umut etmesi, siyasi bir çözüme büyük bir engel oluşturmuştur.⁷²⁶ Cordovez'e göre, bu dönemde ülkede başlayan çatışma ve kargaşa ortamı, Cenevre Antlaşmalarında anlaşılan “askeri malzeme desteği yapılmaması” konusunda garantör devletler ABD ve SSCB'nin aksi yönünde aldıkları

⁷²² Wakil II, 2016: 610, Keshtamand II, 2000: 1002.

⁷²³ Sharq, 1994: 301.

⁷²⁴ Vladimir ve Vladimir, 2001: 99.

⁷²⁵ Wakil II, 2016: 622.

⁷²⁶ Tanin, 2005: 353.

tutumdan kaynaklanmıştır.⁷²⁷ Direniş cephesindeki silahlı grupların uzlaşmaz tutumları, ABD ve bazı Arap ülkelerden aldıkları mali ve askeri yardımlardan kaynaklanmaktadır.⁷²⁸

Necibullah Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Abdul Wakil'e göre, Sovyetler Birliği'nin askeri uçakları, çeşitli silahlar ve mühimmat sağlamak amacıyla günlük 25-30 uçuş gerçekleştiriyordu. Sovyet kuvvetlerinin çekilmesinden sonraki ilk altı ay boyunca, söz konusu uçaklar 4.300 uçuş gerçekleştirmiş ve Necibullah rejiminin silahlı kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu binlerce ton mühimmat ve silah sağlamıştır. Ek olarak, bu yardımlar kara yoluyla Hairatan ve Turghundi limanların istikametinden de büyük ölçüde devam etmiştir.⁷²⁹ Öte yandan, Sovyet birliklerinin çekilmesinin ardından ABD'nin başkanı George Bush, Afganistan'daki direniş gruplara yıllık 500 milyon dolar yardım yapılacağı taahhüdünde bulunmuştur.⁷³⁰

Sovyet Ordusu'nun çekilmesi tamamlandıktan sonra, mücahit grupların Afganistan iktidarını ele geçirmek için hazırlık yaptıkları görülmektedir. Daha önce mücahit grupların tarafından kurulan danışma konseyi, 19 Şubat 1989 tarihinde Pakistan'ın Rawalpindi şehrinde başlayan şura sonunda Sebgetullah Müceddedi devlet başkanı, Abdurresul Seyyaf başbakan, Gülbeddin Hikmetyar dışişleri bakanı, Yunus Halis savunma bakanı ve Burhaneddin Rabbani ise içişleri bakanı olarak seçilmiştir. Bu seçimlerde, Pakistan İstihbarat Servisi (ISI) ve Suudi Arabistan yetkilileri önemli rol oynamışlardır. Böylelikle, 23 Şubat 1989'da direniş gruplarının liderleri tarafından bir Geçici Afganistan Hükümeti kurulmuş oluyor.⁷³¹ SSCB birliklerinin Afganistan'da vardığı dönemde Pakistan, mücahit partilerin birleşmesine sıcak bakmamıştır. Ancak, bu dönemde mücahit grupların geçici hükümetinin kendi topraklarında doğmasında destek olmak suretiyle nüfuzunu sürdürmeyi amaçlamıştır. ADHP iktidara gelmesinden ve ardından SSCB işgalinin başlangıcından beri mukavemet cephesi için çok önemli bir ülke haline gelen Pakistan, bu özelliğiyle sağladığı ABD desteğini Sovyet birliklerin çekişiyle kaybedeceğini değerlendirmiştir.⁷³²

Bu dönemde, devlet başkanı Necibullah'ın mücahit gruplarla uzlaşma umudunun hala devam ettiği anlaşılmaktadır. Necibullah 1990 yılı Nisan ayında yaptığı bir konuşmasında, çoğulu demokrasiden yana oldukları ve Afganistan'daki sorunun görüşme ve siyasi uzlaşma yoluyla çözülebileceğini dile getirmiştir. Necibullah ayrıca bu dönemde Pakistan ve başta Suudi Arabistan olmak üzere bazı Arap ülkelerinin Afganistan'daki faaliyetlerinin arttığını,

⁷²⁷ Cordovez ve Harrison, 2000: 372-374.

⁷²⁸ Erman, 2017: 295.

⁷²⁹ Wakil II, 2016: 594.

⁷³⁰ Erman, 2017: 295.

⁷³¹ Erman, 2017: 295.

⁷³² Erman, 2017: 295.

ancakbirçok mücahit liderinden barış yapılması yönünde teklifler aldıkları ve bazılarıyla da ateşkes yaptıklarını ifade etmiştir.⁷³³

31 Mart 1991’de Mücahit gruplar Pakistan askeri güçlerinin yardımıyla sınır şehri Khost’u ele geçirmiştir. Bu, Sovyet birliklerinin Afganistan’dan çekilmesinden sonra mücahitlerin ilk zaferiydi ve mücahit güçlerinin morali üzerinde olumlu etki yapmıştır.⁷³⁴ Khost şehrinin mücahitler tarafından ele geçirmesinden iki ay sonra, 21 Mayıs 1991 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar, Afganistan savaşının askeri bir çözümü olmadığını ve bu sorunu yalnızca bir siyasi çözümün çözebileceğini belirten beş maddelik bir bildiri yayınlamıştır. Söz konusu deklarasyonda, Afganistan’ın siyaset ve savaşındaki bütün egemen güçlerin Birleşmiş Milletler vasıtasıyla müzakere edilmesi, Kabil Hükümetine ve Mücahit Gruplarına müdahale etmemesi, silah ve askeri desteği yapılmaması ve hükümet ve mücahit grupların serbest seçim yapmak için geçici bir idare üzerinde anlaşmaları gerektiğini vurgulamıştır. Necibullah’ın geçici hükümet içindeki rolünün ise görüşmeler sırasında çözülmeli olduğu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Afganistan Özel Temsilcisi Benon Sevan, BM Genel Sekreteri’nin deklarasyonun uygulanması görevini üstlenmiştir.⁷³⁵

Böylelikle, Birleşmiş Milletler tarafından Afganistan’daki siyasi istikrarsızlığın sona erdirilmesi için geniş tabanlı bir hükümet oluşturulması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Ancak, Necibullah hükümeti dışişleri bakanı Abdul Wakil’e göre, Benon Sevan’ın gizli bir planı vardı ve Sevan’ın projesi aslında Necibullah hükümetinin devrilmesiydi. Wakil’e göre Sevan, Pakistan’da bulunan mücahitlerin yedi parti bağına İran ve diğer güçlerle yaklaşmaya, Sovyetlerin Necibullah rejimini desteklemelerini durdurmaya ve aldatıcı bir plana dayanarak, Vatan Partisi’nin hâkimiyetini devirmek için Necibullah’ı Kabil’den çekilmeye çalışıyordu.⁷³⁶

Savaş ve barış, Afganların iradesine bağlı değildi, başta Sovyet Rusya ve ABD olmak üzere iki tarafa yardım sağlayan yabancı ülkelerin savaşı sürdürme veya bitirme konusunda belirleyici bir rolü vardı. BM kararının ilan etmesinin ardından, hem Sovyetler Birliği hem de ABD’de, etkilenen gruplara yardımın kesilmesi için önerilerde bulunulmuştur. Sovyetler Birliği’ndeki ekonomik ve politik kriz, bu ülkenin Kabil rejimine yardım etmesini zorlaştırmıştır. Fakat Sovyet Komünist Parti liderleri, askeri ve KGB yetkililer, Necibullah rejimine yardımın devam etmesini desteklemiştir. Ancak, Gorbaçov hükümetine karşı 19 Ağustos 1991 yılında düzenlenen darbenin ortaya çıkardığı yeni durum, Necibullah hükümeti

⁷³³ Erman, 2017: 298.

⁷³⁴ Wakil II, 2016: 645.

⁷³⁵ Wakil II, 2016: 653.

⁷³⁶ Wakil II, 2016: 655-659.

için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Moskova'daki başarısız darbe, radikal komünistlerin iktidardan kovmalarına ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hızlandırmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, bu darbe Sovyet Birliği'nin Afganistan'a yönelik politikasına da değişiklikler getirmiştir.⁷³⁷ Böylece, Sovyetler Birliği Gorbaçov karşıtı darbenin başarısızlığından neredeyse bir ay sonra 13 Eylül 1991 tarihinde ABD ile silah ve askeri malzeme vermeme konusunda bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, Afganistan hükümetine ve mücahit gruplara artık askeri yardım yapmama kararı alınmıştır.⁷³⁸

Söz konusu antlaşmaya göre, Sovyetler Birliği'nin Afganistan hükümetine yapılan yardımları durdurulacaktı. Öte yandan, Sovyet liderleri mücahitlerin liderleriyle doğrudan temas kurmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin Pakistan ve Suudi Arabistan'da mücahitlerin liderleriyle önceki temasları ve görüşmeleri sonrasında, Rusya Devlet Başkanı Yardımcısı Aleksandr Rutskoy, 11 Kasım 1991 tarihinde mücahitlerden bir heyeti görüşmeler için Moskova'ya davet etmiştir.⁷³⁹ Ayrıca, Sayyid Rahmatullah Mortazavi'nin başkanlığında İran'da bulunan mücahitlerin sekizgen partileri adına bir heyet de Moskova'ya gelmiştir. Pakistan ve İran'dan gelen mücahitlerin bu ortak heyetin Moskova ziyareti beş gün sürmüştür. Her iki heyetin başkanlığı yapan Burhanuddin Rabbani, Rutskoy ile yaptığı görüşmede iki şeyin Afganistan'da barışı garanti edebileceğini söylemiştir: Necibullah rejiminin devrilmesi ve Afganistan'da İslami Hükümetin oluşturulması.⁷⁴⁰

Burhanuddin Rabbani liderliğindeki mücahitlerin ortak heyeti beş gün süren Moskova'daki ziyaretinde, Federal Rusya Devlet Başkanı Yardımcısı Aleksandr Rutskoy, SSCB Dışişleri Başkanı Boris Pankin, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, SSCB ve Rusya Federasyonu Dışişleri Bakan Yardımcıları, Tacikistan Cumhuriyeti dışişleri bakanı ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinin temsilcileri, Sovyetler Birliği Parlamentosu Yüksek Konseyi temsilcileri ve eski SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze ile resmi görüşmelerde bulunmuşlardır. Mücahitlerin heyeti ayrıca, mücahit güçlerinin eline esir düşen Sovyet askerlerinin aileleriyle de görüşmüşlerdir.⁷⁴¹

Mücahitlerin heyeti Sovyet Birliği ve Rusya Federasyonu üst düzey yetkilileriyle yaptığı görüşmeler sonunda, ortak bir açıklama yayınlanmıştır. Yayınlanan bildirgenin 2. maddesine göre, taraflar Afganistan'da tüm hükümet yetkinliklerini İslami Geçiş İdaresi'ne devretme gereğini teyit etmiştir.⁷⁴² Nitekim Moskova, bu bildiriye yayınlamasıyla, Mücahitleri

⁷³⁷ Tanin, 2005: 355.

⁷³⁸ Wakil II, 2016: 669.

⁷³⁹ Fazel ve Wasiq, 2002: 15.

⁷⁴⁰ Fazel ve Wasiq, 2002: 19.

⁷⁴¹ Fazel ve Wasiq, 2002: 97.

⁷⁴² Fazel ve Wasiq, 2002: 98.

resmi olarak tanımış ve iktidarın mücahitlerine transferini kabul etmiş olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Sovyet ekonomik ve politik krizi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Mücahitlerin direnişi, Rusya'nın Afganistan ve bölgeye yönelik dış politikasının değişmesine neden olmuştur.

Rusya dış politikasındaki değişim, Necibullah hükümetinin ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuş ve hükümetinin kademeli olarak çöküşüne zemin hazırlamıştır. Necibullah, Rus siyasetine cevaben, 15 Ocak 1992 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a "askeri istilasını" kınayan bir kararname çıkarmış ve SSCB askerleri çekilme günü 15 Şubat'ı, "Ulusal Kurtarma Günü" ve resmi tatil günü ilan etmiştir. Necibullah bu kararı aldığı anda Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden üç yıl geçiyordu ve Sovyet hükümeti de çökmüştü. Ek olarak, Necibullah, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekildiği gün onları takdir etmiştir.⁷⁴³

Necibullah hükümeti mühalif gruplar ve Mücahitlerle doğrudan müzakereleri başlatmak için adımlar atmıştır. Böylece hükümet temsilcileri ilk olarak Roma'da mücahitlerin üç ilimli partinin temsilcileriyle ve ayrıca Afganistan'ın eski kralı Zahir Şah'ın temsilcileriyle görüşmelerde bulunmuştur. İlk defa Afganistan hükümeti temsilcileri ile mücahitlerin temsilcileriyle yapılan bu görüşmeler, 29 Aralık 1991 -4 Ocak 1992 tarihleri arasında yapılmıştır.⁷⁴⁴ Diğer taraftan, gücün "geçici hükümete" aktarılmasını sağlamak üzere Birleşmiş Milletler Barış Programı da devam ediyordu. BM Afganistan temsilcisi Benon Sevas ile görüşen Necibullah, BM planına dayalı olarak farklı siyasi eğilimleri kapsayacak geçici bir hükümete yetkilerini devretmeyi kabul etmiştir. Ancak, Necibullah iktidarı geçici bir hükümete devretmek için hazırlanırken, rejimin ülkenin kuzeyindeki silahlı kuvvetlerinin bazıları hükümete karşı çıkmış ve hükümetle çalışmayı bıraktıklarını açıklamışlardır.⁷⁴⁵

Necibullah'ın kuzeydeki generallerle olan anlaşmazlıkları 1992 Ocak ayında General Mümin'ningörevinden alınmasıyla başlamıştır. Wakil'e göre, Vatan Partisi Merkez Komitesi üyesi olan ve Güvenlik Bakanlığı'nın 70. Alayı Komutanı olarak görev yapan General Mümin, Babrak Karmal'ın taraftarı olma şüphesiyle görevinden alınmıştır⁷⁴⁶. General Mümin ise, onu işten kovmayı ve Kabil'e gelmeyi reddederek Vatan Partisi Merkez Komitesi üyesi ve 53. milis komutanı General Abdul Raşit Dostum ve kuzeydeki 80. milis komutanı Seyyed

⁷⁴³Andeshmand, "Doktor Najibullah ve Sovyet Birliklerinin Afganistan'dan Çekilmesi" <https://mandegardaily.com>. (erişim tarihi: 16.02.2018).

⁷⁴⁴ Wakil II, 2016: 752.

⁷⁴⁵ Tanin, 2005: 360.

⁷⁴⁶ Wakil II, 2016: 800. Parti ve devlet görevlilerinden kovulduktan sonra SSCB'ye gönderilen Babrak Karmal, beş yıl Moskova'da kaldıktan sonra 1991 yılında Kabil'e geri döndü. Abdul Wakil'e göre, Karmal döndüğünde taraftarları tarafından sıcak bir şekilde karşıladı ve bu nedenle, Necibullah onun dönüşünden üzgündü. Bkz. Wakil II, 2016: 800.

Mansur Naderi ile bu konuda görüşmelerde bulunmuştur. Böylece, General Dostum, General Mümin'in lehine olmuş ve onu Kabil'e geri dönmemesi için teşvik etmiştir. Daha sonra, hükümet kuzeye bir heyet göndererek, sorunları müzakere ederek çözmeye çalışmış, ancak başarısız olmuştur. Sonuçta, General Dostum, General Mümin ve Seyyed Mansur Naderi, Necibullah hükümetine karşı birleşiyorlar ve böylece kuzey hareketi merkezi hükümeti karşıtı oluşmuş oluyor. General Dostum ve General Mümin, ADHP (daha sonra Vatan Partisi) Merkez Komitesinin üyeleri idi ve aslında devlet iktidarının yapısına katkıda bulunurlardı.⁷⁴⁷ Bu generaller silahlı kuvvetleriyle, Samangan, Beğlan, Meymene, Cevizcan ve Sar-i-Pul şehirlerini ele geçirerek güçlerini sergilemiştir. Daha sonra çeşitli Mücahit gruplar ile ittifaklarını genişletmişler ve General Dostum Ahmed Şah Mesud ile temasa geçmiştir.⁷⁴⁸ Kuzeydeki eski hükümet güçlerinin ittifakı mücahit gruplar ile birleşip 17 Mart 1992 tarihinde Mezar-ı Şerif şehrini ele geçirmiştir.⁷⁴⁹

Mezar-ı Şerif şehrinin ele geçirilmesi aslında Necibullah yönetiminin sonunun başlangıcıydı. Öyle ki kuzey ittifakı, Mezar şehrini ele geçirdikten sonra Kabil'i ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Bu dönemde, General Dostum, Ahmad Şah Mesud ve Abdul Ali Mazari, çok sayıda mücahit ve hükümet komutanlarıyla birlikte 15 Nisan 1992 tarihinde Kabil'in kuzeyinde bulunan Parvan Vilayeti'ne bağlı olan Cebel Sirac ilçesinde bir araya gelmişler ve daha sonra "Kuzey İtilafı" olarak bilinen "Afganistan İslam Cihadının Yüksek Konseyi"ni oluşturmuşlardır. Ahmad Şah Masud bu konseyin başkanı, General Dostum ve Muhammed Mohaqiq yardımcılarını olarak atanmıştır. Bu toplantıda, Kabil'e bir saldırı yapmaya kararlaştırmış ve söz konusu konsey Kabil'i ele geçirdikten sonra iktidara teslim olmakla görevlendirilmiştir. Böylece, General Dostum'un askeri güçleri Kabil Havaalanında konuşlandırılmış ve Ahmad Şah Mesud da bazı hükümet güçlerin yardımıyla Bagram Hava Üssünün kontrolünü ele almıştır.⁷⁵⁰ Abdul Wakil'e göre, Dostum'un askeri güçleri Necibullah'ın izini ile ve hükümet uçaklarıyla kuzeyden Kabil'e gelmişlerdir. Ona göre, Necibullah, Vatan Partisi Merkez Komitesi önerisi üzerine, Parti üyelerinin ve hükümet yetkililerinin güvenliğini korumak için, ayrıca mücahit gruplarının olası saldırılarını engellemek için devletin askeri güçlerinin moralini güçlendirmek için, General Dostum kuvvetlerinden yardım istemiştir.⁷⁵¹

Bu dönemde zor durumda kalmış olan Necibullah'ın, tüm çabalarına rağmen iktidarı güçlendirmek için alınan tedbirleri başarılı olmamıştır. Dolayısıyla, Necibullah 18 Mart 1992

⁷⁴⁷ Wakil II, 2016: 808.

⁷⁴⁸ Valvalji, 2001: 246-248.

⁷⁴⁹ Valvalji, 2001: 283.

⁷⁵⁰ Valvalji, 2001: 289.

⁷⁵¹ Wakil II, 2016: 885.

tarihinde iktidardan istifa ettiğini beyan eden bir bildiri yayınlamıştır.⁷⁵² Necibullah Nisan ayının sonuna kadar tüm yetkilerini geçici hükümete devretmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Necibullah'ın istifa ile ilgili duyurusu, bir yandan mücahitlerini hükümetin düşüşü hakkında kararlığı daha önce olduğundan daha kararlı hale getirmiş, diğer yandan ülkedeki halk ve siyasi grupların arasında da daha fazla endişe yaratmıştır.⁷⁵³ Necibullah görevinden hızla istifa ettiğinde, meslektaşlarının çoğu bile habersiz ve hazırlıksızdı.⁷⁵⁴ Ayrıca, Necibullah iktidarı geçici hükümete devretmeye hazır olduğunda geçici hükümetinden haberi yoktu ve mücahit gruplar arasında ciddi farklılıklar vardı. Mücahit grupların özellikle Burhanuddin Rabbani ve Gülbuddin Hekmatyar liderliğindeki Hizb-ı Cemiyet-i İslami ve Hizb-ı İslami partilerin arasında ciddi problemler vardı ve iki rakip grup siyasi ve askeri inisiyatifi ele almaya çalışmışlardır.⁷⁵⁵

3.13 Necibullah'ı Afganistan'dan Başarısız Çekilme Girişimi

Devlet ve iktidardaki Vatan Partisi başkanı olan Necibullah, durumu kontrol altına almaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bununla birlikte, Necibullah'ın iktidardan istifa etmesinin ardından, bir güç boşluğu ortaya çıkmış ve ülkede bir düzensizlik ve anarşinin egemen olmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda mücahit gruplar da fırsatlarını kullanarak Kabil'e yönelmiştir.⁷⁵⁶

16 Nisan 1992 tarihinde BM temsilcisi Benon Sevan ve ekibi, Vatan Partisi ve hükümet önderliği bilgisi ve haberi olmadan Necibullah'ı görünüşte geçici olarak Afganistan'dan çekilmeye çalışmıştır. Böylece iki hafta önce Yeni Delhi'ye giden eşi ve kızlarına katılmayı bekleyen Necibullah, silahlı muhafızlarla ve BM subaylarından oluşan bir ekiple Kabil havaalanına gitmiştir. Ancak, Kabil havaalanına giderken, Cumhurbaşkanlığı muhafızının 2. güvenlik kalayı ve havaalanında bulunan General Dostum milis güçlerinin muhalefetleriyle karşı karşıya kalmıştır. Onlar Necibullah'a havaalanında BM uçağında bekleyen Benon Sevan'ın yanına gitmesine izin vermemişlerdir.⁷⁵⁷ Necibullah'ın evden havaalanına yolculuk sırasında kullandığı geçiş şifresi, havaalanının son kontrol noktasında çalışmamıştır. Dolayısıyla, Dostum güçleriyle ilgili sinirli konuşmalar ve başarısız tehditler takas ettikten sonra Necibullah, karavanına geri dönmüş ancak eve dönmemiştir. Gitmesini engelleyenlerin onu öldürüleceklerinden endişe duyan Necibullah, cumhurbaşkanlığı sarayına

⁷⁵² Wakil II, 2016: 843.

⁷⁵³ Wakil II, 2016: 844.

⁷⁵⁴ Qariyev, 1988: 157.

⁷⁵⁵ Tanin, 2005: 380.

⁷⁵⁶ Keshtmand II, 2000:1058.

⁷⁵⁷ Wakil II, 2016: 897.

gitmek yerine BM ofisine transfer edilmiştir. Hintli gazeteci Avinash Paliwalmakalesindeşöyle yazıyor: “General Dostum, daha sonra Hint istihbaratına eğer daha çok rüşvet verilseydi, güçlerinin Necibullah’a ülkeye terk etmesine izin verilirdi.” Pawilal’a göre, bu dönemde sadece Dostum değil, aynı zamanda çoğu Vatan Partisi üyeleri de Necibullah’ı terk etmiştir. Öğreğin Dışişleri Bakanı Abdul Wakil ve Ordu Şefi General Muhammed Nabi Azimi. Pawilal’a göre, bunlar siyasi ve fiziksel yaşamlarını sürdürmesine istediği için Necibullah’tan uzaklaşmışlardır. Dışişleri Bakanı Abdul Wakil, Necibullah’ın BM ofisine sığındıktan sonra Kabil Radyosu aracılığıyla şöyle bir bildiri yayınlamıştır: “Necibullah kaçmaya çalıştı ama silahlı kuvvetler tarafından durduruldu. ...Afganistan halkına belirli soruları cevap vermesi gerekiyor.”⁷⁵⁸

Necibullah Kabil’deki BM Ofisine sığındıktan sonra yaklaşık beş yıl orada kaldı. Mücahit gruplar iktidarı kazandıktan sonra ulusal bir hükümet kurmayı başaramamış ve neticede bir iç savaş ortaya çıkmıştır. İç savaş dört yıl sürmüş ve 1994 yılında Taliban adlı yeni bir grup ortaya çıkmıştır. Birçok araştırmacıya göre, Taliban, Pakistan ve Suudi Arabistan yardımıyla eski mücahit gruplarından oluşmuştur.⁷⁵⁹ Taliban, 26 Eylül 1996 tarihinde Kabil’e girer girmez Necibullah ve kardeşi General Ahmadzai’yi Kabil’deki BM ofisinden çıkarıp öldürülmüştür. Sonra, 27 Eylül sabahı, cesetlerini kamuoyuna açık olarak Kabil’in Ariana kavşağında asmışlardır. Böylece, Necibullah’ın yaşamı sona erdiğinde Afganistan tarihinin bir bölümü da sona erir.⁷⁶⁰

3.14 Oyunun Sonu; Mücahitler İktidarı

Kuzeydeki generallerin hükümetten ayrılmasından sonra, Necibullah’ın iktidardan istifa etmesi ve ardından Kabil’in Mücahitler tarafından ablukasıile Kabil rejimi neredeyse çöküşün eşiğine düşmüştür. Öte yandan, hükümetin kıdemli üyeleri ile Vatan Partisi arasındaki ciddi farklılıkların varlığı ve tek bir liderliğin olmayışı, parti ve hükümetin içeriden dağılmasına neden olmuştur. BM’nin tarafsız geçici bir hükümet kurma planı da başarısız olmuş ve mücahitler tarafsız geçici hükümetinşimdi önemini yitirdiğini ve iktidarın doğrudan mücahitlere devredilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Böylece, Kabil yönetiminin temsilcileri, iktidarı barışçıl olarak mücahitlere devretmek için, BM özel temsilcisi Benin Sevan ve Kabil

⁷⁵⁸ “Murder of a President: How India and the UN Mucked up completely in Afghanistan ”. <https://qz.com/india/1114676/>. (erişim tarihi: 29.10.2017).

⁷⁵⁹ Tanin, 2005: 410.

⁷⁶⁰ Tanin, 2005: 412.

çevresinde kuvvetleri bulunan ve şehre girmeye hazırlanan iki güçlü adam, Gülbuddin Hekmatyar ve Ahmad Şah Masud ile görüşmelere girmiştir.⁷⁶¹

Peşaver'deki mücahit grupların şurası, 25 Nisan 1992 tarihinde "Mücahitlerin Geçiş Konseyi"ni kurmuştur. Bu konseyin kararına dayanarak, Afganistan İslam Devleti'nin Geçici Başkanı olan Segtullah Müceddedi, resmen Necibullah Devlet Başkanı'nın halefleri tarafından iktidarı teslim almak ve iki ay boyunca yönetmek için seçilmiştir. Böylece, geçici hükümetin üyelerini taşıyan karavan, 27 Nisan 1992 tarihinde Peşaver şehrini terk edip Kabil'e doğru gelmiştir. 28 Nisan günü öğleden sonra saat 4.00 civarında, Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nda bir güç transferi töreni düzenlenmiş ve Kabil'e gelen Geçici Hükümet Başkanı Müceddedi iktidarı devralmıştır.⁷⁶²

Böylelikle, on dört yıllık savaştan sonra, güç mücahitlere devredildi. Ancak mücahitlerin zaferi Afganistan'ın 14 yıllık savaşına son vermedi. Çünkü İslami Hükümetin mücahitler tarafından kurulmasından itibaren, Mücahitlerin rakip grupları ve partileri arasında bir iktidar mücadelesi başlamıştır.⁷⁶³ Mücahit gruplar dört yıl boyunca iç savaşla meşgul olmuşken, 1996 yılında Afganistan'ın askeri ve politik sahnesinde ortaya çıkan "Taliban Hareketi" belirli planlı amaçlar için belirli bölgesel istihbarat halkalarının yardımı ile kurulmuş ve güçlendirilmiştir. Bu şekilde Afganistan, dünyadaki süper güçler ve çeşitli bölgesel ülkelerin rekabetlerinin kurbanı olmuştur. Bu savaşın asıl mağdurları ve kaybedenleri elbette Afganistan halkıydı.

Halk Partisi arasındaki içsel anlaşmazlıkları, partinin idealist politikalarını benimsemesi ve bunun için kamusal desteğin olmaması, Kuzeydeki generallerin Dr. Najibullah hükümetinden ayrılması, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Moskova'nın Necibullah yönetimine olan stratejik desteğinin durdurulması, Mücahitlerin direnişi ve Pakistan da dâhil olmak üzere yabancı ülkelerdeki müdahalelerin devam etmesi ve BM temsilcisi Benin Sevan'ın gizli projesi Necibullah rejiminin düşmesinin ana nedenlerini teşkil etmiştir.⁷⁶⁴

---

⁷⁶¹ Wakil II, 2016: 919.

⁷⁶² Wakil II, 2016: 944.

⁷⁶³ Tanin, 2005: 399.

⁷⁶⁴ Wakil II, 2016: 956-962.

SONUÇ

Anayasal monarşi döneminde Kral Muhammed Zahir'in başlattığı demokratikleşme süreci içerisinde, ülkenin kaderine etki edecek siyasi oluşumlar ve partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1 Ekim 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş olan yeni Anayasa, partiler yasalarına uygun olarak siyasi partilerin kurulmasına izin vermiştir. Afganistan Demokratik Halk Partisi 1 Ocak 1965 tarihinde kurulmuştur. Ancak, Afganistan Demokratik Halk Partisi kuruluşundan iki sene sonra, 4 Mayıs 1967 tarihinde Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal'ın başını çektiği iki büyük rakip gruba bölünmüştür.

17 Temmuz 1973 tarihinde Kral Muhammed Zahir'in kırk yıl süren inişli çıkışlı iktidarı (1933-1973) bir askeri darbesiyle sona ermiştir. Daha önce görülmemiş bir gelişme olarak bu darbe, ülke ve devlet için gerçek anlamda bir dönüşüm olmuştur. Tarih boyunca çoğu ülkelerde kraliyet rejimlerinin kaldırılması kanlı ve çalkantılı olaylarla gerçekleşmiş, ancak geri kalmış Afganistan'da ise belli bir zamanda ve belirli bir kişi tarafından öngörülemez bir olay olarak kolay ve kansız gerçekleşmiş ve halk tarafından kabul edilmiştir.

Muhammed Davud hükümeti başlangıçta, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmış, ADHP'nin her iki kolunun üyeleri de onunla birlikte hareket etmiştir. Ancak, Muhammed Davud'un sola yanlısı ve tarafsızlığa dayanan dış politikası, rejimin ilk iki yılının (1973-1975) özelliği idi. Halk başlangıçta, monarşiden cumhuriyete geçişi kabul edip memnuniyetle karşılamıştı ve Davud'un izlediği ilk yıllardaki dış politika ülkenin aydın ve ilerici kesimlerinin istekleriyle tutarlıydı. Ancak, Davud'un yönetiminin son yıllarında, devletin iç ve dış politikası ciddi biçimde değişmiştir. Öyle ki, Cumhuriyet kurulduktan iki yıl sonra, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri soğumuş ve Muhammed Davud, Batı ülkeleri, ABD, İran ve Pakistan ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Davud, iktidara geldikten kısa bir süre sonra sessizce sol eğilimlileri hem hükümetteki hem de ordudaki görevlerinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Ayrıca, 1976 yılında, Davud Cumhuriyet rejimi tarafından yeni bir ceza kanunu çıkarıldı. Kanunda, partilerin kurulmasına karşı ve partilerin siyasi faaliyetleriyle ilişkin propaganda yapanlara karşı ağır bir ceza ilan edildi. Bu yeni ceza kanununa göre, bazı sol görüşlü siyasi partilerin liderleri ve eylemcileri tutuklandı ve hapsedildi. Bu gelişmelerden sonra, on yıldır ayrı ayrı mücadele veren Halk ve Perçem partiler, Muhammed Davud'a karşı muhalefette yeniden birleşme kararı aldılar.

Muhammed Davud iktidarının son döneminde, ciddi siyasi ve sosyal sorunlarının yanı sıra, yükselen güvenlik krizi de hükümeti ciddi zorluklarla karşı karşıya getirmişti. Bazı örgütler tarafından 1977 yılında Kabil’de bazı terör eylemleri gerçekleştirilmiş ve böylelikle güvensizlik ve siyasi suikastları da artırmıştır. Bu gergin bir durumda, 17 Mayıs 1978’de Afganistan’daki Marksist-Leninist ideolojiye katılan ilk kişilerden biri olan ve ADHP’nin kurulmasına ilişkin Tedarük Komitesinin bir üyesi olarak kilit rol oynayan Mir Ekber Hayber, bir saldırı sonucu hayatını kaybetmişti.

Mir Ekber Hayber’in Kabil’de öldürülmesi üzerine ADHP hükümeti suçlamış Hayber’in cenaze törenini hükümete ve başta ABD olmak üzere Batı ülkelerine karşı bir siyasi gösteriye dönüştürmüştür. Böylece, kısa süre içerisinde rejime karşı yapılacak darbe planını hazırlayan Hafızullah Amin, 27 Nisan sabahında kendi oğlu vasıtasıyla talimatlarını bu siyasi harekete katılacak kendisine sadık olan bazı ordu mensuplarına ulaştırmış ve darbe böylelikle başlamıştır. Böylelikle, 1973 yılında kurulan Muhammed Davud’un Cumhuriyet yönetimi, Afganistan Demokratik Halk Partisi tarafından 27 Nisan 1978 tarihinde kanlı bir darbe ile devrilip Cumhurbaşkanı Muhammed Davud ailesi ile birlikte cumhurbaşkanlığı sarayında öldürülmüştür. Ancak, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti çatısı altında bir araya gelen, Halk ve Perçem gruplarının oluşturdukları Afganistan Demokratik Halk Partisi birlikteliğinin ortak iktidarları, büyük ölçüde güç ve iktidar kaygıları nedeniyle uzun sürmemiş ve ADHP yeniden parçalanmıştır. Bununla birlikte, Halk Grubu’nun liderleri arasında iç tartışmalar ortaya çıkmış ve Taraki ve Amin arasındaki çekişme, 1979 baharında ortaya çıkarak yerli ve yabancı basınla yansımıştır. Sonuçta, devlet başkanı Taraki Amin tarafından öldürülmüştür.

İktidarda olan Halk Grubu, Perçem Grubu’nu dağıtıp darbenin askeri liderlerini bertaraf ederek siyasi gücünü pekiştirdikten sonra 1978 yılı ortalarında reformla ilgili kararnameyi ilan edip uygulamaya başlamıştır. Ancak, Afganistan’ın toplumsal yapısı ve gelenekleriyle bağdaşmayan bu reformlar olumsuz bir tepki ile karşılanmıştır. Dolayısıyla, yeni rejim iktidara geldiğinde, şehirli kesimin ihtilalı ilk günlerde ekonomik sebeplerden dolayı olumlu karşılamasına rağmen, ilk aşamada küçük çevrelerde rejim karşıtı direniş başlamıştır. Aynı zamanda, Muhammed Davud döneminde siyasi faaliyetleri artan İslamcı öğrenci örgütleri ve Çin yanlısı Maoist gruplar, Savr darbesinin ardından yeraltına inerek rejime karşı gizli faaliyetlerini sürdürmeye başlamışlardır. Herat’ın ayaklanmasıyla başlayan çatışma ve kargaşa sürecinin ardından ve Afganistan’daki durumun kötüleşmesinden sonra, Taraki ve Amin SSCB’den askeri yardım istemiştir. Başlangıçta Afganistan’a Sovyet askeri

gönderilmesi konusunda tamamen karşı bir tavır sergileyen Sovyet liderliği, Aralık 1979'da Afganistan'a asker göndermeye karar vermiştir.

Sovyetler Birliği 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi dünyada ciddi tepkilerle karşılaşmış, Batı Bloku'nun yanı sıra İslam Dünyası, Bağlantısız ülkeler ve hatta birçok Sosyalist devletler askeri müdahaleye karşı tepki göstermişlerdir. SSCB bu girişim ile uluslararası hukuku ihlal ettiği ve devam eden detant (yumuşama dönemi) sürecinin ruhuna da aykırı davrandığı gibi değerlendirmeler bu ülkeye yönetilen eleştirel ve suçlamaların temelini teşkil etmiştir. Sovyetler Birliği ise Afganistan ile 1978 yılında imzalamış olduğu "ADC ve SSCB Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" çerçevesinde askeri müdahalenin meşru olduğu savını ileri sürmüştür. Ancak, ABD Sovyetler Birliği ile devam eden siyasi süreci askıya alıp bir takım yaptırımlar uygulamak suretiyle işgale karşılık vermiştir. Ayrıca, ABD bir adım daha ileri giderek Afganistan yönetimine ve Sovyet işgaline karşı oluşan direniş cephesini mali ve manevi olarak destekleme yaklaşımını geliştirmiştir. İşgalin başından itibaren mücahit gruplarına destek sağlayan ABD, 1985 yılından itibaren bu desteğini arttırarak daha sistematik hale getirilmiştir. ABD böylelikle Afganistan'daki savaşı kendi ulusal politika ve çıkarları doğrultusunda ele almıştır.

ABD'nin yanı sıra başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer Arap ülkelerinden de Afganistan mücahit gruplarına destek gelmiştir. Bu bağlamda Pakistan, Afganistan'a komşu olması ve mücahit grupların Peşaver'de üslenmiş olmalarından dolayı, Sovyetler Birliği'ne karşıtı direnişin siyasi, askeri ve lojistik üssü olarak ön planı gelmiştir. Batı'nın harekât üssü işlevini gören Pakistan, Sovyet Ordusu Afganistan'da bulunduğu sürece Batı için önemli olmaya devam etmiş ve ABD ile sıkı müttefiki olmuştur. Pakistan Afganistan'daki savaşı kendi ülke çıkarlarına giden yolda bir araç olarak değerlendirmiş ve büyük oynamıştır. Ancak, Pakistan hükümeti bir yandan da kendi ülkesine kötülük tohumları eklemiş, zira savaşa sınır olması ve savaşın siyasi, askeri ve lojistik üssü olması nedeniyle bu ülke, kısa sürede sorunlarla tanışmıştır. Dolayısıyla, askeri malzemelerin ve radikal grupların rahat hareket edebildiği kontrolsüz ortam haline gelen Pakistan, bölgenin en sorunlu ülkelerinden biri haline gelmiştir.

Afganistan'daki işgalin özellikle 1985 yılından itibaren aldığı istikamet çözümsüzlük doğrudur. Uluslararası baskılar, mücahit grupların direnişi ve güçlenerek savaşı uyum sağlamaları, mücahit gruplarına destek sağlayan devletlerin her geçen gün Sovyetlere daha fazla zarar verdirilmesi yönündeki politikaları, Sovyetler Birliği'nin iç meseleleri, Gorbaçov'un Afganistan'dan çekilmeye ciddi olarak ele alınmasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği aslında Gorbaçov iktidara gelmeden önce, Yuri Andropov döneminde çekilmenin

yollarını aramaya başlamıştır. Ancak, çekilme yönündeki ciddi girişimler 1980'li yılların sonunda Gorbaçov döneminde gerçekleştirilebilmiştir. 16 Haziran 1982 tarihinde Afganistan ile Pakistan arasında Cenevre'de başlayan dolaylı müzakereler yedi yıl sonra 14 Nisan 1988 tarihinde Cenevre Antlaşmaları'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. BM aracılığıyla önce Afganistan, Pakistan, SSCB ve ABD'nin imza koydukları Cenevre Antlaşmaları yapılmış ve 15 Mayıs 1988 tarihinden itibaren Sovyet birlikleri Afganistan'dan çekilmeye başlamıştır. Böylelikle, Afganistan'da dokuz yıldan fazla süren Sovyetler Birliği işgali 15 Şubat 1989 tarihinde sona ermiştir.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki askeri harekâtı, Soğuk Savaş sürecinde gerçekleşmiş en uzun sıcak çatışmalardan biridir. Afganistan, SSCB'nin başarısız olduğu ilk Soğuk Savaş alanı olmuştur. Ancak bazı araştırmacılara göre, SSCB'nin Afganistan'daki savaşı askeri bir yenilgi değil politik bir yenilgidir. Zira Sovyet birliklerinin kayıplarının çoğu muharebelerden ziyade karayolu konvoy faaliyetleri esnasında yaşanan çatışmalarda verilmiştir. Öte yandan, Sovyetlerin mücadelesini devam ettirecek gücü vardır ve aynı zamanda Sovyet Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesi kararını yeni Sovyet yönetimi vermiştir. Yeni SSCB savaştan ciddi zararlar görmüştür. 1989 yılının Şubat ayına kadar insan kayıpları açısından bu savaş, SSCB'ne çok sayıda ölü ve yaralıya mal olmuştur. Savaşta hayatını kaybedenlerin Afganistan'da görev yapan toplam Sovyet askeri sayısı oranı %2'dir. Öte yandan, bu kanlı savaşın Afganistan'a en önemli maliyeti 800 bin ila 1 milyon 200 bin arasında asker ve sivilin kaybidir. Savr darbesinden ve ADHP iktidara gelmesinden önce Afganistan'da yaklaşık 15 milyon insan yaşıyorlardı. Ancak, 1978 yılında ADHP iktidara gelişinden sonra, Sovyet hâkimiyetine direnişin yol açtığı toplu ölüm ve vatandaşların yabancı ülkelere yoğun göç etmesi nedeniyle, Afganistan nüfusu 15 milyondan yaklaşık 9 ila 10 milyona düşürülmüştür.

Savaşın önemli bir sonucu da merkezi hükümet otoritesinin artık Afganistan genelinde etkili olmayacak şekilde parçalanmıştır. Savaş nedeniyle Afganistan'ın bürokrasi, eğitim ve iş alanlardaki yetişmiş kadroları yok olmuş ya da ülkeyi terk etmişlerdir. Aileler dağılmış, aile bağlılıkları ve geleneksel sosyal bağları zarar görmüştür. Toplumsal yapı dönüşüm geçirmiş ve savaşın tahribatı nedeniyle eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok temel ihtiyaç karşılanmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla bu elverişsiz şartların hâkim olduğu yaşam ortamı, Afganistan'ın geleceğinde söz sahibi olacak sağlıklı nesillerin yetişmesi önünde en büyük engeli teşkil etmiştir.

Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekildikten sonra Necibullah Hükümeti'nin yakında yıkılacağı öngörülüyordu. Ancak Mücahitlerin tahmin ve beklentilerinin aksine,

Necibullah Hükümeti Sovyet kuvvetlerinin çekilmesinden hemen sonra çökmemiştir. Mücahitlerin saldırılarının yoğunlaşmasına ve hükümet ile Vatan Partisi arasındaki farklılıklara rağmen, Kabil hükümeti gücünü Sovyet birlikleri çekildikten sonra iki yıldan fazla bir süre boyunca koruyabilmiştir. Mücahit Grupların liderleri arasındaki anlaşmazlıklar, Pakistan'daki hükümetinde değişikliklerin ortaya çıkması ve rejimin askeri üstünlüğü, Necibullah hükümetinin fayda sağladığı kilit faktörler arasındaydı. Ancak, Afganistan Demokratik Halk Partisi arasındaki içsel anlaşmazlıkları, partinin idealist politikalarını benimsemesi ve bunun için kamusal desteğin olmaması, Kuzeydeki generallerin Dr. Najibullah hükümetinden ayrılması, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Moskova'nın Necibullah yönetimine olan stratejik desteğinin durdurulması, mücahitlerin direnişi ve Pakistan da dâhil olmak üzere yabancı ülkelerdeki müdahalelerin devam etmesi Necibullah rejiminin düşmesinin ana nedenlerini teşkil etmiştir.

Peşaver'deki Mücahit grupların şurası, 25 Nisan 1992 tarihinde "Mücahitlerin Geçiş Konseyi"ni kurmuştur. Necibullah istifa etmesinin ardından Kabil'e gelen Geçici Hükümet Başkanı Sebgullah Müceddedi 28 Nisan 1992 tarihinde iktidarı devralmıştır. Böylelikle, on dört yıllık savaştan sonra, güç Mücahitlere devredildi. Ancak Mücahitlerinin zaferi Afganistan'ın 14 yıllık savaşına son veremedi. Necibullah'ın hükümetinin düşmesinin ardından, iktidarı ele geçiren mücahit gruplar, kendi aralarında iktidar paylaşımı için çatışmaya girmişlerdir. Bu çatışmalar sonucunda başta başkent Kabil olmak üzere bütün ülke huzur ve güvenliğini tamamen kaybetmiştir. Mücahit grupların arasında çatışmalar devam ederken, 1996 yılında Afganistan'ın askeri ve politik sahnesinde ortaya çıkan "Taliban" örgütü planlı amaçlar için belirli bölgesel istihbarat halkalarının yardımı ile kurulmuş ve güçlendirilmiştir. Bu şekilde Afganistan, dünyadaki süper güçlerin ve çeşitli bölgesel ülkelerin rekabetlerinin kurbanı olmuş ve bu savaşın asıl mağdurları ve kaybedenleri elbette Afganistan halkı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adamec, L. W. (1970). *Afganistan Siyasi İlişkilerinin Tarihi: Emir Abdul Rahman Döneminden Bağımsızlığına*. (Çev. A. M. Zohma), Kabul Matbaası, Kabil.
- Adili, Z. (2008). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Afganistan'daki Gelişmeler Sovyet İşgalinden İlk Cumhurbaşkanlığı Seçimine*. İrfan Yayınevi, Tahran.
- Afghan, F. (2005). *Afganistan'ın Çağdaş Tarihine Bir Bakış*. Danesh Yayınları, Peşaver.
- Afganistan Demokratik Cumhuriyeti. (1983). *Tarih-i Muaser-i Afganistan Az İstikla Taa İnkilab-ı Savr [Afganistan Çağdaş Tarihi: Bağımsızlıktan Savr Devrimine]*. Y.y. Afganistan Demokratik Halk Partisi. (1986). *Ulusal Uzlaşma ile İlişkin Tarihi Belgeler*. Parti Matbaası, Kabil.
- Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. (2007). *Afganistan'ın Anayasaları*. Afganistan Adalet Bakanlığı Yayınevi, Kabil.
- Akbari, G. (2003). *Milli Uzlaşma Politikası ve Doktor Najibullah'ın Karakteri*. y.y. Yeni Delhi.
- Amaj, A. M. Mirzadeh, A. ve Shafi, M. (1990). *Afganistan'da Eğitim Tarihi 1978'tan 1988'a*. Devlet Matbaası, Kabil.
- Amin, A. (1991). *Afganistan Tarihin Tehlikeli Bir Dönüşünden Geçer*. y.y. Peşaver.
- Arghandavi, A. (1998). *Hatıralar ve Analizler*. (Çev. H. İlmi), Saboor İslami Yayıncılık Merkezi, y.y.y.
- Arney, G. (1991). *Afganistan: Fatihlerin Güzergâhı*. (Çev. P. Dr. İlmi. ve H. R. Haleh), Afgan Cihad'ın Eserlerinin Çevirme Yayınevi, Peşaver.
- Atayee, M. E. (2004). *Afganistan'ın Çağdaş Tarihine Kısa Bir Bakış*. (Çev. Dr. J. R. Kamgar), Mayvand Yayınları, Kabil.
- Azimi, M. N. (1997). *Ordu ve Siyaset Der Se Daha-i Ahir-i Afganistan [Son Otuz Yılında Afganistan'da Ordu ve Siyaset]*. Saba Kütüphanesi Yayınları, Pişaver.
- Azizi, G. A. A. (1999). *Afganhaa Millet-i ki Do Abar Kudret-i Ra Be Zanu Deravardand [Afganlar: İki Süper Gücü Dizlerine Getiren Bir Millet]*. Afganistan Yayınevi, Kabil.
- Bradsher, H. S. (1991). *Afganistan ve Sovyetler Birliği*. (Çev. Afganistan Cihad Konseyi), y.y.
- Briathwait, R. (2011). *Afghantsy: The Russians in Afghanistan 1979-89*. Axford University Press, U. S. A.
- Cordovez, D ve Harrison, S. S. (2000). *Afganistan'ın Perde Arkasında*. (Çev. A. Shafae),

- Alhuda Uluslararası Yayıncılığı, Tahran.
- Dietl, V. (1986). *Afganistan Güzergâhı*. (Çev. S. M. Mosheniyan), Astan-i Kuds-i Razavi Yayınevi, Meşhed.
- Dawlatabadi, B. A. (1992). *Afganistan Şinasnamesi (kimliği)*. Şehit Matbaası, Kum.
- Erman, K. (2017). *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu Ve İşgali*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Farhang, M. M. S. (1988). *Afghanistan Der Panc Karn-ı Ahir[Son Beş Yüzyılda Afganistan]*.C. I. İkinci Baskı. Ariyana Basın Evi, Peşaver.
- Farhang, M. M. S. (1990). *Afghanistan Der Panc Karn-ıAhir[Son Beş Yüzyılda Afganistan]*. C. II. İkinci Baskı. Khavar Basın Evi, Peşaver.
- Farzan, A. S. (2004). *Afganistan: Direnişten Zafere*. Diqqat Yayınları, Meşhed.
- Fazel, F. ve Wasiq, F. (2002). *Mücahidin Moskova'da*. Mayvand Yayınevi, Kabil.
- Ghaus, A. S. (1999). *Sukut-i Afghanistan [Afganistan'ın Yıkılışı]*. (Çev. M. Y. Toghian Sakai), Danish Kütüphanesi Yayıncılığı, Peşaver.
- Ghorbandi, A. (2000), *Nigahi Ba Tarih-i Hizb-i Demuratik-i Halk-ı Afganistan [Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Tarihine Bir Bakış]*. y.y. y.y.y.
- Ghubar, M. G. M. (1996). *Afganistan Der Masir-i Tarih [Tarih Boyuca Afganistan]*. C. II. Nahzat Yayınları, Kum, İran.
- Gromov, V. B. (1989). *Kızıl Ordu Afganistan'da*. (Çev. A. Arianfar), y.y. y.y.y.
- Habibi, A. (1984). *Junbish-i Meşrutiyet Der Afganistan [Afganistan'da Meşrutiyet Hareketi]*. Devlet Matbaası, Kabil.
- Hasin, S. M. (1988). *Afganistan Kadınların Sosyal Hayatının Tarihi*. Devlet Matbaası, Kabil.
- Hekmatyar, G. (1986). *Bizim Pozisyonumuz ve Son Gelişmeler*. Afganistan'ın Hizb-i İslami Yayınları, y.y.y.
- İmami, H. (1999). *Afganistan ve Taliban'ın Ortaya Çıkışı*. Shap Yayınevi, Tahran.
- Kazim, Dr. S. A. (2005). *Gelenek ve Modernite'nin Baskısı AltındaAfganKadınlar*. Mayvand Yayınevi, Kabil.
- Kakar, M. H. (1997). *Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982*. University of California Press, U. S. A.
- Keshtmand, S. A. (2002). *Yaddaştha-yi Siyasi ve Ruydadha-yi Tarihi[Siyasi Notalar ve Tarihi Olaylar]*. C. I. ve II. Yayıncı Najib Kabir, y.y.y.
- Keshtmand, S. A. (2002). *Yaddaştha-yi Siyasi ve Ruydadha-yi Tarihi[Siyasi Notalar ve Tarihi Olaylar]*. C. III. Yayıncı Najib Kabir, y.y.y.
- Khurasani, Dr. A. (2009). *Dürüst Duygu ve Yanlış Doygunluk*. Jaihani Yayınevi Merkezi,

y.y.y.

- Kushkaki, S. (1986). *Onyıl Anayasası Dönemi*. Cihad-i İslami Şurası Yayınları, y.y.y.
- Lyakhovsky, A. (2003). *Afganistan'da Fırtına*. (Çev. A. Arianfar), Mayvand Yayınevi, Kabil.
- Majrooh, P. A. (1989). *Afghan Women Between Marxism and Islamic Fundamentalism* [*Marksizm ile İslami Temelcilik Arasında Afgan Kadınlar*]. y.y. y.y.y.
- Mayhan Ward, A. S. (2011). *Afganistan ve Rusya Arasında Politik ve Diplomatik İlişkiler (1729'dan 2002'ye)*. Afganistan Bilim Akademisi Yayını, Kabil.
- Mayorov, A. (2000). *Afganistan'da Neler Oluyordu*. (Çev. A. Safa), Danesh Derneği Yayınları, Peşaver.
- Mousavi, S. A. (2000). *Afganistan Hazaraları: Tarih, Kültür, İktisat ve Siyaset*. (Çev. A. Shafayee), Naqsh-i simurgh Yayınevi, Tahran.
- Panjshiri, D. (1999). *Zuhur ve Zeval-ı Hizb-i Demokratik-i Halk-ı Afganistan [Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Ortaya Çıkışı ve Çöküşü]*. C. I. Fazl Yayın Merkezi, Peşaver.
- Panjshiri, D. (1999). *Zuhur ve Zeval-ı Hizb-i Demokratik-i Halk-ı Afghanistan [Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Ortaya Çıkışı ve Çöküşü]* C. II. Fazl Yayın Merkezi, Peşaver.
- Pickev, Nikitinco, Tigin ve Shuvidev (Rusya Federasyonu'nun Askeri Tarihin Bir Grup Araştırmacı). (1999). *Ceng Der Afghanistan [Afganistan'da Savaş]*. (Çev. A. Arianfar), Mayvand Yayın Merkezi, Peşaver.
- Rasikh, S. M. Y. (2017). *Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorununun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Rasouli, Y. (2017). *Afganistan'da Gelenek ve Laiklik*. Nebesht Yayınları, y.y.
- Roy, O. (1990). *Afganistan, İslam ve Politik Modernite*. (Çev. A. Sarvmaqdam), Astan Quds Razavi Yayınevi, Tahran.
- Sabah, B. (2000). *Kabil'in Fathinden Mazar'ın Çöküşüne*. Afghani Basın Merkezi, Peşaver.
- Sharq, H. (1994). *Karbas Poşhaa-yi Brahne Pa [Çıplak Ayaklı Kumaş Giyenler]*. Saba Kütüphane Yayıncılığı, Peşaver.
- Slonsky, M. (1988). *Afganistan: Savaş ve Nüfus Yapısı -1978 – 1987*. (Çev. Afganistan Cihad Eserleri Tercüme Merkezi), Afganistan Cihad Eserleri Tercüme Merkezi Yayınları, Peşaver.
- Spanta. R. D. (2017). *Siyaset-i Afganistan Rivayet-i Az Daron [Afganistan Siyaseti; İçeriden Bir Anlatı]*. C. I. Azem Yayınevi, Kabil.

- Stanizai, M. N. (1984). *Siyah Kırmızılar*. Afganistan Mücahidlerin Birliği Kültür Komitesi Yayınları. y.y.y.
- Tanin, Z. (2005). *Afghanistan Der Karn-i Bistum [Yirminci Yüzyılda Afganistan]*. İrfan Yayınları, Tahran.
- Ulfet, A. (2016). *Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatlar Anabilim Dalı, Ankara.
- Vadan, F. M. (2013). *Afghanistan: Musalah-ı Milli ve İnkişaf-ı Avza [Afganistan: Milli Uzlaşma ve Gelişmeler]*. Payam-i Vatan Yayınevi, y.y.y.
- Vadan, F. M. (2002). *Milli Uzlaşma Politikası ve Vatan Partisi'nde Meydana Gelen Kışkırtmalar*. y.y. y.y.y.
- Valvalji, A. (1999). *Rusha Az Çi Mecra-yi Vared-i Afganistan Şudand [Ruslar Afganistan'a Nasıl girdi?]* El-Ezher Yayınları, Peşaver.
- Valvalji, A. (2001). *General Dostum'un Ayrılışı ve Dr. Najibullah'ın Çöküşü*. Danesh Kütüphanesi Yayınları, Peşaver.
- Vladimir, A. ve Vladimir, P. (2001). *Jeopolitik Bir Zimbada Afganistan*. (Çev. A. Arianfar), Mayvand Yayın Merkezi, Peşaver.
- Wakil, A. (2016). *AzPadşahi-yi Mutlaka İla Sukut-ı Cumhuri-yi Demokratik Afganistam [Monarşiden Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Çöküşüne]*. C. I. Yousufzad Yayınları, Kabil.
- Wakil, A. (2016). *AzPadşahi-yi Mutlaka İla Sukut-ı Cumhuri-yi Demokratik Afganistan [Monarşiden Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Çöküşüne]*. C. II. YousufzadYayınları, Kabil.
- Yousaf, M. ve Adkin, M. (2008). *Afganistan: Ayı Tuzağı: Süper Güç Yenilenmesi*. (Çev. N. A. Samad), Afgan Basın Merkezi Yayınevi, y.y.y.
- Y.i.y. (1990). *Afganistan: Krizin Başlangıcı - ABD Casusluk Yazılım Belgeleri*. 4. Cilt. 1. Bölüm. (Çev. İmam Hatlarını Takip Eden Müslüman Öğrenciler), ABD CasuslukYazılım Belgeleri Yayımlama Merkezi, Tahran.
- Qadir, Abdul. (2013). *Hatırat-ı Siyasi-yi General Abdul Kadir [General Abdul Kadir'in Siyasi Hatıraları]*. D. P. Arzu (Ed.), Herat-i Bastani Kültür Merkezi, Kabil.
- Qariyev, M. (1988). *SovyetOrdusu'nun Çekilmesinden Sonra Afganistan*. (Çev. A. Arianfar). En Büyük Kitap Yayıncılığı Merkezi, Peşaver.

İnternet Kaynakları:

“ABD’nin Yeni Açıklanan Belgelerinde Afganistan’ın Tarihi” <https://www.darivoo.com/a/released-documents-of-us-during-soviet-ivation-of-afghanistan/4051962.html>. (erişim tarihi:02.10.2017).

Afganistan Death Lists, <https://www.om.nl/onderwerpen/kopie-international/zie/afghanistan-death/> Death List in English and Dari: <https://www.om.nl/onderwerpen/kopieinternational/zie/artikel/dodenlijstzoeker/> Dutch Openbaar Ministerie[Hollanda Kamu Savcılığı Hizmeti], (erişim tarihi: 30.11.2018).

Andeshmand, M. A., “Afganistan Çağdaş Kanlı Tarihin Acı Hicivi; Hafızullah AminKatillerini Nasıl Misafir Etti?”. <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?&id=4096>. (erişim tarihi: 25.12.2017).

Andeshmand, M. A., “Doktor Najibullah ve Sovyet Birliklerinin Afganistan’danÇekilmesi”.<https://mandegardaily.com>.(erişim tarihi: 16.02.2016).

“Body of Afghan Leader Identified”, BBC News,http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7764852.stm, (erişim tarihi: 04.12.2008).

Devlet, N. A., “Hafızullah Amin Nasıl Öldürüldü?”. <http://www.bbc.com/persian/blogviewpoints-40787990>. (erişim tarihi: 01.08.2017).

Farahmand., “Shah Mamoud’un Başbakanlığı Başka Bir Açıdan”. <http://p.dw.com/p/HnCX>.(erişim tarihi: 10.05.2009).

Haqiqi, S., “Afganistan Eğitim Sistemi Nasıl Etkilendi?”.<http://www.bbc.com/persian/43784021>. (erişim tarihi: 23.04.2018).

Harwood, W. L., “The Murder of Adolph Dubs: LETTERS TO THE EDITOR”. <https://www.nytimes.com/2001/12/28/opinion/IHT-the-murder-of-adolph-dubs-letters-to-theeditor.html>. (erişim tarihi: 28.12.2011).

Hussainzade, B. A., “Afganistan’da Sol Düşüncenin Geçmişi”.http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/12/091222_a-jadi-6th-afghan-liftism. (erişim tarihi: 22.12.2018).

İrfani, M. Q., “Afganistan Topraklarında Büyük Rekabetin Gölgesi”.<http://www.bbc.com/persian/afghanistan-43951168>. (erişim tarihi: 02.05.2018).

Mahmoud, S. M., “Afganistan’da Basın Tarihi”. http://www.kabulnath.de/Sal-eDhaoum/Shoumare_227/shah%20mahmoud%20mahmoud.html. (erişim tarihi: 01.11.2014).

Mahmoud, S. M., “Afganistan’da Basın Tarihi – Üçüncü Bölüm”.

http://www.kabulnath.de/Sal-eDhaoum/Shoumare_228/ustad%20Shah%20mahmoud%20Mahmoud.html. (erişim tarihi:16.11.2014).

Malek,S., “Afganistan’da Sol Hareketinin Çalışma

Karnesi” <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-43689248>. (erişim tarihi: 20.04.2018).

Malek, S., “Marksizm Yada Hayran Hayal”. <https://8am.af/x8am/1395/10/18/marxism-dreammalek-setiz/>. (erişim tarihi: 07.02.2019).

“Meating of the Politburo of the Central Comitte of the Communist Party of the Sovyet Union” March 17, 1979,

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113260.pdf?v=8ff47ec7b273101b558ee74818ff43f5>. (erişim tarihi: 30.06.2018).

Meating of Kosygin, Gromyko, Ustinov, And Ponomarev With Taraki In Moscow”. March20, 1979, Documents on the Sovyet İnvation of

Afganistan,<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113263>. (erişim tarihi: 30.17.2018).

Paliwal, A., “Murder of a President: How India and the UN Mucked up completely inAfganistan”. <https://qz.com/india/1114676/>. (erişim tarihi: 29.10.2017).

Parket, L., “Afghan War Crimes Suspect Arrested in The Netherlands”.

<https://www.om.nl/actueel/nieuwsberichten/@91488/afghan-war-crimes/>. (erişim tarihi: 05.03.2018).

Shadan, A., “Seraj al-Akhbar ve Modern Basının

Başlangıcı”.http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/10/110916_mm_century_afghanpress_sh02. (erişim tarihi: 03.10.2011).

Taubman, F., “Soviet Lists Afghan War Toll: 13,310 Dead, 35,478

Wounded”.<https://www.nytimes.com/1988/05/26/world/soviet-lists-afghan-war-toll-13310-dead-35478wounded.html>. (erişim tarihi: 20.02.2018).

EKLER

EK-1: Süreli Yayınlar Tablosu

Salname-i Afganistan (Afganistan'ın Almanacağı)			
Yıl: 1978	SAYI NO: 44	GNENEL MÜDÜRÜ: RAHİLA RASİKH KHURRAMİ	BİLGİ VE KÜLTÜR BAKANLIĞI
KONUNUN ADI:		YAZARIN ADI:	SAYFA NO:
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi Birinci Kararnamesi			1
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi İkinci Kararnamesi			2
Devrimci Konsey Başkanı Nour Muhammad Taraki'nin Biyografisi			4
Savr İnkılabı Hakkında			26
Afganistan Demokratik Cumhuriyetinin Devrimci Görevlerinin Ana Hatları			50
Taraki'nin Yerli ve Yabancı Muhabirlerle Yapılan Basın Tplantısının Metni			/ 59
Bundan Sonra, Emeryalizm Sizi İflas Ettirmez		Nour Muhammad Taraki	135
İslam Dininin Temellerine Saygı Duyuyoruz ve Kurallara Uyuyoruz		Nour Muhammad Taraki	146
Büyük Savr Devrimi İdeolojisinin Temeli Halka Ekmek, Giyecek ve Ev Hazırlanmaktadır		Nour Muhammad Taraki	166
Biz Afganistan Halkına Faydası Olan İdeolojiye Hoşgeldin Diyoruz		Nour Muhammad Taraki	187
Emperyalizm ve Gericiliği Savuncular, Bizim Düşmanlar ve Anti-Devrimci Unsurlardır.		Nour Muhammad Taraki	215
İhvanilere Cihad İlan Ediyorum		Nour Muhammad Taraki	228
Bu Kırmızı Bayrak Halkımızın Onurlu Simgesidir		Mehmet Emin Bey	241
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Devrim Konseyi Sekizgen Kararnameleri			416/1
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi III. Kararnamesi			417
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi IIII. Kararnamesi			418
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi VI. Kararnamesi			419
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi VII. Kararnamesi			421
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi VIII. Kararnamesi			425
Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Devrim Konseyi X. Kararnamesi			426
Taraki'nin Kremlin Saray'ında Yaptığı Açıklamanın Metni		Nour Mohammad Taraki	504
Leonid Brejnev'in Yaptığı Açıklamanın Metni		Leonid Brejnev	516
ADC ile SSCB arasındaki dostluk antlaşması Metni			526
Dünyanın Çalışanlarla Birleşin			539
Ekim Büyük Devriminden Sonra			543
Afganistan Demokratik Halk Partisinin Birliği			564
Başbakan ve Dışişleri Bakanı Hafizullah Amin'in Yaptığı Açıklamalar ve Röportajlar			577
Parti ve Taraki Beden ve Ruh Gibidir		Hafizullah Amin	750
Bireysel Sömürünün Olmadığı Modern Bir Toplumu İnşa Etmeye Çalışıyoruz		Hafizullah Amin	883
Büyük Savr Devrimi Feodal İlişkileri Bozguna Uğrattı İşçilerin Gücünü Arttırdı		Hafizullah Amin	908
Yılın Karikatürleri			1371
YIL: 1979-1980	SAYI NO: 45	GENEL MÜDÜRÜ: ENAYET	BİLGİ VE KÜLTÜR BAKANLIĞI
KONUNUN ADI:		YAZARIN ADI:	SAYFA NO:
Babrak Karmal'ın Devlet Politikasına İlişkin Tarihi Beyanı		Babrak Karmal	7
Kırmızı Bayrağın Yerine Geleneksel Bayrağın Gelmesi			47
Devrimin Yeni Evresi Gerçekleşmediyse, Şimdi Afganistan Dünya Haritasında Yer Olmayacaktı		Babrak Karmal	282
İç Kronoloji			858
Afganistan'ın Beşeri Coğrafyası			917
Afganistan'ın Uluslararası İlişkileri Hakkında Kısa Açıklama			1105
Afganistan Demokratik Gençlik Örgütü			1109
Afganistan Demokratik Kadınlar Örgütü			1117

YIL: 1987	SAYI NO: 53	GENEL MÜDÜRÜ: SAYED MAHMUD RAD	BİLGİ VE KÜLTÜR BAKANLIĞI	
KONUNUN ADI:			YAZARIN ADI	SAYFA NO
Cumhurbaşkanı Nacibullah'ın Açıklamaları				148-210
Afganistan Halkının Tarihi Loya Jirga				209-407
Sosyal ve Ekonomik Kalkınma Planının Temel Yönleri				475-488
Milli Barış Yüksek Komisyonunun ikinci toplantısı				718-764
İç Haberler Kronolojisi				765-1003
YIL: 1990	SAYI NO: 56	GENEL MÜDÜRÜ: AYKHAN BAYANİ	BİLGİ VE KÜLTÜR BAKANLIĞI	
KONUNUN ADI:			YAZARIN ADI	SAYFA NO
1990'daki Ekonomik ve Sosyal Durumun Analizi ve Değerlendirilmesi				429-438
Afganistan'ın Siyasi Partiler ve Sosyal Organizasyonlar				540-564
İç Haberler Kronolojisi				565-843

EK-2: Süreli Yayınlar Tablosu

ANİS MİLLİ GAZETESİ				
YIL: 1978-1979				
MAKALENİN ADI:	YAZARIN ADI:	SAYFA NO:	SAYI NO:	TARİH:
Nadir Şah Hanedanlığın Son Kralının Güç Sarayı Çöktü		1	33	03.May
Yarım Yüzyıl Sessizliğin Yenilgisi	Siddiq Rahpoo	6	34	04 //
Kurtuluş Hareketleri Zafer Dönemi	Royger	4	39	09 //
Sosyal Devrimi Hakkında	Najmuddin Kavyani	5	42	14 //
Ayrımcılıkların Bariyeri Yıkılıyor	M. H. Mustakhdim	5	44	16 //
İnsani Sınırına Doğru	Parto	4	46	18 //
Devrimin Armağanı	Vatandar	4	48	21 //
Halkımızın Kurtuluş Hareketleri	L. Shams	4	49	22 //
Demokratik ve Ulusal Devrimin Evrim Süreci	Bismillah Mahshor	4	60	04.Haz
Savr'un Devrimi Tesadüf Değildi	M. Yasin Bidar	4	62	06 //
Çalışanların Egemenliği ve Özgürlüğü Dönemi	Dehestani	4	72	16 //
Toplumunu Modernize Etme Yolunda	Sadiq Roozbeh	4	79	23 //
Savr Görkemli Devriminin Müterakki İçeriği	Dehestani	4	84	01.Tem
Demokratik Cumhuriyeti, Halkların Hak ve Özgürlüklerinin Savucusu	M. H. Rashiq	4	85	02 //
Asya'nın Karanlık Kalbına Devrimin Yükselen Güneşi	Roya Panjshiri	4	88	05 //
Ülkenin Tüm Emekçileri İçin Demokrasi Meselesi	M. Nail	4	92	09 //
Demokratik Devrim ve Sosyal Durumdaki Değişiklikler	M. Nail	4	101	22 //
HALK CERİDESİ				
YIL: 1966				
MAKALENİN ADI:	YAZARIN ADI:	SAYFA NO:	SAYI NO:	TARİH:
Demokratik Halkın Amacı		1	1--2	11.Nis
Sosyal Reform ve Kategoriler	M. Tahir Badakhshi	2	3	25 //
İslam Dini - Anayasa - Monarşi		1	5	09.May
PARÇAM CERİDESİ				
YIL: 1968				
MAKALENİN ADI:	YAZARIN ADI:	SAYFA NO:	SAYI NO:	TARİH:
Bu Tarihi Dönemde Milli Görevlerimize Bir Bakış	Babrak Karmal	1	1-	14.Mar
Basın Özgürlüğü Mücadelesi Demokrasiye Yönelik Bir Mücadeledir	Sulaiman Layeq	6	1	//
Afganistan'ın İdari Sistemi Hakkında	Babrak Karmal	1	2	21 //
Afganistan'daki Kadınların Durumuna Bakış		1	3	28 //
SEKİZ SABAH GAZETESİ				
YIL: 2013				
MAKALENİN ADI:	YAZARIN ADI:	SAYFA NO:	SAYI NO:	TARİH:
Beş Bin Ölüm Listesi İfşası		1	1733	18.Eyl
Şehitlerimizi Unutmuyoruz	Hamid Karzai	1	1734	21 //
Hâlâ Yarası Olan Bir Cinayeti Nasıl Unutabiliriz?	Selim Azad	3	1734	21 //
Otuz Beş Yıl Dört Gözle Bekliyorduk	Noushin Arbabzada	5	1735	22 //

EK-3: Belgeler

متن فرمان شماره هشتم شورای انقلاب جمهوری دموکراتیک افغانستان درباره زمین

۵۷۸،۸۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرمان شماره هشتم شورای انقلاب جمهوری دموکراتیک افغانستان در باره زمین. عاوان قرار داشته ودر پاک خانه بود وپاش دا شته با شند .

فصل اول

اسکا و عو می
عاده اول !
این فرمان تا سی اجراء جریبه دموکراتیک خلق افغانستان واهدای ولای انقلاب کیسر اور ، بنا طر تحقق یختیدن به احکام موا داول و دوم خطابه اسا می وطا یسلف انقلاب جمهوری دموکراتیک افغانستان ویرب آورده شدن منا صد ذیل صادر میگرد داد

۱- اسهای مناسبات فیودالی و مسا قبل فیو دالی از نظام اجناسا عی اقتصادی کتدر .
۲- تسامیم ،تکسیم و تسقیق اتحاد طبقه کارگر و طبقه دهقان بمنظور لیرو مندی هر چه بیشتر وحدت خلق افغانستان در جهت اعزاز جامعه بدون طبقات متخاصم و فارغ از هر نوع استعمار فرد از فرد .
۳- بیلند بردن جیم تولیدات زراعتی بمنظور آسبه لذای کما فی وطنوع به خلق ، تبه مواد خام برای صا فرات زراعتی و صنایع رشد یا بنده کتور .
ماده دوم :
اصطلاحات آتی برین فرمان معالسی ذیل را دارد :
۱- صا نوار : مشتمل است بر شو هرزن وقر زدنایککه سن هجده سا لگی را تکمیل

تکرده وحت تکفل یا ولایت منطبق رئیس عاوان قرار داشته ودر پاک خانه بود وپاش دا شته با شند .
شخصیکه از فواج تکر ده وسن هجده سا لگی را تکمیل نکرده باشد بمنظور توزیع زمین ، صا نوار جدا گانه محسوب میگرد .
۲- دهقان بی زمین : کسبتیکه از شوق زمین نداشته به اساس موافقه قبلی قا نونی یانور محل مستقما بکت وکار زمین شخص دیگری می پردازد .
۳- دهقان کم زمین : شخصی است که مستقما به کت وکار زراعتی بر داخله ویا کت کتتر از پنج جر ب زمین فرجه اول یا معادل آن با شد .
۴- کارگر زر زراعتی : شخصی است که مسا لک زمین کسو ده و کسا ر های زر زراعتی یا کار های معین دیگری در وی زمین مالک به اساس موا فقه قبلی قا نونی یانور محل در مغال مزود نقد یا جنسی معین الحاق میهد .
۵- ده مالک : شخصی است که اساسا مستعد معتر قا نونی در زمین خویش تصرف ما لکا نه داشته باشد .
۶- کوچی بی بضا عت : کوچی ایست که جزء مز دوری یا چو با نی منبع صا یسند دیگری نداشته یا شد .

۱۶۶

حیض الله امین معاون صدراعظم وزیر امور خارجه هنگامیکه نمایان اصلاحات ارضی را قبل از غیبت یوتلاف شان بصورت پذیرفتند . ۱۳۵۷،۱۰،۳۰

دانشه باتسیم چنانچه درین مورد نقش دولت مادم مسایل مربوطه در داخل کتور وکنفرانس ها فعالیت های بین المللی مثبت وفعال بوده است .
سوال خبرنگار آزادی غیر رسالی عراق :
نا آید که من میدانی شما برای طرف نکرده امیرالیزوم پروگرام های دارید ، می توانیم بیروسم کسجه افداسی در زمینه تاحال بعمل آمده است ؟
جواب : میفرمایم اقتصاد ماچنان تکشاک یابد تاکنکی برنودگردهیم ، فراتر داریم مردم خویش را در خودی توییم تعامیم که زندگی خود را مطابق به وضعیت کتسان میگردند ، هر

۱۶۶

حیض الله امین معاون صدراعظم وزیر امور خارجه هنگامیکه نمایان اصلاحات ارضی را قبل از غیبت یوتلاف شان بصورت پذیرفتند . ۱۳۵۷،۱۰،۳۰

سر تکون می سازید چه با بیروزی انقلاب اور از نگاه سیاسی سرنگون شده است .
آغاز کار عملی اصلاحات ارضی دران مسی رفتهای دلیر !
کاری دلیرانه وافر آری بن شما کا ریست که دو دوره تاریخی را خلق افغانستان به علق می گذارد ودرین طب گذاری شما علا میسیم دارید، چنانچه قولا نیز باضغویت یسر انبخار حزب خود برین کار نایه میوسیم بر دید ارزش فوق العاده شما برین امر است که تعداد ی از روشن گران افغان کتسان تصود بیروزی حزب شما را نداشتند ، اما چون شما جهت صحیح را هر یافته بود یسد وراه درست را تعقیب می کردید یسلسون نور فتح چشم دید به بیروزی هر طول حیات خویش با نظیده واسم که برین راه داشتید ودر برنوا اینس بنده خویش امروز در ایام جوانی این بیروزی را استقبال می نمایید .

۱۶۷

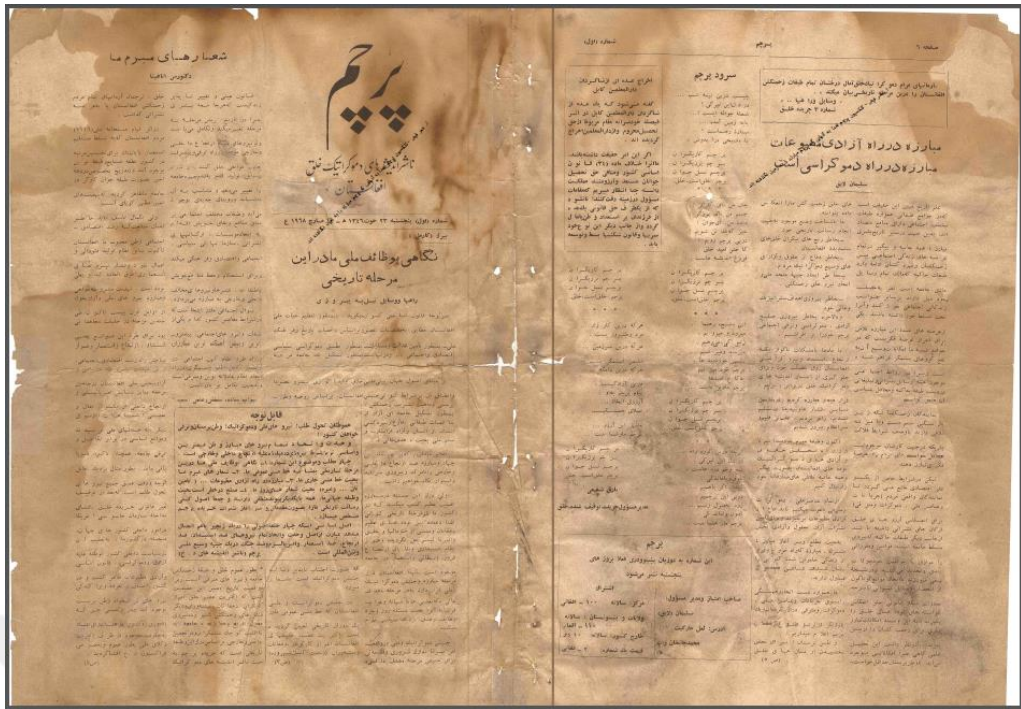

Rozname-yi Milli-i Anis [Anis Milli Gazetesi]

Halk Ceridesi - 1966

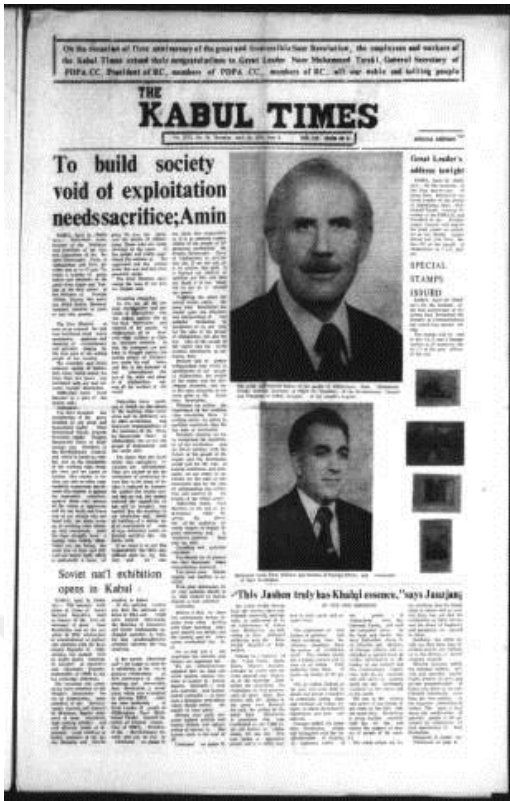

Perçem Ceridesi - 1968

Hakikat-1 İnkılab-1 Savr Gazetesi [Savr İnkılabı Gerçeği Gazetesi]

The Kabul New Times Gazetesi – 1979-1980

۶

۱۷۴	۶۶۵	جیرنگ سید ولد سید احمد مسکونه تایل سرزبیتورا ۱۱ اراکت	خینی
۱۷۵	۶۶۶	حاجی حسین ولد حسین علی مسکونه جمال منته ترزاد ابن	رد
۱۷۶	۶۶۷	دولت محمد ولد الله پیت مسکونه جمال منته دریسور	رد
۱۷۷	۶۶۸	محمد ناسم ولد محمد مسکونه پکتیا مایوزار نجا پرات	انوانی
۱۷۸	۶۶۹	محمد ایوب احمد ولد علی پیران مسکونه ملاک	انوارضرات
۱۷۹	۶۷۰	غلام حسن ولد مجنون مسکونه غلام	رد
۱۸۰	۶۷۱	اریاب انبوهه لفته مسکونه زنده پلخیری	انوانی
۱۸۱	۶۷۲	محمد حسین ولد محمد انقل مسکونه زنده واه ملاک	انوارضرات

کابل افغانستان
۱۳۵۸ ژانویه ۱۷

۱۸۲	۶۷۳	ابن حسین ولد یار جان دگروال متقاعد مسکونه کاره نو به اراکت سیلاب جالی	
۱۸۳	۶۷۴	نور محمد ولد سید احمد متعلم ابروشنه اخوانی	
۱۸۴	۶۷۵	احمد یوسف ولد محمد حیدر محافل طلب نگر تاربه ارباب اخوانی	
۱۸۵	۶۷۶	دوست محمد ولد مسرور دل خان مسکونه طابو حسن توری اخوانی	
۱۸۶	۶۷۷	پاپاچا ولد عبدالرحمن مسکونه خان د خان بهار تاربه پیرزاد	
۱۸۷	۶۷۸	رسول الله ولد عبد الحمید خان متعلم نگر بخاریه تایل اخوانی	
۱۸۸	۶۷۹	شاه حسین ولد محمد حسین مسکونه بخسود بهار تاربه خلیفه	
۱۸۹	۶۸۰	حاجی عبدالقادر ولد حاجی محمد حسین د خان مسکونه زنده زکان انوار	
۱۹۰	۶۸۱	حاجی محمد حسین ولد حاجی تاج محمد د قفسان انوار	
۱۹۱	۶۸۲	حاجی عبدالقادر ولد حاجی تاج محمد د خان انوار	
۱۹۲	۶۸۳	محمد اصغر پوپل ولد خان جان مسکونه توریان تراند	
۱۹۳	۶۸۴	نورالحق ولد عبد الحق مسکونه تاربه توریان	
۱۹۴	۶۸۵	امان المولود احمد الماسکونه کاره توریان توریان	
۱۹۵	۶۸۶	غلام سخی ولد عبد الرزوق کورال اخوانی کسکوند	
۱۹۶	۶۸۷	غلام رسول ولد سلطان زیننده اریسکونه بخسود خینی	
۱۹۷	۶۸۸	محمد یوسفی ولد محمد حسن زیننده اریسکونه بخسود خینی	
۱۹۸	۶۸۹	محمد انور ولد حرا بختی زیننده اریسکونه بخسود خینی	
۱۹۹	۶۹۰	غلام توی ولد سلطان زیننده اریسکونه بخسود خینی	
۲۰۰	۶۹۱	صالح محمد ولد حاجی تقیر محمد باسکونه بخسود خینی	
۲۰۱	۶۹۲	عبد القوی ولد عبد الرسول مایوزار انوار	
۲۰۲	۶۹۳	نور الدین ولد محمد پیر زنده د خان مسکونه	
۲۰۳	۶۹۴	شاه بزنگه ولد امان مسکونه	
۲۰۴	۶۹۵	نور الدین ولد محمد پیر زنده د خان مسکونه	

۷

دکور زینجا روزنات
دکور زینجا روزنات
دکور زینجا روزنات
دکور زینجا روزنات

دستورالعمل پایه

ردیف	سوال	جواب
۱	نام و نام خانوادگی	
۲	تاریخ تولد	
۳	محل تولد	
۴	محل سکونت	
۵	محل کار	
۶	محل خدمت	
۷	محل اقامت	
۸	محل دفن	
۹	محل دفن	
۱۰	محل دفن	
۱۱	محل دفن	
۱۲	محل دفن	
۱۳	محل دفن	
۱۴	محل دفن	
۱۵	محل دفن	
۱۶	محل دفن	
۱۷	محل دفن	
۱۸	محل دفن	
۱۹	محل دفن	
۲۰	محل دفن	
۲۱	محل دفن	
۲۲	محل دفن	
۲۳	محل دفن	
۲۴	محل دفن	
۲۵	محل دفن	
۲۶	محل دفن	
۲۷	محل دفن	
۲۸	محل دفن	
۲۹	محل دفن	
۳۰	محل دفن	
۳۱	محل دفن	
۳۲	محل دفن	
۳۳	محل دفن	
۳۴	محل دفن	
۳۵	محل دفن	
۳۶	محل دفن	
۳۷	محل دفن	
۳۸	محل دفن	
۳۹	محل دفن	
۴۰	محل دفن	
۴۱	محل دفن	
۴۲	محل دفن	
۴۳	محل دفن	
۴۴	محل دفن	
۴۵	محل دفن	
۴۶	محل دفن	
۴۷	محل دفن	
۴۸	محل دفن	
۴۹	محل دفن	
۵۰	محل دفن	

2013 yılında, Hollanda Ulusal Polisinin Uluslararası Suçlar Birimi, Taraki ve Amin dönemine ait (1978-1979 yılları arasında) Afganistan'daki Ölüm Listelerini ele alınıp ifşa edilmiştir. Bu belgelerde, ADHP (Halk Grubu) yetkililerinin rejimin ölümlerini titizlikle kaydettiği neredeyse 5000 (4785) isim listeleniyor. İdam edilen veya bir şekilde öldürülen insanların isimlerini Darice'da listeleyen bu belgeler 154 sayfadır. Transfer Emirleri belgelerinde ise 1978'den 1979'a kadar AGSA Örgütü'nün (rejimin gizli polis teşkilatı) belgelerini içerir. Transfer Emirleri, kişilerin, meşhur Poliçerhi Hapishanesi ve bunun benzeri gibi gözaltı merkezlerine aktarılmasıyla ilgilidir. Öldürülen kişiler çoğu sıradan insanlardır.

Söz konusu belgeleri bütünüyle Ulusal Savcılık Ofisi ve Ulusal Hollanda Polisinin web sitesinde bulunmaktadır. Bkz: <https://www.om.nl/onderwerpen/kopie-international/zie/afghanistan-death/>, www.warcrimes.nl. (erişim tarihi: 23.05.2018).

2013 yılında Hollanda Ulusal Polisi tarafından ifşa edilen Beş Bin Ölüm Listesi, Afganistan'da ilk kez 18 Eylül 2013 tarihinde 8 Sabah Gazetesi'nde yayınlanıp kamuoyuna duyurulmuştur.

Ölüm Listeleri ifşa edildikten sonra öldürülen kişilerin fotoğrafları topluca gömüldükleri alanda (Kabil'den yaklaşık 15 kilometre uzaklıkta olan Poličerhi'nin Poligon bölgesinde) yerleştirmiştir. Fotoğraf, Mağdurlar Aileleri Derneği web sitesinden alınmıştır.

EK-4: Fotoğraflar

Afganistan'ın Son Kralı Muhammed Zahir Şah (1933-1973)

Afganistan'ın İlk Cumhurbaşkanı Muhammed Davud (1973-1978)

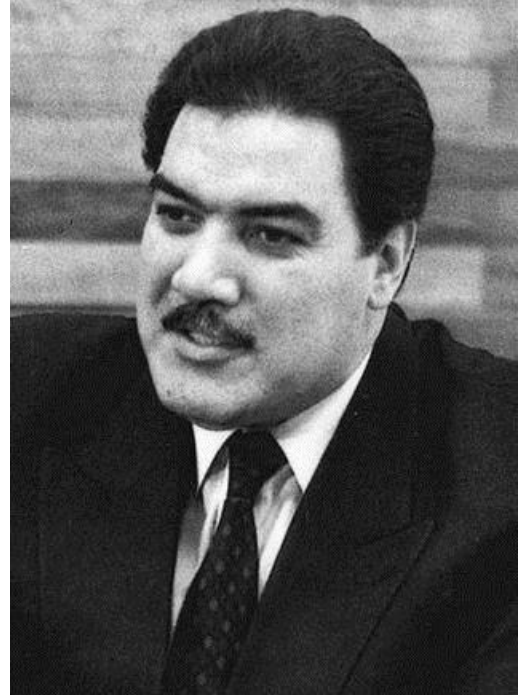
Nur Muhammed Taraki
(Nisan 1978 – Ekim 1979)

Hafizullah Amin
(Ekim 1979 – Aralık 1979)

Babrak Karmal
(1980 – 1986)

Muhammed Necibullah
(1986- 1992)

Nur Muhammed Taraki ve SSCB Devlet Başkanı Leonid Brejnev
(1979 – Kremlin Sarayı)

Afganistan ve SSCB arasında dostluk antlaşmasını imzalayan
Babrak Karmal ve Leonid Brejnev – Moskova, 1980.

Sovyet Kızıl Ordu Afganistan'da, 1979.

Taraki hükümetine ve daha sonra Sovyet İşgaline karşı savaşan mücahit grupların askerleri, 1979.

Mücahit grupların askerleri, 1979.

Sovyet Ordusu, Afganistan'ı işgal etmesinin ardından komşu Pakistan'a göç eden Afgan mülteciler, Şubat 1980.

Kızıl Ordu Afganistan'dan çekilmesi sırasında (21 Mayıs 1988, Afgan-Sovyet dostluk köprüsü)

Afganistan Cumhurbaşkanı Necibullah Sovyet askerleri ile, 29 Ekim 1986.

Ülkesine dönen Sovyet askerlerine karşılayan Afgan askerleri, 15 Mayıs 1988, Kabil.

Afganistan'ı terk eden Sovyet birliklerinin son grubu, 15 Ocak 1989.

Sovyet birlikleri Afganistan'dan çekilmesinden yaklaşık üç sene sonra Necibullah hükümeti çöktü ve mücahit grupları iktidara geldi. Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nda güç transferi töreni, 28 Nisan 1992.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Mohammad Jawad NİKİ
Doğum Yeri - Tarihi	Afganistan – Ghazni (Gazne) – 18.09.1994
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Alberoni Nawabad Lisesi
Lisans Diploması	Kabul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı
Tez Konusu	Afganistan'da Demokratik Cumhuriyet Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat 1978-1992
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Farsça, Peştuca
E-Posta	jawad.niki@gmail.com